

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหา

ความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

The Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik
for Solution of Poverty of the Highland People

โดย

พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ) ผศ.ดร.

พระครูพิสุทธิชยานุศาสตร์ (ชิตชัย สีดอกไม้)

รศ.ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ

ดร.เดชา ตาละนิก

ดร.บัวสวรรค์ จันท์พันดาว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766054

รายงานการวิจัยร่างสมบูรณ์

แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหา

ความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

The Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik
for Solution of Poverty of the Highland People

โดย

พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ) ผศ.ดร.

พระครูพิสุทธิชยานุศาสตร์ (ชิตชัย สีดอกไม้)

รศ.ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ

ผศ.ดร.เดชา ตาละนีก

ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766027

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Final Drafted Research Report

Research Program

The Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik
for Solution of Poverty of the Highland People

BY

Phrakhrupilasdhammakorn, (Natthaphon Prachunha). Asst. Prof. Dr.

Phrakhrupisutchayanusask (Chitchai Seedokmai)

Assoc. Prof. Dr.Somboon Tasonthi

Asst. Prof. Dr.Decha Talanued

Dr.Buasawan Chanpandao

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Chaing Mai Campus

B.E. 2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766027

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	จ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	8
1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบ	9
1.4 ขอบเขตการวิจัย	9
1.5 นิยามศัพท์	11
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย	11
1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	13
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
2.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง	14
2.1.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง	15
2.1.2 หลักการสำคัญการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง.....	16
2.1.3 องค์ประกอบการพัฒนาเชิงพื้นที่.....	17
2.2 การประกาศพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง	22
2.2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประกาศพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง.....	22
2.2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล	23
2.2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล	24
2.2.4 ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	25
2.2.5 หลักการสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	27
2.2.6 องค์ประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	27
2.2.7 กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	29

2.4 การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	36
2.4.1 ที่มาของแนวคิดการแก้ปัญหาความยากจน.....	36
2.4.2 แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน.....	41
2.4.3 การแก้ปัญหาความยากจนตามศาสตร์พระราชา.....	50
2.5 การแก้ปัญหาความยากจนในทางพระพุทธศาสนา.....	67
2.5.1 ความหมายความยากจนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	68
2.5.2 สาเหตุแห่งความยากจนในพระไตรปิฎก.....	69
2.5.3 ทุกข์ของความยากจนในพระไตรปิฎก.....	72
2.5.4 หลักธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน	74
2.6 แนวคิดทฤษฎีนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ.....	84
2.6.1 ที่มาของแนวคิดนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ.....	84
2.6.2 ความหมายของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ.....	84
2.6.3 หลักการสำคัญของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	86
2.6.4 องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ.....	87
2.6.5 กระบวนการของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ.....	89
2.6.6 การประยุกต์ใช้นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	91
2.7 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก	91
2.7.1 ที่มาของแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก.....	92
2.7.2 ความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก	93
2.7.3 หลักการสำคัญการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก.....	94
2.7.4 องค์ประกอบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก	95
2.7.5 กระบวนการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก.....	96
2.8 แนวคิดทฤษฎีการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน.....	97
2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	101
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	108
3.1 รูปแบบการวิจัย	108
3.1.1 โครงการย่อย ที่ 1.....	109
3.2 พื้นที่การวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง	110
3.2.1 ขอบเขตด้านพื้นที่.....	110
3.2.2 ขอบเขตด้านประชากร	111
3.3 เครื่องมือการวิจัย.....	112

3.3.1	แบบสำรวจเชิงพื้นที่.....	112
3.3.2	แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	112
3.4	การเก็บรวบรวมข้อมูล	113
3.4.1	ขั้นเตรียมการ.....	113
3.4.2	ขั้นดำเนินการ	113
3.4.3	ขั้นสรุปผลการดำเนินงาน	113
3.5	การวิเคราะห์ข้อมูล	114
3.5.2	โครงการย่อย ที่ 2.....	115
3.6	พื้นที่การวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง	117
3.6.1	ขอบเขตด้านพื้นที่.....	117
3.6.2	ขอบเขตด้านประชากร	118
3.7	เครื่องมือการวิจัย.....	119
3.7.1	การวิจัยเชิงคุณภาพ.....	120
3.7.2	เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	121
3.8	การเก็บรวบรวมข้อมูล	122
3.8.1	ระยะที่ 1 ขั้นเตรียมการ	122
3.8.2	ระยะที่ 2 ขั้นดำเนินการ.....	122
3.8.3	ขั้นสรุปผลการดำเนินงาน	124
3.9	การวิเคราะห์ข้อมูล	124
3.10	สรุปกระบวนการวิจัย	125
3.11	การวิเคราะห์ข้อมูล.....	125
3.12	สรุปกระบวนการวิจัย	126
บทที่ 4	ผลการศึกษาวิจัย	127
4.1	กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหา ความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง	127
4.1.1	บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง.....	127
4.1.2	กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก	144
4.1.3	องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย.....	132
4.2	การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถี พุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง.....	134

4.2.1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	134
4.2.2 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อ แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง	140
4.2.3 องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย	152
4.3 การสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการ แก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง	154
4.4 องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย	156
4.4.1 องค์ความรู้จากผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง	158
4.4.2 นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ประโยชน์	163
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาวิจัย.....	164
5.1 สรุปผลการศึกษา	164
5.1.1 โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ของราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน	164
5.1.2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก	167
5.1.3 โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรฯ.....	167
5.2 อภิปรายผล.....	172
5.2.1 โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ของราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน	172
5.2.2 โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรฯ	173
5.3 ข้อเสนอแนะ	176
5.3.1 โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ของราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน	176
5.3.2 โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรฯ.....	176
บรรณานุกรม	178
ภาคผนวก	188
ประวัติผู้วิจัย	248

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกปัจจุบันอยู่ในยุคของการเปลี่ยนผ่านจากยุคการครอบงำของโลกแบบพึ่งพาสู่การครอบงำแบบไร้พรมแดนได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนอย่างสูงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม¹ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และวัฒนธรรมบริโภคมมี สถานะครอบงำ ความวิกฤติในวิถีชีวิตและสังคมจึงเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน คุณค่าจากมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมก็มีอาจจะรักษาและสืบทอดไว้ได้ สิ่งใหม่ที่รับเข้ามาตามกระแสนิยมก็เป็นตัวเร่งภัยพิบัติ เพราะไม่สามารถจะ เข้าถึงคุณค่าอันมีในชาติตนและคุณค่าทางสากล (กรณีเลือกรับจากต่างชาติ) ความไม่พอใจ ความคับข้องใจต่อชีวิตและการทำงาน ทำให้เกิดความเครียด ชักนำไปสู่ปัญหาสุขภาพเสียด และการใช้ความรุนแรงในการจัดการปัญหา จึงเป็นสังคมมากปัญหา มีความขัดแย้งดำรงอยู่ในหลายลักษณะ มีความ ฉ้อฉล ละเมิดศีลธรรม จรรยาในระดับต่างๆ ในแต่ละกลุ่มชน กลุ่มวิชาชีพ โดยแผ้วถ่างจนน่าปริวิตก²

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจะเป็นการดำเนินการที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูง ที่มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เป็นการวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเศรษฐกิจไทยในอนาคต โดยการส่งเสริมเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความ เป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคตามเป้าหมายการพัฒนาของยุทธศาสตร์ชาติ โดยเฉพาะด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม เพื่อให้ทุกคนได้รับผลประโยชน์ จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ผ่านการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและพฤติกรรม และด้านการสร้าง ความสามารถในการแข่งขัน

¹ ยุค ศรีอริยะ, “กลียุคภัยเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550), หน้า 26.

² ธรรมเกียรติ กันอริ, “กลียุคภัยเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550), หน้า 135.

โดยการพัฒนาและส่งเสริมการสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรกร และการส่งเสริมวิสาหกิจเริ่มต้นและวิสาหกิจชุมชน พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานชุมชน ให้เหตุผลว่า “เพราะชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการสร้างความสุขของชุมชน การพัฒนาประเทศในภาพรวมจะประสบความสำเร็จได้อย่างไร”³

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความยากจนยังคงกระจายตัวอยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะชุมชนบนพื้นที่สูงมีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน มีความสลับซับซ้อนในหลายมิติ เช่น ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำในทุกช่วงวัย การมีรายได้ที่ต่างกันในแต่ละครอบครัวจึงส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งปิดกั้นโอกาสด้านการศึกษาและโอกาสทางสังคม การพัฒนาเชิงพื้นที่จึงมีเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อมุ่งสร้างความเข้มแข็งของประเทศ การส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐ เอกชน องค์กร และภาคีเครือข่ายแบบบูรณาการ จึงจะสามารถจัดปัญหาและผลกระทบจากความยากจนได้ แต่อย่างไรก็ตามภายใต้ยุทธศาสตร์แห่งชาติในการพัฒนาเศรษฐกิจในสถานการณ์โลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างใน สังคม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายในประเทศ หรือการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกประเทศ รวมไปถึง สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ที่ส่งผลให้รูปแบบการทำงานของทุกภาคส่วนเปลี่ยนแปลงไป⁴

ด้วยวิสัยทัศน์ที่ว่า “มหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม” ภายใต้วิสัยทัศน์นี้ ยังได้กำหนดประเด็น ยุทธศาสตร์ให้ครอบคลุมพันธกิจของมหาวิทยาลัย ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 นั่นคือ ผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ วิจัยและพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม และทะนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม นอกจากนี้ แผนพัฒนามหาวิทยาลัยฉบับนี้ ยังได้เชื่อมโยงกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13

³ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอ่น), “นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา”, (กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทยออฟเซต, 2548), หน้า 62.

⁴ พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า คำนำ.

(พ.ศ. 2566 - 2570)⁵ ได้ด้วย การพัฒนาเชิงพื้นที่ของในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อการแก้ปัญหาความยากจนนั้น เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ องค์ความรู้ศาสตร์พระราชานำไปสู่การเกิดโครงการพัฒนาชนบท เกิดการจัดตั้งองค์กรและมูลนิธิเพื่อขยายผลต่อยอดแนวพระราชดำริ ให้เชื่อมไปสู่การวางรากฐานยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งที่ผ่านมาหลายหน่วยงานได้มุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น โครงการหลวง สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิปิดทองหลังพระตามแนวพระราชดำริ สำนักงาน กปร. กรมประชาสัมพันธ์ ตำรวจตระเวนชายแดน รวมถึงหน่วยงานด้านการวิจัย เช่น หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม(สกว.) เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานทั้ง 2 นี้ ได้ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของสถาบันการศึกษา ในการพัฒนางานวิจัยที่จะสามารถหนุนเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ยกกระดับเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาโครงสร้างทางสังคมในทุกมิติอย่างยั่งยืน

องค์กรพระพุทธศาสนาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม ได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกซึ่งเป็นโครงการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ดำเนินการจัดส่งพระสงฆ์เพื่อเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนพื้นที่สูง ให้พระสงฆ์เป็นกลไกขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง มุ่งเน้นกิจกรรมในการพัฒนาจิตใจและคุณภาพชีวิต และหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดาร การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น กระเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลีซอ มูเซอ อาข่า อาข่า ลัวะ ถิ่น ขมุ และไทยใหญ่ ซึ่งมีอัตลักษณ์ทางภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตามวิถีชุมชนและสืบทอดตามบรรพบุรุษ ซึ่งในอดีตนั้นมีปัญหาเชิงพื้นที่ด้านยาเสพติด การทำไร่เลื่อนลอย และความมั่นคงของชาติ โดยในปี พ.ศ. 2508 จึงได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกขึ้น โดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์และมหาเถรสมาคมกับกรมประชาสัมพันธ์ โดยเริ่มโครงการทดลองด้วยการส่งพระสงฆ์รุ่นแรก จำนวน 50 รูป เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ซึ่งในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงมีพระราชดำริในการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกจำนวน 60 รูป โดยใช้วิธีกำหนดพื้นที่ที่จะปฏิบัติงานเป็นหลัก แล้วจัดวางกำลังพระธรรมทูตให้พอเหมาะสมกับสมรรถภาพของพระธรรมทูต ตามลักษณะของปัญหาในแต่ละพื้นที่ที่ไม่เหมือนกัน การทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระ

⁵ พระเมธีธรรมาจารย์ รัต.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า คำปรารภ.

ธรรมจาริกในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาหรือราษฎรบนพื้นที่สูง จึงต้องอาศัยกระบวนการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับ⁶

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้จัดทำโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและหลักสูตรการศึกษาสำหรับพระธรรมจาริกขึ้น เพื่อขยายผลตามนโยบายการบริหารงาน และหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงโดยทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกในพื้นที่ทุรกันดาร เป็นโครงการของคณะสงฆ์ไทยที่ทำงานเกี่ยวกับการบริการและรับใช้สังคม หรือ สาธารณสงเคราะห์ เสมือนเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ด้วยจิตอาสาไม่เมตตา สมกับเป็นสาวกผู้สืบสานงานพระพุทธศาสนา ดังพุทธปรารภของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้ว่า “จรดภิกขเว จาริกิ พุชชนิตาย พุชชนสุชาย โลกานุกมปาย อตถายหิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ⁷ แปลว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจึงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่อกุล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”⁸ ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผลกระทบจากการเบียดเบียนและความยากจนนั้น ว่าเปนนบเกิดแห่งความทุกข์ของมนุษย์ทุกเชื้อชาติศาสนา ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “...คุณภิกษุทั้งหลาย แม้ความเบียดเบียนก็เปนนบของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การกู่ยืมก็เปนนบของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การรับใช้ดอกเบ็ญก็เปนนบของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การทวงก็เปนนบของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การติดตามก็เปนนบของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก แม้การจงจำก็เปนนบของบุคคลผู้บริโศกคามในโลก...”⁹

พระสงฆ์ในฐานะที่ต้องอยู่ร่วมกับสังคมต้องประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม สำหรับพระธรรมจาริกมีพันธกิจหลักของ 4 ด้านคือ (1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง (2) การบริการสังคม เช่น การศึกษา การสงเคราะห์ ลด ละ เลิกอบายมุข (3) การอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง (4) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผลงานที่ประสบความสำเร็จในปี 2563 อาทิ การอบรมคุณธรรมแก่กลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูง และจะต้องส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบสัมมาอาชีพ การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ โดยการเว้นจากมิถิฉาชีพทุกชนิด ประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความ

⁶ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 108.

⁷ วิ.ม. (บาลี) 4/32/27.

⁸ วิ.ม.หา. (ไทย) 4/32/40.

⁹ อจ.ฉก.ก. (ไทย) 22/8/364-367.

เดือดร้อนทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่น และสังคม ทั้งนี้ ระบุถึงอาชีพการค้าขายที่ผิด หรือไม่ชอบธรรม¹⁰ ที่เรียกว่า มิจฉวนฉิชา 5 ประการ ซึ่งประกอบด้วย การค้าขายศีลศตราวุธ การค้าขายสัตว์ การค้าขายเนื้อ การค้าขายของมีเงินเมา และการค้าขายยาพิษ¹¹ สามารถนำมาปรับใช้ในเดือนการแก้ปัญหาความยากจนอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนบทบาทและหน้าที่ของ พระบัณฑิตอาสาสนั้น จะคอยทำงานหนุนเสริมให้กับพระพระธรรมจาริกโดยมีภาระกิจหลัก เช่น จัดกิจกรรมในการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน การสงเคราะห์ชาวบ้าน การพัฒนาอาศรมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้และเป็นแบบอย่างในด้านต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญของชาติและศาสนาอย่างสม่ำเสมอ การออกเยี่ยมเยียน ให้คำปรึกษา และสงเคราะห์ผู้ยากไร้ในชุมชนตามความเหมาะสม การจัดทำข้อมูลชุมชนและขยายพื้นที่การปฏิบัติงาน เป็นต้น¹²

ทั้งนี้แนวทางการบริหารงานได้มีแผนการขยายพื้นที่ให้มีพระอยู่ประจำอาศรม ขยายหมู่บ้านบริวารโดยการเข้าไปสร้างศาลาบำเพ็ญบุญ เพื่อให้ชาวบ้านมีสถานที่ทำบุญ อบรมคุณธรรม จริยธรรม เน้นหนักให้พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเข้าไปจัดกิจกรรมทำวัตรสัจจร ทำบุญ สัจจรตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ให้ครอบคลุมหมู่บ้านกลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูงมากยิ่งขึ้น ซึ่งกลุ่มชาวชาติพันธุ์นั้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาแต่เดิม แต่ยังคงขาดการพัฒนาและการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น มีเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านต้นทุนทางชุมชน สามารถพัฒนาและยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เช่น พื้นที่บนดอยยาวี อ.แม่สรวย จ.เชียงราย หรือบ้านปางไฮ อ.ดอยสะเก็ด และบ้านม่อนแจ่ม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ เป็นต้น

เนื่องด้วยสภาพชุมชนพื้นที่สูงมีความลาดชันเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานได้อย่างทั่วถึง ยังคงมีการลักลอบบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรเชิงเดี่ยว และปัญหาพัวพันเกี่ยวกับกระบวนการค้ายาเสพติดข้ามชาติ อีกทั้งการเข้าถึงระบบการศึกษาของราษฎรไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องไปจนถึงขั้นอุดมศึกษา ทั้งนี้ยังคงพบปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย และการสร้างที่อยู่อาศัยตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนจึงควรเริ่มที่กลุ่มคนที่ยึดมั่นในศาสนาธรรม ความเชื่อ

¹⁰ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรธรรม ชยทตโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 11.

¹¹ อ.ป.ญจก. (ไทย) 22/117/295.

¹² สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 90.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสใน ชุมชน ด้วยกระบวนการเสริมแรงจิตใจและสร้างพลังจากมิติภายใน อาศัยคุณค่าความเชื่อในศาสนธรรม สู่การรำพึงภาวนา ไตร่ตรอง การย้อนกลับมามองดูชีวิตที่ผ่านมา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่มีคุณค่าความหมาย ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่พึ่งพาอาศัยกัน ต่อยอดวัฒนธรรมเดิมของชุมชนสู่การสร้างการเรียนรู้ผ่านมิติศาสนา พระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และประเพณีเดิม ซึ่งเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคนทุกรุ่นที่เข้าร่วมทำโครงการ ด้วยการนำวัฒนธรรมใหม่มาต่อยอดวัฒนธรรมเดิมที่ทรงคุณค่า¹³ อีกทั้งความสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่ต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านจิตใจอย่างสมดุล

ผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย แต่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติและการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตก สลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกลืมเลือนและเริ่ม สูญหายไป จากผลด้านลบในการพัฒนาด้านต่าง ๆ เหล่านี้ยังส่งผลกระทบต่อตรงกับกลุ่มชาติพันธุ์ในยากที่จะหลีกเลี่ยงได้¹⁴

อย่างไรก็ตามการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง หากมีการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องด้วยราษฎรบนพื้นที่สูงนั้นร่ำรวยด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีวิถีการดำรงชีพพึ่งพิงอยู่ป่าและการเกษตร มีการสั่ง

¹³ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย” (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 82.

¹⁴ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรหม ชยทตฺโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 3.

สมความรู้ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ เช่นการสะสมเมล็ดพันธุ์บนภูเขาซึ่งควรแก่การอนุรักษ์เป็นมรดกทางอาหาร เทคนิคการถนอมอาหารไว้รับประทานยามหน้าแล้ง หรือพืชสมุนไพรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นกลุ่มชนที่ดูแลป่าต้นน้ำหลายแห่งในประเทศ แต่ด้วยการรุกรานของอุตสาหกรรมเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เน้นปริมาณการผลิตมากกว่าความสมดุลของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งทางตรงและทางอ้อม นักวิจัยและพระสงฆ์จะต้องตระหนักความสำคัญของความรู้และทักษะในการค้นหาความรู้ของมนุษย์ เป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้และพัฒนาอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยผลที่ได้รับจากองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาองค์กร ชุมชน¹⁵

จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ มีข้อเสนอให้ควรสนับสนุนใน 11 ประเด็น ดังนี้ (1) การถือครองที่ดินอย่างถูกต้องและการเข้าถึงทรัพยากร (2) สิทธิในการได้รับสัญชาติเพื่อให้เข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐต่างๆ อย่างเท่าเทียม (3) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่าง (4) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงการศึกษาให้เยาวชนเรียนในระดับที่สูงขึ้น (5) สร้างความเป็นธรรมในการบริการสาธารณสุข ตลอดจนการอนุรักษ์การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร (6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวิถีวัฒนธรรม (7) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (8) การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากยกระดับขีดความสามารถในการผลิตควบคู่กับการยกระดับรายได้และความกินดีอยู่ดี (9) การส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มเพื่อการศึกษา และการประกอบอาชีพ (10) การส่งเสริมให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพลเมืองไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (11) การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม¹⁶

การเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน (Transform) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและปัจจัยพื้นฐาน เช่น กฎหมาย ระเบียบ นโยบาย และสถาบันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการ ปกครอง ให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อศักยภาพโดยรวมของประเทศเพื่อพลิกวิกฤต จากแรงกดดันทั้งภายนอก และภายในให้เป็นโอกาสสำหรับการพัฒนา

¹⁵ พัชรินทร์ สิริสุนทร, “แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 130.

¹⁶ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 253.

ประเทศสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป¹⁷ การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน คงไม่สุดโต่งพัฒนาเฉพาะทางกายภาพเท่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาทางด้านความสุขทางจิตใจด้วย วิทยากร เชียงกูลกล่าวไว้ว่า “การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุขความสะดวกสบายความอยู่ดีกินดีความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ และความสงบสันติซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้วประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษาสิ่งแวดล้อมที่ดีการพักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพ เพื่อให้ให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้นหากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า”¹⁸

คณะผู้วิจัยจึงได้ทำโครงการชุดวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” และมีโครงการวิจัยย่อยอีก 2 โครงการ ประกอบด้วยโครงการย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” และโครงการย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” จากพื้นที่จากอาศรมต้นแบบจำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบ้นฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ (2) อาศรมพระบ้นฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง สามารถจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมุ่งเป้าให้เกิดความอยู่ดีมีสุขตามแนววิถีพุทธ ตามแผนยุทธศาสตร์ของชาติ (2561-2580) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแผนที่ 13

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

¹⁷ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2565), หน้า 2.

¹⁸ วิทยากร เชียงกูล, “การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับแกระ, 2557), หน้า17-18.

1.2.2 เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชน วิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

1.2.3 เพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบ

1.3.1 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีปัจจัยใดเป็นองค์ประกอบและมีปัจจัยใดที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา

1.3.2 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชน วิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีปัจจัยใดส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา

1.3.3 กระบวนการในการสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีแนวทางอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 **ขอบเขตด้านเนื้อหา** ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ และการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง รวมถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญในการหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เนื้อหามีดังนี้

1. การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง
2. การประกาศพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง
3. กระบวนการพัฒนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
4. การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
5. การแก้ปัญหาความยากจนในทางพระพุทธศาสนา
6. นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
7. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก
8. การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน

1.4.2 ขอบเขตพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1. **ขอบเขตด้านพื้นที่** คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ดำเนินการวิจัย เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

- 1) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- 2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- 3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

2. **ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Study) เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่งที่มีความห่างไกลจาก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ค่อนข้างมาก ใช้ระยะเวลาการเดินทางประมาณ 3-4 ชม. การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้ กำหนดเกณฑ์คุณสมบัติแต่ละกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 25 ราย ประกอบด้วย 5 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท

ทั้งนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่มนี้ ได้นำไปสู่กิจกรรมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในประเด็นกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง จำนวน 4 ราย ดังนี้

- 1) พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ เลขาธิการพระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดาพระอารามหลวง
- 2) นาย ธนวัฒน์ กันทะยวง รองนายกเทศบาล อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
- 3) นาย สุชาติ แก้วก่อ เจ้าหน้าที่บริหารโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูง

4) นส.ระพีพร เกตุแก้ว นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

กลุ่มที่ 5 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน ดังนี้

1) พระครูวิมลญาณประยุต (บุญชู ปญญาปชโชโต), ดร. เจ้าอาวาสวัดร่องวัวแดง /เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร

2) พระครูวรธรรมวิวัฒน์ (นพบุรี มหาวณโณ), ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยเวียงชัยมงคล /เจ้าคณะตำบลโหล่งขอด เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ 16

3) รศ.,ดร.สัญญา สะสอง คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาจารย์ประจำ/นักวิจัยเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

1.5 นิยามศัพท์

1.5.1 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง หมายความว่า การเพิ่มศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากใหม่มีความเข้มแข็งเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ส่งเสริมให้ชุมชนบนพื้นที่สูงสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

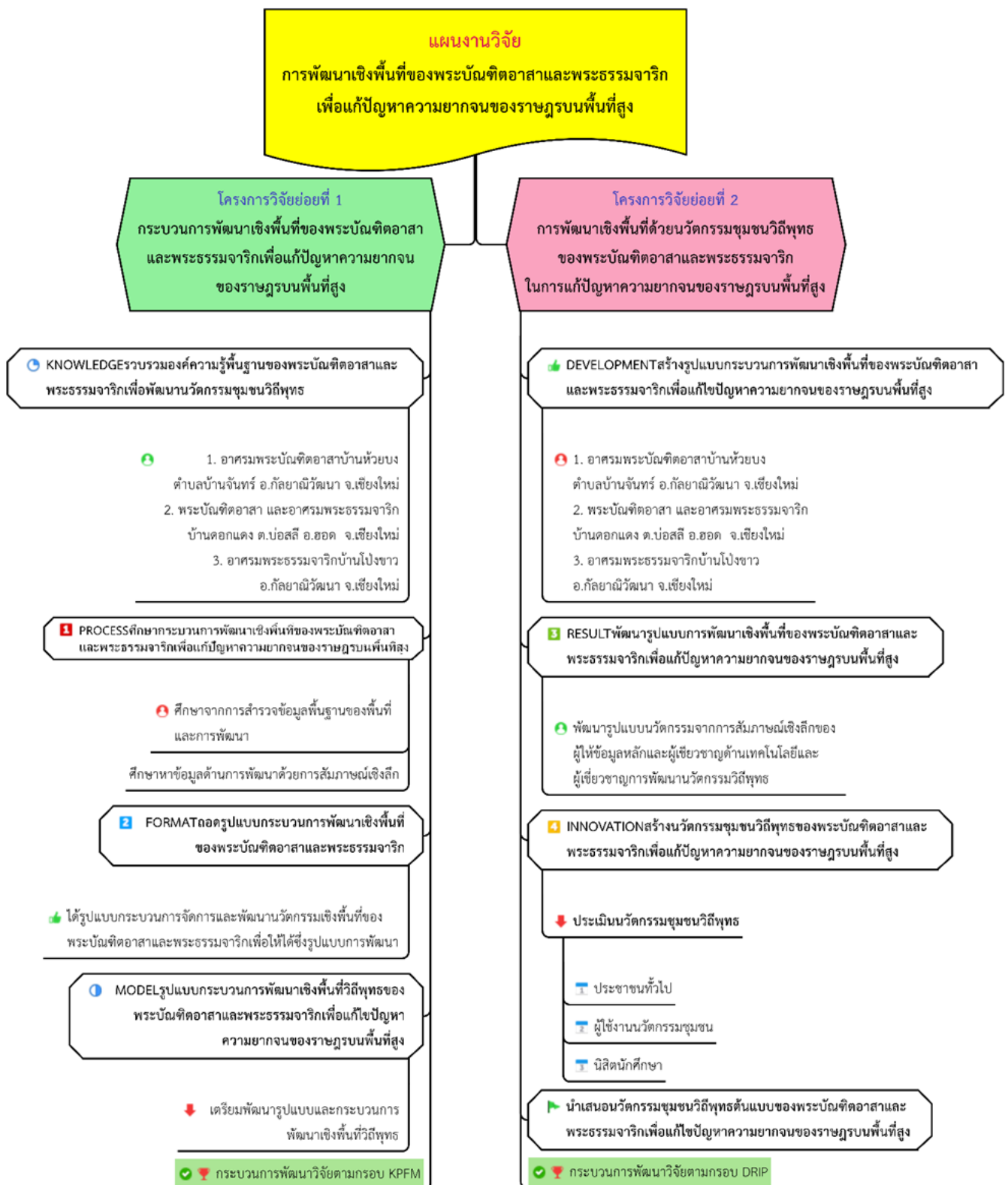
1.5.2 นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ หมายความว่า การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้การประกอบอาชีพในการเสริมเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อขยายผลสู่การจำหน่ายสินค้าชุมชนเพิ่มช่องทางการกระจายได้ของของชุมชนราษฎรบนพื้นที่สูง เกิดดุลยภาพระหว่างกายกับใจ มีเป้าหมายการดำรงวิถีชีวิตสัมมาชีวะอย่างสันติสุข

1.5.3 ราษฎรบนพื้นที่สูง หมายความว่า ประชาชนที่อาศัยและดำรงชีพอยู่ในพื้นที่สูงที่มีความสูงกวาระดับน้ำทะเล 500 เมตร และมีความลาดชันเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 รวมทั้งราษฎรพื้นที่รอบที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพอยู่บนพื้นที่สูงมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี

1.5.4 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก หมายความว่า พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง ภายใต้หน่วยงานสังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่และคณะสงฆ์ไทย

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

โครงการวิจัย “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นิตตอาวาสและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีเป้าหมายเพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นิตตอาวาสและพระธรรมจาริก และนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อบูรณาการองค์ความรู้ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก ดังภาพต่อไปนี้

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 7.1.1 ได้องค์ความรู้เรื่องบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
- 7.1.2 ได้รูปแบบกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
- 7.1.3 ได้องค์ความรู้ใหม่ในกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
- 1.7.4 ได้รูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
- 1.7.5 ช่วยส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สังคม และทรัพยากรท้องถิ่น ด้วย 3 ต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน
- 1.7.6 ช่วยสร้างเครือข่ายชุมชนบนพื้นที่สูงและเชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยววิถีพุทธและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบนพื้นที่สูง
- 1.7.7 ได้องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาเรื่องการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาคความยากจนกระจายตัวอยู่ในชุมชนพื้นที่สูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาคการเกษตรและส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก การพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง หากมีการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรม แต่ด้วยการรुकืบของอุตสาหกรรมเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เน้นปริมาณการผลิตมากกว่าความสมดุลของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากความยากจนส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพชีวิต คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ตามรายละเอียดดังนี้

- 2.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง
- 2.2 การประกาศพระพุทศาสนาบนพื้นที่สูง
- 2.3 กระบวนการพัฒนาของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริก
- 2.4 การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.5 การแก้ปัญหาความยากจนในทางพระพุทศาสนา
- 2.6 นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
- 2.7 การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก
- 2.8 การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน
- 2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

การพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง หากมีการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องด้วยราษฎรบนพื้นที่สูงนั้นร่ำรวยด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีวิถีการดำรงชีพพึ่งพิงอยู่ป่าและการเกษตร มีการสั่งสมความรู้ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ เช่น การสะสมเมล็ดพันธุ์บนภูเขาซึ่งควรแก่การอนุรักษ์เป็นมรดกทางอาหาร เทคนิคการถนอมอาหารไว้รับประทานยามหน้าแล้ง หรือพืชสมุนไพรที่มี

เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นกลุ่มชนที่ดูแลป่าต้นน้ำหลายแห่งในประเทศ แต่ด้วยการรุกรานของอุตสาหกรรมเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เน้นปริมาณการผลิตมากกว่าความสมดุลของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.1.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area – based) หมายถึง การบริหารจัดการที่ลงไปทำกระบวนการในพื้นที่เป้าหมาย โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาควิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ให้มาร่วมแก้ไขปัญหาในเรื่องใหญ่ที่ทุกคนในพื้นที่เห็นว่าต้องแก้ไข และจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการทำงานที่เอื้อต่อการแก้ปัญหา โดยสามารถถอดวิธีการทำงานเป็น 6 ขั้นตอนคือ

1. การเตรียมความพร้อม
2. การพัฒนาเครื่องมือและวิทยาการ
3. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล
4. การทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชน
5. การบูรณาการแผนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
6. การจัดการความรู้และขยายผล

การพัฒนาชุมชนเป็นการเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาเชิงพื้นที่นั้นจึงต้องเพิ่มศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ให้ความเข้มแข็งและส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้

การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงได้ดำเนินมาตั้งแต่พ.ศ. 2494 จากปัญหาด้านความมั่นคงของชาติปัญหา การปลูกพืชเสพติด การทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การกำหนดสภาพบุคคล การมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าเกณฑ์ มาตรฐาน ตลอดจนการด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งชุมชนบนพื้นที่สูงมีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนทั่วไป ในด้านความเป็นอยู่ชนบทธรรมเนียมวัฒนธรรมจารีตประเพณี รวมทั้งภาษาการสื่อสาร ชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในชุมชน บนพื้นที่สูงได้กระจายตัวอยู่ในท้องที่จังหวัดภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทยจำนวน 20 จังหวัด ในพ.ศ. 2506 คณะรัฐมนตรีมีมติให้จัดตั้ง “กองสงเคราะห์ชาวเขา” ขึ้นในกรมประชาสงเคราะห์กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานแรกที่เขาไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชนเผ่า แต่ผลของการปฏิบัติงานก็ยังไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ใน พ.ศ. 2507 จึงได้มีการวางแนวทางการนำเอาหลักธรรมไปพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง และทดลองสงพระภิกษุสงฆ์เรียกว่า “พระธรรมจาริก” นำพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรบนพื้นที่สูง และสามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐได้มาก ช่วยแก้ไขปัญหายาเสพติดและปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธา

เลื่อมใสและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ สงบบุตรหลานเข้ามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่สู่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูงมากขึ้น¹

สำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงในประเทศไทยนั้น ในหลวงรัชกาลที่ 9 ถือเป็นบุคคลสำคัญในการริเริ่มการแก้ปัญหาความยากจนซึ่งแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศ องค์ความรู้ศาสตร์พระราชานำไปสู่การเกิดโครงการพัฒนาชนบท เกิดการจัดตั้งองค์กรและมูลนิธิเพื่อขยายผลต่อยอดแนวพระราชดำริ ให้เชื่อมไปสู่การวางรากฐานยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานได้มุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น โครงการหลวง สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิปิดทองหลังพระตามแนวพระราชดำริ สำนักงาน กปร. กรมประชาสัมพันธ์ ตำรวจตระเวนชายแดน รวมถึงหน่วยงานด้านการวิจัย เช่น หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานทั้ง 2 นี้ ได้ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของสถาบันการศึกษา ในการพัฒนางานวิจัยที่จะสามารถหนุนเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ยกกระดับเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาโครงสร้างทางสังคมในทุกมิติอย่างยั่งยืน

2.1.2 หลักการสำคัญการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

1. ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนา การพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เจริญขึ้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจนเกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนา” คือ “ทำให้เจริญ” การพัฒนาจึงหมายถึง การทำให้เจริญ²

“การพัฒนา” หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า เช่น การพัฒนาชุมชน การพัฒนาวัด การพัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ตรงต่อความต้องการมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” คือ กระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจจึงเป็น กระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่

¹ พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ, ในวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพายัพปริทัศน์, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2557-พฤษภาคม 2558, หน้า 116.

² ธีรพล ชันธิไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2527), หน้า 25.

เสมอ ไม่หยุดนิ่ง การพัฒนาที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป คือ ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า ธรรมชาติ ของการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหา ในตัวของมันเองเพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือน้อย ถ้าหากร ี่ความหมายการพัฒนาจะสามารถตีความหมายได้ 2 นัยคือ³

1. การพัฒนา ในความเข้าใจสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญวัตถุรูปแบบและในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. การพัฒนาแห่งของพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้ายร่างกายและ จิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลากหลายของความถูกต้องพอดี ซึ่งก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืนและความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม⁴

การพัฒนาเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้น หรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น

2.1.3 องค์ประกอบการพัฒนาเชิงพื้นที่

การพัฒนาคุณภาพชีวิตบนพื้นที่สูงสำหรับสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ในด้านยุทธศาสตร์ที่ 2 เรื่องการสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และกำหนดตัวชี้วัดด้วยการเพิ่มศักยภาพชุมชน และเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง ส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง และได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น เพื่อให้มีดัชนีชุมชนเข้มแข็งเพิ่มขึ้นในทุกภาค ด้วยการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดิน และทรัพยากร

³ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, “ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท” ในเอกสารการสอน ชุดวิชาการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ 1 – 7, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534), หน้า 47.

⁴ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 33.

ภายในชุมชน โดยกำหนดแนวทางต่าง ๆ ไว้ สำหรับแผนงานสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้⁵

1. สร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถ ในการสร้างแรงบันดาลใจ ให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและพัฒนาชุมชน

2. ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในพื้นที่และการต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

3. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน การส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) ในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว

4. สนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การปรับองค์การการเงินของชุมชน ให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบล ที่ทำหน้าที่ให้การให้กู้ยืมและการออมและจัดตั้งโครงข่ายการเงินฐานราก โดยมีธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นแม่ข่าย

5. สนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วม ในการจัดสวัสดิการ บริการ และการจัดการทรัพยากรในชุมชน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นทิศทางในการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งเน้นการสร้าง ความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคม ให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งไม่ได้มุ่งไปที่มูลค่าที่เป็นตัวเงินมาเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จ แต่คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นคน และความสุขทางจิตใจของประชาชนเป็นหลัก โดยเฉพาะการสร้างความสุขตามวิถีแห่งความพอเพียง ที่ไม่เบียดเบียนหรือทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและส่วนรวม จะทำให้ชีวิตมีความสุขอย่างสมดุลและเกิด

⁵สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ddd.go.th/www/files/75750.pdf>. [1 สิงหาคม 2561].

ความสงบสุขในสังคมได้อย่างแท้จริง⁶ สอดคล้องกับมุมมองในทางเศรษฐศาสตร์⁷ สำหรับทางสายกลาง นั้นเป็นแนวความคิดในการบริโภค แต่พอประมาณภายใต้เงื่อนไขการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยไม่ก่อให้เกิดผลที่เป็นปฏิปักษ์กับระบบนิเวศวิทยา ฉะนั้นคุณค่าที่แท้จริงและการแก้ปัญหาของ มนุษย์เพื่อความอยู่ดีมีสุขสุข จึงต้องมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การ บริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็นสัมมาเศรษฐกิจ คือเป็นเศรษฐศาสตร์เชิง จริยธรรมมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชนระบบนิเวศและโลก เป็นส่วนรวมด้วยเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์

แนวคิดของร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่เน้นการพัฒนาชุมชน เข้มแข็งนั้น มีความสอดคล้องกับการระดมความคิดเห็นในการร่างธรรมนูญความสุขชุมชน⁸ อัน หมายถึง “หลักกำกับการทำงานและการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน เป็นเสมือนกติกาการอยู่ ร่วมกัน รวมถึงการจัดระเบียบระบบการทำงานของทุกคนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ให้ชัดเจนร่วมกัน เพื่อ นำไปสู่เป้าหมายและความอยู่เย็นเป็นสุขที่พึงปรารถนาของชุมชน” ซึ่งต้องอาศัยวิธีการจัดทำ เป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันของคนในชุมชน หมู่บ้าน ท้องถิ่น ที่แต่ละแห่งกำหนดขึ้น เป็นเป้าหมายร่วม โดยการเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน และมีการ ถ่ายทอดความสุขชุมชนนั้นต่อคนทุกระดับ

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ควรมีแผนงานสนับสนุนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐาน รากและชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้⁹

1. การสร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนใหม่มีขีดความสามารถ ในการ สร้างแรงบันดาลใจ ให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและ พัฒนาชุมชน

⁶คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, “โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัดภาวะเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report): มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550).

⁷มัญญ มุขประดิษฐ์, “มีชัยมาปฏิบัติในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, 2545).

⁸สิน สือสวน, องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมธรรมาภิบาลความสุขชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 3.

⁹สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน.

2. การส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยและการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน ต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

3. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน สนับสนุนศูนย์ฝักอาชีพชุมชน ส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรมในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา ส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4. การสนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การปรับองค์กรการเงินของชุมชน ให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบล ที่ทำหน้าที่ทั้งการให้กู้ยืมและการออมและจัดตั้งโครงข่ายการเงินฐานราก

5. การสนับสนุนชุมชนใหม่มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการบริการและการจัดการทรัพยากรในชุมชน

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ดังกล่าวนี้ มีองค์ประกอบในการพัฒนาที่สอดคล้องกับการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา ที่เห็นว่าชุมชนบนพื้นที่สูงมีบริบทชุมชนและภูมิสังคมแตกต่างจากพื้นที่ทั่วไป แนวทางหนึ่งในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พบว่ามี 5 องค์ประกอบในการพัฒนา¹⁰ ได้แก่

1. การอำนวยความสะดวก
2. การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม
3. การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน
4. การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้
5. การถอดบทเรียน

การวางแผนพัฒนาอย่างบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นปัญหาดั้งเดิมที่สะสมมายาวนานและปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ด้วยลักษณะของพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ชุมชนมีความหลากหลายในชาติพันธุ์ มีความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน การเข้าถึงระบบการศึกษายังไม่ทั่วถึง การเพิ่มของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว การขยายพื้นที่เพื่อ

¹⁰ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่” ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1.

ทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงต้องสร้างสมดุลในทุกมิติเพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาเชิงพื้นที่บนพื้นที่สูง สามารถจำแนกรูปแบบได้เป็น 5 แบบแผน ได้แก่

- 1) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบยึดหลักเหตุผลอย่างครอบคลุม
- 2) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบเพิ่มทีละส่วน
- 3) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบพิจารณาหลายระดับ
- 4) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบสนับสนุนและ ผลักดัน
- 5) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบกลยุทธ์

ทั้งนี้เงื่อนไขการใช้รูปแบบแผนดังกล่าวจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์เงื่อนไขความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการเลือกใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้มีความเหมาะสมกับบริบท แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ มีกลุ่มนักคิดได้นำเสนอไว้อย่างหลากหลายวิธีการและหลากหลายมุมมอง

เพื่อบูรณาการกับการพัฒนาพื้นที่ให้ยั่งยืน การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยลดช่องว่างทางสังคมและขจัดปัญหาความยากจนในชุมชนให้ลดน้อยลง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐบาล เอกชน องค์กร ชุมชน นักวิชาการ และองค์กรธุรกิจ เพื่อขจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนของท้องถิ่นใน 5 ประเด็น¹¹

1. การจัดการชุมชนบนวิถีแห่งความเป็นจริง
2. การจัดการชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต
3. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความถูกต้อง
4. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความสบายใจ
5. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความความสามัคคีของคนในชุมชน

ทั้ง 5 ประเด็นนี้เป็นหลักในการพัฒนาชุมชนให้คนในชุมชนเป็นคนดี รู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีความขยันในการหาและรักษาทรัพย์ รวมทั้งเป็นสังคมที่เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ แบ่งปันความรู้

¹¹ ทาริตา แต่งเส็ง, ญัฐวิภา ทองรุ่ง และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ, ในวารสาร Journal of Modern Learning Development, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4, กรกฎาคม – สิงหาคม, 2563, หน้า 239.

ถ่ายทอด ขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรม และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อกันเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

ดังนั้น การวางแผนพัฒนาอย่างบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมมายาวนานและปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ด้วยลักษณะของพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ชุมชนมีความหลากหลายในชาติพันธุ์ มีความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน การเข้าถึงระบบการศึกษายังไม่ทั่วถึง การขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงต้องสร้างสมดุลในทุกมิติเพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สำคัญคือพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถ และการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการเพิ่มศักยภาพชุมชน เศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง ส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง และรัฐต้องไปมีส่วนสนับสนุนเพื่อให้มีดัชนีชุมชนเข้มแข็งเพิ่มขึ้นในทุกภาคส่วน และหากต้องการพัฒนาเศรษฐกิจให้เกิดผลคือความสุขและยั่งยืน ควรพัฒนาตามแนวทางแห่งวิถีพุทธคู่ขนานไปด้วยกัน

2.2 การประกาศพระพุทธศาสนาสูงพื้นที่

การประกาศพระพุทธศาสนานับว่าเป็นเป้าหมายของการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีนโยบายว่าหลังจากพระภิกษุพัฒนาตนเองแล้วก็ต้องจาริกเพื่อไปเผยแผ่พระธรรมคำสอนต่อมวลมนุษยชาติ จึงมีแนวคิดทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

2.2.1 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการประกาศพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

นับตั้งแต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในชมพูทวีปและมีการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ จนหลังพุทธปรินิพพานแล้ว พระสาวกทั้งหลายก็ได้ช่วยกันประกาศพระพุทธศาสนาเรื่อยมา แม้จะมีความถดถอยอยู่บ้างในบางสมัย แต่ก็ทรงตัวอยู่ได้จนถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกในการทำตติยสังคายนา โดยอาราธนาพระโมคคัลลิตุตรดิศสเถระเป็นประธานและได้มีการคัดเลือกพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น 9 สาย¹² เพื่อไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่างๆ พระสงฆ์ผู้รับมอบหน้าที่ไปประกาศพระศาสนานั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระธรรมทูต หรือ ผู้จาริกธรรมไปสอนศาสนา (Missionary) พระสงฆ์ในฐานะพระธรรมทูตถือได้ว่ามีบทบาทและความสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่พุทธธรรมให้เข้าถึงจิตใจของผู้คน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นทำกันหลายแบบ เช่น การปฏิบัติตนหน้าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าทรง

¹²พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2534), หน้า 237.

ประธานหลักการเผยแผ่ให้แก่สาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่า แสดงธรรมมีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไป โดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น¹³ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการสืบทอดและพัฒนาตามยุคตามสมัย รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ในประเทศไทยก็ได้รับการสืบทอดและพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ไทยถือเป็นรูปแบบที่ได้รับการพัฒนาในลักษณะต่างๆ ตามจุดประสงค์ทั้งในแง่การให้ความรู้และเพื่อโน้มน้าวใจ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนสู่การปฏิบัติ

2.2.2 ทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเป็นพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่ศาสนธรรมที่ตรัสรู้ เริ่มตั้งแต่ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ ทรงโปรดยสกุลบุตรพร้อมสหาย จนมีพระอรหันตสาวกเกิดขึ้นในโลกจำนวน 60 องค์ คือ พระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 พระยสะ พร้อมพระที่เป็นสหายอีก 55 จึงทรงมีพระประสงค์ที่จะส่งพระอรหันตสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนายังหมู่บ้าน ตำบล หรือ นิคมชนบทต่างๆ ของชมพูทวีป โดยก่อนจะส่งไปนั้นพระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ประชุมพระอรหันตสาวกจำนวน 60 องค์แล้ว ทรงประทานพระโอวาทซึ่งถือเป็นอุดมคติในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความว่าการประชุมครั้งนั้น นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนาโดยที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า

.... “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้ พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ (เช่นกัน) พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์, พวกเธออย่าได้ไปรวมโดยทางเดียวกันสอง รูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีธุลีคือกิเลสน้อยมี อยู่ แต่เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไป ตำบลอรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม ” ...¹⁴

¹³ อ.ปญจก. (ไทย). 22/195/174.

¹⁴ วิ.ม. (ไทย) 6/32/ 49-50.

พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราบเท่าปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ 3 ประการ คือ¹⁵

1. ทิฐฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
2. สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
3. ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง

2.2.3 ทฤษฎีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน บุคคลผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้รับการ สานต่อจากพุทธสาวกรุ่นต่อๆ มาจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเอกราชกษัตริย์ผู้ปกครองประเทศอินเดียในสมัยนั้น ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์ที่ 3 แห่งราชวงศ์โมริยะ ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครปาฏลิบุตร แคว้นมคธ สืบต่อพระเจ้าพินทุสาร พระราชบิดา และทรงเป็นพระราชนัดดา (หลานปู่) ของพระเจ้าจันทรคุปต์ ปฐมกษัตริย์ต้นราชวงศ์โมริยะ ผู้สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ศากยะ ราชสกุลของพระพุทธเจ้า ซึ่งหนีชีวิตรอดตายมาจากสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยะโดยเจ้าชายวิฑูทกะในครั้งปลายพุทธกาลพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นกษัตริย์มหาจักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียสมัยโบราณ และทรงเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภกที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนาเมื่อพระพุทธศาสนาได้รับการนับถือจากพระเจ้าอโศกมหาราช ประชาชนก็ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พวกนักบวชในศาสนาอื่นๆ เห็นปรากฏการณ์พระสงฆ์ในพุทธศาสนาได้ลาภสักการะต่างๆ มาก พวกนักบวชเข้าเป็นภิกษุเพื่อ อาศัยกาสาวพัสดุเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ แต่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นเหตุให้สงฆ์ไม่ทำสังฆกรรม ร่วมกันนานถึง 7 ปี

เมื่อเรื่องนี้ทราบถึงพระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงรับสั่งให้ไต่สวน แล้วส่งทูตไป นิมนต์พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระ มาเป็นประธานข าระความยุ่งเหยิงในพระศาสนา ผลของการข าระพระพุทธศาสนา ปรากฏว่า มีพระปลอมถูกบังคับให้สึกถึง 60,000 รูปแล้วพระโมคคัลลีสบุตรเถระให้ประชุมพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น 1,000 รูป ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ 3 ณ อโศการาม เมืองปาฏลิบุตร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธในสมัยนั้น เมื่อปีประมาณพ.ศ.303 ทำ

¹⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 131.

สังคายนาได้ทำกันอยู่ถึง 9 เดือน จึงสำเร็จ เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จแล้ว พระเจ้าอโศกได้ทรงคัดเลือกพระเถระผู้มีความสามารถส่งไปเป็นสมณทูตให้นำพระพุทธศาสนาไปสั่งสอนในต่างประเทศหลายทิศรายนามสมณทูตที่ปรากฏในปกรณ์บาลีมี 9 สาย คือ¹⁶

สายที่ 1 คณะพระมัชฌันติกะ : ไปแคชเมียร์และคันธาระ คือ ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือสุดของอินเดีย ปัจจุบันบางส่วนอยู่ในปากีสถาน บางส่วนอยู่ในอัฟกานิสถาน

สายที่ 2 คณะพระมหาเทวะ : ไปมหิสสนทล ปัจจุบันได้แก่ รัฐไซเบอร์ อยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย แถบลุ่มแม่น้ำ โกธาวารี

สายที่ 3 คณะพระรักชิต : ไปนวาสิ ได้แก่ บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย

สายที่ 4 คณะพระธรรมรักชิต : ท่านผู้นี้เป็นฝรั่งชาติกรีก และดูเหมือนจะเป็นฝรั่งคนแรกที่บวชในพระพุทธศาสนา ไปปรินตชนบท แถวชายทะเลเหนือ เมืองบอมเบย์

สายที่ 5 คณะพระมหาธรรมรักชิต : ไปแคว้นมหาราษฎร์ อยู่ทางตะวันออกของเมืองบอมเบย์

สายที่ 6 คณะพระมหารักชิต : ไปประเทศโยนก คือกรีกในเอเชียกลาง

สายที่ 7 คณะพระมัชฌิมะ : ไปทางเหนือแถบภูเขาหิมาลัย

สายที่ 8 คณะพระโสณะและพระอุตระ : ไปสุวรรณภูมิ ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่า อาจเป็นดินแดนซึ่งอยู่ในเขตประเทศไทย หรือประเทศพม่าในปัจจุบัน

สายที่ 9 คณะพระมหินทเถระ : พระโอรสของพระเจ้าอโศกเอง ไปเกาะลังกา คือ ประเทศศรีลังกาพระมหินทเถระ เมื่อไปถึงเกาะลังกา ได้ประกาศพระศาสนา สามารถทำให้พระเจ้า เทวานัมปิยติสสะกษัตริย์ลังกาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง ต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงโปรดให้พระสังฆมิตตาเถรีพร้อมคณะภิกษุณีนำห่อ พระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยาไปปลูก ณ เมืองอนูราชปุระ ประเทศศรีลังกา พร้อมทั้งให้อุปสมบทแก่ เหล่ากุลสตรีในประเทศศรีลังกาที่ประสงค์จะเป็นภิกษุณีด้วย¹⁷

2.2.4 ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกทั้งหลายมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไปตามสถานะและโอกาสแต่ภายใต้ขอบเขตที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ปัจจุบันมี

¹⁶ เสถียร โปธินันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), 183-184.

¹⁷ แก้ว ชิตตะชบ, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553), หน้า 70-71.

รูปแบบและบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีความเหมือนและแตกต่างจากสมัยพุทธกาลอยู่มาก ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ¹⁸

หลักประโยชน์ 3 คือ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงสั่งสอนให้ไปประกาศพรหมจรรย์ ว่า... “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ร่วมทางทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลาย จาพวกที่มีธุลีคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี”...¹⁹ พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราเป็นแบบฉบับปัจจุบันนี้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์

การเผยแผ่พระพุทธศาสนายึดประโยชน์ 3 ประการ²⁰ คือ (1) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ (2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ (3) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง ประโยชน์ คือ ผลตอบสนอง ได้รับสืบมาจากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ เพราะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความมั่งคั่งบริบูรณ์ความไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และจุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็นสุขสงบเย็น เป็นชีวิตที่อยู่จบ พรหมจรรย์สิ้นทั้งปวง ประโยชน์สุขถือเป็นความชัดเจนในคำสอนพุทธศาสนามุ่งหมายความสุขด้วยข้อปฏิบัติให้ถึงสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์หรือด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นทุกข์แต่มีข้อที่ต้องระวังคือ ผู้ปฏิบัติต้องไม่ติดใจหลงใหลความสุขที่ขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยให้ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจของตน ต้องเป็นอิสระ

¹⁸ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 478.

¹⁹ที.ม. (ไทย) 4/32/40.

²⁰ช.จ. (ไทย) 30/673/333.

สมบูรณ์จากกิเลสทั้งปวง จึงถือเป็นความสุขที่เป็นจุดหมายปลายทางพระพุทธศาสนา ประโยชน์สุข 3 ประการที่ยกไว้เบื้องต้น จนเกิดได้ก็ด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน ในขณะที่เดียวกันก็มองถึงเพื่อนมนุษย์หรือสังคมด้วย การแผ่ซึ่งประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตามจนเกิดผล

2.2.5 หลักการสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธกาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล มีอยู่ 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. พระธรรมกลี คือ พระธรรมกลีคือผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะคือตัวสารที่จะส่งไป
2. สาร คือ ธรรมะ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
3. ผู้ฟัง คือ ผู้รับสาร ในการที่จะทำให้องค์ประกอบเหล่านี้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เรียกว่า พุทธวิธีในการสอน เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่พร้อมไปด้วยคุณสมบัติของนักเผยแผ่ และพุทธวิธีในการสอนอย่างครบถ้วน จึงได้รับการยกย่องว่า “สดถา เทวมนุสสาน ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบเผยแผ่ ธรรมะของพระพุทธเจ้าตามแนวพุทธวิธีในการสอน

จุดมุ่งหมายในการสอน ไม่ว่าจะเสด็จไปทางไหน หรือทำอะไรพระพุทธเจ้าทรงตั้งจุดมุ่งหมายเสมอแม้แต่การสอน ก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีใครปรากฏอยู่ในข่ายคือพระญาณแล้ว พระพุทธองค์ก็จะเสด็จไปแสดงธรรมโปรด เรียกว่า จุดมุ่งหมายในการสอน หรือลักษณะอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมี 3 อย่าง ได้แก่²¹

1. อภิญญาธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง คือทรงรู้ยิ่งเห็นเองแล้วจึงทรงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม เพื่อใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน
2. สนิทานธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล คือผู้ฟังตรึกตรองตามหรือเห็นจริงได้ และสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมให้ถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น
3. สัปภาหาริยธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริง คือผู้ฟังนำผลนั้นไปปฏิบัติตาม พร้อมทั้งได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามกำลังของตน

²¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: การการศาสนา, พ.ศ. 2546), หน้า 134.

2.2.6 องค์ประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่ พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมี สติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือ ผู้สอนกับผู้เรียน ที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็น กัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไปเพราะในทาง พระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียน นั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณา ต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ให้เกิดคุณลักษณะของ ผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดียิ่งมี ลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร 7 ประการ ดังนี้²²

1. ปีโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม
2. ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่ฟังได้ และปลอดภัย บทบาทและหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนบนพื้นที่สูง การบริการสังคม การฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นำเอาหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ในการพัฒนาด้านจิตใจ และเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ชุมชน
3. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ
4. วตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนกฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว
6. คมภีรณฺจ กถกตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
7. โน จภูฏานเณ นิโยชเย ไม่ชักนำในฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

²² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 204.

รูปแบบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก ใช้หลักสังคมสงเคราะห์ (หลักสังคหัตถุ, พรหมวิหารธรรม) นำเข้าไปสู่พื้นที่ราษฎรบนพื้นที่สูง ผ่านกิจกรรมต่างๆ ไม่เน้นรูปแบบที่ตายตัว เหมือนกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั่วไป โดยอาศัยหลักการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชนเผ่า โดยมีการสร้างเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และภาคีเครือข่ายผ่านเครือข่ายออนไลน์ หนุนเสริมช่วยเหลือทั้งส่วนของการบริจาคเงินและเครื่องอุปโภคบริโภค และจิตอาสาในกิจกรรมของพระธรรมจาริก เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์กร²³

2.2.7 กระบวนการการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

กระบวนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก มีกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ ²⁴

1. กระบวนการวางแผนการ ดำเนินงาน ตามวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมจาริก และนโยบายของประธานคณะพระธรรมจาริก

2. กระบวนการปฏิบัติงาน พระธรรมจาริกที่ได้รับมอบหมายตามแผนปฏิบัติงานลงพื้นที่ ดำเนินการตามแผน ซึ่งสงเคราะห์เข้ากับองค์ประกอบหน่วยอบรมประชาชนทั้ง 8 ด้าน ร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน เข้ามาหนุนเสริม และร่วมในการดำเนินการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยมีกิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน

3. กระบวนการตรวจสอบ คือ พระธรรมจาริก หัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริมพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง หรือ คณะผู้บริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จะลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมให้กำลังใจ ประเมินงาน ติดตามผลงาน ช่วยเหลือแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น

²³ พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำเมธี), พระธรรมจาริก: กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

²⁴ พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำเมธี), พระธรรมจาริก: กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

4. ขบวนการสรุปลองค้ความรู้ ในแต่ละเดือนหัวหน้าศูนย์อบรม และพระธรรมจาริก จะต้องสรุปลองการดำเนินงาน เพื่อเสนอต่อที่ประชุมคณะผู้บริหาร เพื่อสรุปลองงานทางสถิติ ปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไข เพื่อใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

รูปแบบหรือวิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยสรุปที่ปรากฏโดยมากมี 7 วิธีด้วยกัน คือ

1. อุปนิสันทนกา แปลว่า “ถ้อยคำที่เข้ากล่าวในขณะที่เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึง การนั่ง ค่อยสนทนาอย่างกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนา เป็นรูปแบบการเผยแพร่ที่ใช้สำหรับการสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้ไปมาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นการพูดคุยกันตามสมควรแก่เหตุการณ์กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำซักถาม แนะนำชี้แจงให้คำปรึกษา เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธีตรงกับ ที่ท่านโบราณจารย์กล่าวไว้ นั่งจับเข่าคุยกัน บรรยากาศเป็นกันเอง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน ซึ่งนิยมพูดกันว่า เป็นการเทศน์ธรรมาสน์เดี่ยว²⁵

2. ธรรมกา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม” หมายถึง การบรรยายหรืออธิบายธรรม เป็นรูปแบบการเผยแพร่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นทางการเป็นกิจลักษณะ เป็นงานเป็นการเป็นเรื่องเป็นราวในปัจจุบัน ได้แก่การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น²⁶

3. โอวาทกา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน” หมายถึง การให้แนะนำตักเตือนให้ละเว้นความชั่วประพฤติดีเป็นรูปแบบการเผยแพร่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธพจน์หรือพระโอวาทสันเป็นพระดำรัสเตือน ทรงสั่งสอน โดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวัง²⁷

4. อนุสาสนีกา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง” หมายถึง คำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหูเป็น รูปแบบการเผยแพร่อีกวิธีหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพร้าสอนโดยเฉพาะแก่บรรดาพุทธ บริษัทฝ่ายบรรพชิตหรือสธรรมิก 5 คือ ภิกษุ ภิกษุณีสิกขมานา สามเณร สามเณรีรวมทั้งนักบวชที่ อยู่ใกล้ชิด เนื้อหาโดยสธรรมโดยส่วนมากจะเป็นคำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียรพยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงย้ำ เตือนพุทธบริษัทอยู่เนืองๆ²⁸

²⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 31, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2561), หน้า 623.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 157.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 638

²⁸ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2561), หน้า 545.

5. อัมมสากัจฉากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากัน ในทางธรรม” หมายถึง การสนทนาธรรมเป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถามเพื่อแสวงหาความถูกต้องหรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ้างโอกาส เพื่อทรงรับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามควรแก่กรณีปัจจุบัน นอกจากจะเรียกว่า การสนทนาธรรมแล้ว อาจเรียกว่า การอภิปรายการเสนาธรรม โดยผลัดการพูดผลัดกันฟัง²⁹

6. ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึง รูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการคำถาม ตอบ โดยอาจถามมา เพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบ เป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจ ภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้นๆ ให้ฟังหรือระหว่างที่สนทนาธรรมกัน เพื่อกระตุ้นเร้าใจให้ผู้สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับการแสดงพระธรรมเทศนาอื่นๆ ภายหลังจากที่ตรัสอธิบายความหมายของธรรมนั้นๆ³⁰

7. อัมมเทศนาถา แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การแสดงพระธรรมเทศนา นั่นเอง เป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องความดีความชั่ว ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ เพื่อให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนาที่ปรากฏมากในพระสูตรต้นตปิฎก³¹

ในปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธานุศาสนามากเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิต เช่น หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ³²

1. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น
2. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน
3. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
4. ไม่เห็นแก่ความง่าย ดีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน
5. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

³² กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540), หน้า 134-135.

6. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่นๆ

ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่มองประโยชน์ ทั้งที่จะเกิดกับตนเองและผู้อื่น มีสติเป็นตัวจัดความไม่ประมาท โดยตระหนักถึงผลของกุศลกรรม เป็นตัวกำหนดทิศทางในการกระทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง 3 ประการ ที่เป็นเหมือนการมองมนุษย์ทุกคน ที่จิตใจ มากกว่ามองรูปลักษณ์ที่แสดงออกมามาก่อน อันจะไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ จากพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าว มาแล้วนี้ เป็นการประกาศพระพุทธศาสนาที่ผู้เป็นสาวกต้องยึดถือปฏิบัติตนและทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่างๆ ที่ได้จาริก ซึ่งถือเป็นหัวใจของการประกาศให้เห็นเป็นจุดเด่นหรือลักษณะพิเศษว่าการปฏิบัติทั้ง 3 ประการ โดยถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่ท่ามกลางกลุ่มศาสนาและเจ้าลัทธิต่างๆ

2.3 กระบวนการพัฒนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ขานรับนโยบายการบริหารของมหาวิทยาลัย ในปี 2543 ขณะนั้นมีพระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร. เป็นอธิการบดี ได้จัดทำโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขา ปัจจุบันใช้ชื่อโครงการว่าพระบัณฑิตพัฒนาราชภรณ์บนพื้นที่สูง เพื่อขยายผลตามนโยบายการบริหารงานและหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง โดยการคัดเลือกพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่จบหลักสูตรระดับปริญญาตรี ให้เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง และสามารถเรียนรู้สภาพปัญหาของแต่ละชุมชนได้ เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชน โดยเฉพาะปัญหาที่สำคัญคือความยากจน แต่การทำงานในช่วงแรกประสบกับอุปสรรคและปัญหาหลายประการ เช่น ความไว้วางใจ การยอมรับ และความศรัทธาจากชาวบ้าน การไม่ได้รับความร่วมมือในด้านต่างๆ การสื่อสารภาษาท้องถิ่นกับชาวบ้าน ความแตกต่างด้านขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม ความเชื่อ จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบริบทชุมชนตามภูมิสังคมนั้นๆ เน้นการสร้างสัมพันธภาพทางด้านจิตใจตามหมู่บ้านชาวเขา จำนวน 10 หมู่บ้านๆ ละ 5 รูป ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก และเพชรบูรณ์ ในปัจจุบันโครงการพระบัณฑิตอาสา มีจำนวน 33 อาศรม

แนวทางการดำเนินงานของพระบัณฑิตอาสา การดำเนินงานของพระบัณฑิตอาสา พัฒนาชาวเขา ได้ดำเนินการในลักษณะกิจกรรม ดังนี้³³

1. เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น อบรมศีลธรรมในวันพระ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา พระบัณฑิตอาสาธรรมสังฆจร สอนศีลธรรมในโรงเรียน สอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สอนธรรมศึกษา จัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ จัดพิธีบรรพชาเยาวชนและอุปสมบทกลุ่มชาติพันธุ์ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จัดเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม และอบรมศีลจารีณภาคฤดูร้อน เป็นต้น

2. รณรงค์ลด ละ เลิก อบายมุข เช่น สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนรู้เท่าทันพิษภัยยาเสพติด รักษาบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด สร้างแกนนำเครือข่ายลด ละ เลิกยาเสพติด ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในการเสริมสร้างด้านอาชีพ แก่ผู้ติดยาเสพติด

3. ส่งเสริมสนับสนุนประสานงานและจัดสวัสดิการสังคม สงเคราะห์บนพื้นที่สูง เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน ส่งเสริมกิจกรรมการกีฬา (ลานธรรม ลานใจ ลานกีฬา) ประสานและจัดการสงเคราะห์ เด็ก สตรี คนชรา คนพิการ ครอบครัว กลุ่มชุมชนและผู้ได้รับผลกระทบจากโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง (เอดส์) ประสานงานหน่วยงานองค์กรภาคี และจัดสงเคราะห์เฉพาะหน้ากรณีฉุกเฉิน เร่งด่วน เช่น เกิดอุทกภัย วาตภัย และธรรมชาติ (จัดหาติดต่อยังชีพ, ผ้าห่มกันหนาว, เสื้อผ้า, ยารักษาโรค แจกผู้ประสบภัย)

4. สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น อบรมให้ความรู้แก่ชุมชนให้เห็นคุณค่าในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมองค์การภาคีจัดการปลูกป่าทดแทน จัดการบวชป่าชุมชน และทำแนวกันไฟ ตลอดถึงสร้างเครือข่ายรักษาสีเขียว

5. ให้การศึกษา ให้ความรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองที่ดี ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เช่น สอนภาษาไทยแก่ผู้ไม่รู้หนังสือ ประสานงานร่วมกับ กกต. ในการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี

6. ส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาชนเผ่า เช่น สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม สนับสนุน

ส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมประเพณี เผยแพร่ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนโดยมีกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในเขตพื้นที่ ๘ จังหวัด

³³ พระมหาประยูร โชติวโร และคณะ, บทบาทพระบัณฑิตอาสาช่วยพัฒนาชาวเขา, กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ในวารสาร สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต, พ.ย. 2563, หน้า 372

ภาคเหนือตอนบนคือ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา แพร่ น่าน ลำพูน ลำปาง ได้แก่กลุ่มชาติพันธุ์เผ่ากะเหรี่ยง เย้า มูเซอ ลีซอ ม้ง ลีวะ อาข่า ไทยใหญ่ จีนยูนนาน และไทลื้อ

7. ส่งเสริมให้เยาวชนแกนนำชาวพุทธบนพื้นที่สูง ได้เข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตร์ บัณฑิตสาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โดยเป็นการศึกษาแบบมีการยกเว้นค่าเทอมและช่วยเหลือด้านอื่นๆ เท่าที่จำเป็น ตามแผนพัฒนาการศึกษาของมหาวิทยาลัย

สำหรับโครงการพระธรรมจาริกเป็นโครงการภายใต้สังกัดศูนย์พระธรรมจาริกที่มีอยู่ทั่วประเทศจำนวนทั้งสิ้น 315 แห่ง แยกออกเป็นอาศรมหลักจำนวน 170 แห่ง³⁴

ยุทธศาสตร์การทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก³⁵

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การนำหลักธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็ง

1. กลยุทธ์ ประกอบด้วย (1) การส่งเสริมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมในสถานศึกษาและชุมชน (2) การส่งเสริมการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (3) การส่งเสริมสุขอนามัยและสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน

2. แผนปฏิบัติการ (1) การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ (2) การปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ (3) การอบรมให้ความรู้ตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (4) การศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (5) การอบรมการใช้พืชสมุนไพร (6) การอบรมด้านการรักษาสุขภาพอนามัยแก่พระธรรมจาริกและชาวบ้าน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การอนุรักษ์วัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

1. กลยุทธ์ (1) การสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนฟื้นฟูส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น (2) การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ให้มีส่วนร่วมในพื้นที่ส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีสิ่งแวดล้อมชุมชน (3) การประสานความร่วมมือภาคีเครือข่ายให้องค์กรอื่น ๆ มามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

2. แผนปฏิบัติการ (1) การจัดกิจกรรมบวชป่า (2) การจัดกิจกรรมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ (3) การอบรมให้ความรู้ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีสิ่งแวดล้อมชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างเครือข่ายภาคีหนุนเสริม

³⁴[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1239537/>, 20/10/2564.

³⁵โครงการพระธรรมจาริก, รายงานผลการปฏิบัติงานฯ ประจำปี 2552, (เชียงใหม่: มทป, 2552), หน้า 3.

1. กลยุทธ์ (1) การสร้างกระบวนการการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (2) การประสานงานความร่วมมือภาคีระดับต่างๆ (3) การสร้างพลังขับเคลื่อนชุมชนร่วมกัน (4) การสร้างทีมติดตามและประเมินผลร่วมกัน

2. แผนปฏิบัติการ (1) การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนงาน ประจำปี (2) การจัดตั้งภาคีเครือข่ายในระดับหมู่บ้าน (3) การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ (4) การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ของชาติและประจำเฝ้า (5) การจัดกิจกรรมชุมนุมยุวพุทธธรรมจาริก

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การขยายพื้นที่ปฏิบัติงานให้ครอบคลุมบนพื้นที่สูง

1. กลยุทธ์ (1) การส่งเสริมสนับสนุนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา (2) การขยายโอกาสการเพิ่มแกนนำและฐานเผยแผ่ปีละ 3 – 5 หมู่บ้าน (3) การสร้างทีมพระธรรมจาริกสัญจรและแกนนำ (4) การประชาสัมพันธ์และการเผยแผ่ (5) การชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหาร 50

2. แผนปฏิบัติการ (1) การสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลหมู่บ้าน (2) การผลิตสื่อเพื่อการเผยแผ่ (3) การบรรยายธรรมเสียงตามสาย (4) การอบรมแกนนำชาวพุทธปีละ 5 รุ่นๆ ละ 70 คน (5) การเพิ่มหมู่บ้านรับผิดชอบ ปีละ 3-5 หมู่บ้าน/อำเภอฯ (6) การสร้างทีมงานพระธรรมจาริกสัญจร 5 ทีมๆ 2 รูป / ปี (7) การจัดทวารสารพระธรรมจาริก (8) การจัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ (9) การจัดทำแผ่นพับ (10) การผลิตสื่อลงแผ่น ซีดี วีซีดี

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การบริหารจัดการองค์กร ทรัพยากรมนุษย์

1. กลยุทธ์ (1) การสร้างการกระจายอำนาจตามหลักธรรมาภิบาลในองค์กร (2) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในองค์กร (3) การสร้างขวัญกำลังใจและสนับสนุนการปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา (4) การกำหนดแผนงาน แนวทางปฏิบัติการ การกำกับติดตามและประเมินผล (5) การจัดระบบบริการสารสนเทศ เทคโนโลยีให้ทันสมัยเอื้อต่อการปฏิบัติงาน

2. แผนปฏิบัติการ (1) การประชุมปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานองค์กรทั้งระบบ (2) การทำงานเป็นทีมและมีอำนาจในการตัดสินใจ (3) การอบรมและปฏิบัติธรรมปีละ 2 ครั้งๆ ละ 100 รูป (4) การอบรมพัฒนาศักยภาพ ทักษะการปฏิบัติงานแก่บุคลากร (5) การปรับเพิ่มค่าภัตตาหารค่าเดินทางของพระธรรมจาริกตามความเหมาะสม (6) การจัดสวัสดิการด้านปัจจัย 4 ที่จำเป็นพื้นฐาน (7) การตรวจเยี่ยม การปฏิบัติงานพระธรรมจาริกภาคสนาม (8) การสนับสนุนการปฏิบัติงานตามประเพณี (9) การจัดแผนงานเวทีแบบมีส่วนร่วม (10) การจัดอบรมบุคลากรเพื่อพัฒนาระบบสารสนเทศ (11) การจัดหาสื่อ เครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็น

แนวทางการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ 3 ด้าน คือ (1) การทำงานเป็นทีม (2) ศักยภาพพระธรรมจาริก และ (3) การมีส่วนร่วม ดังนี้³⁶

1. การทำงานเป็นทีม การให้อาศรมแต่ละแห่งสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างแกนนำชาวบ้านและและชาวบ้านในชุมชนรวมทั้งหน่วยงานองค์กรในชุมชน ให้ร่วมมือประสานงานกันเพื่อให้เกิดทีมงานที่เข้มแข็งสร้างบุคลากรให้สามารถทำงานร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม

2. การพัฒนาศักยภาพพระธรรมจาริก การให้อาศรมแต่ละแห่งดำเนินการพัฒนาและเสริมทักษะ เทคนิคในการทำงานแก่พระธรรมจาริก ให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาชุมชน คือให้มีความรู้เรื่องหลักการ วิธีการ กระบวนการในการพัฒนา และส่งเสริมให้การศึกษา สร้างแรงจูงใจ ฝึกอบรมให้มีทักษะและประสบการณ์ ในการพัฒนา เพื่อให้พระธรรมจาริกมีคุณภาพสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในชุมชนบนพื้นที่สูง

3. การมีส่วนร่วม การให้อาศรมแต่ละแห่งมีแนวทางในการทำงานแก่พระธรรมจาริกในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน มีเวทีรับฟังความคิดเห็นในการร่วมดำเนินการต่าง การร่วมรับผิดชอบ และการติดตามประเมินผลงาน มีการวางแผนเป็นระดับพื้นที่และการวางกลยุทธ์ในการพัฒนาให้แก่พระธรรมจาริก

ดังนั้น การพัฒนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกจึงต้องใช้กลยุทธ์ด้วยการส่งเสริมการเผยแผ่หลักพุทธธรรม ส่งเสริมการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมสุขอนามัยและสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน รวมถึงการเข้าร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วมสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนฟื้นฟู ส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เสริมสร้างศักยภาพชุมชน ให้มีส่วนร่วมในพื้นที่ส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีสิ่งแวดล้อมชุมชน และประสานความร่วมมือภาคีเครือข่ายให้องค์กรอื่นด้วยการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ของชาติและประจำเผ่า

2.4 การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหาความยากจนในประเทศไทยยังคงกระจายตัวอยู่ในภาคการเกษตร รัฐบาลได้วางเป้าหมายการยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกมิติอย่างบูรณาการภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยการน้อมนำหลักปรัชญาของ

³⁶ พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทรชัย พัฒนพงศา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ, ในวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพายัพ, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2557-พฤษภาคม 2558, หน้า 122.

เศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 เพื่อมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายยุคความยากจนทุกรูปแบบ มุ่งเน้นที่การพัฒนามนุษย์และให้โอกาสคนเพื่อสร้างและพัฒนาตนเอง ปลูกฝังให้ครัวเรือนที่ยากจนเรียนรู้และคิดค้นวิธีการจัดการชีวิต และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและเหมาะสม

2.4.1 แนวคิดการแก้ไขปัญหาความยากจน

การแก้ไขปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของราษฎรบนพื้นที่สูง อยู่ภายใต้การเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการส่งเสริมนโยบายและระบบบริหารจัดการจากภาครัฐที่เหมาะสม ทั้งนี้ปัญหาความยากจนที่สะสมมานานเกิดจากหลายเหตุปัจจัย พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเหตุปัจจัยของความยากจน เกิดจากการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข 4 และอบายมุข 6 ซึ่งมีข้อมือเหมือนกันในเรื่องการคบคนพาล เหตุเพราะการคบหาสมาคมกับคนพาลเป็นเหตุใหญ่ผู้คบหาประสบกับความเสื่อมทรพย์เสื่อมยศลาภบรรดาศักดิ์ เสื่อมความนับถือจากผู้คน ดังพุทธโอวาทที่ว่า “...หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกวาดตุนหรือเสมอกับตนไม่ได้ ก็ไม่ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวในหมั่นคง เพราะจะหาความเปนเพื่อนในคนพาลไม่ได้เลย...”³⁷

ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่เน้นการพัฒนาให้ประชาชนและชุมชนในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลาง ที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่ รอบตัวและสามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงยึดหลักการในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินโยบายการบริหารราชการกระทรวงมหาดไทย จึงให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชาติ เพื่อสนองตอบต่อนโยบายของรัฐบาล และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบท ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระทรวงมหาดไทย จึงกำหนดกรอบนโยบายและแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกระทรวงมหาดไทยมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นเจ้าภาพหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนภายใต้ โครงสร้างของ “ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระทรวงมหาดไทย (ศจพ. มท.)” โดยน้อมนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “หลักการบริหารจัดการเชิงพื้นที่” มาเป็นแนวทางการปฏิบัติงาน และให้บูรณาการทำงานกับหน่วยงานภาคีทุกภาคส่วน ร่วมกับชุมชน ในการตรวจสอบ

³⁷ ชุ.ธ. (ไทย) 25/61/46.

ครัวเรือนยากจน กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจน บูรณาการกับทุกภาคส่วนในพื้นที่ร่วมกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจน³⁸

ความหมายของความยากจน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้คำนิยามคำว่า “คนจน” หมายถึง บุคคลที่มีความเสี่ยงต่อการมีภาวะทุพโภชนา เนื่องจากความยากจนมีรายได้ไม่เพียงพอ ที่จะบริโภคให้ได้มาตรฐานภาวะโภชนาการ³⁹

ความยากจน คือ สภาพที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐาน ไม่มีรายได้เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการซื้อสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการครองชีพ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1. ความยากจนสัมบูรณ์ คือ สภาพที่ประชาชนไม่มีรายได้เพียงพอที่จะมีชีวิตอยู่ได้ และ 2. ความยากจนสัมพัทธ์ โดยเป็นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มของประชาชนที่มีรายได้แตกต่างกัน⁴⁰

ความยากจน คือ สภาพซึ่งบุคคลขาดการครอบครองทรัพยากรหรือเงิน เช่น ความยากจนสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) หรือความยากจนขั้นแค้น (Destitution) หมายถึง บุคคลที่ขาดความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งโดยทั่วไปได้แก่ น้ำจืดและอาหารที่สะอาด โภชนาการ สาธารณสุข การศึกษา เครื่องนุ่งห่มและที่พักอาศัย⁴¹

ความยากจน หมายถึง สภาพการดำรงชีวิตของบุคคลซึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และไม่สามารถจะบำบัดความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ จนเป็นเหตุให้บุคคลนั้นมีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานที่สังคมวางไว้ หรือสภาพการดำรงชีวิตของบุคคลที่มีรายได้ไม่พอจากรายจ่าย ไม่สามารถจะหาสิ่งจำเป็นมาสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจได้อย่างเพียงพอ จนทำให้บุคคลนั้นมีสภาพความเป็นอยู่ที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่สังคมวางไว้ ความยากจนขึ้นอยู่กับมาตรฐานของแต่ละสังคม ปัญหาเรื่องความยากจนกำลังเป็นปัญหาสำคัญของประเทศกำลังพัฒนา⁴²

³⁸ อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร และคณะ, ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน กรณีศึกษา: ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร, ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 11 ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557), หน้า 48.

³⁹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.nesdb.go.th. [1 สิงหาคม 2561].

⁴⁰ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th>. [1 สิงหาคม 2561].

⁴¹ ความยากจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>. [1 สิงหาคม 2561].

⁴² พระอธิการทัศนเทพ จานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559): 63-64.

ตามรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2555 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(2557) ได้ใช้เส้นความยากจน (Poverty line) เป็นเกณฑ์ในการประเมิน โดยรายงานว่าความยากจนโดยรวมในปี พ.ศ. 2555 ได้ลดลงเหลือร้อยละ 16.4 จากในปี พ.ศ. 2553 ถึง 2554 แต่หากรวมคนจนกับคนเกือบจนแล้วในปี พ.ศ. 2555 มีจำนวนถึงร้อยละ 23.5 ของประชากรทั้งประเทศ⁴³ จึงบ่งชี้ได้ว่าความยากจนยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทย ซึ่งบุคคลใดที่มีรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจนจะถือว่าบุคคลนั้นเป็นคนจน โดยเส้นความยากจนนั้นใช้แนวคิดจากความต้องการอาหารและสิ่งจำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำ ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพของแต่ละบุคคล ซึ่งคำนวณเป็นตัวเงินที่สะท้อนต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคล ในการได้มาซึ่งอาหารและสิ่งจำเป็นที่ไม่ใช่อาหารให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ เส้นความยากจนจึงสะท้อนมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำของบุคคล

ประเภทความยากจน

ประเทศไทยมีจำนวนประชากรที่มีเส้นความยากจนต่ำมีถึง 10 เปอร์เซ็นต์⁴⁴ ซึ่งสวนทางกับตัวเลขจีดีพีของประเทศที่ดูเหมือนจะเพียงพอต่อการขจัดความยากจนได้ก็ตาม ความยากจนตั้งอยู่บนข้อเท็จจริงพื้นฐานที่ว่า คนจนไม่ได้จนในระดับที่คงที่ตลอดเวลา เมื่อเวลาผ่านไปบุคคลหรือครัวเรือนสามารถเผชิญปัญหาความยากจนได้ในหลายรูปแบบเช่น ผู้ที่เผชิญกับความยากจนในปีนี้อาจคนอาจไม่ได้เป็นคนจนในปีหน้าหรือปีต่อไป หรือบางคนอาจยังคงอยู่ในความยากจนอย่างต่อเนื่องขณะที่ผู้ที่ไม่ได้เป็นคนจนอาจตกเข้าสู่ความยากจนได้เมื่อเวลาผ่านไป ความยากจนจึงสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นได้ทั้งจนระยะสั้น ระยะยาว จนแบบชั่วคราวหรือแบบเรื้อรัง งานวิจัยที่รวบรวมผลการศึกษาเกี่ยวกับพลวัตความยากจนโดยส่วนใหญ่แบ่งประเภทของความยากจนออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่⁴⁵ ได้แก่

- 1) กลุ่มไม่เคยยากจน
- 2) กลุ่มยากจนเป็นครั้งคราว หรือกลุ่มที่เคยจนแต่สามารถออกจากความยากจนได้

⁴³กัลยาณี เสนาสุ, “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสุขของคนไทย”, รายงานวิจัย, (คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559).

⁴⁴Thailand: 10% still below poverty line | Investvine, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: investvine.com/thailand-10-still-poverty-line. [1 สิงหาคม 2561].

⁴⁵อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, พลวัตของความยากจน:กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย, ทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด, 2555), หน้า 26.

3) กลุ่มที่เพิ่งเข้าสู่ความยากจน

4) กลุ่มยากจนถาวรหรือเรื้อรัง

สภาพความเป็นอยู่และสาเหตุของความยากจน แบ่งเป็น 3 ประเภท⁴⁶ได้แก่

1) คนจนพื้นฐานหรือคนจนเชิงกายภาพ หมายถึง คนที่ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต มักไม่เป็นที่รู้จักของสังคม สาเหตุแห่งปัญหาบางส่วนเกิดจากที่ดินทำกินมีจำกัด ในขณะที่ครอบครัวขยายตัว ไม่มีที่ดินพอเพียงที่จะทำกิน เด็กรุ่นใหม่ไม่มีทักษะการเกษตรและไม่มีที่ไป สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มดังนี้

1.1 กลุ่มคนจนทั่วไป หมายถึง กลุ่มคนจนที่มีที่ดินทำกินบ้าง แต่มีที่ดินน้อยไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสมสำหรับการเกษตร ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินถาวร หรืออาจมีทรัพย์สินถาวรบ้าง แต่มีมูลค่าต่ำ มักเป็นแรงงานที่มีทักษะขั้นพื้นฐานเท่านั้น ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำแต่มีภาระเลี้ยงดูครอบครัวมาก เช่น มีสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ทำให้ไม่พ้นสภาพยากจน การศึกษามักไม่เกินระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1.2 กลุ่มคนจนเรื้อรัง หมายถึง กลุ่มที่มีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้น ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน การศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินใดๆ ทั้งทรัพย์สินถาวรและไม่ถาวร มีภาระครอบครัวสูง เช่น เด็กคนชราผู้ป่วยเรื้อรังและรุนแรง คนพิการ หรือเป็นเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นแรงงานรับจ้างหมุนเวียนในภาคเกษตรหรือรับจ้างทั่วไป เป็นแรงงานที่ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำหรือต่ำกว่านั้น แต่ภาระเลี้ยงดูครอบครัวตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป หรือเป็นแรงงานเด็กต้องทำงานตั้งแต่อายุน้อย จนขาดโอกาสการศึกษาเพื่อหลุดพ้นความยากจน หรือคนว่างงานไม่มีรายได้ทางอื่น

2) คนเสี่ยงจน คนใกล้จน คนเกือบจน หมายถึง กลุ่มคนที่มีความอ่อนไหวหรือความเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นคนจนง่ายตาย เพราะสาเหตุหรือปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นดินฟ้าอากาศ แผ่นดินไหว น้ำท่วม หรือ หัวหน้าครอบครัวเสียชีวิต คนกลุ่มนี้ไม่ขาดแคลนสิ่งจำเป็น หรือไม่มีปัจจัยพื้นฐานน้อยกว่าคนอื่นมากนัก คนกลุ่มนี้เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินเพียงพอ จึงทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ หรือมีสินทรัพย์ถาวรอยู่บ้าง แต่มีจำนวนน้อยหรือมีมูลค่าต่ำ เป็นลูกจ้างที่มีรายได้พอสมควรแต่ไม่มั่นคง เช่น เป็นลูกจ้างชั่วคราว อายุมาก หรือไม่มีทักษะแรงงานที่เหมาะสมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีโอกาสถูกปลดออกจากงานสูงกว่าแรงงานทั่วไป ทำงานที่มีความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุสูง มักขาดความรู้ในการวางแผน ชีวิตและแผนบริโภคที่ดี

⁴⁶สมชัย ศรีนอก, “คนจน 4.0: นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน”, สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต, 2561.

3) คนจนเชิงเปรียบเทียบ คนจนเชิงสัมพัทธ์ คนจนเชิงโครงสร้าง หมายถึง กลุ่มคนจนที่ไม่ถึงกับขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน แต่ขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีและประโยชน์ที่ควรได้รับจากการพัฒนาต่างๆ เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาไม่สูงนัก(ไม่เกินมัธยมศึกษา) คุณภาพหลักสูตรไม่เหมาะสม การกระจายรายได้ไม่ดีพอ ขาดข้อมูลข่าวสาร(เมื่อเปรียบเทียบกับคนชั้นกลาง ข้าราชการและนายทุน) มีทุนทางสังคมอยู่บ้าง แต่เป็นระบบอุปถัมภ์ มีอำนาจต่อรองต่ำ

2.4.2 แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน

แนวทางการต่อสู้กับความยากจนกับหลักการทรงงานเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการต่อสู้กับความยากจนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎร ทรงมีแนวพระราชดำริ ดังนี้⁴⁷

1) ทรงให้ความช่วยเหลือและพัฒนาคนในชนบทเป็นหลักใหญ่ ตั้งแต่การพระราชทานหรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตและประกอบอาชีพของประชาชน จนถึงการส่งเสริมความรู้และอาชีพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

2) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพระราชทานสิ่งจำเป็น หรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

3) การดูแลรักษาและส่งเสริมสุขภาพประชาชน ให้มีสุขภาพแข็งแรงพร้อมด้วยสุขภาพจิตที่ดี ให้มีแรงกำลังในการประกอบอาชีพ และยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง

4) การส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตด้วยโครงการต่างๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินิคมภาคต่างๆ การฝึกอาชีพราษฎรกับมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และการจัดตั้งบริษัท สุวรรณชาติจำกัดในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อจำหน่ายสินค้าที่ผลิตจากโครงการที่ทรงส่งเสริมไว้

5) การส่งเสริมหรือสร้างเสริมสิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลน เช่น ความรู้เรื่องการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง หรือเทคโนโลยีการผลิตที่ชาวบ้านรับได้และสามารถนำไปปฏิบัติอย่างได้ผลจริง

การทรงงานแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรในทุกๆ เรื่องของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับเป็นการต่อสู้กับความยากจน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต และให้ราษฎรสามารถมีชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพอย่างมีความสุขและยั่งยืน โดยการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนดูแลรักษา ส่งเสริมสุขภาพประชาชน ส่งเสริมอาชีพและรายได้ มีความรู้ ดังแนวพระราชดำรินี้... “ทรงให้ความช่วยเหลือและ

⁴⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 176.

พัฒนาคนในชนบทเป็นหลักใหญ่ ตั้งแต่การพระราชทาน หรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตและประกอบอาชีพของประชาชน จนถึงส่งเสริมความรู้และอาชีพเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

สาเหตุและปัจจัยความยากจน

นักเศรษฐศาสตร์ได้มองสาเหตุของความยากจนนั้นเกิดจากความขาดแคลนในเทคโนโลยี มีรายได้ต่ำ เงินออมต่ำ การลงทุนต่ำ และผลผลิตต่ำ ซึ่งปัจจัยที่นำไปสู่ความยากจนและด้อยโอกาสนั้น มีอยู่ 4 กลุ่มปัจจัย⁴⁸ ได้แก่ (1) ท่าที่ต่อชีวิต (2) ปัจจัยการผลิต และการเข้าถึงทรัพยากรของสังคม (3) ความสัมพันธ์ไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม (4) ระบบสวัสดิการ

สาเหตุของความยากจนยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ⁴⁹

1) สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่

1. การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนา ทักษะต่างๆ

2. การขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์

3. การมีปัญหาสุขภาพ

4. การมีภาระ ในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่

5. การมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย

2) สาเหตุจากปัจจัยภายนอก ได้แก่

2.1 นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ เช่น

1. การเน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท

2. การเน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร

3. การเน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เพื่อการพาณิชย์ โดยไม่ได้คำนึงถึง

ความยั่งยืน

4. การเน้นเป้าหมายการเจริญเติบโต ทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ให้กับประชากร

5. การเน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่างๆ ที่ดีพอ กระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม

⁴⁸ ฉลาด จันทรสมบัติและคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคาม ระยะที่ 1 2554, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2555), หน้า 16.

⁴⁹ พระอธิการทัตเทพ จานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559): 64-65.

2.2. ระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหา ความยากจนทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ซับซ้อนและล่าช้า

2.3. ความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่างๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ

2.4. ความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณในระดับต่างๆ

จากการวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจน ยังพบสาเหตุของความยากจนได้ดังนี้⁵⁰

- 1) ประชากรส่วนใหญ่ยังไม่มียานพาหนะ
- 2) ระดับรายได้ของประชากรส่วนใหญ่ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ
- 3) คนในชนบทส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม มักถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง
- 4) คุณภาพของคนในระดับล่างในด้านต่างๆ ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ
- 5) ความยากจนในครอบครัวของคนในชนบท
- 6) การสูญเสียที่ดินทำกินของคนในชนบท
- 7) การเข้าไปช่วยเหลือของรัฐยังไม่ทั่วถึง

จากการศึกษาวิจัยด้วยวิธีสถิติวิเคราะห์แบบ Multivariate Analysis และการประเมินปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประมวลความเห็นจากกลุ่มคนจนและผู้ด้อยโอกาสพบว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจนหรือปัจจัยที่เพิ่มความเสี่ยงต่อการเป็นคนจน ได้แก่ (1) อาชีพของผู้ครัวเรือน (2) การศึกษาของสมาชิกในครอบครัว (3) การขาดแคลนที่ดินทำกิน (4) การเข้าถึงบริการพื้นฐานต่างๆ นอกจากนี้จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ยังมีปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อความยากจนที่สำคัญอีก ได้แก่ (1) ระบบการจัดการทรัพยากรมุ่งเน้น เพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ทำให้ทรัพยากรไม่กระจายไปถึงคนยากจน (2) กระบวนการทางกฎหมาย สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างคนในสังคม (3) ระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน รวมทั้งยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุลและยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเปิด มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมและเกิดความเหลื่อมล้ำสูง⁵¹

⁵⁰การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจนใน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dpu.ac.th/dpurc/research-107>. [1 สิงหาคม 2561].

⁵¹ กรอบประเด็นการระดมความคิดเห็นเรื่อง คนจน: โอกาสใหม่ในการพึ่งตนเอง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย: 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (21 มิถุนายน 2545), หน้า 2.

กล่าวโดยสรุปแล้ว สาเหตุของความยากจนเกิดจากปัจจัยดังนี้⁵²

1) สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะต่างๆ รวมทั้งการขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้การมีปัญหาสุภาพและการมีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ ประกอบกับการมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย

2) สาเหตุจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ ที่เน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท หรือการพัฒนาชนบทที่เน้นแต่ทุนทางกายภาพโดยขาดการส่งเสริมทุนทางสังคม เน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร เน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เพื่อการพาณิชย์โดยไม่ได้คำนึงถึงความยั่งยืน เน้นเป้าหมายการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ เน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่างๆ ที่ดีพอ กระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม และระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน ทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ซับซ้อนและล่าช้า รวมไปถึงความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่างๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ ตลอดจนความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณในแต่ละระดับ

นโยบายการแก้ปัญหาความยากจน

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในระดับที่ค่อนข้างสูงเช่นกัน แม้ประเทศไทยจะมีรายได้ประชาชาติมวลรวมต่อบุคคลในระดับที่สูงขึ้น แต่รายได้ที่เพิ่มขึ้นนั้นกลับไม่ได้ถูกจัดสรรให้แก่ประชากรทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม โดยแนวทางหลักในการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ อยู่ที่การเพิ่มโอกาสและศักยภาพของคนจน ตลอดจนการส่งเสริมนโยบายและระบบบริหารจัดการภาครัฐที่เหมาะสม⁵³ ความพยายามของภาครัฐในอดีตมีแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมุ่งจุดมุ่งหมายหลัก 2 ประการ คือ 1. การเพิ่มขีดความสามารถและพัฒนาศักยภาพของคนจน ให้สามารถปรับตัวอย่างมีภูมิคุ้มกันและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และ 2. การวางรากฐานการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง โดยเน้นการปรับปรุงระบบบริหารจัดการ การส่งเสริมนโยบาย

⁵² พาริชาร์ สมะ, รายงานวิชาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://region3.prd.go.th/problem-poor/cause.htm>. [1 สิงหาคม 2561].

⁵³ ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น, สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_12/pdf/aw01.pdf. [1 สิงหาคม 2561].

การพัฒนา และปรับปรุงกฎหมายให้เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมีแนวทางที่สำคัญและมีความจำเป็นเร่งด่วน ประกอบด้วย⁵⁴

- 1) การปรับปรุงระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน
- 2) การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนจนและชุมชน
- 3) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนับสนุนการมีที่ดินทำกินของเกษตรกรรายย่อย
- 4) การพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคม
- 5) การส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคให้เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน
- 6) การปฏิรูปกฎหมายเพื่อสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจน

สำหรับการส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคที่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน มีดังนี้⁵⁵

- 1) ส่งเสริมนโยบายการพัฒนาประเทศที่สมดุล โดยการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อให้เศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น
- 2) ส่งเสริมการเจริญเติบโตของภาคเศรษฐกิจที่ คนจนส่วนใหญ่พึ่งพิง เช่น ภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมการเกษตร ภาคการก่อสร้าง และภาคบริการ
- 3) ส่งเสริมนโยบายการเงินและการคลัง เช่น มาตรการภาษีที่เอื้อต่อวิสาหกิจ ชุมชน และระบบสินเชื่อรายย่อย (micro credit) การพิจารณาจัดเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า และการเพิ่มรายจ่ายภาครัฐในการจัดบริการพื้นฐานทางสังคมแก่คนจน และผู้ด้อยโอกาส
- 4) ส่งเสริมนโยบายการค้าและการเงินระหว่างประเทศ เช่น ส่งเสริมการเปิดเสรีและการเจรจาการค้าที่ส่งผลดีแก่ภาคเกษตรและแรงงาน การลงทุนในสาขาที่เอื้อประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ได้แก่ กิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิตภาคเกษตร และกิจกรรมที่มีเทคโนโลยีระดับกลางที่จ้างแรงงานฝีมือระดับต่ำไปฝึกอบรม

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนกระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดกรอบแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนใน 2 ระดับ คือ (1) ระดับครัวเรือน โดยการให้ความสำคัญกับการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส เพื่อให้ครัวเรือนยากจนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งใน

⁵⁴กรอบประเด็นการระดมความคิดเห็นเรื่อง คนจน: โอกาสใหม่ในการพึ่งตนเอง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย: 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.). (21 มิถุนายน 2545), หน้า 2.

⁵⁵พาริซาร์ สมะมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://region3.prd.go.th/problem-poor/cause.htm>. [1 สิงหาคม 2561].

ภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร มีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุน มีการออม รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การจัดทำบัญชีรับ-จ่าย และแผนชีวิตครัวเรือน (2) ระดับชุมชน ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยกระบวนการแผนชุมชนและการจัดการความรู้ เพื่อมุ่งไปสู่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงใน 3 ระดับ คือ พออยู่พอกิน อยู่ดีกินดี มั่งมีศรีสุข

การมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับศักยภาพของครัวเรือนแต่ละกลุ่ม มีเป้าหมายให้ครัวเรือนดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี สำหรับครัวเรือนที่สามารถพัฒนาตนเองได้นั้นเน้นการดำเนินการโดยใช้ 4 ฐานการเรียนรู้ คือ (1) การปรับทัศนคติ (2) เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (3) เรียนรู้แหล่งทุนและการออม (4) เรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือนและการจัดทำแผนชีวิต โดยระดมความร่วมมือในการทำงานของส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน เพื่อการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาสให้ครัวเรือนยากจน มีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร⁵⁶

การทำแผนแม่บทชุมชนหรือธรรมนูญชุมชนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการค้นหาทุนของท้องถิ่น เพื่อจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง การส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อหาทางหลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก ซึ่งในกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสามารถร่วมกันทำการวิจัยตนเอง หรือการวิจัยชุมชนเพื่อให้รู้จักตัวเอง รู้จักโลก รู้รากเหง้า และเอกลักษณ์ของตนเองและชุมชน รู้ศักยภาพ ทุน และสิ่งแวดล้อม เรียนรู้การทำรายรับ-รายจ่าย สภาพหนี้สิน ปัญหาต่างๆ และความ ต้องการที่แท้จริงของตนเอง เพื่อนำข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกมาเป็นความรู้และเป็นแผนแม่บทชุมชน

กระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน⁵⁷ ได้แก่

1. การค้นหาผู้นำแก้ไขความยากจน และประสานงานความร่วมมือทุกภาคส่วน
2. วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน ปัญหา สาเหตุแนวทางแก้ไขความยากจน
3. การจัดทำตัวชี้วัด และค้นหาคนยากจนทั้งเชิงโครงสร้างและปัจเจก
4. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ
5. อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำแผนแก้ไขปัญหาคความยากจน

⁵⁶อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร, “ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนกรณีศึกษา: ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานอำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร”, ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 11, ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557): 48.

⁵⁷รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิมั่นพัฒนา 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน, หน้า 84-86.

6. การจัดตั้งกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน
7. การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและปัจเจก
8. สรุบทเรียน ติดตามประเมินผล สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนจึงควรเน้นบทบาทของชุมชนมากขึ้น เช่นการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากชุมชนมีความใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุด จึงยอมรับและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้มาก ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของคนยากจนและชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ต้องควบคู่ไปกับนโยบายการดำเนินการของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ดัชนีชี้วัดความยากจน

ความยากจนมักถูกวัดจากระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคล เมื่อระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคลนั้นๆ ต่ำกว่าระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำที่จะสามารถบริโภคสินค้าและบริการ โดยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ จัดทำการแบ่งประชากรออกเป็น 5 กลุ่ม โดยจำแนกตามระดับรายได้และวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากร ซึ่งพิจารณาจากรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคของประชากรและรายได้ของประชากร โดยนำค่าทั้งสองมาคำนวณสัดส่วนของรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค และรายได้ของประชากรแต่ละกลุ่มต่อรายจ่ายและรายได้ของประชากรทั้งหมด จากนั้นพิจารณาความเหลื่อมล้ำทางรายได้จากความแตกต่างของสัดส่วนรายจ่ายและรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้สูงที่สุดและกลุ่มที่มีรายได้ต่ำที่สุด รวมทั้งคำนวณค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0 และ 1 หากค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคมีค่าเข้าใกล้ 1 มากเท่าใด แสดงว่าความเหลื่อมล้ำของรายได้ยังมีมากขึ้นเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553) รวมไปถึงการใช้เส้นความยากจน (poverty line) ที่แสดงรายได้เฉลี่ยของประชาชนจำแนกตามภาคและเขตพื้นที่และปีพ.ศ. เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับชี้วัดภาวะความยากจน โดยคำนวณจากต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคล ในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าบริการที่จำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

ทั้งนี้สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยในปี 2561 ได้กำหนดกลุ่มคนยากจนออกเป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มที่สองนั้นมีรายได้ทั้งปีต่ำกว่า 30,000 บาท ซึ่งเป็นระดับที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน กลุ่มนี้มีจำนวนมากที่สุด คือ 5.1 ล้านคน ในจำนวนนี้มีอาชีพเกษตรกรมากถึง 1.8 ล้านคน สัดส่วนที่เหลื่อมมีอาชีพอิสระค้าขาย ลูกจ้าง พนักงานภาครัฐ นักเรียน และว่างงาน ซึ่งกลุ่มคนว่างงานนี้มีจำนวนถึง 1.5 ล้านคนถือเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่ภาครัฐจะต้องเข้าไปช่วยให้เขามีงานทำ ฝึกอบรม พัฒนาทักษะฝีมือ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจนยืนอยู่เหนือเส้นความยากจน ซึ่งในจำนวนนี้มี

คนที่ไม่มีรายได้เลย 1 ล้านคน หากรัฐบาลส่งเสริมเพื่อทดแทนแรงงานต่างด้าวได้ จะช่วยทำให้คนกลุ่มนี้มีรายได้พื้นฐานความยากจนทันที⁵⁸

สำหรับเส้นความยากจน (poverty line) ของธนาคารโลกได้กำหนดอยู่ที่ 1.90 ดอลลาร์ต่อวัน (หรือประมาณวันละ 60 บาท/เดือนละ 1,800 บาท) โดยประเทศไทยมีเส้นความยากจนต่ำกว่าอยู่ที่ประมาณ 52 บาทต่อวัน (หรือเดือนละ 1,560 บาท)⁵⁹ซึ่งกรอบวิเคราะห์การดำรงชีพอย่างยั่งยืนนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์วิถีความเป็นอยู่และแนวทางการดำรงชีวิตของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนจนที่อาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งแนวความคิดหลักของการดำรงชีพอย่างยั่งยืนมี 6 ประการ ดังนี้

1) คนเป็นศูนย์กลาง (people-center) มุ่งเน้นสนับสนุนคนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการดำรงชีวิต โดยเชื่อว่าความยากจนจะลดลงหากการสนับสนุนจากภายนอก ทำงานสอดคล้องกับแนวทางของวิถีการดำรงชีวิต สภาพแวดล้อมทางสังคม และความสามารถในการปรับใช้

2) องค์กรรวม (holistic) ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ไม่สามารถแยกส่วนได้ จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพล และผลกระทบที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีวิต

3) พลวัต (dynamic) ค้นหาเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลง โดยสามารถสนับสนุนผลทางบวกบรรเทาผลทางลบที่จะเกิดขึ้นจากผลกระทบภายนอก สร้างบนจุดแข็งหลักการสำคัญคือ การเริ่มวิเคราะห์จากจุดแข็งหรือสิ่งที่มีอยู่มากกว่าจุดอ่อน หรือความต้องการ

4) เชื่อมโยงมหภาคและจุลภาค (macro-micro links) แนวทางการศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ต้องการที่จะเป็นจุดเชื่อมช่องว่างระหว่างระดับนโยบาย สถาบัน ถึงระดับชุมชนและปัจเจกบุคคล

5) การเปลี่ยนผ่านโครงสร้างและกระบวนการ (transforming structures and processes) เป็นองค์ประกอบที่มีผลกระทบโดยตรง และส่งผลต่อการเลือกวิถีการดำรงชีพ ประกอบด้วย 2 ส่วนย่อยคือ 1. โครงสร้าง มี 2 ระดับคือ ระดับสาธารณะ และระดับเอกชน เช่น รัฐบาล องค์กร ประชาสังคม และ 2. กระบวนการ หมายถึง ส่วนขับเคลื่อนของโครงสร้าง เช่น นโยบาย กฎหมายข้อกำหนด สถาบัน และวัฒนธรรม

⁵⁸ปี 2561 ปีแห่งการยกระดับรายได้และ คุณภาพชีวิตของผู้มีรายได้น้อย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net> > ทุน-การเงิน. [1 สิงหาคม 2561].

⁵⁹Thailand: 10% still below poverty line | Investvine, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: investvine.com/thailand-10-still-poverty-line. [1 สิงหาคม 2561].

6) องค์ประกอบด้านบริบทของความผันผวนและความไม่แน่นอน (vulnerability context) เป็นภาวะที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อทรัพย์สิน และผลลัพธ์จากวิถีการดำเนินชีวิต ได้แก่ ภาวะความเสี่ยงหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิด เช่น ภัยธรรมชาติ การขาดเงินใช้จ่าย ความขัดแย้งในสังคม ปัญหาสุขภาพมนุษย์ พืช สัตว์ รวมถึงภาวะแนวโน้มการเคลื่อนไหวของปัจจัยต่างๆ หรือการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล

นอกจากนี้ความจนสามารถวัดได้จากตัวชี้วัดความจนจากปัจจัยในด้านต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความยากจนยังประกอบด้วย (1) การวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) เป็นการพิจารณาความยากจนโดยใช้ เกณฑ์แบบสัมบูรณ์ เป็นการกำหนดระดับความยากจนที่ชัดเจน โดยคำนวณความต้องการขั้นพื้นฐาน ในการดำรงชีพออกมาเป็นตัวเงิน ซึ่งกำหนดปริมาณเงินหรือรายได้ขั้นต่ำที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิต อยู่ได้ โดยจะใช้เส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นเครื่องชี้วัดความยากจน เป็นเกณฑ์ที่จะสะท้อน ระดับค่าครองชีพขั้นต่ำที่สุดที่มนุษย์จะยังชีพอยู่ได้ (2) การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ (Relative Poverty) พิจารณาความ ยากจนโดยเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องชี้สถานะการกระจายรายได้ การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบมี 2 วิธีคือ 1. การเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม ว่ามีความแตกต่างในส่วนของรายได้ทั้งหมดอย่างไร และ 2. การเปรียบเทียบรายได้ของคนจนกับรายได้เฉลี่ยของคนทั้งประเทศ (3) การวัดความยากจนโดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ) การวัดความยากจนเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐานเพื่อเน้นคุณภาพชีวิตที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำไว้ แบ่งได้เป็น 8 หมวด ได้แก่ 1. สุขภาพอนามัย 2. ที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม 3. ได้รับการศึกษาและรับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ 4. ครอบครัวสุขสบาย 5. มีอาชีพและรายได้พอเพียง 6. มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน 7. มีการพัฒนาจิตใจ และ 8. มีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม⁶⁰

สำหรับสหประชาชาติ (UN) ระบุว่าเส้นความยากจนหรือ Poverty Line ต้องเป็นผู้มีรายได้ต่อปี ต่ำกว่า 975 เหรียญสหรัฐ หรือประมาณ 31,000 บาท ขณะประเทศไทยแยกออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1. กลุ่มมีรายได้น้อยกว่าปี 30,000 บาท ซึ่งมีจำนวนประมาณ 5.3 ล้านคน และ 2. ผู้ที่อยู่ตรง ปริณเส้นความยากจนมีรายได้ปีละไม่เกิน 100,000 บาท โดยมีประมาณ 6.1 ล้านคน ซึ่งทั้ง สองกลุ่มนี้ได้ขึ้นทะเบียนบัตรสวัสดิการแห่งรัฐหรือเรียกว่าบัตรคนจน โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 17 ของ ประชากรไทย การแก้ปัญหาจึงต้องเห็นรากเหง้าความยากจนที่มีสัดส่วน 1 ใน 3 ของประเทศ ซึ่งเป็น

⁶⁰สมชัย ศรีนอก, “คนจน 4.0: นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน”, สารนิพนธ์พุทธ ศาสตรบัณฑิต, 2561.

เกษตรกรทั้งมีที่ดินทำกินและไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เกษตรกรจำนวนมากทำกินอยู่บนที่ดินซึ่งไม่สามารถออกโฉนดได้ คนกลุ่มนี้จึงเป็นคนจนส่วนใหญ่ของประเทศและอยู่ในสภาวะรายได้ไม่แน่นอนจากราคาพืชผล การเก็งกำไร การถูกเอารัดเอาเปรียบในด้านต่างๆ หรือประสบภัยภัยพิบัติทางธรรมชาติส่งผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย หรือบางปีมีปริมาณผลผลิตล้นตลาดทำให้ราคาตกต่ำมาก

ทั้งนี้จากตัวเลขของทีดีอาร์ไอระบุว่าคนยากจนแบบจนจริงๆ มีรายได้ต่ำกว่า 2,300 บาทต่อเดือน ซึ่งมีจำนวนถึง 4.8 ล้านคน⁶¹ การบริหารประเทศตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ทำให้เกิดภาวะคนจน 4.0 ซึ่งเป็นยุคที่คาบเกี่ยวระหว่าง 3.0 กับ 4.0 จึงเป็นยุคที่เกิดคนจนมากที่สุด ซึ่งเป็นทั้งคนจนแท้ๆ ยากจนเรื้อรังอย่างเช่น ชาวไร่ชาวนาในสังคมชนบทจะมีสัดส่วนที่น้อย แต่คนจนที่เป็นคนจนแฝงในสังคมเมืองจะเป็นสัดส่วนที่มากขึ้น ด้วยปัจจัยที่มาจากความมั่งคั่งสร้างสรรค์สิ่งๆ ที่เรียกว่านวัตกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นคนจนในระดับปัญญาชนแทบจะทั้งสิ้น นวัตกรรมที่ทำให้เกิดยุคคนจน 4.0 มากขึ้นโดยนวัตกรรมจากสังคมออนไลน์ (Social Network) และนวัตกรรมที่มาจากนโยบายสาธารณะของรัฐบาล

ฉะนั้น หน่วยงานภาครัฐ องค์กร และชุมชนต่างๆ ควรมีการจัดทำตัวชี้วัดความสุขมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับไปการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน โดยการวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้บุคคลและสังคมสามารถเสริมสร้างความสุขให้เกิดขึ้นได้ในสังคม

2.4.3 การแก้ปัญหาความยากจนตามศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชาเป็นคำที่เพิ่งมีการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายใน 4-5 ปีที่ผ่านมา ซึ่งจากการสืบค้นที่มาของคำว่า ศาสตร์พระราชา ไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่าใครเป็นผู้ใช้คำนี้เป็นครั้งแรกเมื่อใด และเกิดการใช้นี้เนื่องในโอกาสใด การที่จะให้ความหมายคำว่า ศาสตร์พระราชา ให้มีความครอบคลุมตามความหมายที่บรรดานักปราชญ์ ราชบัณฑิต นักวิชาการ นักบริหาร ตลอดจนประชาชนทุกๆ ไปยอมเป็นยอมเป็นการยากที่จะกระทำให้เป็นที่ยอมรับจากทุกกลุ่มในความหมายที่ถูกต้องตรงกัน เนื่องจากเป็นคำที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าที่ได้รับผลจากพระราชกรณียกิจทั้งหลาย ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงงานไว้ให้เพื่อพสกนิกรของพระองค์นั้น มีหลากหลายและมากมายกระจายไปทั่วทุกสารทิศ ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของราษฎรในทุกสาขาอาชีพ⁶²

⁶¹ภายในปี 2561...ไทยจะไร้คนจนจริงหรือ?. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.tanitsorat.com/file/ภายในปี2561ไทยไร้คนจนจริงหรือ.pdf. [1 สิงหาคม 2561].

⁶²สำนักกรรมการธิการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, (2560), หน้า 28-29.

สำหรับความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งไม่ได้กำหนดเป็นคำเต็มว่า “ศาสตร์พระราช” และสามารถค้นหาคำโดยแยกเป็น 3 คำ ดังนี้

ศาสตร์ : น. ระบบวิชาความรู้

พระ : น. ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงความยกย่อง

ราชา : น. พระเจ้าแผ่นดิน, พระมหากษัตริย์

รวมความหมายจากพจนานุกรม ศาสตร์พระราชจึงมีความหมายว่า “ระบบวิชาความรู้ของพระมหากษัตริย์”⁶³ เมื่อประมวลความหมายจากผู้รู้หลายท่าน และนำมาประกอบเป็นความหมายของคำว่า “ศาสตร์พระราช” จึงความหมายได้ว่า บรรดาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่างๆ ด้วยความมุ่งหมายที่จะป้องกันหรือแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างวิถีชีวิตสังคมที่มีความปกติสุข ให้แก่เหล่าพสกนิกรและมนุษยชาติทั้งปวง ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงสันติสุขและยั่งยืน

การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากเหตุการณ์วิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ช่วยเหลือประชาชนที่ตกงาน โดยให้ขยายผลโครงการไปในหลายจังหวัดทุกภาคของประเทศกว่า 56 แห่ง ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งฟาร์มตัวอย่างขึ้นภายใต้โครงการ “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ณ บ้านดงยอ ตำบลขว้าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นแห่งแรก โดยโครงการได้มีการสร้างบ้านพักเกษตรกร 20 หลัง และจัดแบ่งที่ดินเพื่อทำการเกษตรครอบครัวละ 2 ไร่ รวมทั้งจัดสร้างระบบสาธารณูปโภคให้แก่ราษฎรให้มีความเป็นหมู่บ้านตัวอย่างที่ทำการเกษตรโดยไม่ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง และเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยสำหรับเลี้ยงคนในหมู่บ้าน และเมื่อเหลือจากการบริโภคสามารถนำไปจำหน่ายเสริมสร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย⁶⁴

ประเทศไทยได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในรัชกาลที่ 9 มาเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารประเทศตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 - 2549) และเป็นหลักการสำคัญที่ปรากฏในเอกสารสำคัญของประเทศ ได้แก่ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันและกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี อนึ่ง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากหลาย

⁶³สำนักกรรมการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราช, หน้า 89..

⁶⁴สำนักกรรมการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราช, หน้า 155.

สาขาวิชา มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง และได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยบทความเรื่อง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำบทความดังกล่าวไป เผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของ สศช.และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป สำนัก ราชเลขาธิการได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว และ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรด เกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่ขอพระมหากษัตริย์ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 ให้ สศช.นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป ดังนี้⁶⁵

...“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก าระ ดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความ พอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันใ นตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใดๆอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ใน การวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนใ นชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความ ซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”...ทั้งนี้ สศช. ได้อัญเชิญ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ในการจัดทำ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9(พ.ศ. 2545 - 2549) ซึ่งนับเป็นการเผยแพร่ปรัชญา ๙ สู่อำนาจครั้งแรก

การพัฒนาที่ครอบคลุมสมดุลและยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในกรอบการบริหารและ แผนแม่บทการพัฒนาประเทศในทุกระดับ นอกจากนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559 โดยสั่งการให้ทุกส่วนราชการ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้เป็นแนวทางขับเคลื่อนการ บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน(SEP for SDGs) โดยให้สอดคล้องกับแผนงานตามภารกิจหลักของ หน่วยงานในระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) แผนปฏิบัติการระยะ 5 ปี และ 1 ปี หลักปรัชญาของ

⁶⁵สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่ การพัฒนาอย่างยั่งยืน, (ธันวาคม 2556), หน้า 198-199.

เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเครื่องมือในการบูรณาการ 3 มิติของการพัฒนา คือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในระดับปฏิบัติการให้ส่งผลสัมฤทธิ์อีกด้วย เพราะหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญทั้งกับคน สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน และสอดคล้องกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 ตลอดจนได้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งก็ได้ผนวกเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เข้าไว้ด้วย

ในปีพ.ศ. 2547 โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme : UNDP) ได้จัดทำรายงานการพัฒนาคนฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาประเทศและพัฒนาคน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยมีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง มีการเสนอข้อคิดเชิงนโยบายในด้านต่างๆ ตลอดจนแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้สำหรับประเทศไทย และได้มีการเผยแพร่ต่อผู้อ่าน 166 ประเทศทั่วโลก ซึ่งมีข้อเสนอแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ 6 ประการ ดังนี้⁶⁶

- 1) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับการขจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของคนจน
- 2) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชน ให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ
- 3) เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัท ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้น ผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน
- 4) หลักเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญยิ่ง ต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ
- 5) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยกะทันหัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่างๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาคและยั่งยืน
- 6) ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความคิดของคน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

หลักการเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนหนึ่งพัฒนามาจากพระราชกรณียกิจของพระองค์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินยุค

⁶⁶สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.) สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ... กว่า 1 ทศวรรษ**, (บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, 2555), หน้า 63.

ต้นๆ มีหลัก 3 ประการ คือ 1. การจัดการทรัพยากรน้ำ 2. เทคโนโลยีอันเรียบง่าย และ 3. การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างใส่ใจ⁶⁷ โดยเน้นองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ⁶⁸ ได้แก่

1) ความพอประมาณ ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ โดยเน้นการดำเนินชีวิตตามอัตภาพ หรือสภาวะ ของบุคคลหรือองค์กรในขณะนั้น ด้วยทางสายกลาง สมดุล ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ไม่สุดโต่งเกินพอดี เช่น ใช้จ่าย ได้แต่ต้องไม่ฟุ่มเฟือยจนสร้างหนี้สินให้ตนเองและครอบครัว อดออมได้ แต่ต้องไม่ตระหนี่ถี่เหนียวจนตนเองลำบากหรือ เอารัดเอาเปรียบ

2) ความมีเหตุมีผล เป็นการใช้สติและปัญญาใน การตัดสินใจด้วยเหตุด้วยผล โดยปราศจากอารมณ์หรืออคติ มีความยับยั้งชั่งใจกับความอยากได้ อยากมี อยากเป็น โดยที่ความมีเหตุมีผลต้องเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายได้ ไม่ว่าจะนำไปตามหลักวิชา หลักกฎหมาย กฎเกณฑ์ ทางสังคม หรือหลักศีลธรรมก็ตาม

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการเตรียมความพร้อม รับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย ความไม่ประมาท ครอบคลุมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากปัจจัยภายในและภายนอก ทั้งที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมชาติที่เกิดขึ้นตลอดเวลาที่ทุกคน ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงได้ แต่การจะอย่าลดและรับมือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างมั่นคง ต้องเข้าใจที่มาของการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ว่าเกิดจากสาเหตุอะไร ส่งผลกระทบต่ออย่างไร และที่สำคัญต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งใน 4 ด้าน คือ

1. ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจหรือภูมิคุ้มกัน ทางการเงิน ด้วยการใช้จ่ายเงินตามอัตภาพและความจำเป็น ไม่สร้างหนี้สินที่ไม่ทำให้เกิดรายได้ มีการประหยัด อดออม ไว้ใช้ในยามจำเป็นหรือใน ภาวะฉุกเฉิน โดยอาจทำ บัญชี รายรับรายจ่ายของตนเองและครอบครัว เพื่อเป็นเครื่องมือ เบื้องต้น ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน ทำให้เห็นสถานะ การเงินที่แท้จริงและใช้จ่ายด้วยความรอบคอบ หลักการ สร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินนั้นต้องคำนึงถึงปัจจัย 2 ประการคือ (1) ความประหยัด เป็นการใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น แต่ไม่ใช่ตระหนี่ถี่เหนียวไม่ยอมใช้เงินแม้ในสิ่งที่จำเป็น ขณะเดียวกัน ไม่ใช่ ความฟุ่มเฟือยหรือใช้ไปมากในสิ่งที่ ไม่มีความจำเป็น การใช้จ่ายจะมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้น อยู่กับ อัตภาพของตนเองจากรายได้ที่สุจริตและไม่ไปคดโกง รับสินบนหรือเบียดเบียนให้ผู้อื่นได้รับความ เดือดร้อน ด้วยเหตุนี้ ความประหยัดจึงต้องตั้งบนพื้นฐานของความ พอเพียง คือ การตระหนักรู้ถึง คุณค่าของเงิน ฉลาดใช้ ฉลาดออมและฉลาดทำบุญตามอัตภาพ (2) ความมีเหตุมีผล เป็นการตัดสินใจ

⁶⁷มูลนิธิชัยพัฒนา, ได้มากแม้น้อย ภาคที่ 2: พระราชากรณียกิจ, กรุงเทพมหานคร, หน้า 324.

⁶⁸ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร**, เอกสารวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า 1-3.

ใช้จ่ายอย่างมีสติ บางครั้งอาจขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์หรือกฎกติกาต่างๆ ในสังคมด้วย เช่น การจ่ายภาษี ตามกฎหมาย การจ่ายเงินเพื่อทำนุบำรุงศาสนาหรือวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เป็นต้น

2. ภูมิคุ้มกันทางสังคม ด้วยการเสริมสร้าง ความรู้รักสามัคคี ตั้งแต่ระดับครอบครัวขึ้นมา รู้จักเพื่อเพิ่ม เพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเมตตากรุณา ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความ เคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความคิด มีความศรัทธาในเพื่อน มนุษย์และหลักธรรมของแต่ละศาสนา มีความปรารถนาให้เกิดสันติสุขภายในครอบครัว องค์กร สถาบัน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ขณะเดียวกันต้องมีภูมิคุ้มกันทางศีลธรรม ด้วยการรู้เท่าทัน และสามารถ หลีกเลียงจากอบายมุขต่างๆ ได้ ใช้ชีวิตด้วยความสมถะ เรียบง่าย ไม่สร้างเงื่อนไขชีวิตให้ ซับซ้อนวุ่นวายมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น จนนำไปสู่ความฟุ้งเฟ้อพุ่มพวยและสร้าง ปัญหาหรือความ ยากลำบากให้ตนเอง ครอบครัว สังคมและ ประเทศชาติ และใช้ชีวิตด้วยความสันโดษ ด้วยการมี ความสุขในความพอ พอในสิ่งที่มี พอในสิ่งที่ได้ และพอในสิ่งที่เป็น พอใจกับผลของการกระทำที่ได้ทำ อย่างเต็มที่แล้วด้วย ความซื่อสัตย์สุจริตและความเพียรพยายาม

3. ภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรม ด้วยการ ติดตามรู้เท่าทันผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ ทำให้ การเลื่อนไหลของวัฒนธรรมข้ามชาติเป็นไปอย่างไร้พรมแดน ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ สมัยใหม่ โดยเฉพาะการลอกเลียน แบบคนดังในสื่อบันเทิงและผลกระทบทางลบจากวัฒนธรรม เสมือนจริงในโลกไซเบอร์ เพื่อป้องกันมิให้ถูกครอบงำทาง วัฒนธรรมอย่างไร้ทิศทาง ตกเป็นเหยื่อใน การเสพและบริโภค สิ่งที่เกิดพอดี ละเลยและขาดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ท้องถิ่นและของชาติ โดยเฉพาะภาษาถิ่นและภาษาไทย จนนำไปสู่ความอ่อนแอทางวัฒนธรรมในที่สุด

4. ภูมิคุ้มกันด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เสริมสร้างพฤติกรรมนิสัยรักษ์ สิ่งแวดล้อมและสร้างทักษะในการติดตาม ฝ้าระวัง ดูแล อนุรักษ์ ปั่นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ทุกประเภทให้คงความอุดมสมบูรณ์ในระยะยาว พร้อมทั้ง ป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งหมายรวม ตั้งแต่การมีสุขนิสัยรักษ์ความสะอาด ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ไม่ประพฤติดิปฏิบัติตนที่ จะทำให้เกิดมลภาวะ เป็นพิษหรือทำลายสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจพอเพียงในที่นี้จึงไม่ได้หมายรวมเฉพาะ ด้านเศรษฐกิจหรือการเงินเท่านั้น แต่ครอบคลุมรอบด้านเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่พอเพียง ซึ่งเป็นความพอเพียงทั้งทางความคิด คำพูดและการ

กระทำ เงื่อนไขสำคัญในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้สู่ความสำเร็จ⁶⁹ จึงต้องประกอบด้วย

1) หลักวิชาความรู้ ต้องมีการวางแผนและลงมือ ปฏิบัติด้วยความรอบรู้ รอบคอบและระมัดระวังตามหลักวิชา ไม่ใช่อารมณ์หรือความเข้าใจเพียงชั่วคราวชั่วคราวของตนเอง หรือความเชื่อที่ไร้เหตุผล ที่อิงกับไสยศาสตร์ หรือ โหราศาสตร์ด้วยความมกมาย แต่ต้องมีข้อมูลและองค์ ความรู้ที่ถูกต้อง ครบถ้วนมาประกอบการตัดสินใจในทุกเรื่อง และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ทั้งนี้ ในการสร้างคนให้มีความรู้ จึงต้องมีการลงทุนจัดการศึกษา ฝึกอบรมและการวิจัยเพื่อพัฒนาในทุกองค์การทุกระดับ เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น

2) หลักคุณธรรม ต้องปรับเสริมพื้นฐานจิตใจ ของคนในชาติให้มีคุณธรรม โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจทุกระดับ เนื่องจากคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับจิตใจให้คนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่สังคมเห็นตรงกัน ว่าเป็นความจริงความดีและความงาม ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานะที่เป็นอยู่ของแต่ละคนแต่ละองค์กรและแต่ละพื้นที่ได้ โดยคุณธรรมครอบคลุมหลักศีลธรรมขั้นพื้นฐานของแต่ละศาสนา หลักจริยธรรมทั้งจริยธรรมทั่วไปหรือจริยธรรมเฉพาะวิชาชีพ หลักนิติธรรมหรือกฎหมายระเบียบข้อบังคับต่างๆ หลักธรรมาภิบาลหรือบรรษัทภิบาลที่ใช้ในการบริหารหน่วยงานองค์กร คุณธรรมประจำตระกูล ชุดคุณธรรมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแก่คนไทยในวโรกาสต่างๆ

3) หลักการดำเนินชีวิต ต้องมีความขยันหมั่นเพียร มานะอดทน ใช้สติและปัญญาในการดำรงชีวิตด้วยความ รอบคอบ

คุณประโยชน์ที่จะได้จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในทุกๆระดับ ดังนี้

1) บุคคลมีชีวิตรอบคอบ ครอบครัวสมคูล ชุมชน สมคูล ธุรกิจสมคูล ประเทศชาติสมคูล พร้อมรับมือกับ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรงในทุกด้านได้ เป็นอย่างดี

2) ขจัดปัญหาความยากจนและลดความเสี่ยง ทางเศรษฐกิจของคนจน

3) เป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจและพัฒนา ศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นรากฐานของ การพัฒนาประเทศ

4) ช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของ ภาคธุรกิจ ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้น ผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขันอย่างเป็นธรรม

⁶⁹ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร**, เอกสารวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า 3-4.

5) ช่วยปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาล ในทุกภาคส่วน ด้วยการเน้นประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และการมีผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการทั้งในระดับ นโยบายและระดับปฏิบัติ

6) ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ของหน่วยงานต่างๆ และประเทศชาติ ได้อย่างเหมาะสม สามารถสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ความเสี่ยง ที่เข้ามา กระทบโดยฉับพลัน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้หมายถึงการอยู่อย่างประหยัด ต้องใช้ชีวิตอย่าง สมถะหรือเป็นเรื่องของการเกษตรเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่คือหลักคิดที่จะนำไปประยุกต์ใช้ได้กับ ทุกเรื่อง สำหรับคนทุกคนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลและมั่นคง ท่ามกลางการ เปลี่ยนแปลงรอบด้านให้อยู่เย็นเป็นสุขและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมอย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นหนทางสร้างรากฐานสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งคุณธรรม และสังคมแห่งความสุข ซึ่งจะ นำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติและสังคมโลกอย่างยั่งยืน

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ส่งผลให้เกิดชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งแนวคิดของ ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขคือ ต้องเป็นชุมชนที่มีสุขภาวะที่ดี มีระบบเศรษฐกิจเป็นธรรมและเข้มแข็ง ชุมชน เข้มแข็ง ครอบคลุมอบอุ่น สภาวะแวดล้อมที่ดี คนในชุมชนมีความสมานฉันท์ ซึ่งองค์ประกอบเพื่อ ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ประกอบด้วย

- 1) ผู้นำชุมชนมีความเป็นผู้นำและเข้มแข็ง
- 2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของคนในชุมชน
- 3) การประชุมเพื่อพูดคุยสื่อสารอย่างสม่ำเสมอ
- 4) การสนับสนุนงบประมาณและสนับสนุนทางวิชาการจากภาครัฐ
- 5) การมีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน
- 6) การปลูกข้าว ปลูกผักปลอดสารพิษ และเลี้ยงสัตว์ไว้รับประทาน

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีดังนี้⁷⁰

- 1) ทฤษฎีแก่งดินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 2) ทฤษฎีการป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยหญ้าแฝกพืชจากพระราชดำริ เป็นกำแพงที่มีชีวิตในการอนุรักษ์และคืนธรรมชาติสู่แผ่นดิน
- 3) ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศฝนหลวง

⁷⁰สำนักงาน กปร., แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร, 2560), หน้า 46.

4) แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศ เครื่องดักหมอกเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

5) หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการทำให้เจือจาง ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทฤษฎีน้ำดีไล่น้ำเสียโดยใช้หลักการตามธรรมชาติแห่งแรงโน้มถ่วงของโลก

6) หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวา ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริบึงมักกะสัน

7) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้กระบวนการทางชีววิทยาผสมผสานกับเครื่องกล เติมอากาศแบบสระยะ เติมอากาศชีวภาพบำบัดตามแนวพระราชดำริบึงพระราม 9

8) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยการผสมผสานระหว่างพีชน้ำกับระบบการเติมอากาศณบริเวณหนองสนม-หนองหาน

9) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัดน้ำเสียและวัชพืชบำบัดแหม่มผักเบี้ย

10) ทฤษฎีบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีการเติมอากาศ โดยใช้วิธีทำให้อากาศสามารถละลายลงในน้ำ เพื่อเร่งการเจริญเติบโตและการเพาะตัวอย่างรวดเร็วของแบคทีเรีย จนมีจำนวนมากพอที่จะทำลายสิ่งสกปรกในน้ำให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กังหันน้ำชัยพัฒนา

11) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียโดยกระบวนการทางฟิสิกส์เคมี ด้วยการทำให้ตกตะกอน ตามพระราชดำริสารเร่งตกตะกอน

12) ทฤษฎีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามแนวทางการบริหารจัดการด้านน้ำท่วมล้น

13) ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

14) ทฤษฎีใหม่ : การบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

15) แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เส้นทางเกลืออันเนื่องมาจากพระราชดำริตามหลักสังคมิวิทยาการแพทย์

16) แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

สรุปแล้วคือการพัฒนาดิน น้ำ ต้นไม้ และชีวิตมนุษย์และสัตว์

การดำเนินงานของโครงการหลวง

การดำเนินการของโครงการหลวงมีวิสัยทัศน์คือการมุ่งวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง และรักษาและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมรวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน จนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้คนให้หันมาปลูกพืชทดแทนได้ อย่างไรก็ตามพืชผลทดแทนดังกล่าวมิใช่สิ่งที่ชาวบ้านคุ้นเคย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการจัดหาตลาดเพื่อรองรับผลผลิตดังกล่าว พระองค์จึงมีพระราชดำริให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เข้าไปแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งการจัดตั้งเป็นบริษัทดอยคำผลิตภัณฑ์อาหาร จำกัด ซึ่งเน้นการดำเนินการด้านการตลาดให้กับผลผลิตทางการเกษตรในโครงการหลวงอย่างครบวงจร โดยมีได้มุ่งหวังผลกำไร ยกย่องระดับราคาสินค้าเกษตรของโครงการหลวงผ่านการแปรรูปสินค้าอย่างมีคุณภาพ และการจัดหาช่องทางจัดจำหน่ายที่เข้าถึงผู้บริโภค⁷¹

วัตถุประสงค์ของโครงการหลวง มีดังนี้⁷²

- 1) เพื่อวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ที่เหมาะสมต่อสภาพภูมิสังคมบนพื้นที่สูง
- 2) เพื่อพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้
- 3) เพื่อส่งเสริม ฟื้นฟู และอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์
- 4) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวและการตลาดสินค้าโครงการหลวง
- 5) เพื่อพัฒนาโครงการหลวงให้เป็นศูนย์การเรียนรู้การพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

ภารกิจของมูลนิธิโครงการหลวง มีเป้าหมายการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้⁷³

- 1) ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
- 2) ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้ และต้นน้ำลำธาร
- 3) กำจัดการปลูกฝิ่น
- 4) รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือให้ป่าอยู่ในส่วนที่เป็นและทำไร่ ทำสวน ในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้สองส่วนนี้รุกรานซึ่งกันและกัน
- 5) เพิ่มการปลูกพืชเพื่อเพิ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศ

การใช้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทำให้มองเห็นเป็นองค์รวมมากขึ้นโดยมองเป็นระบบนิเวศ พันธกิจหลักของโครงการหลวงจึงเป็นการทำให้ชาวเขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็ง มีอาชีพ รายได้มั่นคง ที่มาจากความเชื่อใจในการทำงานร่วมกัน แล้วช่วยดูแล อนุรักษ์ และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ ให้คงความสมบูรณ์ ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้การดำเนินงาน

⁷¹ภาวสิน ศิริประภาณุกุล, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับเศรษฐกิจศาสตร์: ในหลวงกับวิสาหกิจเพื่อสังคม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.pier.or.th/?abridged>. [1 สิงหาคม 2561].

⁷²ศ.ดร.สันตติ โรจนสุนทร ราชบัณฑิต-ดร.สุรีย์วัลย์ เมฆกมล, “ขาดทุน คือ กำไร” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ๕ สถิตในดวงใจ ไทยนิรันดร์, (มูลนิธิวิทยาศาสตร์การเกษตร: Betagro, 2560), หน้า 53.

⁷³ ศ.ดร.สันตติ โรจนสุนทร ราชบัณฑิต-ดร.สุรีย์วัลย์ เมฆกมล, “ขาดทุน คือ กำไร” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ๕ สถิตในดวงใจ ไทยนิรันดร์, หน้า 60.

บรรลุปันธกิจ โครงการหลวงจึงมีการปฏิบัติงานที่ยึดปัจจัยสำคัญ 3 ด้านคือ เศรษฐกิจ คน และ ทรัพยากรธรรมชาติ

ปัจจัยที่สนับสนุนให้การพัฒนาพื้นที่สูงประสบความสำเร็จมีดังนี้⁷⁴

1) การที่ประชาชนและรัฐให้ความสำคัญกับนโยบาย ที่จะส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้จาก โครงการหลวงและโครงการตามแนวพระราชดำริต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อ เสริมสร้างให้ชุมชน มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

2) มีกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้รับความนิยม เพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ซึ่งเป็นโอกาสสำคัญในการได้รับความร่วมมือจากชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งฟื้นฟูเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

3) มีกระแสความนิยมในการบริโภคอาหารที่มีความปลอดภัยและอาหารสุขภาพเพิ่มขึ้น ทั้งในและต่างประเทศ ทำให้เปิดโอกาสในการขยายตลาดสินค้าที่เกี่ยวข้องกับอาหารปลอดภัย และ อาหารสุขภาพที่ผลิตจากความหลากหลายของพืชพรรณบนพื้นที่สูงได้อีกมาก

4) ความสำเร็จในการปลูกพืชทดแทนฝิ่นเป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศ ที่มีสภาพพื้นที่ ภูเขาและมีปัญหาการปลูกพืชเสพติดเช่นเดียวกัน ทำให้มีความสนใจจากหลายหน่วยงานและจาก หลายประเทศที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากบทเรียนแห่งความสำเร็จของโครงการหลวงในลักษณะการ ร่วมเป็นภาคีในการพัฒนาพื้นที่สูง รวมทั้งการปลูกพืชทดแทนพืชเสพติด ซึ่งจะเป็นโอกาสของประเทศ ไทยที่จะสามารถพัฒนาขีดความสามารถ โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในระดับนานาชาติ

การดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูงที่ประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ การดำเนินงาน ของโครงการหลวง โดยสามารถส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ของชาวเขา และการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อม โดยโครงการหลวงเป็นแหล่งรวมของทุนที่เป็นองค์ความรู้ ของการพัฒนาพื้นที่สูงที่สำคัญของประเทศ

แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่

สำหรับปัญหาหลักของเกษตรกรในอดีตจนถึงปัจจุบันที่สำคัญประการหนึ่ง คือการขาด แคลนน้ำเพื่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่อาศัยน้ำฝน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของ ประเทศ ที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อยและส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่ เกษตรกรยังคงทำการ เพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความ แปรปรวนของดินฟ้า อากาศและฝนทิ้งช่วง แม้ว่าจะมีการขุดบ่อหรือสระน้ำไว้ใช้บ้าง แต่ก็ไม่มีขนาด

⁷⁴รายงาน “ยุทธศาสตร์การวิจัยประเด็นด้านพื้นที่สูง” (พ.ศ. 2555-2559), หน้า 2-4.

แน่นอน หรือมีปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นปัญหาให้มีน้ำใช้ไม่เพียงพอ รวมทั้งระบบการปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใดๆ และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร จึงได้พระราชทานพระราชดำริเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกร ที่ประสบความยากลำบากดังกล่าวให้ สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่ต้องรื้อถอนและยากลำบากนัก ที่ทรงเรียกว่า “ทฤษฎีใหม่”⁷⁵ อันเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีลักษณะการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรมายังนี้ ดังนี้

1) โครงการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์ สร้างมูลค่าเพิ่มเพิ่มปริมาณการค้าและการบริโภคเกษตรอินทรีย์ในประเทศ รวมทั้งผลักดันให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทยให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล

2) ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ด้วยการจัดตั้งธนาคารปุ๋ยอินทรีย์ โดยเน้นให้เกษตรกรนำเอาเศษวัสดุเหลือใช้ในไร่นาครัวเรือนและโรงงานอุตสาหกรรม มาเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ย

3) การน้อมนำหลักทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองอย่างเหมาะสม ให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของเกษตรกรตามภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดรายจ่ายลดหนี้สิน และเพิ่มรายได้

พระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด 9 ประการ⁷⁶ ได้แก่

1) เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม ทั้งในแง่การคิด และการกระทำ ไม่เป็นเอกนิยม และทวินิยม
2) เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเอง ดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

3) เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสานเป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอยๆ ปฏิบัติไม่ได้

⁷⁵สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.), **ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ไม่ระบุปี พ.ศ.), หน้า 2.

⁷⁶ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “ทฤษฎีใหม่: มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด”, หน้า 10-20.

4) เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไป คนทุกระดับสามารถเข้าใจเข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

5) เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม ฟ้า อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจสถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่ และการผลิตของไทย ซึ่งเป็นประเทศผลิตธัญญาหาร มารวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่

6) เป็นแนวคิดที่ทันสมัย ได้จังหวะเวลาที่เหมาะสม ในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำ และดำเนินการตามนโยบาย ตามแผนการพัฒนา ให้มีสติ มีความระมัดระวังในการกำหนดนโยบาย การกำหนดแผนการพัฒนาประเทศ

7) เป็นแนวคิดแบบองค์รวม เพราะมีหลายมิติทั้งด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรม และปรัชญา การดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม แห่งความพอและความพอเพียง

8) เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริง ไม่มีปมด้อย หรือท้อแท้ ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพ และเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถูกมอง หรือถูกทับถมว่าเป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

9) เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาคล้ายประเทศไทยที่จะนำไปใช้

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดแห่งการพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริ มิได้หมายถึงการอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ติดต่อกับภายนอก แต่เป็นแนวทางการพึ่งตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงใน 3 ระดับ⁷⁷ ได้แก่

ขั้นที่ 1 ยั่งยืน : ทำให้ชุมชนพออยู่พอกิน ทำกินทำใช้ เป็นการพึ่งตนเองในลักษณะของการเสริมสร้างพื้นฐาน ให้เกษตรกรยืนได้อยู่บนลำแข้งของตนเอง ให้พออยู่พอกินมีผลผลิตเพียงพอที่จะบริโภคภายในครัวเรือนก่อน หากมีส่วนเกินจึงนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขายในตลาดท้องถิ่นได้

ขั้นที่ 2 พอเพียง : ให้หลายๆ ครอบครัว ให้ชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันทำเพราะหลายเรื่องจะทำเพียงลำพังไม่ได้ระดับที่สอง เป็นการพัฒนาให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับชุมชน โดยเพิ่มการผลิตและทำให้มีสินค้าและบริการในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ด้วยการนำเอาผลผลิตส่วนเกินในครอบครัวต่างๆ มาจัดการร่วมกันในระดับชุมชนซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายทาง เช่น ผ่านการ

⁷⁷สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.), ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง, (ม.ป.พ.), หน้า 217-220.

จัดตั้งกลุ่ม การผลิตร่วมกัน การรวมกลุ่มกันในรูปสหกรณ์ออมทรัพย์ของชุมชน การร่วมมือกันด้าน การผลิต จัด การตลาดและพัฒนาสวัสดิการของชุมชนในรูปแบบต่างๆ

ขั้นที่ 3 ยู่รอด : ให้ขยายผลทางธุรกิจไปยังภายนอก ไม่ว่าจะเป็นองค์กรธุรกิจ ธนาคาร หรือหน่วยงานต่างๆ เป็นการพัฒนาชุมชนให้สามารถติดต่อสัมพันธ์กับระบบตลาดและเศรษฐกิจนอก หมู่บ้าน เพื่อจำหน่ายผลผลิตส่วนเกิน จัดหาทุน วิชาการ ความรู้ทางเทคโนโลยี และทรัพยากรจาก ภายนอกเพื่อใช้ในกิจการของชุมชน ซึ่งหากชุมชนมีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น ก็อาจมีการเจรจาต่อรอง ความร่วมมือกับบริษัทต่างๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนและธุรกิจระหว่างประเทศ ดังแนวคิดบันได 3 ขั้น

แนวพระราชดำริกับการแก้ปัญหาความยากจน สามารถสรุปได้ดังนี้⁷⁸

1) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพระราชทานสิ่งจำเป็น หรือสร้างโครงสร้าง พื้นฐานหลัก ที่จำเป็นต่อการผลิต อันเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

2) การดูแลรักษาและส่งเสริมสุขภาพประชาชน ด้วยทรงตระหนักว่าหากพสกนิกรทั้งปวง มีสุขภาพแข็งแรงพร้อมด้วยสุขภาพจิตที่ดีแล้ว ย่อมมีแรงกำลังในการประกอบอาชีพ ยกกระดับความ เป็นอยู่ของตนเอง ส่งผลให้เป็นบุคลากรที่มีความพร้อมในการร่วมเสริมสร้างและพัฒนาประเทศ ให้มี ความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป รวมทั้งขจัดปัญหาสังคมด้านต่างๆ ในระยะแรกของการเสด็จพระราช ดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในส่วนภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงมีพระราชดำริด้านการแพทย์ สาธารณสุข และสังคมสงเคราะห์ เพื่อ ช่วยเหลือราษฎรที่ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร

3) การส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตด้วยโครงการต่างๆ ให้ราษฎรสามารถเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และสามารถยืนหยัดพึ่งตัวเองได้ เช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษา การ พัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในภูมิภาคต่างๆ เพื่อเป็นศูนย์รวมการศึกษา ค้นคว้าทดลองวิจัยและ แสวงหาแนวทางและวิธีพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของ ราษฎรที่อาศัยในแถบนั้น การฝึกอาชีพราษฎรกับมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และการจัดตั้งบริษัทสุวรรณชาติ จำกัด ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อจำหน่ายสินค้า ที่ผลิตจากโครงการที่ทรงส่งเสริมไว้ เป็นต้น

4) การส่งเสริมหรือสร้างเสริม สิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลนที่สำคัญ คือ ความรู้ ทรงเห็นว่า ชาวชนบทควรมีความรู้เรื่องการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

⁷⁸สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), **ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง**, (ม.ป.พ.), หน้า 170-175.

5) การนำความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม เข้าไปถึงมือชาวบ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เป็นขบวนการเดียวกัน เป็นเทคโนโลยีการผลิตที่ชาวบ้านรับได้ และสามารถนำไปปฏิบัติอย่างได้ผลจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำความรู้ทางสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในทุกสาขาวิชา มาใช้ในการพัฒนาทุกแขนง ไม่ทรงปิดกั้นเทคโนโลยีใหม่จากต่างประเทศ แต่ทรงเน้นว่าจะต้องเลือกใช้เทคโนโลยี ที่เป็นประโยชน์มาปรับปรุงใช้ได้ดีพอเหมาะกับสภาพและฐานะของประเทศ

การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและเชิงปัจเจก มีความสำคัญเพื่อให้คนยากจนสามารถแก้ปัญหาได้จริงด้วยตนเอง โดยการสร้างความร่วมมือหรือหาแนวทางการสนับสนุนกับชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ให้สามารถปรับตัวได้อย่างสอดคล้อง และรู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกได้อย่างต่อเนื่อง กระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน⁷⁹ ได้แก่

- 1) การค้นหาผู้นำแก้ไขความยากจน และประสานงานความร่วมมือทุกภาคส่วน
- 2) วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน ปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไขความยากจน
- 3) การจัดทำตัวชี้วัด และค้นหาคนยากจนทั้งเชิงโครงสร้างและปัจเจก
- 4) การจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ
- 5) อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำแผนแก้ไขความยากจน
- 6) การจัดตั้งกองทุนแก้ไขความยากจน
- 7) การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและปัจเจก
- 8) สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผล สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

จากแนวทางเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาความยากจนทั้ง 8 ข้อนั้น การพัฒนาควรจะเน้นทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจควบคู่กันไป จึงจะเกิดเป็นแผนพัฒนาชีวิตและแผนชุมชน รวมทั้งการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้จงกม โดยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการแก้ไขปัญหายั่งยืน

หลักการปฏิบัติงานและวิธีการพัฒนา⁸⁰

1) ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากเป็นการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ

⁷⁹รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิมั่นพัฒนา 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน,(ม.ป.พ.) หน้า 84-86.

⁸⁰มูลนิธิชัยพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.chaipat.or.th/site_content/70-3/283-self-reliance.html. [1 สิงหาคม 2561].

2) ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาช่องทางที่จะช่วยตนเอง พึ่งตนเองโดยไม่มีการบังคับการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริงๆ

3) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นจุดหลักสำคัญในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้น จะช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด

4) หลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้ชัดเจนในทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนและเกษตรกรร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หากเจ้าหน้าที่ ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็ทรงรับฟังข้อสรุปอย่างเป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่ กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่างบเงินที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้เปลี่ยนแปลงโครงการได้เสมอ

5) ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณี ของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใด ที่ดำเนินการโดยฉับพลัน อาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคย และการดำรงชีพในวิถีประชา เหล่านั้นเป็นอย่างมาก

6) พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความแข็งแรงให้ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนจกได้มีโอกาสที่จะมีผลิตผลได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแรงพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชน ให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอน ที่ทรงเรียกว่า การระเบิดจากข้างใน

7) การส่งเสริมหรือสร้างเสริม สิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลนและเป็นความต้องการอย่างสำคัญ คือ ความรู้ ด้านต่างๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่า ชาวชนบทควรจะมีความรู้ในเรื่องของการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมโดย ทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมิตัวอย่างแห่งความสำเร็จในเรื่องการพึ่งตนเอง ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้ และนำไปปฏิบัติได้เองซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลาย ได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ

วิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในกรพัฒนาว่า

8) ทรงนำความรู้ในด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือชาวบ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยทรงมุ่งเน้นให้เป็นขบวนการเดียวกับที่เป็นเทคโนโลยีทางการผลิตที่ชาวบ้านสามารถรับไปและสามารถไปปฏิบัติได้ผลจริง ดังนี้

1. การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาหลักของชุมชนชนบท โดยเฉพาะการรวมตัวกันเป็นรูปของสหกรณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน ให้การทำมาหากินของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด

2. การส่งเสริมโดยกระตุ้นผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนา นับเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทรงใช้ในบางพื้นที่ตามความเหมาะสม ทรงพิจารณาผู้นำโดยเน้นในด้านคุณธรรม ความโอปป้าอมารี ความเป็นคนในท้องถิ่นและรักท้องถิ่น จากนั้นทรงอาศัยโครงสร้างสังคมไทยโดยเฉพาะระบบอุปถัมภ์ กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนที่มักจะมีฐานะดี ให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่น โดยชาวบ้านที่ยากจนให้ความสนับสนุนร่วมมือ ซึ่งในที่สุดแล้วผลแห่งความเจริญที่เกิดขึ้นจะตกแก่ชาวบ้านในชุมชนนั้นทุกคน

การมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับศักยภาพของครัวเรือนแต่ละกลุ่ม มีเป้าหมายให้ครัวเรือนดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี สำหรับครัวเรือนที่สามารถพัฒนาตนเองได้นั้นเน้นการดำเนินการโดยใช้ 4 ฐานการเรียนรู้ คือ 1. การปรับทัศนคติ 2. เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 3. เรียนรู้แหล่งทุนและการออม และ 4. เรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือนและการจัดทำแผนชีวิต โดยระดมความร่วมมือในการทำงานของส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน เพื่อการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาสให้ครัวเรือนยากจน มีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร⁸¹

กระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน⁸² ได้แก่

1. การค้นหาผู้นำแก้ไขความยากจน และประสานงานความร่วมมือทุกภาคส่วน
2. วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน ปัญหา สาเหตุแนวทางแก้ไขความยากจน
3. การจัดทำตัวชี้วัด และค้นหาคนยากจนทั้งเชิงโครงสร้างและปัจเจก
4. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ

⁸¹อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร, “ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนกรณีศึกษา: ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานอำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร”, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 11, ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557): 48.

⁸²รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิธัมมจักกัปปวัตถ์, พอเพียงเพื่อยั่งยืน, หน้า 84-86.

5. อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำแผนแก้ไขปัญหาความยากจน
6. การจัดตั้งกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน
7. การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและปัจเจก
8. สรุปรบทเรียน ติดตามประเมินผล สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนจึงควรเน้นบทบาทของชุมชนมากขึ้น เช่นการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากชุมชนมีความใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุด จึงย่อมรู้และเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้มาก ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของคนยากจนและชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ต้องควบคู่ไปกับการนโยบายการดำเนินการของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่น จึงต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาจิตสำนึกที่มั่นคงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยจัดการสรรทรัพยากรในท้องถิ่นให้อัตว์วิถีการผลิตตามเกษตรธรรมชาติ ลดรายจ่ายในครัวเรือน เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชนโดยการส่งเสริมจากภาครัฐ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มอื่นๆ เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการเรียนรู้ต้นแบบจากชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัย เพื่อให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2.5 การแก้ปัญหาความยากจนในทางพระพุทธศาสนา

มนุษย์ทุกเชื้อชาติศาสนาต่างก็ปรารถนาความสุขในชีวิต ในพระพุทธศาสนาแม้คนฤๅษีผู้อยู่ครองเรือน ที่ไม่ประสงค์ออกบวชประพาศพรหมจรรย์เพื่อพ้นทุกข์ ยังสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้ชีวิตประสบความสำเร็จได้ โดยการยึดหลัก สุข 4 ประการ คือ (1) อตฺถิสุข คือ ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ ที่แสวงหามาได้ด้วยความสุจริตและอดุสหา (2) โภคสุข คือ ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และเกิดประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวมากที่สุด (3) อนนฺตสุข คือ ความสุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้ (4) อนวัชชสุข คือ ความสุขที่เกิดจากประกอบอาชีพที่ปราศจากโทษ⁸³ กล่าวได้ว่าความสุขหนึ่งย่อมเกิดจากการมีทรัพย์ในการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวด้วยความพอประมาณ ฉะนั้นการเป็นหนี้หรือความยากจนย่อมเป็นเหตุสำคัญที่ผลักดันให้เกิดความทุกข์ในการดำเนินชีวิต

⁸³พระมหาสุทิตย อากาศโร (อบอ่น) และคณะ, **สุขที่ได้ธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สร้างเสริมสุขภาพองค์กร (Happy Workplace) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2556).

2.5.1 ความหมายความยากจนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

สำหรับความหมายของความยากจนในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงบุคคลที่ถูกเรียกว่าคนจนไว้หลายบทบัญญัติ เช่น พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพราหมณ์ไว้ว่า บุคคลที่ขัดสนไม่มีทรัพย์สิ้นเงินทองเป็นของตน คือ คนยากจน⁸⁴ดังปรากฏในจกัถวัตตสูตร ที่กล่าวไว้ว่า

...ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้ครองแผ่นดินไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลาย การลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย การฆ่าฟันสังหารกัน(ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย...

ในสคาถวรรค สังยุตตนิกาย ยังได้กล่าวถึงลักษณะของคนจน⁸⁵ ดังนี้

...บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลต่ำ คือตระกูลจันฑาล ตระกูลช่างสานตระกูลนายพราน ตระกูลช่างรถ หรือตระกูลคนเทขะ ซึ่งถือว่าเป็นตระกูลยากจน เป็นกลุ่มคนที่มีข้าวมีน้ำ และสิ่งของเครื่องใช้น้อย เครื่องนุ่งห่มเป็นไปอย่างผืดเคือง สถานที่อยู่อาศัยที่ทำมาหากินก็ลำบาก และกลุ่มคนในตระกูลดังกล่าวจะมีผิวพรรณที่ดูหม่นหมอง ไม่น่าดู มีลักษณะต่ำเตี้ย สุขภาพร่างกายมีแต่ความเจ็บป่วย บางรายตาบอด บางรายเป็นง่อย หรือเป็นโรคอัมพาต มักไม่ได้รับข้าว น้ำ เสื้อผ้า ฯลฯ...

กล่าวได้ว่าลักษณะทางกายภาพของคนจนนั้นใกล้เคียงกับสถานะของผู้ด้อยโอกาส ซึ่งขาดแคลนปัจจัยสี่ มีคุณภาพชีวิตที่ย่ำแย่ มีรายได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน และยอมนำไปสู่การถูกดูแคลนจากสังคม ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานของภาครัฐ ซึ่งหากพิจารณาในมุมมองพระพุทธศาสนาเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดกับผลแห่งกรรม เหตุแห่งกรรมไม่ดีในอดีตย่อมส่งผลให้เกิดมามีชีวิตที่ยากลำบากและมีฐานะยากจน นอกจากนี้ยังยะความยากจนไม่ใช่มิติทางด้านกายภาพเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงการขาดความดีงาม ขาดศีลธรรม ขาดคุณธรรม และขาดสติปัญญา ด้วยเช่นกัน ดังปรากฏความในอินสุต⁸⁶ดังนี้

...ในวินัยของพระอริยเจ้าผู้ใดไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ พอกพูนบาปกรรม กระทำกายทุจริต วจีทุจริตและมโนทุจริต ย่อมปรารถนา ย่อมดำริว่า คนเหล่านี้ไม่รู้จักรักรเรา พอกพูนบาปกรรมในที่นั้นๆ อยู่ บ่อยๆ ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เราตถาคตย่อมกล่าวว่าเป็นทุกข์

⁸⁴ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/437/44.

⁸⁵ส.ส. (ไทย) 15/132/44.

⁸⁶อง.ปญจก. (ไทย) 22/392/316.

เหมือนอย่างนั้น เขาผู้มีบาปกรรม มีปัญญาทรมาน ทราบความชั่วของตนอยู่ เป็นคนจน มีหนี้สิน เลี้ยงชีวิตอยู่ย่อมเดือดร้อน ลำดับนั้น ความดำริที่มีในใจ เป็นทุกข์เกิดขึ้น เพราะความเดือดร้อน ของเขา ย่อมติดตามเขาที่บ้าน หรือที่ป่าเขาผู้มีบาปกรรม มีปัญญาทรมาน ทราบความชั่วของตน อยู่ ย่อมเข้าถึงกำเนิดดิรัจฉานบางอย่าง หรือถูกจองจำในนรก ก็การจองจำนั้นเป็นทุกข์ ที่ นักปราชญ์หลุดพ้นไปได้ บุคคลผู้ยังใจให้เสื่อมใส ให้ทานด้วยโภคทรัพย์ทั้งหลาย ที่ได้มาโดย ขอบธรรม ย่อมเป็นผู้ยึดถือชัยชนะไว้ได้ในโลกทั้งสองของผู้มีศรัทธาอยู่ครองเรือน คือ เพื่อ ประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน และเพื่อความสุขในสัมปรายภพ การบริจาคของคฤหัสถ์ดังกล่าวมานั้น ย่อมเจริญบุญ ผู้ใดมีศรัทธาตั้งมั่นมีใจประกอบด้วยหิริ มีโอตตปปะ มีปัญญา และสำรวมใน ศีล ในวินัยของพระอริยเจ้า ผู้นั้นแลเราเรียกว่ามีชีวิตเป็นสุข ในวินัยของพระอริยเจ้า ฉะนั้น เหมือนกัน เขาได้ความสุขที่ไม่มีอาภิส ยังอุเบกขา (ในจตุตถฌาน) ให้ดำรงมั่นละนิเวร 5 ประการ เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเป็นนิตย บรรลุฌานทั้งหลาย มีเอกัคคตาจิตปรากฏ มีปัญญา รักษาตัว มีสติจิตของเขาย่อมหลุดพ้นโดยชอบ เพราะทราบเหตุในนิพพาน เป็นที่สิ้นสังโยชน์ทั้ง ปวง ตามความเป็นจริง เพราะไม่ถือมั่นโดยประการทั้งปวง หากว่าเขาผู้มีจิตหลุดพ้นโดยชอบ คงที่อยู่ ในนิพพาน เป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลสเป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ ย่อมมีญาณหยั่งรู้ ว่า ความหลุดพ้นของเราไม่กำเร็บไซ้ ญาณนั้นแลเป็นญาณชั้นเยี่ยม ญาณนั้นเป็นสุข ไม่มีสุขอื่นยิ่ง กว่า ญาณนั้นไม่มีโรค หม่อมวิหฆอง เป็นญาณเกษมสูงสุดกว่าความไม่มีหนี้ ฯ”...

ฉะนั้นแล้วหากกายและจิตใจต่างพึ่งพาอาศัยประกอบกัน แนวทางแห่งการรักษาศีลย่อม เป็นหนทางไปสู่ความเจริญทั้งในทางโลกและทางธรรม ดังมีคำกล่าวที่ว่า ศีลคืออริยทรัพย์

2.5.2 สาเหตุแห่งความยากจนในพระไตรปิฎก

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ว่า คนจนจะพ้นจากความยากจนได้ต้องอดทนต่อความยากจน ในปัจจุบัน และต้องเอาชนะความตระหนี่ด้วยการหมั่นสั่งสมบุญกุศลไว้ล่วงหน้า อย่าได้ขาดแม้แต่วัน เดียว ดังคำสอนของพระองค์ที่ปรากฏในพิลารโกสยชาดกว่า "คนตระหนี่กลัวจนจึงให้ทานไม่ได้ ความ ตระหนี่นั้นจึงเป็นภัยสำหรับคนที่ไม่ให้ ดังนั้นพึงกำจัดความตระหนี่ถี่เหนียว ครอบงำมลทินใจเสียแล้ว ให้ทานกันเถิด เพราะว่าในภพชาติหน้าบุญเท่านั้นที่จะเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกทั้งหลายได้" เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะพ้นความจนได้นั้น จะต้องพึงระลึกอยู่เสมอว่า⁸⁷

1. คนยากจน คือ คนขาดแคลนทรัพย์เพราะความตระหนี่หวงแหนทรัพย์ มีความประมาท ไม่ทำบุญไว้ในอดีต จึงทำให้ต้องมาเกิดเป็นคนยากจนในปัจจุบัน

⁸⁷กรณิศ ดวงใบ, “การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการวิทยานิพนธ์”, วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 59.

2. คนอยากจน คือ คนที่มีทรัพย์แต่ต้องไปเกิดเป็นคนยากจน เพราะความตระหนี่หวงแหนทรัพย์ มีความประมาท ไม่ทำบุญไว้ในปัจจุบัน จึงต้องไปเกิดเป็นคนยากจนในอนาคต

3. คนจนยาก คือ คนที่ยากจะพบความยากจน เพราะไม่มีความตระหนี่หวงแหนทรัพย์ มีความไม่ประมาท หมั่นสั่งสมบุญล่วงหน้าไว้ตั้งแต่ในปัจจุบัน ย่อมได้ไปเกิดเป็นมหาเศรษฐีในอนาคต

ในมุมมองของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสาเหตุของความยากจนนั้น ยังเกิดจากนโยบายของภาครัฐเป็นส่วนประกอบใหญ่ ดังที่ปรากฏในจกักรัตติสูตร⁸⁸มีความว่า

...ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้นำประเทศไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลาย การลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราภิกษุก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราภิกษุถึงความแพร่หลาย การฆ่าฟันสังหารกัน(ปาณาติบาต) ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการฆ่าฟันสังหารกันถึงความแพร่หลายการพุดเท้จักก็ถึงความแพร่หลาย...การพุดส่อเสียด...กาเมสุมิฉฉาจาร...ธรรมสองอย่างคือผรุสวาทและการพุดเพื่อเจ้อ อภิขมาและพยาบาท มิฉฉาภิกษุก็ถึงความแพร่หลาย”...

พระพุทธเจ้าทรงเตือนสติชาวพุทธทั้งหลายให้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ดังนี้

- 1) ต้องกลัวความยากจน
- 2) ต้องตั้งใจกำจัดความยากจนอย่างถูกวิธี
- 3) ต้องป้องกันความยากจนข้ามภพข้ามชาติ

การมีสติระลึกรู้ถึงอันตรายของความยากจนจะได้ไม่ประมาท เอาแต่ขยันหาทรัพย์อย่างเดียวแต่ตระหนี่ไม่สร้างบุญ แต่ต้องสร้างตัวสร้างฐานะเป็นจนกระทั่งรวยทรัพย์ และขยันทำบุญเป็นจนกระทั่งบรรลุนิพพาน แม้ตราบใดที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดถือกำเนิดในวัฏสงสาร แม้ยังไม่อาจกำจัดกิเลสจนกระทั่งบรรลุนิพพานเข้าสู่พระนิพพาน แต่ก็จะไม่ตกกระกำลำบาก ไม่ต้องพบกับความยากจนอีกต่อไปอย่างแน่นอน⁸⁹

เหตุปัจจัยของความยากจนจากการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข 4 และอบายมุข 6

อบายมุข 4 (เหตุแห่งเครื่องฉิบหาย 4 อย่าง)

อบายมุข คำนี้มาจากคำบาลี แปลว่า ทางแห่งความเสื่อม หรือปากแห่งความเสื่อม หมายความว่า สิ่งที่เป็นอบายมุข หากผู้ใดคลุกคลี กระทำ ส้องเสพ ทำให้มาก ย่อมจะนำไปสู่ความ

⁸⁸ที.ปา. (ไทย) 11/45/77.

⁸⁹กรณิศ ดวงใจ, “การแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยพุทธบูรณาการวิทยานิพนธ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 57.

เสื่อมอย่างไม่ต้องสงสัย เสื่อมทั้งในโลกนี้ เสื่อมทั้งในโลกหน้า เรียกว่ามีชีวิตอยู่กับเสื่อม ตายไปแล้วก็เสื่อม ในที่นี้มี 4 ประการ คือ⁹⁰

1. ความเป็นนักเลงหญิง
2. ความเป็นนักเลงสุรา
3. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน
4. การคบคนชั่วเป็นมิตร

อบายมุข 6 (หลักธรรมที่ว่าด้วยช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยยับแห่งโรคทรัพย์) คือ ปากทางแห่งความเสื่อม เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากอกุศลกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นอาการของความโลภกับความหลง⁹¹ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของปุถุชนคนธรรมดาโดยทั่วไป ดังปรากฏในสิ่งคาลกสูตรแห่งคัมภีร์ที่ขนิภายปาฎีกาวรรค ว่าอริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข 6 ประการแห่งโรคะทั้งหลาย คือ

1. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย
2. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย
3. การเที่ยวดูมหรสพเป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย
4. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย
5. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย
6. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโรคะทั้งหลาย⁹²

ทั้งอบายมุข 4 และอบายมุข 6 ต่างมีข้อเหมือนกันในเรื่องการคบคนพาล เหตุเพราะการคบหาสมาคมกับคนพาลเป็นเหตุให้ผู้คบหาประสบกับความเสื่อมทรัพย์ เสื่อมยศถาบรรดาศักดิ์ เสื่อมความนับถือจากผู้คน ฉะนั้นเมื่อบุคคลไม่สามารถจะคบหาคนดีเป็นเพื่อนไว้ปรึกษาหารือได้ ก็พึงหลีกเลี่ยงคนพาลเสีย เพราะจะนำปัญหาโทษภัยมาสู่ตนเอง ดังพุทธโอวาทที่ว่า... “หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกว่าตนหรือเสมอกับตนไม่ได้ ก็ไม่ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง เพราะจะหาความเป็นเพื่อนในคนพาลไม่ได้เลย” ...⁹³ ตรงข้ามกับการคบบัณฑิตผู้ไม่ประมาทในทุกเวลา ผู้ละชั่วทำดีสม่ำเสมอ มี

⁹⁰อง.อฎฐก. (ไทย) 23/114/292.

⁹¹อง.อฎฐก. (ไทย) 23/144/292.

⁹²ที.ปา. (ไทย) 11/247/202.

⁹³ช.ธ. (ไทย) 25/61/46.

วิสัยทัศน์ในการมองที่แตกต่างไปจากคนพาล ย่อมไม่ประมาทในทุกสถานที่ทุกเวลา ปรับปรุงตนเองให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เปรียบเหมือนบัณฑิตนั้นยืนอยู่ในที่สูง ก็จะได้เห็นคน หรือสัตว์ที่อยู่เบื้องต่ำได้อย่างสะดวกแก่สายตา⁹⁴ ไม่ติดขัดเลย ขณะเดียวกันก็เป็นเหมือนผีเท้าเร็ว สามารถจะวิ่งทิ้งห่างคู่แข่ง คือคนพาลไปไกลลิบตาเลยทีเดียว เพราะบัณฑิตไม่ประมาทรีบทำบุญ ทำกุศล บำเพ็ญประโยชน์นั่นเอง จึงชื่อว่าวิ่งไปเร็วเหมือนม้าที่มีกำลังดี ทิ้งม้าที่เมื่อยล้าไป⁹⁵

นอกจากนี้แล้วการคบบัณฑิตจะช่วยสร้างให้ฐานะดีขึ้น เพราะเป็นผู้มีศีลธรรมในการบริหารทรัพย์สินให้เจริญรุ่งเรือง รู้จักใช้สอยทรัพย์สินในทางที่เกิดประโยชน์ ขณะเดียวกันก็เก็บไว้อีกส่วนหนึ่งในคราวจำเป็นต้องใช้ บัณฑิตทำตนสร้างครอบครัวของตนเหมือนกับผึ้ง รังแต่น้อยไปหาใหญ่ดังปลวกทำรัง แม้คราวมีภัยมิตรก็ช่วยปกป้องไว้ได้⁹⁶ และบัณฑิตฝึกตนดีแล้วย่อมเป็นแบบที่ดีแก่คนอื่นได้แก่ บุคคลที่สามารถแนะนำพร้าสอนให้คนอื่นทำความดีได้ เหมือนบอกขุมทรัพย์ให้เจริญก้าวหน้าไม่เสื่อมถอย ดังพุทธโอวาทที่ว่า... “บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญาจักชี้อะไร มักรู้ผิดปรามไว้ เหมือนผู้ชี้บอกขุมทรัพย์ พึงคบผู้ที่เป็นบัณฑิตเช่นนั้น เพราะเมื่อคบคนเช่นนั้น ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีเสื่อมเลย”⁹⁷

2.5.3 ทุกข์ของความยากจนในพระไตรปิฎก

ความจนเป็นทุกข์ของคนในโลกที่ยังครองเรือนอยู่ คนจนเข็ญใจยากไร้ย่อมกู้หนี้ แม้การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์ในโลก ครั้นกู้หนี้แล้วก็ย่อมต้องใช้ดอกเบี้ย แม้การต้องไปใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนเข็ญใจยากไร้ครั้งใช้ดอกเบี้ยแล้ว ไม่ให้ดอกเบี้ยตามกำหนดเวลา พวกเจ้าหนี้ย่อมตามทวงเขา แม้การถูกตามก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนเข็ญใจยากไร้เมื่อถูกเจ้าหนี้ยทวงแล้วยังไม่มีให้ พวกเจ้าหนี้ยก็เลยติดตาม แม้การถูกติดตามก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนเข็ญใจยากไร้ถูกเจ้าหนี้ยติดตามทัน ยังไม่ทันจะให้ พวกเจ้าหนี้ยที่จับเขามาจองจำเสียแล้ว แม้การถูกจองจำก็เป็นทุกข์ในโลก ดังปรากฏในแก้วกฐสูตร⁹⁸ ดังนี้

...อุปมานิเวรณํ ดูกรแก้วกฐ์ เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงกู้หนี้ไปประกอบภาระงาน การงานของเขาจะพึงสำเร็จผล เขาจะพึงใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้น และทรัพย์ที่เป็นกำไรของเขา จะพึงมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภริยาเขาพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่าเมื่อก่อนเรากู้หนี้ไปประกอบภาระ

⁹⁴ช.ธ. (ไทย) 25/28/33.

⁹⁵ช.ธ. (ไทย) 25/29/33.

⁹⁶ที.ปา. (ไทย) 11/265/211 – 212.

⁹⁷อง.ปญจก. (ไทย) 22/392/316.

⁹⁸ที.สี. (ไทย) 9/11/338.

งานบัดนี้ การงานของเราสำเร็จผลแล้ว เราได้ใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้นแล้ว และทรัพย์ที่เป็นกำไรของเรายังมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภรรยา ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความไม่มีหนี้เป็นเหตุ ฉันใด...

...ดูกรแก้วกัฏฐ์ เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นผู้มีอาพาธ ถึงความลำบาก เจ็บหนักบริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย สมัยต่อมา เขาพึงหายจากอาพาธนั้น บริโภคอาหารได้ และมีกำลังกาย เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นผู้มีอาพาธ ถึงความลำบาก เจ็บหนักบริโภคอาหารไม่ได้และไม่มีกำลังกาย บัดนี้ เราหายจากอาพาธนั้นแล้ว บริโภคอาหารได้ และมีกำลังกายเป็นปกติ ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความไม่มีโรคนั้นเป็นเหตุฉันใด...

...ดูกรแก้วกัฏฐ์ เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงถูกจำอยู่ในเรือนจำ สมัยต่อมา เขาพึงพ้นจากเรือนจำนั้นโดยสวัสดิ์ไม่มีภัย ไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ บัดนี้ เราพ้นจากเรือนจำนั้นโดยสวัสดิ์ไม่มีภัยแล้ว และเราไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีการพ้นจากเรือนจำนั้นเป็นเหตุฉันใด...

...ดูกรแก้วกัฏฐ์ เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นทาส ไม่ได้พึงตัวเอง พึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ สมัยต่อมา เขาพึงพ้นจากความเป็นทาสนั้น พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่นเป็นไทยแก่ตัวไปไหนได้ตามความพอใจ เขาจะพึงมีความพอใจ เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่าเมื่อก่อนเราเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ บัดนี้ เราพ้นจากความเป็นทาสนั้นแล้ว พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความเป็นไทยแก่ตัวนั้นเป็นเหตุ ฉันใด...

...ดูกรแก้วกัฏฐ์ เปรียบเหมือนบุรุษ มีทรัพย์ มีโภคสมบัติ พึ่งเดินทางไกลกันดารหาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า สมัยต่อมา เขาพึงข้ามพ้นทางกันดารนั้นได้ บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดิ์ เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรามีทรัพย์ มีโภคสมบัติเดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า บัดนี้ เราข้ามพ้นทางกันดารนั้น บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดิ์แล้ว ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัสมีภูมิสถานอันเกษมนั้นเป็นเหตุ ฉันใด...

...ดูกรแก้วกัฏฐ์ ภิกษุพิจารณาเห็นนิวรรณ์ 5 ประการเหล่านี้ที่ยังละไม่ได้ในตน เหมือนหนี้ เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร และเธอพิจารณาเห็นนิวรรณ์ 5 ประการที่ละได้แล้วในตน เหมือนความไม่มีหนี้ เหมือนความไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทยแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษม ฉะนั้นแล...

ความยากจนจึงสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้⁹⁹

- 1) ความยากจน เป็นความทุกข์ของคนผู้บริโภคม (ผู้อยู่ครองเรือนหรือคฤหัสถ์)
- 2) คนจนย่อมกู้หนี้ การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์
- 3) คนจนครั้นกู้หนี้แล้ว ย่อมใช้ดอกเบี้ยย การใช้ดอกเบี้ยยก็เป็นทุกข์
- 4) คนจนครั้นใช้ดอกเบี้ยยแล้ว ไม่ให้ดอกเบี้ยยตามกำหนดเวลาก็ถูกตามทวง การถูกตามทวงก็เป็นทุกข์
- 5) คนจนเมื่อถูกเจ้าหนี้ทวง ถ้าไม่ให้อยอมถูกติดตาม การถูกติดตามก็เป็นทุกข์
- 6) คนจนถูกเจ้าหนี้ติดตามทัน ถ้าไม่ให้อยอมถูกจองจำ การถูกจองจำก็เป็นทุกข์
- 7) คนที่เป็นหนี้ก็นับว่าเป็นคนจนอยู่แล้ว แต่การเป็นหนี้ที่มีติดบอดจากกุศลธรรมคุณงามความดีด้วยแล้วนับว่าเป็นคนจนยิ่งกว่าจน

กล่าวได้ว่าความเป็นคนจนและการกู้ยืมเรียกว่าเป็นทุกข์ในโลก ย่อมเดือดร้อนเหตุเพราะเจ้าหนี้ทั้งหลายย่อมติดตามหากไม่ใช้หนี้ นั้น ความทุกข์หรือผลกระทบที่เกิดจากความยากจน เป็นเสมือนงล้อที่ติดตามไปทุกช่วงเวลา โดยเฉพาะปัญหาจากการเป็นหนี้ที่ไม่เคยหยุดคุกคามทางความรู้สึก ก่อเป็นความทุกข์ทางใจที่แสนสาหัส และส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว

2.5.4 หลักธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน

การแก้ไขปัญหาความยากจนมีความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาให้สอดคล้องกันทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจ ประเทศไทยมีประชาชนส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนจึงมีพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐาน ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักพุทธธรรม โดยนำไปใช้ควบคู่กับการแก้ไขปัญหาความยากจน สามารถปรับใช้ในการหนุนเสริมการแก้ไขปัญหาความยากจนให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านจริยธรรมศีลธรรมของประชาชนในชุมชนได้ด้วย หลักทฤษฎีธรรมมีกถลประโยชน์ คือ หลักแห่งการทำงานเพื่อสร้างทรัพย์ทรัพย์ให้มั่นคง ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญช่วยเตือนใจไว้แก่จน กล่าวเช่นเดียวกันถึงประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง หรือเรียกว่าหัวใจเศรษฐี “อุ อา กะ สะ” คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องเตือนใจของปุถุชนคนทั่วไป ที่หวังจะหลุดพ้นจากบ่วงของความจน อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ¹⁰⁰

⁹⁹สมชัย ศรีนอก, “คนจน 4.0: นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, 2561.

¹⁰⁰พระอธิการทัตเทพ จานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม”, วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559): 66-67.

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน¹⁰¹ ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตินิกธรรม 4 (ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน, หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น)¹⁰²

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

การถึงพร้อมด้วยความหมั่น มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพอันสุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญจนเกิดความเชี่ยวชาญในงานที่ทำอยู่ อีกทั้งยังรู้จักใช้สติปัญญาในการพิจารณาหาวิธีการที่จะสามารถดำเนินการให้ได้ผลดี การประกอบอาชีพการงานเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวต้องมีความขยันในการทำงานตามหน้าที่ หรือตามอาชีพของตนโดยไม่เกียจคร้าน ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ จะทำให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันคือ มีทรัพย์สินเงินทองสำหรับซื้อหาปัจจัยสี่เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่ขาดแคลน และความขยันหมั่นเพียรจะช่วยให้มีทรัพย์สินเงินทองเพิ่มมากขึ้นอันจะส่งผลให้มีฐานะที่มั่นคงด้วย

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

การรู้จักรักษาทรัพย์เงินและรู้จักประหยัดในการใช้ทรัพย์นั้น หมายความว่า เมื่อเราขยันหมั่นเพียรพยายามแสวงหาทรัพย์สินเงินทองมาเพื่อสร้างอนาคต สร้างชื่อเสียง ถ้าไม่รู้จักเก็บรักษาทรัพย์เงินหรือชื่อเสียงนั้นไว้ก็ย่อมจะพบกับความเสื่อมหรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้น หมายถึง การหลีกเลี่ยงการกระทำความชั่วหรือการมัวเมากับอบายมุขทั้งปวง เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท เป็นต้น การรักษาทรัพย์นั้นหมายถึง การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสมไม่ฟุ่มเฟือยรู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้น หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายเงินทองให้เกิดประโยชน์สูงสุด ให้รู้ว่าสิ่งไหนควรหรือไม่ควรที่จะใช้จ่ายทรัพย์นั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า...“ภิกษุทั้งหลาย ก็อารักขสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ มีโภคะที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียรสั่งสมด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไหลไทรยสตัวชอบธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วยทำไว้ในใจว่า ไฉนหนอ พระราชาไม่พึงบริโภครทรัพย์เหล่านี้ของเรา โจรไม่

¹⁰¹อง.อฎฐก.(ไทย) 23/144/289.

¹⁰²พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16,(กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 116.

ฟังลัก ไผ่ไม่ฟังไหม้ น้ำไม่ฟังพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่ฟังลักไป ภิกษุทั้งหลายนี้ เรียกว่าอารักขสัมปทาฯ”...¹⁰³

3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกลงสนทนาศำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

มนุษย์ไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้โดยลำพัง จึงมีความจำเป็นต้องมีเพื่อนต้องมีการพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่นต้องมีสังคม ทั้งนี้ ผู้คนที่อยู่ในสังคมนั้นต่างมีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนกันไป การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญมาก เพราะถ้าเราเลือกคบคนชั่วเป็นมิตร อาจทำให้ชีวิตเรตกต่ำไปอยู่ในทางที่ชั่วหรือพบกับความหายนะได้ แต่หากเราเลือกคบคนดีเป็นมิตรย่อมจะนำพาชีวิตให้เราพบเจอแต่สิ่งดีๆ เรื่องดีๆ ดังนั้น การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า...“ภิกษุทั้งหลาย ก็กัลยาณมิตตตาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้ อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา นั่งสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นคฤหบดีหรือบุตร คฤหบดีเป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ ผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อม ด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศีลาสัทธา สัมปทาตามผู้ถึงพร้อม ด้วยศรัทธา ศึกษาศีลสัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ศึกษาจากสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ศึกษาปัญญาสัมปทาตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่ากัลยาณมิตตตาฯ”...¹⁰⁴

4) สมชีวิตา (มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ้งเฟ้อ ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

ในการดำรงชีวิตนั้นไม่ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างสุรุ่ยสุร่าย การใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางที่สุจริตจะต้องพิจารณาถึงความจำเป็นหากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตก็ควรจะได้เดินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือย และไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่ ดังพระพุทธพจน์ว่า...“ภิกษุทั้งหลาย ก็สมชีวิตาเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโลกะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโลกะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้...ภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง จะมีผู้ว่าเขาว่ากุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างอนาถา แต่เพราะกุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญแห่งโลกะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโลกะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสมชีวิตาฯ”...¹⁰⁵

¹⁰³ อ.อ.อ.อ. (ไทย) 23/15/295 - 297.

¹⁰⁴ อ.อ.อ.อ. (ไทย) 23/15/298.

¹⁰⁵ อ.อ.อ.อ. (ไทย) 23/15/298.

สันโดษ 3 คำว่าสันโดษ มาจากภาษาบาลีว่า สันโตสะ สันแปลว่า ตน โตสะ แปลว่ายินดี สันโดษ จึงแปลว่า ยินดี ชอบใจ พอใจ อิ่มใจ จุใจ สุขใจ กับของของตน ความหมายโดยย่อ คือ ให้อุจจก พอ รู้จักประมาณ¹⁰⁶ความยินดีในของของตนนี้ จะเป็นเครื่องกำจัดความเกียจคร้านเบื่อหน่าย และ โลกอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ความสันโดษ คือ ความยินดีในสิ่งที่ตนได้นำความสุขมาให้¹⁰⁷ ดังพุทธพจน์ในคัมภีร์ ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า ตุกฐี สุขา ยา อิตริตเรณ¹⁰⁸ แปลว่า ความยินดีด้วย ปัจจัยตามมีตามได้นำสุขมาให้¹⁰⁹ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนายังสอนต่อไปอีกว่า เมื่อได้สิ่งใด มาแล้วก็ควรมีความยินดี มีความพอใจในสิ่งที่ตนได้มานั้น ไม่ควรโลภมาก เพราะอาจทำให้เกิดความ เสื่อมขึ้นมาได้ รวมทั้งสอนให้เป็นผู้ที่ไม่ให้ดูหมิ่นดูแคลนในลาภหรือสิ่งที่ตนได้มาโดยชอบธรรมซึ่งแม้ มีปริมาณมากหรือน้อยก็ควรต้องพึงพอใจ ดังพุทธพจน์ในคัมภีร์วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ว่า ยัม ลทถิ เตน ตุกฐัพพ อติโลภो हि पापโก¹¹⁰ แปลว่า ได้สิ่งใดควรพอใจสิ่งนั้น ความโลภเกินไปเป็นความชั่วร้าย¹¹¹ และพุทธพจน์ที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า นลาภं นาติมณเญยย นานเญสํ ปิหยณ จเร¹¹² แปลว่า ไม่ควรดูหมิ่นลาภของตน ไม่ควรเที่ยวปรารถนาลาภของคนอื่น¹¹³

หลักสันโดษ 3 มีความหมายดังนี้¹¹⁴

1) ยถาลาภสันโดษ คือ ความยินดีตามที่ได้ หมายถึง ได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรพยายาม ของตน โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ก็ยินดีพอใจในสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะสิ่งที่ไม่ได้ หมายความว่า เมื่อได้ทำอย่างเต็มที่แล้ว หากไม่ได้ตามที่ต้องการ ก็ไม่กระวนกระวาย ไม่วิ่งตามความ อยากร ต้องระงับยับยั้งความอยากให้ได้ โดยให้นึกถึงข้อเท็จจริงว่า ไม่มีสิ่งใดสนองความต้องการแห่ง

¹⁰⁶พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์ การพิมพ์ (1977) จำกัด, 2551), หน้า 214.

¹⁰⁷พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 324.

¹⁰⁸ช.ธ. (บาลี) 25/331/74.

¹⁰⁹ช.ธ. (ไทย) 25/331/136.

¹¹⁰วิ.ภิกขุณี. (บาลี) 3/793/78.

¹¹¹วิ.ภิกขุณี. (ไทย) 3/793/128.

¹¹²ช.ธ. (บาลี) 25/365/81.

¹¹³ช.ธ. (บาลี) 25/365/81.

¹¹⁴พระสาธิต จิตปณฺโณ (สิงโตทอง), “การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า ตำบล หนองเหียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 11-12.

จิตใจให้พอได้อย่างแท้จริง เหมือนไฟไม่อาจให้เต็มได้ด้วยเชื้อ มหาสมุทรไม่อาจให้เต็มได้ด้วยน้ำ หรือคนมักมากไม่อาจเต็มไปด้วยปัจจัยทั้งหลายนั่นเอง

2) ยถาพลสันโดษ คือ ความยินดีตามกำลังที่มีอยู่ หมายถึง มีความยินดีหรือพอใจเพียงพอแก่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และกำลังความสามารถของตน ไม่ควรให้น้อยหรือเกินขอบเขตกำลังเพราะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม คนแต่ละคนมีกำลังหรือความสามารถไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงต้องรู้จักตนเอง อย่าสำคัญตนผิดและอย่าดูถูกตนเอง สิ่งที่คุณพึงได้รับนั้นควรเหมาะสมแก่สมรรถภาพ และความสามารถของตน

3) ยถาสารูปสันโดษ คือ ความยินดีตามสมควร หมายถึง มีความยินดีหรือความพอใจตามสมควรแก่ฐานะภาวะและความเป็นอยู่ของตน เป็นที่รู้กันว่าคนเราย่อมมีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บุคคลในสังคมย่อมมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ต้องรู้จักและตระหนักในความสามารถของตน ต้องพยายามขวนขวายเปลี่ยนแปลงฐานะ และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นเท่าที่จะเป็นไปได้

อริยสัจ 4

- 1) ทุกข์ คือ สภาพปัญหาความทุกข์ ความไม่สบายกายสบายใจ สภาพความขัดสน
- 2) สมุทัย คือ สาเหตุแห่งปัญหา เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์
- 3) นิโรธ คือ ความพ้นทุกข์ หลุดพ้นจากความทุกข์ยากลำบากทางกายใจ
- 4) มรรค คือ หนทางแห่งการที่จะไปสู่ความพ้นทุกข์นั้น

พุทธธรรมคือพื้นฐานการหนุนเสริมการแก้ไขปัญหาความยากจน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานเป็นหลักในการวิเคราะห์ชุมชนในการแก้ปัญหา ซึ่งต้องอาศัยหลักอริยสัจ 4¹¹⁵ ในการวิเคราะห์เรื่องความยากจนด้านสถานการณ์ชุมชน ปัญหา และสาเหตุ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้¹¹⁶ มีเทคนิคสำคัญอีกประการหนึ่งคือ แนวคำถามที่ประยุกต์จากหลักอริยสัจ 4¹¹⁶ ประการ คือ

- 1) ทุกข์ของคนยากจนและครอบครัวทำให้เกิดความยากจนมีอะไรบ้าง
- 2) สาเหตุแห่งทุกข์ในแต่ละเรื่องมาจากอะไร
- 3) เป้าหมายในการแก้ปัญหาคืออะไร

¹¹⁵พระธรรมาธิบดี จิตวิริโย(จวงเจิน), “การพัฒนาขีดความสามารถของพระสงฆ์เพื่อหนุนเสริมการแก้ไขปัญหาความยากจน”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2552).

¹¹⁶สมพันธ์ เตชะอธิก, ธนาการ ผินสุ่ และจตุติมาพร พลพงษ์, *คู่มือแก้ไขปัญหาคความยากจน*, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, สนับสนุนการโดยมูลนิธิมั่นพัฒนา. (หจก.ขอนแก่นการพิมพ์, 2560), หน้า 7-12.

4) วิธีการหรือแนวทางการแก้ปัญหาคนยากจนอย่างไร

อิทธิบาท 4¹¹⁷ เป็นหลักธรรมให้ถึงความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ซึ่งมี 4 ข้อ คือ

1) ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จหรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

2) วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดยถ่ ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3) จิตตะ เอาจิตฝึกฝไ คือ ตั้งจิตรับรู้สิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4) วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัตถุประสงค์ วิเคราะห์แก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

จากงานวิจัยหนึ่งยังพบว่า ผู้ที่ไม่เป็นหนี้มีความสุขมากที่สุด ผู้ที่มีความสุขรองลงมาคือ ผู้ที่เป็นหนี้แต่ไม่รู้สึกรู้สึกรเป็นภาระในการชำระหนี้ ส่วนผู้ที่มีความสุขน้อยที่สุดคือ ผู้ที่เป็นหนี้และรู้สึกรู้สึกรเป็นภาระในการชำระหนี้หนักถึงหนักมาก ควบคุมด้วยตัวแปร อายุ เพศ สถานภาพสมรส และลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม สุขภาพกาย และความรู้สึกพอเพียง (Gray et al.2008b) ดังนั้นสรุปได้ว่าการไม่เป็นหนี้มีความสุขอย่างแน่นอนตามหลักคำสอนทางศาสนา ส่วนการเป็นหนี้ทำให้คนไทยมีความสุขลดลง¹¹⁸ สังคมมีผู้คนเป็นจำนวนมากอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งสมาชิกแต่ละกลุ่มแต่ละครอบครัวต่างก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ประกอบด้วยครอบครัวเล็กๆ หลายๆ ครอบครัว หรือประกอบด้วยสังคมเล็กๆ หลายๆ สังคม เป็นพื้นฐานความยั่งยืนของประเทศ การน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นมรรควิธีที่สร้างความสงบสุขหรือสันติภาพในสังคมได้

สาราณียธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หรือหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม แบ่งออกเป็น 6 วิธีปฏิบัติ คือ¹¹⁹

¹¹⁷ที.ปา. (ไทย) 11/231/233.

¹¹⁸รศรินทร์ เกรย์ วรชัย ทองไทย เรวดี สุวรรณนพเก้า, “ความสุขเป็นสากล” ,รายงานสถานการณ์สุขภาพจิตประจำปี ภายใต้แผนงานสร้างเสริมสุขภาพจิตเพื่อสุขภาวะสังคมไทย สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ , หน้า 110.

¹¹⁹ที.ปา. (ไทย) 11/324/321-322, อง.ฉก.ก. (ไทย) 22/12/427, และดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 200-201.

1) เมตตาทายกรรม ทายกรรมที่พึงทำประกอบด้วยจิตที่มีเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) เมตตาวจีกรรม วจีกรรมที่พึงทำประกอบด้วยจิตที่มีเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3) เมตตา मनกรรม มนกรรมที่พึงทำประกอบด้วยจิตที่มีเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4) สาธารณโภคิตา บริโภคโดยไม่แบ่งแยก คือ ไม่แบ่งแยกบุคคล ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการแบ่งปันอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และเมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5) สีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามกฎหมาย กฎระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เช่นเดียวกับเพื่อนในสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

6) ทิฎฐิสามัญญตา มีความเห็นถูกต้อง ดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ตรงกัน สนับสนุนหรือส่งเสริมต่อความคิดเห็นกันและกัน ในหลักการที่จะนำไปสู่ความสันทุกข์หรือปัญหาต่างๆ ในสังคม

ในสังคมใดก็ตามที่บุคคลในสังคมมีความพร้อมเพรียงสมัครสมานสามัคคีกันในการกระทำกิจกรรมต่างๆ อย่าง ย่อมทำให้สังคมนั้นๆ เจริญก้าวหน้าและมีความสุข ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า... “ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ (สงฆ์) เป็นเหตุให้เกิดสุข...”¹²⁰

อุปทานิยธรรม¹²¹ คือ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือสังคมจำแนกออกเป็น 7 ประการ คือ

- 1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่ที่พึงทำ
- 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว และถือปฏิบัติมั่นในหลักการที่วางไว้เดิม
- 4) เคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่

¹²⁰วิ.จ. (ไทย) 7/354/217.

¹²¹อง.สตุตค. (ไทย) 23/21/31-32.

- 5) ปกป้องคุ้มครองเด็ก สตรี และคนชรา ไม่ข่มเหง คุกคามชื่นใจ
- 6) ดูแล ปกป้อง บูชา ปุชนียสถาน ปุชนียวัตถุ และอนุสาวรีย์ต่างๆ เป็นอย่างดี
- 7) ให้การดูแล รักษา คุ้มครอง ป้องกัน และให้การอุปถัมภ์บำรุงต่อบรรพชิตหรือนักบวชทั้งหลาย

พระสงฆ์นักพัฒนานับว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนตามหลักการ “บวร” ซึ่งเคยมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่ยากจน สามารถมองเห็นสภาพปัญหาของชุมชนมาตั้งแต่วัยเด็ก จนเกิดแรงจูงใจในการทำงานพัฒนาชุมชน โดยใช้หลักทางโลกไม่ให้ซ้ำทางธรรมไม่ให้เกิดความยากจน บทบาทการเป็นสมณะที่ดี มีความรู้ศาสตร์สมัยใหม่ นำไปประยุกต์ช่วยเหลือชุมชนตามหลักพรหมวิหารธรรมและสังฆัตถุธรรม ผ่านกระบวนการทำงานด้วยหลักอริยสัจสี่ มาปรับใช้ในพื้นที่ตอนของการวิเคราะห์สรุปบทเรียน การเชื่อมโยงสภาพปัญหา สาเหตุที่ก่อให้เกิดความยากจน และแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ประกอบเสริมด้วยหลักอิทธิบาท 4 สัปปุริสธรรม 7 หัวใจเศรษฐี 4 และอภิธานิยธรรม ผ่านกิจกรรมการเทศน์ การฝึกอบรม การสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ การปรับใช้การจัดกิจกรรมแก้จนในชุมชน เช่น การรณรงค์ให้ลด ละ เลิกอบายมุข การงดเหล้าเข้าพรรษา การจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การพัฒนาอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า บนฐานของความเชื่อและพิธีกรรมที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึงการจัดตั้งระบบสวัสดิการชุมชนโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง¹²² แนวทางเหล่านี้ล้วนเป็นหลักธรรมสำหรับการสร้างบรรยากาศแห่งความสงบสุข สมัคสมานสามัคคี และเจริญก้าวหน้าในสังคม ทำให้สังคมและชุมชนเข้มแข็ง

นอกจากนี้การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการตามนัยแห่งกฎทันตสูตร ยังเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่มีหลักการและขั้นตอนในทางปฏิบัติ สามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้ เป็นส่วนสำคัญในการจัดการความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้นและลูกกลมในหมู่ประชาชน เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ยั่งยืนแบบพุทธบูรณาการ¹²³ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การแก้ปัญหาพื้นฐานต้นเหตุ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหาพื้นฐาน
- 2) การสร้างเครือข่ายบริหารประเทศ โดยเน้นความร่วมมือทั้งในระหว่างประเทศและภายในประเทศทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตามหลักสามัคคีธรรมและสาราณียธรรม

¹²²พระธรรมาณี จตวิริโย (จองเจง), “การพัฒนาขีดความสามารถของพระสงฆ์เพื่อหนุนเสริมการแก้ไขปัญหาความยากจน”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2552).

¹²³กรณิศ ดวงใบ, “การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการ”, *ในวารสารสวนปรุง*, ปีที่ 32 ฉบับที่ 2, (พฤษภาคม-สิงหาคม 2559): 43-44.

3) การสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นให้กับประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีคุณสมบัติตามหลักการของทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ พรหมวิหาร 4 เป็นต้น

4) การสร้างความเข้มแข็งให้ผู้ปกครอง ในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ผู้นำประเทศหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ตามหลักการแห่งโกศลธรรม

5) การส่งเสริมและสนับสนุนคนดี

หากพิจารณาถึงการแก้ปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการตามนัยแห่งกฎทันตสูตรตามที่ได้กล่าวข้างต้นนั้น การให้ความสำคัญกับผู้ดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏในจกกวัดติสตุร มีความตอนหนึ่งว่า...“ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้ครองแผ่นดินไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลาย ผู้ไร้ทรัพย์ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลาย การลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย การฆ่าฟันสังหารกัน (ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อการฆ่าฟันสังหารกันถึงความแพร่หลาย การพูดเท็จก็ได้ถึงความแพร่หลาย การพูดส่อเสียด กามสมุจฉิฉาจาร ธรรมสองอย่าง คือ ผรุสวาท และการพูดเพื่อเจ้ออภิชณาและพยาบาท มิจฉาทิฎฐิ ก็ได้ถึงความแพร่หลาย..” ซึ่งคุณธรรมสำหรับผู้ปกครองจึงควรมุ่งเน้นปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการกล่อมเกลารามณ์ หรือเป็นธรรมที่หล่อเลี้ยงอารมณ์ของคนที่เป็ผู้นำ เมื่อผู้นำสามารถกำกับและควบคุมอารมณ์ของผู้นำ ให้สามารถบริหารจัดการอารมณ์และความรู้สึกของตัวเอง ให้มีสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี และสมรรถภาพจิตดี สามารถปรับใจให้สอดคล้องกับวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบและทดสอบจิตใจ และสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ไม่มีอคติ และมุ่งประโยชน์ส่วนรวมที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้นำจะต้องเข้าไปสัมพันธ์กับคนหมู่มาก สามารถให้ทั้งคุณและโทษแก่คนจำนวนมาก จะต้องมีอารมณ์ที่สงบนิ่ง ไม่เป็นทาสของกิเลสที่เข้ามาทำทลายการตัดสินใจของผู้นำ ซึ่งหากเกิดสภาพทางอารมณ์ที่ไม่นิ่งเพียงพอ จะส่งผลกระทบต่อกรปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำ จนเกิดผลเสียต่อชุมชนและสังคม¹²⁴

ฉะนั้นแล้วการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทย¹²⁵ สามารถสรุปเป็นหลักปฏิบัติตน 7 ประการ ดังนี้ 1. เน้นการพึ่งตนเอง 2. เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท 3. เน้นอธิษฐาน 4. เน้นการดำเนินชีวิต 5. เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น พยายามละกิเลสและความโลภ 6. การเน้นความซื่อสัตย์สุจริต 7. มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำความผิด

¹²⁴กรณิศ ดวงใบ, “การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการวิทยานิพนธ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545).

¹²⁵พระอธิการทัตเทพ ฐานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทย”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1 ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม 2559): หน้า 68.

ประกอบกับการใช้หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถะประโยชน์ 4 ประการ คือ 1. อุฏฐานสัมปทา คือ ขยันหา 2. อารักขสัมปทา คือ รู้จักเก็บ 3. กัลป์ยามมิตตตา คือ คบคนดี และ 4. สมชีวิตา คือ มีชีวิตพอเพียง รวมถึงคุณธรรมที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ด้วยหลักอริยาบท 4 ประการ คือ 1. ฉันทะ คือ ความพอใจในสิ่งนั้น 2. วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม 3. จิตตะ คือ ความคิดฝึกฝน และ 4. วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง โดยหลักธรรมเหล่านี้จะสามารถนำมาบูรณาการ และประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนี้แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์สามารถแก้ปัญหาความยากจนที่ต้นเหตุได้ คือ การลดความต้องการหรือความทะยานอยาก โดยให้มีความรู้จักประมาณในการบริโภค และบริโภคเท่าที่จำเป็นอย่างมีคุณภาพ บริโภคเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการบริโภคสินค้าและการบริการด้วยปัญญา ซึ่งความยากจนที่อธิบายด้วยรายได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยากจนสัมพัทธ์นั้น เป็นการอธิบายที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง การแก้ไขความยากจนโดยมุ่งที่การเพิ่มรายได้นั้น นอกจากจะไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้แล้ว อาจจะไปสู่ระบบทำลายตนเอง การแก้ปัญหาความยากจนหรือความทุกข์จึงมิใช่เป็นการใช้เงินหรือทรัพยากรเป็นหลัก แต่เป็นการจัดการอย่างชาญฉลาด คือการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา¹²⁶

ดังนั้น การแก้ปัญหาความยากจนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ควรเริ่มต้นจากตนเองในด้านจิตใจเป็นสำคัญก่อน ประกอบด้วยการใช้สติและการใช้ปัญญาพิจารณาถึงสาเหตุ และหาแนวทางการบรรเทาผลกระทบความทุกข์จากความยากจน ด้วยหลักพุทธธรรม 4 ประการ คือ อุ อา กะ สะ ได้แก่ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การทำงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบตรา หาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย (3) กัลยามมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกลงนามสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา (4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ้งเฟ้อ ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

¹²⁶พระครูศรีปริยัติคุณารักษ์, แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในหลักพุทธศาสตร์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.src.mbu.ac.th/images/stories/pdf/007.pdf. [1 สิงหาคม 2565].

2.6 แนวคิดทฤษฎีนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมเป็นการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน เน้นการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องใส เพื่อพบกับความสุขที่แท้จริงใน ชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในสังคม

2.6.1 ที่มาของแนวคิดนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยั่งยืนและอยู่ดีมีสุข ต้องประกอบไปด้วยเป้าหมายและเครื่องมือชี้วัดความก้าวหน้า โดยการถ่ายทอดหรือทำให้เกิดความตระหนักร่วมของคนในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังแห่งความสามัคคีสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี การจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน จึงเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่การพัฒนาดัชนีความสุขของคนในชุมชน และพัฒนาไปสู่ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และประเทศชาติได้ ด้วยการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชน เพื่อขยายผลสู่การพัฒนาดัชนีความสุขมวลรวมเชิงพุทธของชุมชนต้นแบบ ให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาและขับเคลื่อนชุมชนแบบองค์รวม ในด้านวิถีการเกษตร วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมถึงการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา

2.6.2 ความหมายของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของคำว่า นวัตกรรม (innovation) คือ สิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม และหมายรวมถึงสิ่งที่ เกิดขึ้นจากความสามารถในการใช้ความรู้ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะ และประสบการณ์ทางเทคโนโลยี หรือ การจัดการมาพัฒนาให้เกิดผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการผลิต หรือบริการใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ตลอดจนการปรับปรุงเทคโนโลยีการแพร่กระจายเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์ และการ ผูกอบรวมที่นำมาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและก่อให้เกิดประโยชน์สาธารณะในรูปแบบของการเกิดธุรกิจการลงทุน ผู้ประกอบการ หรือตลาดใหม่หรือรายได้แหล่งใหม่ รวมทั้งการจ้างงานใหม่นวัตกรรมจึง เป็นกระบวนการที่เกิดจากการนำ ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ มาผนวก กับความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างให้เกิดเป็นธุรกิจ นวัตกรรมหรือธุรกิจใหม่ อันจะนำไปสู่การลงทุนใหม่ที่ส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ¹²⁷

¹²⁷ สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, <http://www.nia.or.th> [ออนไลน์วันที่ 20 ตุลาคม 2561].

นวัตกรรมเป็นสิ่งใหม่ที่ทำขึ้น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของความคิดหรือการกระทำหรือสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนจึงอาจมีลักษณะเป็นแนวคิดหรือการกระทำหรือสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรมด้านการเรียนการสอนจึงอาจมีลักษณะเป็นแนวคิดหรือวิธีการ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน อย่างไรก็ตาม “ความใหม่” มิใช่เป็นคุณสมบัติประการเดียวของนวัตกรรม ถ้าเป็นเช่นนั้น ของทุกอย่างที่เข้ามาใหม่ๆ ก็จะเป็นนวัตกรรมทั้งสิ้น นวัตกรรมไม่ว่าจะเป็นด้านใดจำเป็นต้นมีคุณสมบัติที่สำคัญ¹²⁸ ดังนี้

1. เป็นสิ่งใหม่ ซึ่งมีความหมายในหลายลักษณะด้วยกัน ได้แก่
 - 1) เป็นสิ่งใหม่ทั้งหมดหรือใหม่เพียงบางส่วน
 - 2) เป็นสิ่งใหม่ที่ยังไม่เคยมีการนำมาใช้ในที่นั้นกล่าวคือ เป็นสิ่งใหม่ในบริบทหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในอีกบริบทหนึ่ง ได้แก่ การนำสิ่งที่ใช้หรือปฏิบัติกันในสังคมหนึ่งมาปรับใช้ในอีกสังคมหนึ่ง นับเป็นนวัตกรรมในสังคมนั้น
 - 3) เป็นสิ่งใหม่ในช่วงเวลาหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในช่วงเวลาหนึ่ง แต่อาจเป็นของเก่าในอีกช่วงเวลาหนึ่ง เช่น อาจเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว แต่ไม่ได้ผล เนื่องจากขาดปัจจัยสนับสนุน ต่อมาเมื่อปัจจัยและสถานการณ์อำนวย จึงนำมาเผยแพร่และทดลองใช้ใหม่ ถือว่าเป็นนวัตกรรมได้
2. เป็นสิ่งใหม่ที่กำลังอยู่ในกระบวนการพิสูจน์ทดสอบว่าจะใช้ได้ผลมากน้อยเพียงใดในบริบทนั้น
3. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้แต่ยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบงานปกติหากการยอมรับนำไปใช้นั้น ได้กลายเป็นการใช้อย่างเป็นทางการในระบบงานของที่นั้นแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นนวัตกรรมอีกต่อไป
4. เป็นสิ่งใหม่ที่ได้รับการยอมรับนำไปใช้บ้างแล้ว แต่ยังไม่แพร่หลาย คือยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง

อัจฉรา จันทรฉาย กล่าวถึง องค์ประกอบนวัตกรรมมีอยู่ 3 ประการ¹²⁹คือ

1. ความใหม่ (Newness) สิ่งที่จะได้รับการยอมรับว่า มีคุณลักษณะเป็นนวัตกรรมได้นั้นจะต้องมีก็คือ ความใหม่ หมายถึง เป็นสิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้น ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นตัวผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการ โดยจะเป็นการปรับปรุงจากของเดิมหรือพัฒนาขึ้นใหม่เลยก็ได้

¹²⁸ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศิริวัฒนา อินเตอร์พรีน, 2556), หน้า 610.

¹²⁹ อัจฉรา จันทรฉาย, “นวัตกรรม: ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ”, (วารสารบริหารธุรกิจ, 2553, ตุลาคม-ธันวาคม), หน้า 54.

2. การใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ (Knowledge and Creativity Idea) คือ สิ่งที่จะถือเป็นนวัตกรรมได้นั้นจะต้องเกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานของการพัฒนาให้เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่เกิดจากการลอกเลียนแบบการทำซ้ำ

3. ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (Economic Benefits) และสังคม (Social) คือ การให้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ หรือการสร้างความสำเร็จในเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ นวัตกรรม จะต้องสามารถทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จากการพัฒนาสิ่งใหม่นั้นๆ ซึ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นสามารถวัดได้เป็นตัวเงินโดยตรง และในเชิงสังคมเป็นการสร้างคุณค่า ซึ่งไม่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้

2.6.3 หลักการสำคัญของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

หลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจตามวิถีพุทธ

การปฏิบัติหลักธรรม ที่ส่งเสริมเศรษฐกิจตามวิถีพุทธ หรือหลักธรรมที่ส่งเสริมประโยชน์สุขในปัจจุบัน ซึ่งเรียกว่า ทัณฺณธัมมิกัตถสังวัตต ตนิกธรรม 4 ประการคือ

1. อุฏฺฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น มีความเพียรพยายามในการประกอบอาชีพ คือต้องเป็น อาชีพสุจริตฝึกฝนอาชีพที่ประกอบนั้น ให้มีความรู้และเข้าใจอย่างถ่องแท้งั้นเป็นผลสำเร็จด้วยดีและศึกษาหา วิธีการที่ดีและเหมาะสมเพื่อพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้นไป

2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา รู้จักเก็บออมรักษา คุ่มครอง บริหารจัดการ ทรัพย์สิน และงาน ที่ตนท าไว้ด้วยความเพียรอันชอบธรรม ด้วยก าลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมสลายไป ผู้ถึงพร้อม ด้วยการรักษา จะมีลักษณะที่เด่นชัด 5 ประการ คือ

1) พอใจ รู้จักหยุดความพอใจไว้กับทรัพย์สินและงานที่ตนทำมิให้เกิดอันตรายหรือเสื่อมสูญไป

2) พอดี รู้จักปล่อยวางใจไว้กับทรัพย์สินและงานที่ตนทำ ใช้จ่ายแต่พอดี

3) พอเพียง รู้จักคิด คือคิดได้ คิดเป็นและคิดถูก รู้จักหยุด คือหยุดได้ หยุดเป็น และหยุดถูก ไม่คิดออกนอกไปจากกรอบของกุศลธรรม

4) พอละ รู้จักทำใจ คือรู้และเข้าใจที่จะพัฒนาทรัพย์สินและ งานที่ตนทำในการทำให้ชีวิต มีความเป็นอยู่ที่ดี

5) พอแล้ว รู้จักหยุดใจไม่ให้ตกเป็นทาสของกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง อันจะเป็นเหตุให้ทำชั่วทางกาย วาจา และใจ ขาดความรู้ขั้นสัมมา และเมตตธรรม เป็นคนเห็นแก่ตัวสร้าง ความเดือดร้อนแก่ตน

3. กัลยาณมิตรตทา คบเพื่อนดี ปัจจัยสำคัญสิ่งหนึ่งของคนเราคือการคบเพื่อน ถ้าคบเพื่อนดี ชีวิตจะรุ่งโรจน์ ถ้าคบเพื่อนไม่ดีชีวิตจะร่วง

4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตพอเหมาะ รู้จักกำหนดรายรับรายจ่ายอย่างเหมาะสมกับฐานะ กำหนดรายได้และกำหนดรายเหลืออย่างพอดี ดำเนินชีวิตไม่ให้ฟุ่มเฟือยหรือฝืดเคืองเกินไป กำหนดให้มีรายเหลือ มีประหยัดเก็บ ออมไว้ส่วนหนึ่งในยามจำเป็น

2.6.4 องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

แนวคิดของร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่เน้นการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งนั้น มีความสอดคล้องกับการระดมความคิดเห็นในการร่าง ธรรมนูญความสุขชุมชน¹³⁰ อันหมายถึง “หลักกำกับการทำงานและการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน เป็นเสมือนกติกาการอยู่ร่วมกัน รวมถึงการจัดระเบียบระบบการทำงานของผู้นั้นในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ชัดเจนร่วมกัน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายและความอยู่เย็นเป็นสุขที่พึงปรารถนาของชุมชน” ซึ่งต้องอาศัยวิธีการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิด ความสุขชุมชน อันหมายถึง “ประโยชน์สุขร่วมกันของคนในชุมชน หมู่บ้าน ท้องถิ่น ที่แต่ละแห่งกำหนดขึ้น เป็นเป้าหมายร่วม โดยการเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน และมีการถ่ายทอดความสุขชุมชนนั้นต่อคนทุกระดับ” ดังคำกล่าวของคุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม¹³¹ ที่ได้ให้ความเห็นต่อธรรมนูญเครือข่ายความสุขชุมชนไว้ว่า “การสร้างเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน เป็นเครื่องมือที่จะสร้างให้คนเกิดการเรียนรู้และพัฒนา ซึ่งต้องอาศัยการย้าคิดย้าทำ เพื่อให้คนในชุมชน เข้าใจและเห็นคุณค่าจากสิ่งที่ทำ มีผลต่อการสร้างและพัฒนาคนในชุมชน ท้องถิ่นให้กลับมาตื่นตัว เรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองมากขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ตามมา”

แนวคิดธรรมนูญความสุขชุมชน นับเป็นแผนแม่บทที่มีความสำคัญต่อโครงสร้างในการพัฒนาความอยู่ดีมีสุขของประชาชน ดังเช่น การร่างธรรมนูญความสุขชุมชน ที่เกิดจากการรวมตัวของเครือข่ายความสุขชุมชน ซึ่งเริ่มต้นจากแนวคิดของ คุณไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ที่มีความสนใจในการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชนมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 ในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งเป็นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งหน่วยงานต่างๆ ได้นำเครื่องมือนี้ไปขยายผลในพื้นที่เป้าหมายของตนเอง เช่น ศูนย์คุณธรรม (ศคธ.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มหาวิทยาลัยศรี

¹³⁰ สีน สือสวน, “องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมธรรมนูญความสุขชุมชน”, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 3.

นครินทร์วิโรฒ มูลนิธิหัวใจอาสา การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เครือข่ายสภาองค์กรชุมชน ตำบล รวมถึงภาคเอกชนอื่นๆ ในปัจจุบันมีชุมชนและตำบลที่สนใจได้จัดทำอย่างต่อเนื่อง จำนวน 65 ชุมชน/ตำบล จนสามารถพัฒนาชุมชนจนเกิดความเข้มแข็งเป็นสุข ครอบคลุมในพื้นที่ 17 จังหวัด และพบว่า มีพื้นที่ที่สามารถเป็นต้นแบบให้ชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ได้เข้ามาเรียนรู้อย่างน้อย 10 แห่ง

ธรรมนูญความสุขชุมชน

หลักการของธรรมนูญความสุขชุมชน มีส่วนสำคัญในการจัดระบบและระเบียบของชุมชน ให้ดีงาม และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง คือ การให้ชาวบ้านมุ่งทำความดี ละเว้นความชั่วกลัวบาป ไม่ประมาท มีสติ และตั้งมั่น มีเมตตาธรรม พึ่งพาตนเองได้ และอยู่ร่วมกัน อย่างเอื้ออาทร กระบวนการจัดทำเป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชนจึงควรเป็นหลักการที่ต้องยึดถือ ร่วมกัน บนพื้นฐานความแตกต่างหลากหลายตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ศาสนา ความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ มีการปรับปรุงแก้ไขเรียนรู้ร่วมกันเป็นพลังเครือข่าย และสร้างการเปลี่ยนแปลงร่วมกันในอนาคต โดยวิธีการในการจัดทำธรรมนูญความสุขชุมชนมี 7 ขั้นตอน¹³² คือ

- 1) การจัดตั้งกลไกขับเคลื่อนที่เหมาะสมกับระดับที่จะจัดทำ
- 2) การทบทวนประเด็นเป้าหมายและตัวชี้วัดความสุขชุมชน
- 3) ความร่วมกันร่างธรรมนูญความสุขชุมชน
- 4) การทบทวนข้อเสนอและปรับปรุง
- 5) การรับรองร่างธรรมนูญความสุขชุมชน
- 6) การประกาศใช้ธรรมนูญความสุขชุมชน
- 7) การทบทวนธรรมนูญความสุขชุมชน

รูปแบบและกระบวนการต่างๆ ของธรรมนูญความสุขชุมชน จึงนับเป็นแผนพัฒนาชุมชน เข้มแข็ง ให้สามารถช่วยเหลือพึ่งพากันได้และมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความอยู่ดีมีสุข สร้างรากฐาน ความมั่นคงให้กับประเทศ และยังสามารถประยุกต์ใช้ควบคู่ไปกับนโยบายของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล และกรมพัฒนาชุมชน ให้สามารถพัฒนาชุมชนจนเกิดความเข้มแข็ง มีความอยู่ดีมีสุขกันถ้วนหน้า และสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบให้ชุมชนท้องถิ่นต่างๆ เข้ามาเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม เกิดประสิทธิผลในการยกระดับความสุขสู่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

¹³² สีนสี อีสวน, องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมธรรมนูญความสุขชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 5-10.

2.6.5 กระบวนการของนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

วิถีพุทธเป็นหลักการหรือวิธีการที่อาศัยหลักพุทธธรรมเป็นกระบวนการและบูรณาการเพื่อจัดการชุมชน เพื่อให้ชุมชนนั้นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน

กระบวนการสร้างนวัตกรรมให้เกิดขึ้นมี 5 ขั้นตอน¹³³

1. การค้นหาความคิดใหม่: Idea Generation
 1. ความรู้ใหม่
 2. การใช้ประโยชน์จากความคิดของลูกค้า
 3. การเรียนรู้จากกลุ่มผู้ใช้ที่มีหัวก้าวหน้า
 4. การออกแบบที่เข้าถึงใจคน
 5. ฝ่ายวิจัยและพัฒนา
 6. นวัตกรรมจากภายนอกองค์กร
2. การรับรู้ถึงโอกาส: Opportunity Recognition
 - 2.1 นวัตกรรมสร้างอรรถประโยชน์มากที่สุดในด้านใดได้บ้าง
 - 2.2 อรรถประโยชน์นั้นมากกว่าหรือน้อยกว่าเทคโนโลยีของผู้อื่นเพียงใด
 - 2.3 อรรถประโยชน์ใดมีความสำคัญมากที่สุด
 - 2.4 สามารถปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อสร้างนวัตกรรมที่เป็นอรรถประโยชน์สูงสุด
3. การประเมินความคิด: Idea Evaluation
 - 3.1 ความเหมาะสมของนวัตกรรมกับกลยุทธ์ขององค์กร
 - 3.2 ความสามารถด้านเทคนิคขององค์กรในการสร้างนวัตกรรม
 - 3.3 ความสามารถทางด้านธุรกิจที่ส่งผลให้นวัตกรรมประสบความสำเร็จ
4. การพัฒนานวัตกรรม: Development
5. การนำนวัตกรรมเข้าสู่ตลาด: Commercialization
 - 5.1 การวิเคราะห์จุดคุ้มทุน (breakeven analysis)
 - 5.2 การวิเคราะห์กระแสเงินสดคิดลด (Discounted cash flow analysis)

สรุปได้ว่ากระบวนการของนวัตกรรม ประกอบด้วยการค้นหาความคิดใหม่ การรับรู้ถึงโอกาส การประเมินความคิด การพัฒนานวัตกรรม และการนำนวัตกรรม เข้าสู่ตลาดหรือการจัดการศึกษาโดยกระบวนการของนวัตกรรมจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้

¹³³ นวัตกรรมการศึกษาและเทคโนโลยีสารสนเทศการศึกษา,[ออนไลน์], แหล่งที่มา:[https://www.google.co.th/search?dcr.\[21 ตุลาคม 2565\]](https://www.google.co.th/search?dcr.[21 ตุลาคม 2565]).

ชุมชนต้นแบบ

กรมการพัฒนาชุมชนนับเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบดูแลงานด้านชุมชน ได้มีการเปิดตัว “ดัชนีชี้วัดความสุขมวลรวมของคนในชุมชน” (Gross Village Happiness) ¹³⁴ซึ่งเป็นการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยประเมินจากองค์ประกอบหลัก 6 ประการ ประกอบด้วย 22 ตัวชี้วัด คือ (1) การมีสุขภาพที่ดีไม่เจ็บป่วย (2) เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งและเป็นธรรม (3) ครอบครัวอบอุ่น (4) ชุมชนมีการบริหารจัดการที่ดี (5) สภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศสมดุล (6) เป็นชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล เพื่อนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) หมู่บ้านพออยู่ พอกิน (2) หมู่บ้านอยู่ดี กินดี (3) หมู่บ้านมีศรีสุข ซึ่งแบ่งระดับความสุขไว้ 5 ระดับด้วย คือ (1) ระดับอยู่ร้อน นอนทุกข์ (2) อยู่ได้ คลายทุกข์ (3) อยู่อึด นอนอุ่น (4) อยู่ดี มีสุข (5) อยู่เย็นเป็นสุข มีการประเมินผลอย่างเป็นแบบแผน ตั้งแต่ระดับครอบครัวหมู่บ้านและชุมชน นำร่องประเมินจาก 3,671 หมู่บ้าน และมีแผนขยายครอบคลุมทุกจังหวัดทั่วประเทศ

รูปแบบของชุมชนต้นแบบมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง เพื่อขยายผลสู่การพัฒนาสังคมและประเทศได้อย่างมั่นคง เช่น จังหวัดพะเยาได้กำหนดนโยบายให้ชุมชนบ้านบัว เป็นชุมชนต้นแบบ “พะเยาโมเดล”¹³⁵ มีการพัฒนาการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการยึดเหนี่ยววิถีวัฒนธรรมไทย เป็นชุมชนที่มีทุนสังคมที่ดีงาม มีความรักสามัคคีกัน รักษาวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีอาชีพและรายได้ เป็นชุมชนแห่งความสุขอย่างแท้จริง เป็นต้นแบบของการพัฒนาระดับพื้นที่ ที่เห็นผลเป็นรูปธรรม คือ มีการส่งเสริมอาชีพและการพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบมีส่วนร่วมภายใต้หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความรักความสามัคคี มีการบริหารจัดการชุมชน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยนำเครื่องมือคือแผนชุมชน เป็นตัวขับเคลื่อนแสวงหาความต้องการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และเชื่อมโยงไปสู่การทำแผนท้องถิ่น การพัฒนาอำเภอ และแผนพัฒนาจังหวัด

หลักสำคัญในการสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้¹³⁶ ประกอบด้วย 1) การสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน 2) เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

¹³⁴ เสาวลักษณ์ กิตติประภัสร์, “ความสุขมวลรวมหรือสังคมอยู่เย็นเป็นสุข: นโยบายสาธารณะที่คนไทยต้องร่วมกันสร้าง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.ddd.go.th.thaihtml/>, [28 ก.ค.2559].

¹³⁵ ยุทธภูมิ นามวงศ์, “ชุมชนบ้านบัว..ชุมชนต้นแบบการทำงานแบบมีส่วนร่วม ในวิถีวัฒนธรรมไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.citizenthaipbs.net/node/9414>, [28 ก.ค.2565].

¹³⁶ ไพโชค ปัญจะ, “การสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้”, วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 32, ฉบับที่ 3, (2556): 204-214.

ร่วมที่เน้นการเรียนรู้นอกห้องเรียน 3) รักษาและเสริมสร้างศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชน 4) สร้างสมดุลของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ 5) สร้างเครือข่ายและความร่วมมือในการเชื่อมโยงองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักในการสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้ ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมถึงปัญหาต่างๆ และความต้องการโดยเรียงลำดับความสำคัญ ทำให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และเพิ่มศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือในชุมชน รวมถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนการสร้างเครือข่าย ในการเชื่อมโยงความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.6.6 การประยุกต์ใช้นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

ความสุขมวลรวมเชิงพุทธเป็นแนวทางแห่งความสุขสงบและสันติภาพของมนุษย์ ซึ่งผู้คนทุกเชื้อชาติศาสนาต่างก็ปรารถนาความสุขในชีวิต นักวิชาการในศาสตร์ต่างๆ และหลายองค์กรพยายามคิดค้นและพัฒนาในเรื่องของความสุข เพื่อที่จะสามารถครอบคลุมในมิติต่างๆ ได้ เช่น ดัชนีชี้ประเมินความสุขมวลรวมของประชาชนภายในประเทศ ดัชนีชี้วัดความสุขของคนไทย ดัชนีชี้วัดความสุข (สุขภาพจิต) คนไทย ดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติประเทศภูฏาน (Gross National Happiness) ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index) หรือ ดัชนีชี้วัดความสุขของโลก (Human Planet Index) เป็นต้น¹³⁷

สรุปได้ว่า นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเน้นความสุขชุมชน มีส่วนสำคัญในการจัดระบบและระเบียบของชุมชน ให้ดีงาม และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง คือ การให้ชาวบ้านมุ่งทำความดีละเว้นความชั่วกลัวบาป ไม่ประมาท มีสติ มีเมตตาธรรม พึ่งพาตนเองได้ ดังพุทธสุภาษิตว่า ตนแลเป็นที่พึ่งของตน รวมถึงอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร ให้เกียรติกันและกันบนพื้นฐานความแตกต่างหลากหลายตามบริบทของแต่ละพื้นที่ ศาสนา ความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ มีการปรับปรุงแก้ไขเรียนรู้ร่วมกันเป็นพลังเครือข่าย สร้างการเปลี่ยนแปลงด้านความสร้างสรรค์ร่วมกันในอนาคต

2.7 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

เศรษฐกิจฐานรากนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับเศรษฐกิจระดับประเทศและระดับโลก ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวคิดทฤษฎีย่อ ดังนี้

¹³⁷ เสกสิน ศรีวัฒนานุกุลกิจ และคณะ, “ดัชนีชี้วัดความสุขในครัวเรือนและชุมชนของประเทศไทย”, รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, (แผนงานวิจัยสหวิทยาการด้านคุณภาพชีวิตชุมชน: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552).

2.7.1 ที่มาของแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

อุตสาหกรรมและบริการเป็นภาคการผลิตที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การพัฒนาและยกระดับอุตสาหกรรมและบริการของประเทศไทยแห่งอนาคตจะเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่เน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากประสิทธิภาพมาเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากเทคโนโลยีและนวัตกรรม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของไทยขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและโครงสร้างประชากรของไทย แต่การพัฒนาของไทยต้องชะงักอย่างกะทันหันอันเนื่องจากผลกระทบจากวิกฤตการณ์โควิดซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก เกิดผลกระทบต่อตลาดงานหรือประกอบอาชีพใหม่ ทำให้เกิดการว่างงานของแรงงานจากการปิดกิจการชั่วคราวจำนวนหลายล้านคน แรงงานจำนวนมากย้ายถิ่นกลับชนบท

วิกฤตครั้งนี้ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอุตสาหกรรม เช่น การพัฒนาแพลตฟอร์มการท่องเที่ยวดิจิทัล ธุรกิจชุมชน การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเสาหลักของเศรษฐกิจอาจมีการปิดตัวลง ทำให้คนว่างงานในชุมชนเยอะขึ้น ย่อมมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว การศึกษาของบุตรหลาน สังคม ชุมชนอย่างแน่นอน ขณะเดียวกันค่านิยมของผู้อุปโภคและบริโภคย่อมเปลี่ยนไปกลายเป็นวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ (New Normal) ต้องมีการฟื้นฟูและปรับโครงสร้าง SME เข้าสู่ธุรกิจใหม่ ต้องมีการบริหารจัดการกองทุนที่ต้องมีความสะดวก รวดเร็ว คล่องตัว มีความยืดหยุ่น และไม่ติดเงื่อนไขด้านเวลาในการดำเนินงาน ซึ่งการให้ภาคเอกชนมาเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักโดยมีภาครัฐทำหน้าที่คอยสนับสนุนจะคล่องตัวและเห็นผลได้เร็วกว่า ส่วนการยกระดับทักษะผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์โควิดเพื่อกลับสู่ตลาดงานหรือประกอบอาชีพใหม่ เร่งทำโรดแมปเพื่อหาทักษะใหม่ที่เป็นที่ต้องการของตลาดและเหมาะสมกับประเทศไทยและต้องสอดคล้องรัฐธรรมนูญของประเทศไทย มาตรา 75 ว่า “รัฐพึงจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขจัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม และพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคนไทยตลอดทุกช่วงวัยตามแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติ”

การพัฒนาประเทศหลังโควิดแม้จะเร่งอย่างไรก็ตามต้องทำภายใต้วิสัยทัศน์กรอบยุทธศาสตร์แห่งชาติว่า “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” การพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นการพัฒนาด้านกายภาพอย่างเดียวก็อาจเกิดการสะสมเสี่ยงกระทบทางลบต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กลายเป็นปัญหาด้านจริยธรรม คือคนไม่รู้ว่าอะไรคือการเป็นอยู่ที่ดีอย่างแท้จริง ต้องพัฒนาตัวเองให้เกิดสุขอย่างละเอียดโดยอาศัยพึ่งพาวัตถุนอกให้น้อยลงด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องพัฒนาจิตวิญญาณด้านจริยธรรม สิ่งที่จะส่งเสริมด้านจริยธรรม คือ พระพุทธศาสนา อันเป็นรากฐานของชาติ

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจต้องควบคู่กับหลักพุทธ หรือ หลักธรรมจริยธรรมของศาสนาในชุมชนนั้นๆ ควบคู่ไปด้วย อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยฐานความเข้มแข็งของประเทศอันประกอบด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ส่งเสริมและพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นเจ้าของสินค้าและบริการมูลค่าสูง ที่ยกระดับมูลค่าในห่วงโซ่การผลิตสินค้าและบริการ นำเทคโนโลยีนวัตกรรมดิจิทัลสมัยใหม่ที่จะช่วยทำลายข้อจำกัด ให้เกิดการก้าวกระโดดของการพัฒนาต่อยอด และสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน กระจายรายได้ โอกาส และความมั่งคั่งแบบทั่วถึง (Inclusive Growth) ด้วยการใช้โมเดลเศรษฐกิจใหม่ที่เรียกว่า “BCG Model” ซึ่งเป็นการพัฒนา 3 เศรษฐกิจ คือ(1) เศรษฐกิจชีวภาพ (Bio economy) (2) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) (3) เศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) ไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนประเทศไทยอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ BCG Model มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และสอดคล้องกับหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย

2.7.2 ความหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

เศรษฐกิจ หมายถึง การประกอบกิจกรรมทั่วไปของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการ กิน การอยู่ของมนุษย์ซึ่งรวมไปถึงกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การจำหน่าย และการบริโภค **ราชบัณฑิตยสถาน** ได้ให้ความหมายของการพัฒนาคือ ความเจริญ ทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น¹³⁸

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของการพัฒนามาจากคำบาสีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆ¹³⁹

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)ได้เขียนหนังสือเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมี เนื้อหา กล่าวถึงหลักการพัฒนาในทางพระพุทธศาสนาและหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่จะนำมา เป็นหลักในการพัฒนาในด้านต่างๆของการพัฒนามนุษย์ทั้งทางจิตใจ ร่างกาย ตลอดจนการพัฒนา ทางด้าน เศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม¹⁴⁰

¹³⁸ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546), หน้า 779.

¹³⁹พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527), หน้า 16 – 18.

¹⁴⁰วรรณรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, เศรษฐศาสตร์เบื้องต้นสำหรับบุคคลทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553). หน้า 85.

อภิชัย พันธเสน และคณะ ได้เขียนหนังสือเพื่อใช้เป็นตำราเรียน ในวิชา พุทธเศรษฐศาสตร์คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี เรื่องพุทธเศรษฐศาสตร์ ฉบับนิสิตนักศึกษาและประชาชน มีใจความอธิบายความหมายและการประกอบกิจกรรมทาง เศรษฐกิจของพุทธเศรษฐศาสตร์ตลอดจนได้รวบรวมพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์เพื่อให้ ได้นำมาประพจน์ปฏิบัติ เพื่อให้พุทธเศรษฐศาสตร์ได้เป็นวิชาที่จะสามารถช่วยเหลือให้มนุษย์มี เศรษฐกิจที่ดีในอันที่จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนในอันที่จะสร้างสรรค์ สังคมและวัฒนธรรมที่ดีงามได้¹⁴¹

2.7.3 หลักการสำคัญการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

การสร้างชุมชนต้นแบบของการเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มคนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะและกระบวนการคิด เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ โดยที่ชุมชนต้องมีส่วนร่วมและเน้นความต้องการของชุมชนเอง ซึ่งจะต้องมีการศึกษา ข้อมูลพื้นฐานจัดลำดับความต้องการทำความเข้าใจกับสมาชิก กำหนดแผนดำเนินงาน ดำเนินการตามแผน และติดตามประเมินผลก่อนและหลังดำเนินการ เพื่อให้เกิดความ เข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน มีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยไม่หยุดนิ่งรักษาและเพิ่มศักยภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่น รักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเชื่อมโยงความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นที่สูงยังคงประสบปัญหาที่ต้องให้ความสำคัญต่อการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง โดยสภาพปัญหาของพื้นที่สูง อาจจำแนกได้หลายลักษณะ ดังนี้¹⁴²

1. ประชากรบนพื้นที่สูงทั่วไปมีสภาพยากจน สาเหตุสำคัญเกิดจากเกษตรกรสร้างผลผลิตได้น้อย ต้นทุนการผลิตสูง ในขณะที่ราคาผลผลิตค่อนข้างต่ำและค่อนข้างผันผวน นอกจากนี้เกษตรกรยังมีช่องทางการตลาดน้อย และไม่มีโอกาสสร้างรายได้นอกภาคการเกษตรเท่าที่ควร

2. มีระบบการผลิตที่ใช้สารเคมีเกษตรอย่างไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการปนเปื้อนของสารเคมีเกษตร เกิดการตกค้างทั้งในผลผลิตและในสิ่งแวดล้อมทั้งดินและน้ำ สาเหตุส่วนใหญ่เนื่องมาจากเกษตรกรบนพื้นที่สูงยังขาดความรู้และทักษะในการเพาะปลูกที่เหมาะสม ส่งผลกระทบต่อระบบทรัพยากรน้ำและผู้ที่อยู่อาศัยบนพื้นราบ

¹⁴¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่12, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ โคมล คิมทอง, 2552).

¹⁴² รายงาน “ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านพื้นที่สูง” (พ.ศ. 2555-2559), หน้า 2-4.

3. พื้นที่ทำกินเสื่อมโทรม โดยเฉพาะภาคเหนือเป็นพื้นที่ที่มีความลาดเทมาก ทำให้เกิดปัญหาการชะล้างพังทลายหน้าดิน โดยเฉพาะในระบบการทำเกษตรแบบตัดและเผา ที่เปิดหน้าดินโล่งรับแรงปะทะกับเม็ดฝนโดยตรง และไม่มีระบบชะลอการไหลของน้ำฝน ที่ไหลไปไปตามความลาดชัน หน้าดินที่ถูกชะล้างไปทุกปีทำให้พื้นที่เกษตรเหลือแต่ดินชั้นล่าง ที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำและเป็นดินปนหิน

4. ปัญหาการบุกรุกเพื่อหาพื้นที่ทำกินใหม่ สาเหตุเกิดจากการที่ผลผลิตต่อพื้นที่ต่ำลง ข้าวและอาหารที่ผลิตได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค หรือผลผลิตที่ได้ไม่พอสำหรับขายเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว จึงต้องเพิ่มผลผลิตโดยเพิ่มพื้นที่ปลูก นอกจากนี้ยังเกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในครัวเรือน การอพยพเข้ามาของประชากรจากนอกประเทศและจากพื้นที่ราบของประเทศไทย ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ

5. ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะระหว่างชุมชนบนพื้นที่ต้นน้ำและพื้นที่ท้ายน้ำ รวมถึงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน เนื่องจากต่างมีจุดยืนและมุมมองการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่างกัน ทั้งทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้

6. ปัญหาด้านสังคมในอนาคต ชุมชนชาวเขาอาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย และมีวัฒนธรรมเฉพาะ อาศัยกฎระเบียบชุมชน และความเชื่อทางศาสนาเป็นกรอบการดำรงชีวิต และการสร้างความสงบสุขในสังคม ลักษณะเช่นนี้ทำให้ชุมชนมีภูมิต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงน้อย ปัจจุบันสังคมของชุมชนชาวเขาเปิดสู่สังคมภายนอกมากขึ้น ทำให้มีความอ่อนแอต่อปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาเยาวชน การขาดจิตสำนึกต่อสังคม การแพร่ระบาดของยาเสพติด โรคเอดส์ รวมทั้งปัญหาด้านความมั่นคงตามแนวชายแดน ขณะเดียวกันเยาวชนบนพื้นที่สูงมีแนวโน้มที่จะอพยพไปประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้น ทำให้ขาดแคลนแรงงานในชุมชน

การพัฒนาพื้นที่สูงที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องคำนึงและให้ความสำคัญในการกำหนดกลยุทธ์ในการพัฒนาหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดนโยบายการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการกำหนดเขตที่ดิน ป่าไม้ และพื้นที่ทำกิน ที่ยังไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของภูมิสังคมของชุมชนบนพื้นที่สูงอย่างแท้จริง ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งจากการปฏิบัติตามนโยบายและข้อกฎหมาย

2.7.4 องค์ประกอบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

การพัฒนาชุมชนมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยลดช่องว่างทางสังคมและขจัดปัญหาความยากจนในชุมชนให้ลดน้อยลง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐบาล เอกชน องค์กร ชุมชน นักวิชาการ และองค์กรธุรกิจ เพื่อขจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนของท้องถิ่นใน 5 ประเด็น คือ

1. การจัดการชุมชนบนวิถีแห่งความเป็นจริง

2. การจัดการชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต
3. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความถูกต้อง
4. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความสบายใจ
5. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความความสามัคคีของ คนในชุมชนทั้ง 5 ประเด็นนี้ เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาชุมชนให้คนในชุมชนเป็นคนดี รู้จักใช้ชีวิตอย่าง พอเพียง มีความขยันในการหาและรักษาทรัพย์ รวมทั้งเป็นสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันความรู้ถ่ายทอด ขนบธรรมเนียม ประเพณีศิลปวัฒนธรรม และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อกันเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต¹⁴³

2.7.5 กระบวนการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานราก

การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากด้วยการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ของชุมชน ซึ่งมีกฎเกณฑ์แตกต่างจากการพัฒนากระแสหลัก ดังต่อไปนี้¹⁴⁴

1. เน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อสร้างฐานความรู้และองค์ความรู้ที่เป็นของตนเอง รวมไปถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยผู้นำ ผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนเป็นแกนกลาง คุณลักษณะนี้เป็นจุดแข็งที่ชุมชนใช้สร้างความเป็นเอกภาพและศักยภาพของตน สามารถพัฒนาและรวบรวมความรู้ต่างๆ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนหรือจัดตั้งมหาวิทยาลัยชาวบ้าน อีกทั้งสามารถพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ชุมชนได้
2. กระบวนการสร้างทุนชุมชน ทุนสังคม ที่มองครอบคลุมทั้งการสะสมเงินตราจากน้อยสู่ใหญ่ เพื่อสร้างกลุ่มออมทรัพย์ธนาคารชุมชน หรือธุรกิจชุมชน
3. กระบวนการศึกษาวิจัย ในกระบวนการทัศน์ใหม่ควรเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา ได้แก่ แสวงหาความร่วมมือจากนักวิชาการ หรือสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานภายนอกชุมชน กับส่งเสริมให้ชุมชนหรือสถาบันในชุมชน (โรงเรียน ครูปัญญาชน ผู้นำชุมชน) ทำงานวิจัยเอง เพื่อนำผลที่ได้มาวางแผนพัฒนาชุมชนในขั้นตอนต่อไป

¹⁴³ ทาริตา แต่งเส็ง, ญัฐวิภา ทองรุ่ง และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ, ในวารสาร Journal of Modern Learning Development, มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.ปีที่ 5, ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม – สิงหาคม, 2563), หน้า 239.

¹⁴⁴ จิตพนธ์ ชุมเกต, การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่าง ยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากรงบประมาณ ปี 2560.

4. กระบวนการผสมผสานความหลากหลาย จากปัจจัยที่เป็นคุณต่อการพัฒนา เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่ชุมชนเปิดรับเอาความรู้และความช่วยเหลือจากภายนอก โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนทัศนะ ระหว่างชุมชน ชุมชนกับหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน และร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ องค์กร พัฒนาเอกชน หรือแหล่งเงินทุนต่างประเทศ โดยมีชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและวางแผนพัฒนาตนเองใน กระบวนการผสมผสานความหลากหลายจากปัจจัย

5. กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนจะนำไปสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ในการต่อยอดความรู้ในการ พัฒนาตนเองและเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การยกระดับทุนที่เกิดจากการร่วมทุนกัน ระหว่างองค์กรชุมชนในการสร้างธุรกิจ อุตสาหกรรมชุมชน เช่น โรงสีชุมชน โรงงานขนมจีนชุมชน ฯลฯ การกำหนดตลาดเครือข่าย ทั้งในรูปแบบที่ซื้อขายสินค้าและแลกเปลี่ยนสินค้ากัน รวมไปถึง สถาบันการเงินของเครือข่าย และการวางแผนพัฒนาหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาตนเองอย่างมีพลังเป็น แนวคิดธุรกิจกิจชุมชนและหลักคิดเศรษฐกิจชุมชน

ดังนั้น รัฐต้องจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความ เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขจัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม และพัฒนา ความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศ อันจะนำไปสู่การพัฒนาคนไทย ตลอดทุกช่วงวัยตามแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติ

2.8 แนวคิดทฤษฎีการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน

การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน การสร้างมูลค่าเพิ่ม (value added) หมายถึง การนำ ทรัพยากรไปใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างมูลค่าได้สูงสุด มูลค่าทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นได้เมื่อ ผู้บริโภคพึงพอใจที่จะซื้อผลิตภัณฑ์ และยังถ้าผลิตภัณฑ์มีคุณค่าทางด้านต่างๆ ต่อผู้บริโภคมากขึ้น ใน การตอบสนองความคาดหวังในอนาคต ผู้บริโภคก็พร้อมที่จะใช้จ่ายเพื่อผลิตภัณฑ์นั้น¹⁴⁵

การสร่างมูลค่าสินค้าเกษตรและการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนภายใต้ความร่วมมือกันของทุก ภาคส่วน ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ใหม่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ใหม้ความเข้มแข็ง มีศักยภาพ ในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลด ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคตามเป้าหมายการ พัฒนาของยุทธศาสตร์ชาติได้ แนวทางการ

¹⁴⁵Argandona, Antonio. (2011). Stakeholder theory and valuecreation(Working paper WP-922). Navara,Spain: IESE Business School, University of Navara. อ้างใน สมเกียรติ สุกุลสุรเอกพงศ์, มล ูค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, 2560.

ยกระดับเศรษฐกิจ ฐานรากคือการสร้างงาน สร้างโอกาส สร้างรายได้ บมเพาะเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการแปรรูปผลผลิตการเกษตร ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์โดยใช้วัตถุดิบที่ผลิตในท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิต

มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการ มาจากคุณค่าด้านประสบการณ์โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการนั้น ต้องสร้างจุดดึงดูดที่แตกต่างที่มีความหมายต่อสังคมหรือผู้อื่น อันเป็นเรื่องใหม่ที่ดึงมาด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการไปสู่ ผู้บริโภค และมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการมาจากคุณค่าด้านความคุ้มค่า โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการนั้น สิ่งสำคัญที่ผู้ผลิตต้องตระหนักถึงผู้บริโภค คือความคุ้มค่าในด้าน ราคา คุณภาพ มาตรฐาน ความปลอดภัย คุณค่าในการบริโภค¹⁴⁶

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีวัตถุประสงค์มากมายและมีลักษณะครอบคลุมกว้างขวาง แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ต้องการผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สร้างผลกำไร และเพื่อความอยู่รอดของบริษัท โดยทั่วไปสามารถรวบรวมความหมายของคำว่าผลิตภัณฑ์ใหม่ ออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้¹⁴⁷

1. ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการขยายสายการผลิต โดยใช้กระบวนการผลิตที่มีอยู่ (line extensions)
2. การสร้างแนวคิดใหม่ในผลิตภัณฑ์เดิม (repositioned existing product) เป็นการปรับ ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในแง่ของการใช้งาน โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติหลัก ซึ่งบางครั้งเป็นไปตามข้อเสนอของผู้บริโภค
3. ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ (new form of existing products)
4. ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เกิดจากการปรับปรุงสูตรที่มีอยู่แล้ว (reformulation of existing products)
5. ผลิตภัณฑ์ใหม่ในบรรจุภัณฑ์ใหม่ (new packaging of existing products)
6. ผลิตภัณฑ์ที่เป็นนวัตกรรม (innovative products/ make changes in an existing product) เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์แปลกใหม่ที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม

¹⁴⁶สมเกียรติ สกุลสุรเอกพงศ์, มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, ในวารสาร WMS Journal of Management Walailak University. ปีที่ 5, ฉบับที่ .3 (กันยายน- ธันวาคม, 2560): หน้า 46-56.

¹⁴⁷Fuller, G.W. (1994). New Product Development from Concept to Marketplace. CRC Press, Inc. USA: Boca Raton, Florida. อ้างใน สมเกียรติ สกุลสุรเอกพงศ์, มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, 2560.

7. ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ (creative product/ bring into existence, the rare, never before-seen product)

การเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าชุมชนนั้นมีหลายมิติที่เกี่ยวข้องและ สัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะเป็นมิติ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มิติ ด้านความเข้มแข็งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และนโยบาย ภาครัฐด้านการ ส่งเสริมการค้าและการส่งออกสินค้าไปต่างประเทศ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจทุกระดับให้เติบโตอย่าง ยั่งยืนการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ด้าน การผลิตและความต้องการของ ผู้บริโภคยุคใหม่ การสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ความคิด เช่น 1. กิจกรรมพัฒนาผลผลิตเหลือใช้ทาง การเกษตรและอุตสาหกรรมเพื่อแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์สู่ตลาดสากล 2. กิจกรรมส่งเสริม การสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการจัดการระบบหีบห่อและการใช้บรรจุภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่ง แนวทางในการพัฒนาการสร้างมูลค่า เช่น 1) การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์เดิมหรือการสร้างผลิตภัณฑ์ ใหม่ 2) การขยายตลาดหรือการหากลุ่มเป้าหมายใหม่¹⁴⁸

1) การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์เดิมหรือการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ เป็นการสร้างมูลค่าที่เน้น ตัวผลิตภัณฑ์ทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์เดิม หรือคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่โดยอาศัยการวิจัยและพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ตัวอย่าง เช่น การสร้างเครื่องหมายการค้า การปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์ การสร้างสรรค์บรรจุ ภัณฑ์ การสร้าง ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เป็นนวัตกรรม การสร้างผลิตภัณฑ์ทางเลือกสำหรับผู้บริโภคเฉพาะ กลุ่ม หรือผลงานที่เน้นความเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น เช่น ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product: OTOP) ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้จาก 5 จังหวัด ส้มโอขาวแตงกวา ชัยนาท การพัฒนาลายผ้าทอท้องถิ่น

2) การขยายตลาดหรือการหากลุ่มเป้าหมายใหม่ เป็นการสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์หรือ การ บริการโดยมุ่งเน้นไปที่ตลาดหรือกลุ่มบริโภคที่เป็นเป้าหมาย เฉพาะ มีการคาดการณ์และบริหาร ความเสี่ยง ล่วงหน้าก่อน การขยายตลาดซึ่งต้องอาศัยข้อมูลจากการวิจัยตลาดและ พฤติกรรมของ ผู้บริโภคพร้อมกับการวิจัยและพัฒนา ๑ ผลิตภัณฑ์เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคมากที่สุด ตัวอย่างผลิตภัณฑ์และบริการ เช่น เกมประเภทต่างๆ การพัฒนาด้านการบริการแหล่งท่องเที่ยว เชิงนิเวศและเชิง อนุรักษ์ ผ้าอ้อมสำเร็จรูปสำหรับเด็กหรือผู้ใหญ่

การสร้างมูลค่าและประยุกต์ใช้นวัตกรรมเพื่อการรักษาและแปรรูปผลิตภัณฑ์ทาง การเกษตร ใหม่ประสิทธิภาพการผลิตทั้งในเชิงปริมาณ คุณภาพ และความหลากหลายของผลผลิต จะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ ด้วยการเพิ่มรายได้และลดรายจ่าย ให้ความรู้กับ การรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

¹⁴⁸คู่มือการพัฒนามูลค่าเพิ่ม (Value Creation Handbook), กรมพัฒนาธุรกิจการค้า.

ทั้งนี้อาหารแปรรูปพื้นบ้านมีผลิตภัณฑ์หลากหลายตามวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นและต้องอาศัยแรงงานคนในการผลิต ฉะนั้นการจ้างงานจึงขึ้นอยู่กับปริมาณการผลิตตามความสามารถในการหาตลาดของกลุ่ม อาหารแปรรูปพื้นบ้านเป็นธุรกิจที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตรกรรม จึงต้องอาศัยความร่วมมือในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานภาคีต่างๆ ในการหนุนเสริมทุกกระบวนการตามกลไกความร่วมมือในการพัฒนา เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์สูงกว้างให้เป็นรูปแบบที่สามารถขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป¹⁴⁹ ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นควรสื่อให้เห็นถึงผลิตภัณฑ์ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นดูมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่น เน้นเรื่องราว วิธีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านไทยมุสลิม และอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชนแข็งแรงขึ้น นำรายได้ให้กับชาวบ้านมากยิ่งขึ้น สำหรับแนวทางการจัดการผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมุสลิม สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ¹⁵⁰

1. การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ประกอบด้วย การเรียนรู้ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน
2. กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด
3. การจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง

นอกจากนี้การเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชนและความเข้มแข็งวิสาหกิจชุมชน มีอิทธิพลทางตรงต่อนโยบายส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ด้วยการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศาสตร์สมัยใหม่ ที่ส่งผลให้สินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนหลายประเภทมีมูลค่ามากขึ้น และการพัฒนาเศรษฐกิจไทยแลนด์ 4.0 เป็นแนวทางที่เกิดจากเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งเริ่มต้นจากการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดความมั่นคง และการต่อยอดความมั่นคงให้เป็นรายได้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาวิถีชีวิตที่ยั่งยืน¹⁵¹

¹⁴⁹ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนด้วยเกษตรแปรรูป “เศรษฐกิจฐานราก” ทางเลือกใหม่ของประเทศ ไทย, <https://www.bangkokbanksme.com..> 2561. หน้า 3-6.

¹⁵⁰จิตพนธ์ ชุมเกต, การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร งบประมาณ ปี 2560.

¹⁵¹วงศ์ธีรา สุวรรณิน, แนวทางการเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชนบนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย, ในวารสาร BU ACADEMIC REVIEW, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2563), หน้า 110.

ดังนั้น การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน จึงต้องให้ชุมชนมีการเรียนรู้ภูมิปัญญา การรวมกลุ่ม และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมกันพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยพิจารณาถึงทุนของชุมชน การสำรวจตลาด และการจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เป็นแกนกลางโดยให้มีกระบวนการสมัยใหม่ไปร่วมพัฒนาเช่น โลโก้ แพคเกจ เป็นต้น

2.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุเทพ สารบรรณ ศึกษาเรื่องการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทเจ้า มีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและ แสดงธรรมแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไป ด้วยวิธีการต่างๆ หลักประโยชน์ หลักไตรสิกขาและหลักตระหนักรู้ถึงศักยภาพมนุษย์ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังคงมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่าท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่าง กลุ่มความเชื่อต่างๆ นับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี¹⁵²

พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ขีหมือแปร) ศึกษาเรื่องศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและพระธรรมจาริก มีกลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่ในช่องทางที่หลากหลายและต่อเนื่อง รูปแบบของการอบรมศีลธรรม ในวันสำคัญต่างๆ การออกเยี่ยมเยียนและการช่วยเหลือชาวบ้านด้วยปัจจัยสี่ การบรรยายธรรมเสียงตามสาย การบรรยายธรรมผ่านสถานีวิทยุ กิจกรรมธรรมสังเวยทำบุญสังเวย การทำวัตรสังเวย การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา จัดค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชน ปฏิบัติธรรม รักษา

¹⁵² สุเทพ สารบรรณ. “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า บทคัดย่อ.

อุโบสถศีล ตลอดถึงการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง¹⁵³

ประเสริฐ ชัยพิกุลิต ศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการขยายงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขา ทั้งในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ จำเป็นต้องมีการสรรหาและฝึกอบรมแกนนำ ชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นให้ มากเท่าที่สามารถทำได้ ซึ่งจะเป็นตัวแทนของพระธรรมจาริก ได้เป็นอย่างดีและเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนพระธรรมจาริกด้วย อย่างไรก็ตามการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกที่มีปณิธานเพื่อสงเคราะห์ชาวโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มากนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบันคือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมการเผยแผ่ที่สำคัญ คือ การใช้สื่อเสียงตามสาย การสร้างและฝึกแกนนำชาวพุทธ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการ จัดงานแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งคาดว่าจะมีชาวเขาหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น¹⁵⁴

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี) ศึกษาเรื่อง พระธรรมจาริก : กระบวนการและรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงนั้น พระธรรมจาริกจะเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงไม่เหมือนกับการเผยแผ่โดยทั่วไป จะต้องบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าร่วมกับกิจกรรมการพัฒนาด้านอื่นๆ เพื่อเข้าถึงพื้นที่ เพื่อพัฒนาราชภวบนพื้นที่สูงทั้งด้านกายและใจ หลักธรรมที่พบว่า นำมาบูรณาการมากที่สุด คือ หลักสังคหวัตถุ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ หรือสร้างมิตรไมตรีให้เกิดขึ้นก่อน เป็นการนำเข้าถึงพื้นที่ได้มากที่สุด ร่วมกับหลักพุทธธรรมอื่นเมื่อเข้าถึงจึงได้ใช้หลักการพัฒนาทั้งด้าน กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์ทั้งแก่ตน ในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังฆะ ประโยชน์ผู้อื่น คือราชภวบน

¹⁵³ พระปลัดสุชาติ สุขุฒโก (ชีหมีเอแปร), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง: กรณีศึกษาในอ าเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า บทคัดย่อ.

¹⁵⁴ ประเสริฐ ชัยพิกุลิต, “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550).

พื้นที่สูงในพื้นที่ต่างๆ และประโยชน์สาธารณะ คือองค์การพระธรรมจาริก ประเทศชาติ พระพุทธศาสนา¹⁵⁵

ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์¹⁵⁶ แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบมีส่วนร่วม โดยการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อแก้ไขความยากจนโดยการจัดทำแผนแม่บทของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยกำหนดวิสัยทัศน์หรือปรัชญาการแก้ไขปัญหาคความยากจน 3 ประเด็น ได้แก่ 1. ลดรายจ่าย 2. เพิ่มรายได้ 3. สร้างโอกาส โดยประเด็นที่ถูกนำไปปฏิบัติก่อนคือ การเพิ่มรายได้โดยการสร้างกลุ่มขนมชะมุดและกลุ่มดินมีชีวิต ในส่วนของการลดรายจ่ายและสร้างโอกาส จะให้แต่ละครอบครัวไปกำหนดแผนปฏิบัติการเอง สำหรับโครงสร้างของการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน มีบทบาทในการกระตุ้นและให้คำแนะนำ และผสมผสานกับบทบาทในการประสานงานกลุ่มอาชีพ ชุมชน และภาคประชาชน

คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล¹⁵⁷ ศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำระดับครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่ 8 จังหวัด พบว่าส่วนใหญ่แล้ววิถีชีวิตของเกษตรกรเรื่องที่ทำกินมักไม่มีกรรมสิทธิ์ในความเป็นเจ้าของในทางกฎหมาย มีพื้นที่อาศัยตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนห่างไกล ความเจริญ การประกอบอาชีพหลักขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่วนปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำที่ปรากฏ ส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นในพื้นที่เกษตรกรรม ที่มีการค้าขายผ่านพ่อค้าคนกลาง มีการขนส่งที่ต้องใช้เส้นทางการคมนาคมสายหลัก ผ่านพ่อค้าคนกลางที่มีอำนาจการต่อรองที่เหนือกว่าและกลุ่มคนที่มีสถานะเท่าเทียมกัน

¹⁵⁵ พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิาณเมธี), **พระธรรมจาริก: กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

¹⁵⁶ ไพศาล สรรสรวิสุทธิ์, **แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรีจังหวัดนครสวรรค์, ในวารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์**. ปีที่ 7, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน 2555), หน้า 37.

¹⁵⁷ คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล, **โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ปัญหาคความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ภายใต้โครงการบริหารจัดการแผนพัฒนาฉบับที่ 11 สู่การปฏิบัติ, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย. (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556), หน้า 9-11.**

พิมพงา เพ็งนาเรนทร์¹⁵⁸ สรุปไว้ว่าพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ห่างไกลความเจริญ ผู้ประสบปัญหาไม่มีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่น ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวล้วนเกิดขึ้นมาจากตัวเอง ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพ และการถูกเอารัดเอาเปรียบจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า นอกจากนี้ยังเริ่มได้รับผลกระทบจากความเจริญที่ศิบลานเข้ามาที่ละเล็กละน้อย เข้ามาเปลี่ยนลักษณะนิสัย ชีวิตความเป็นอยู่ให้ฟุ้งเฟ้อ อันนำไปสู่ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในที่สุด การแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำจึงควรเริ่มต้นจากตนเอง โดยอาจใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต แนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นให้บุคคลมีความพอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน มีสติในการคิดไตร่ตรองในการดำเนินชีวิตประจำวัน การพัฒนาด้านการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในระดับภาพรวมของประเทศ สามารถสะท้อนด้วยตัวชี้วัดในด้านต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาในระดับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย ภาพรวม ในการเปลี่ยนแปลงสถานะด้านความยากจนและช่องว่างในสังคมแนวทาง ซึ่งในการดำเนินการตัวชี้วัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำหลักเชิงบริบทพื้นที่ชนบท มีดังนี้ 1. การประพฤติดุจจริต 2. การไม่เชื่อสัจย์ 3. คุณภาพการศึกษา 4. ที่อยู่อาศัย 5. การไม่มีอาชีพที่มั่นคง 6. การถูกผูกมัดในระบบการผลิตทางการเกษตร ส่วนตัวชี้วัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำหลักเชิงบริบทพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร ได้แก่ 1. ที่ดินทำกิน 2. โครงสร้างพื้นฐาน 3. ระบบจัดการทรัพยากร 4. การทุจริต เอารัดเอาเปรียบ

สมหมาย ปะติตั้งโฮ และคณะ¹⁵⁹ ศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่าประชาชน ชุมชน มีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง และมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการลดรายจ่าย การประหยัดออม และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยเริ่มปฏิบัติจากตัวเอง และครอบครัว ประกอบกับแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการดำเนินชีวิต โดยการลดการใช้จ่ายในครัวเรือน ลดปริมาณการซื้อจากภายนอก เน้นผลิตใช้ด้วยตนเอง และแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการประกอบอาชีพ คือ ผลิตและ

¹⁵⁸ พิมพงา เพ็งนาเรนทร์, “การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง”, ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ปีที่ 9, ฉบับที่ 2. (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2558), หน้า 54, 123-125.

¹⁵⁹ สมหมาย ปะติตั้งโฮ และคณะ, การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, ในวารสารวิจัยและพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 10, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน, 2558), หน้า 68.

จำหน่ายสินค้าสำหรับใช้ในครัวเรือน ซึ่งรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนที่เหมาะสม ต้องเริ่มจากคนในชุมชนเมืองมีความรู้ มีแหล่งเรียนรู้ทางเศรษฐกิจพอเพียง และได้รับการมีส่วนร่วมของชุมชน

สุริยะ หาญพิชัย และวารภรณ์ ทรัพย์รวงทอง¹⁶⁰ สรุปไว้ว่าสภาพความยากจนสัมบูรณ์ของเกษตรกรไทยแม้มีแนวโน้มลดลงตามการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ก็พบว่าความยากจนสัมพัทธ์หรือความเหลื่อมล้ำของรายได้กลับอยู่ในระดับที่รุนแรง โดยเฉพาะรายได้ของเกษตรกรไทยในภาคการเกษตรกับลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมมีรายได้เฉลี่ยเหลื่อมล้ำกันสูง แม้ว่าเกษตรกรในชนบทบางส่วนจะมีใช้คนยากจนตามเกณฑ์ แต่ก็ยังจัดอยู่ในกลุ่มคนผู้มีรายได้ต่ำ เนื่องจากปัญหาาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นแรงกดดันที่ทำให้ความยากจน โดยเปรียบเทียบระหว่างเมืองกับชนบททวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จนทำให้เกษตรกรในกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำ ยิ่งได้รับความเดือดร้อนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องมาจากภาวะค่าใช้จ่ายที่มีราคาเพิ่มสูงขึ้น แม้ว่าการมีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจนตามเกณฑ์มาตรฐานและไม่ถือเป็นคนจนก็ตาม แต่จากการที่ความแตกต่างของรายได้ระหว่างประชากรกลุ่มที่รวยที่สุดและกลุ่มที่จนที่สุด มีความแตกต่างเหลื่อมล้ำกันมากขึ้น และรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นเหตุทำให้ความยากจนที่ลดลง แต่ไม่สามารถทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวมในประเทศดีขึ้น การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาปรับปรุงการให้บริการของรัฐเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน และการขจัดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในระบบราชการให้หมดสิ้นไป

สุเทพ พันประสิทธิ์¹⁶¹ทำการวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสภาวะความยากจนในประเทศไทย ยังพบข้อความรู้ที่ได้จากการวิจัยในรูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. การแก้ปัญหาความยากจนในระดับหมู่บ้าน โดยจะเน้นในกลุ่มคนที่มีรายได้ได้น้อย โดยเริ่มในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในการแก้ปัญหานั้นควรจะมีการส่งเสริม ให้มีการกระจายรายได้ให้คนมีงานทำ มีการยกระดับฐานะคนระดับล่างให้สูงขึ้น

2. การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทย โดยทางรัฐบาลจะต้องเข้าไปช่วยเหลือทางด้านผลผลิตของเกษตรกร เพื่อช่วยเหลือทางด้านราคาผลผลิตทางการเกษตร

¹⁶⁰สุริยะ หาญพิชัย และวารภรณ์ ทรัพย์รวงทอง, “ความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท”, ในวารสารรัชต์ภาคย์. ปีที่ 9, ฉบับที่ 18. (มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2558), หน้า 102-118.

¹⁶¹สุเทพ พันประสิทธิ์, การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสภาวะความยากจน, คณะเศรษฐศาสตร์, 2543. [ออนไลน์], แหล่งที่มา. DPU Reserch Centerwww.dpu.ac.th/dpurc/research-107.

3. การแก้ปัญหาความยากจนของครอบครัวและชนบท ซึ่งควรจะมีการส่งเสริมทางการศึกษาของบุตร และควรจะมีการให้บริการทางด้านสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของครอบครัวและประชากรในชนบท

4. การจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมในระดับหมู่บ้าน เพื่อจะเป็นการแก้ปัญหาความยากจนในบางท้องที่ ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มกันและทำกิจกรรมร่วมกัน

5. การพัฒนาศักยภาพให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ระดับล่าง โดยจะให้มีการส่งเสริมการศึกษา และมีการกระจายรายได้

ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ¹⁶² ศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าหมู่บ้านมีระดับความยากจนเชิงรายได้ที่รุนแรงมาก มีการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน สาเหตุของความยากจนเรียงจากมากไปหาน้อยคือ (1) มีหนี้สินมาก (2) มีปัญหาด้านรายได้และรายจ่าย (3) ปัญหาด้านที่ดินทำกิน (4) ปัญหาด้านการศึกษา และ (5) ปัญหาสังคม ซึ่งรูปแบบที่ควรใช้เพื่อแก้ปัญหา มี 3 ขั้น คือ (1) ขั้นแรกนั้นควรมีการจัดอบรมด้านวิชาชีพ การบริหารหนี้สิน และทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (2) ขั้นที่สอง คือการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติจริงภายหลังจากที่ได้รับการฝึกอบรม และ (3) ขั้นที่สาม คือการจัดตั้งตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรของชาวบ้านที่ผลิตได้ การจัดตั้งธนาคารประชาชนเพื่อเสริมประสิทธิภาพในการผลิต และควรปลูกจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้าน โดยการจัดทำป้ายรณรงค์ตรงทางเข้าหมู่บ้านในทุกจุด ซึ่งมีข้อความว่า “เมื่อลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง รายได้หรือเงินเก็บจะเพิ่มขึ้น” หรือ “หมู่บ้านนี้ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่าย” เป็นต้น

ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ ศึกษาเกี่ยวกับบริบทการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครู พบว่าการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่โดยสำรวจและรวบรวมข้อมูลหมู่บ้าน เพื่อเป็นองค์ความรู้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนก่อนวัยเรียน และผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ไม่รู้หนังสือ การพัฒนาอาชีพให้กลุ่มผู้สนใจในชุมชน การพัฒนาทักษะชีวิต โดยใช้วิธีการประสานงานกับผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมประชุมกับชุมชน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อให้คนชุมชนได้รู้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ในส่วนการใช้องค์ความรู้เชิงพื้นที่ของครูที่นำองค์ความรู้ไปดำเนินการจนเกิดแนวปฏิบัติที่ดี ได้แก่ ชุมชนมีแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ชุมชนมีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พลเมืองมีจิตสำนึกท้องถิ่น ผลของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน คือ ชุมชนมีพลังเข้มแข็งในการอนุรักษ์ ประเพณี สืบทอดวัฒนธรรมชน

¹⁶²ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ, การพัฒนาบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์, *ในวารสารวิจัย มข.*, สิงหาคม. (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2558), หน้า 724.

เผ่า จัดตั้งกลุ่มสมุนไพร่พื้นบ้านเพื่อการดูแลสุขภาพและ อนามัยของชุมชน มีกลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สร้างปัญญาและข้อบังคับของชุมชนเพื่อ อยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสำหรับแนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่าง ยั่งยืนของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมี 5 องค์ประกอบ คือ (1) การอำนวยความสะดวก (2) การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม (3) การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน(4) การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้ และ(5) การถอดบทเรียน¹⁶³

สรุปผลการวิจัยได้ว่าพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาที่มีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาของควรปณิธานเพื่อสงเคราะห์ชาวโลกตามปณิธานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มากนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบัน คือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมการเผยแผ่ที่สำคัญในการพัฒนาอาชีพให้กลุ่มผู้สนใจในชุมชน การพัฒนาทักษะชีวิต โดยใช้วิธีการประสานงานกับผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมประชุมกับชุมชน และการแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารเพื่อให้คนชุมชนได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวมในประเทศดีขึ้น การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรในชนบท จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐ นักวิจัยต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาปรับปรุงการให้บริการของรัฐเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันเข้าถึงทรัพยากรใช้สอยอย่างยั่งยืน

¹⁶³ ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่” ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1.

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยการใช้วิจัยแบบผสมผสาน(Mixed Methods) 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research) มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง 2) เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง 3) เพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง โดยดำเนินการวิจัยในพื้นที่อาสาสมัครจำนวน 3 แห่ง ในเขตภาคเหนือตอนบน ดังนี้

- 1) อาศรมพระบัติตออาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- 2) อาศรมพระบัติตออาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- 3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 3.1 รูปแบบการวิจัย
- 3.2 พื้นที่การวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 เครื่องมือการวิจัย
- 3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 3.6 สรุปกระบวนการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ 1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) 2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) การวิจัยมีรูปแบบกระบวนการวิจัย ดังนี้

3.1.1 โครงการย่อย ที่ 1 เรื่อง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นติตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง 2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นติตอาสาและพระธรรมจาริก เป็นการวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การวิจัยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการวิจัยภาคสนาม (Field Study) เพื่อทำการศึกษาและสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน ภูมิสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม มีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง การแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

2. ดำเนินการสำรวจข้อมูลเชิงพื้นที่เกี่ยวกับบริบทชุมชนบนพื้นที่สูง มีผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบ้นติตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท

3. ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นติตอาสาและพระธรรมจาริก มีผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบ้นติตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท

กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง จำนวน 4 ราย

3.2 พื้นที่การวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ดำเนินการวิจัย เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

- 1) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
- 2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
- 3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1. บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ชุมชนมีจำนวนประชากรประมาณ 700 คน เป็นชุมชนเกษตรกรรมมีอาชีพหลักคือการปลูกข้าวตอยและการทอผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุ มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบลุ่มพื้นที่ส่วนใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่ลายและพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่โถ ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ ด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบจึงเป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยหลายสาย

2. บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ชุมชนเป็นหมู่บ้านปกากะญอเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในเขตขุนน้ำแม่แจ่ม มีชาวปกากะญออาศัยอยู่กันมานานประมาณ 160 ปี ในอดีตพื้นที่เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีกอไม้ไผ่บงกอขนาดใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าบ้านห้วยบง ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านเริ่มที่จะอพยพเข้ามาจากที่ต่างๆมากขึ้น ทำให้มีการบุกรุกป่าทั้งการสร้างบ้านเรือนและการประกอบอาชีพมากขึ้น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยเริ่มเสื่อมโทรมลงเพราะมีจำนวนประชากรมากขึ้นที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า

3. บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ประกอบด้วยชุมชนชาวเขาหลายเผ่า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มปกากะญอ ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน และการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม มีประชากร 21 หลังคาเรือน ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธเมื่อราว 300 ปีก่อน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าและภูเขาสูงชันล้อมรอบ มีการทำนาแบบขั้นบันไดตามไหล่เขา มีการเพาะปลูกแบบยังชีพโดยไม่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ มีการทำไร่หมุนเวียนและเลี้ยงสัตว์เช่นแกะเพื่อนำมาทำผ้าทอขนแกะ และได้รับความนิยมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใกล้กับอุทยานแห่งชาติป่าสนวัดจันทร์

3.2.2 ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Study) เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ที่มีความห่างไกลจาก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ค่อนข้างมาก ใช้ระยะเวลาการเดินทางประมาณ 3-4 ชม. การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้ กำหนดเกณฑ์ คุณสมบัติแต่ละกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 22 ราย ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

- 1) พระมหาฐานันดร เขมปญโญ ,ดร. เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง
- 2) พระครูพิศิษฐ์พัฒนาสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง
- 3) พระครูจันทริกจรรย์ (นิคม กิจจสาโร) เจ้าสำนักอาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

1. นาย ประเสริฐ ฐานันดรศักดิ์ บ้านดอกแดง ต.บ่อสถี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
2. นาย วัชระ พิริยวรกุล บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
3. นาง นางนลินพร มวลจันทร์ บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท ดังนี้

1. ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสถี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

1. นาย กฤษณา ครองชูเชิด *ค้าขาย/เกษตรกร
2. นาย ไพรัช โพธิแก้ว *ค้าขาย/เกษตรกร
3. นาง อรวรรณ สุ่มงคลลาภ *ค้าขาย/เกษตรกร
4. น.ส. พิรยา พิศาลวนาลัย *บัณฑิตจบใหม่

2. ชุมชนบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1. นาง กมลรัตน์ ภูมิรุ่งโรจน์ *แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง ณีฐมล พาชู *เกษตรกรและค้าขาย
3. น.ส. จิตติดา ตานา *ค้าขายสินค้าชุมชน
4. นาย วรายุทธ จุตตะสา *ครูระดับมัธยมจากชมรมผ้าทอมือ

3. ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1. ฉวีวรรณ กงมะลิ	*แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง สุดารัตน์ เต็มสิริ	*ค้าขาย/ผ้าอ้อมสีธรรมชาติ
3. นาง วชิรินทร์ ศิริชัยพฤกษ์	*ท่องเที่ยวชุมชน
4. นาย ทองดี ฐรร	*เกษตรกรไร่กาแพ

กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง จำนวน 4 ราย ดังนี้

1. พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ เลขาธิการพระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดาพระอารามหลวง
2. นาย ธนวัฒน์ กันทะยวง รองนายกเทศบาล อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
3. นาย สุขชาติ แก้วก่อ เจ้าหน้าที่บริหารโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูง
4. นส.ระพีพร เกตุแก้ว นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

3.3 เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล มีดังนี้

3.3.1 แบบสำรวจเชิงพื้นที่

แบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับด้วยแบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทชุมชนบนพื้นที่สูง มี 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก
- ตอนที่ 3 ข้อมูลสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน

3.3.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เรื่อง การพัฒนาพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราชภูรบนพื้นที่สูง มี 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราชภูรบนพื้นที่สูง
- ตอนที่ 2 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราชภูรบนพื้นที่สูง

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1 ชั้นเตรียมการ

1. ยื่นขอพิจารณาใบอนุญาตจรรยาบรรณการวิจัยในมนุษย์ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. เตรียมแนวคำถาม/แนวทางการสัมภาษณ์/แบบสอบถาม รวมถึงการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เช่น ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ทำการทดลองสัมภาษณ์กับบุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อปรับปรุงเครื่องมือให้มีความเหมาะสมตามข้อเสนอแนะ

3. เตรียมผู้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดประชุมผู้เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจแนวคำถาม/แนวทางการสัมภาษณ์/แบบสอบถาม

4. วางแผนการลงสำรวจพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูล

5. ติดต่อและขออนุญาตการเก็บรวบรวมข้อมูล

6. คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและพหุศาสตร์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3.4.2 ชั้นดำเนินการ

ในระหว่างรอเอกสารการรับรองเชิงจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรม คณะผู้วิจัยจะเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากพื้นที่อาศรมจำนวน 3 แห่ง เพื่อดำเนินขั้นตอนการวิจัยตามรายละเอียดดังนี้

1. การเตรียมการ ทั้งในแง่การประสานงานกลุ่มคน การจัดเตรียมทีมงาน วัสดุอุปกรณ์ วางแผนขั้นตอนต่าง ๆ และการแบ่งหน้าที่ของทีมวิจัย ส่วนนี้จะมีความสำคัญในแง่ของความพร้อมในการจัดการกิจกรรมซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมว่าจะได้ผลตามที่คาดหวังหรือตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

2. การปฏิบัติการเป็นการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ และการปรับเปลี่ยนกิจกรรมดำเนินงานตามเงื่อนไขที่พบในขณะปฏิบัติการซึ่งอาจมีกิจกรรมที่หลากหลายมีรายละเอียดและขั้นตอนมาก

3. การบันทึกกระบวนการตามวัตถุประสงค์การวิจัย เป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่งของการวิจัยเพราะต้องมีการบันทึกข้อมูลที่ได้พบเห็น ทั้งในการเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย

3.4.3 ชั้นสรุปผลการดำเนินงาน

ขั้นสรุปผลการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย ขั้นตอนมีดังนี้

1. สรุปผลการดำเนินงานวิจัย

2. การประเมินผลโครงการวิจัย

3. การนำเสนอผลการดำเนินงานวิจัย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามข้อมูลสำคัญโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

3.6 สรุปกระบวนการวิจัย

3.5.2 โครงการย่อย ที่ 2 เรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ 2) เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ 1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) 2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) การวิจัยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้วิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) จากพื้นที่จากอาศรมจำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบ้นฑิตอาสาบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ (2) อาศรมพระบ้นฑิตอาสาวัดห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ (3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการสร้างเครื่องมือวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ การแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบเครื่องมือ โดยเครื่องมือวิจัยประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์กลุ่มแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-Structure Group Interview) 2) การประเมินก่อนและหลังการ ตรวจสอบคุณภาพคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพในด้านของความเที่ยงตรงในเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบถอบถาม (Index of Item Objective Congruence : IOC) โดยจริยธรรมในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญและตระหนักถึงสิทธิส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจรับรองจริยธรรมวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว.477/2565

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลตามระยะการวิจัย ดังนี้

ระยะวิจัยที่ 1) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ 1** พระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 2** ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 3** ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการ

พัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือก จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท **กลุ่มที่ 4** เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอาจารย์ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป

ระยะวิจัยที่ 2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีผู้ร่วมกิจกรรม 3 กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ 1** พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 2** ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 3** ชาวบ้าน รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาทโดยมีกระบวนการและขั้นตอน คือการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 รายในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง ทำการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 ท่าน ในกิจกรรมดังนี้ **กิจกรรมที่ 1** การให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” มีการใช้แบบประเมิน Pre-test และ Post-test **กิจกรรมที่ 2** การให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM นี้ ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form การจัดกิจกรรมอบรมนี้ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธและการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อเป็นแนวทางในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนให้สามารถยกระดับและเพิ่มช่องทางการขายสินค้าชุมชนได้ต่อไป การประกวดออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการตลาดเพื่อหนุนเสริมเศรษฐกิจชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อยอดจากกิจกรรมที่ 2 โดยนิสิตชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นปีที่ 4 ซึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์วิจัย ได้ทดลองทำการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ภายใต้สัญลักษณ์ “ชายดีของดอย” ออกมา 6 แบบ และทำคัดเลือกโดยตัวแทนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมในระบบ ZOOM จำนวน 10 ราย จนได้ออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง จำนวน 1 แบบ

ระยะวิจัยที่ 3) การประเมินปรับปรุงการพัฒนารูปแบบนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ โดยใช้การประเมินผลก่อน-หลังการทดลองด้วยแบบวัดระดับหรือเรียงลำดับ (Ordinal Scales) เพื่อประเมินผลกิจกรรมที่ 1 การให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” โดยการใช้แบบประเมิน Pre-test และ Post-test และกิจกรรมที่ 2 การให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM นี้ ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form เพื่อทราบถึงความพึงพอใจ

ขั้นตอนที่ 4) การวิเคราะห์ผลข้อมูลและสรุปผล สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการเปลี่ยนตัวผู้ทำการสัมภาษณ์ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ การแปรผลข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ด้วยสถิติแบบพรรณนา เพื่อวัด

ระดับหรือเรียงลำดับ (Ordinal Scales) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ดำเนินการสรุปผลข้อมูล

ขั้นตอนที่ 5) การติดตามผลเชิงคุณภาพจากเวทีรับฟังและการสะท้อนความคิดเห็น

คณะผู้วิจัยได้นำโลโก้ดังกล่าว ไปออกแบบเพิ่มเติมตามความเหมาะสมและเพิ่มบริบทชุมชนและการตั้งคำเรียก ในพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ชายดีของดอย” จำนวน 3 ชิ้น คือ (1) ข้าวดอยดอกแดง...กินดีมีแสง (2) กาแฟห้วยบง..ดีมีจนหลงดอย (3) ผ้าทอวัดจันทร์...ผูกพันสายใย เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายสินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงต่อไป

3.6 พื้นที่การวิจัย ประชากร กลุ่มตัวอย่าง

3.6.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ดำเนินการวิจัย เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

- 1) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- 2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- 3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

1. บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ชุมชนมีจำนวนประชากรประมาณ 700 คน เป็นชุมชนเกษตรกรรมมีอาชีพหลักคือการปลูกข้าวดอยและการทอผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุ มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบลุ่มพื้นที่ส่วนใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่ลายและพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่โล ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ ด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบจึงเป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยหลายสาย

2. บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ชุมชนเป็นหมู่บ้านปกากะเอยเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในเขตขุนน้ำแม่แจ่ม มีชาวปกากะเอยอาศัยอยู่กันมานานประมาณ 160 ปี ในอดีตพื้นที่เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีกอไม้ไผ่บงกอขนาดใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชนชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าบ้านห้วยบง ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านเริ่มที่จะอพยพเข้ามาจากที่ต่างๆมากขึ้น ทำให้มีการบุกรุกป่าทั้งการสร้างบ้านเรือนและการประกอบอาชีพมากขึ้น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยเริ่มเสื่อมโทรมลงเพราะมีจำนวนประชากรมากขึ้นที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า

3. บ้านจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ประกอบด้วยชุมชนชาวเขาหลายเผ่า ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มปกากะญอ ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน และการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม มีประชากร 21 หลังคาเรือน ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธเมื่อราว 300 ปีก่อน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าและภูเขาสูงชันล้อมรอบ มีการทำนาแบบขั้นบันไดตามไหล่เขา มีการเพาะปลูกแบบยังชีพโดยไม่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ มีการทำไร่หมุนเวียนและเลี้ยงสัตว์เช่นแกะเพื่อนำมาทำผ้าทอขนแกะ และได้รับความนิยมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใกล้กับอุทยานแห่งชาติป่าสนวัดจันทร์

3.6.2 ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Study) เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากพื้นที่อำเภอ จำนวน 3 แห่ง ที่มีความห่างไกลจาก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ค่อนข้างมาก ใช้ระยะเวลาการเดินทางประมาณ 3-4 ชม. การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้ กำหนดเกณฑ์คุณสมบัติแต่ละกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 21 ราย ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอำเภอ จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

- 1) พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง
- 2) พระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง
- 3) พระครูจันทร์กิจจารักษ์ (นิคม กิจจสารโ) เจ้าสำนักอาศรมพระธรรมจาริกบ้านจันทร์

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อำเภอ จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

1. นาย ประเสริฐ มาตรฐานันดรศักดิ์ บ้านดอกแดง ต.บ่อสลิ อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
2. นาย วัชระ พิริยวรกุล บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
3. นาง นางนลินพร มวลจันทร์ บ้านจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อำเภอ จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท ดังนี้

1. ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลิ อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

1. นาย กฤษฎา ครองชูเชิด *ค้าขาย/เกษตรกร
2. นาย ไพรัช โปธิแก้ว *ค้าขาย/เกษตรกร
3. นาง อรวรรณ สุ่มงคลลาภ *ค้าขาย/เกษตรกร

4. น.ส. พิรยา พิศาลวนาลัย *บัณฑิตจบใหม่
- 2. ชุมชนบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่**
1. นาง กมลรัตน์ ภูมิรุ่งโรจน์ *แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง ณีฐมล พาชู *เกษตรกรและค้าขาย
3. น.ส. จิตติตา ตานา *ค้าขายสินค้าชุมชน
4. นาย วรายุทธ จุตตะสา *ครูระดับมัธยมจากชมรมผ้าทอมือ
- 3. ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่**
1. ฉวีวรรณ กงมะลิ *แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง สุดารัตน์ เต็มสิริ *ค้าขาย/ผ้าอ้อมสี่ธรรมชาติ
3. นาง วชิรินทร์ ศิริชัยพฤษภักดิ์ *ท่องเที่ยวชุมชน
4. นาย ทองดี ฐรวร *เกษตรกรไร่กาแฟ

ทั้งนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่มนี้ ได้นำไปสู่กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research)

กลุ่มที่ 4 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิสาหกิจอาจารย์ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน ดังนี้

- 1) พระครูวิมลญาณประยุต (บุญชู ปญญาปชโชโต), ดร. เจ้าอาวาสวัดร่องวัวแดง /เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ ธรรมหาวิหาร
- 2) พระครูวรารณวิวัฒน์ (นพบุรี มหาณโณ), ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยเวียงชัยมงคล /เจ้าคณะตำบลโหล่งขอด เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ 16
- 3) รศ. ดร.สัญญา สะสอง คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาจารย์ประจำ/นักวิจัยเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

3.7 เครื่องมือการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ 1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) 2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

3.7.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก 2 ชุด โดยมีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมและความครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ใช้การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความถามกับจุดประสงค์ (Index of Item Objective Congruence : IOC) รายละเอียดเครื่องมือการวิจัย มีแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 2 ชุด และตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าโดยการเปลี่ยนตัวผู้ถูกสัมภาษณ์ มีกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2 ครั้ง ทำการประเมินผลก่อน-หลังและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวัดระดับ (Ordinal Scales) ได้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) กับค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทำการแปรผลและสรุปผลการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 1 แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม จึงได้กำหนดเกณฑ์คุณสมบัติแต่ละกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 ราย ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 3 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 2 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอาจารย์ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 2 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

3.7.2 เจริญปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

1. กิจกรรมการให้องค์ความรู้ด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ซึ่งคณะวิจัยได้ออกแบบกิจกรรมโดยพัฒนามาจากการศึกษาข้อมูลจากโครงการวิจัยอื่นๆ และมีการใช้แบบประเมินผลก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (Pre-test / Post-test) มีผู้ร่วมกิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 ราย ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ผู้นำทางจิตวิญญาณ/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท

2. กิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form ในกิจกรรมการให้องค์ความรู้ เรื่อง การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ มีการใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ เป็นกิจกรรมแบบเปิดพื้นที่ต่อสาธารณชน มีผู้เข้าร่วมรับฟังหลากหลายกลุ่ม เช่น พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน อาจารย์ นิสิต จนท.รัฐ และอาชีพอิสระ

ทั้งนี้ขอบเขตของการวิจัยนี้ ไม่ได้ระบุเครื่องมือในการประเมินแก้ไขปัญหาความยากจนว่ามีตัวชี้วัดผลอย่างไร และกระบวนการติดตามอย่างไร เนื่องจากผลกระทบจากการศึกษาวิจัยนี้ ยังไม่สามารถวัดผลเรื่องรายได้ที่เพิ่มขึ้นได้ในขอบเขตของระยะเวลาดำเนินการวิจัยและกรอบของงบประมาณโครงการเวลา แต่คาดว่ากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่นี้ จะสามารถเป็นต้นแบบให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงทั้ง 3 แห่งนี้ เมื่อนำผลงานวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ในอนาคต จะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตและกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน โดยเน้นเรื่องรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการขายผลิตภัณฑ์ชุมชนซึ่งพัฒนาจากต้นแบบผลิตภัณฑ์จำนวน 3 ชิ้น ที่โครงการวิจัยได้พัฒนาขึ้นจากกิจกรรมการวิจัย ดังนี้

การจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 รายในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 ท่าน ในกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” มีการใช้แบบประเมิน Pre-test และ Post-test

กิจกรรมที่ 2 การให้ห้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM นี้ ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form

การจัดกิจกรรมอบรมทั้ง 2 นี้ ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อเป็นแนวทางในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนให้สามารถยกระดับและเพิ่มช่องทางการขายสินค้าชุมชนได้ต่อไป

กิจกรรมที่ 3 การประกวดออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการตลาดเพื่อหนุนเสริมเศรษฐกิจชุมชน เป็นกิจกรรมต่อยอดจากกิจกรรมที่ 2 โดยนิสิตชั้นปีที่ 4 ซึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์วิจัยได้ทำการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ภายใต้สัญลักษณ์ “ขายดีของดอย” ออกมา 6 แบบ และทำคัดเลือกโดยตัวแทนจากผู้เข้าร่วมการให้ห้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM จำนวน 10 ราย จนได้ออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง จำนวน 1 แบบ

3.8 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.8.1 ระยะที่ 1 ขั้นเตรียมการ

1. ยื่นขอพิจารณาใบอนุญาตจรรยาบรรณการวิจัยในมนุษย์ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. เตรียมแนวคำถาม/แนวทางการสัมภาษณ์/แบบสอบถาม รวมถึงการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เช่น ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ทำการทดลองสัมภาษณ์กับบุคคลที่มีคุณสมบัติ เช่นเดียวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อปรับปรุงเครื่องมือให้มีความเหมาะสมตามข้อเสนอแนะ
3. เตรียมผู้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดประชุมผู้เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจแนวคำถาม/แนวทางการสัมภาษณ์/แบบสอบถาม
4. วางแผนการลงสำรวจพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูล
5. ติดต่อและขออนุญาตการเก็บรวบรวมข้อมูล
6. คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและพื้ที่กษสิทธิ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3.8.2 ระยะที่ 2 ขั้นดำเนินการ

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 1 แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 ราย

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ 2 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอาจารย์ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน

3. กิจกรรมการให้องค์ความรู้ด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถี มีผู้ร่วมกิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 18 ราย

4. การประเมินผลก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (Pre-test / Post-test)

5. กิจกรรมการให้องค์ความรู้ เรื่อง การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ภายใต้กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นกิจกรรมแบบเปิดพื้นที่ต่อสาธารณชน มีผู้เข้าร่วมรับฟังหลากหลายกลุ่ม เช่น พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน อาจารย์ นิสิต จันท.รัฐ และอาชีพอิสระ

6. การประเมินผลองค์ความรู้ การประเมินกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form

7. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยการติดตามประเมินผลในเวทีรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 ราย พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมากในด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะสามารถขยายช่องทางการตลาดและเพิ่มยอดขายได้มากขึ้น เมื่อมีการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้วยหลักการ (1) สัมมาอาชีวะ (2) สาธารณิยม (3) ทิฐุธรรมมีกัตถะ ตามหลักการแห่งบวรในพระพุทธศาสนาและการหนุนเสริมด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

8. การประเมินผลความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ชิ้น โดยนิสิตปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จำนวน 100 ราย พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับดีมากในด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า เป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 18 ราย ในชุมชนทั้ง 3 แห่ง ว่าโอกาสในการจำหน่ายสินค้าชุมชนจะได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้บริโภค ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ควรส่งเสริมให้เกิดความสนใจและภาคภูมิใจในสินค้าท้องถิ่นในแต่ละชุมชน ซึ่งสามารถสร้างรายได้และช่วยยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

3.8.3 ขั้นสรุปผลการดำเนินงาน

ขั้นสรุปผลการดำเนินงาน การบันทึกกระบวนการตามวัตถุประสงค์การวิจัยซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เช่น การเขียนรายงาน การวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย

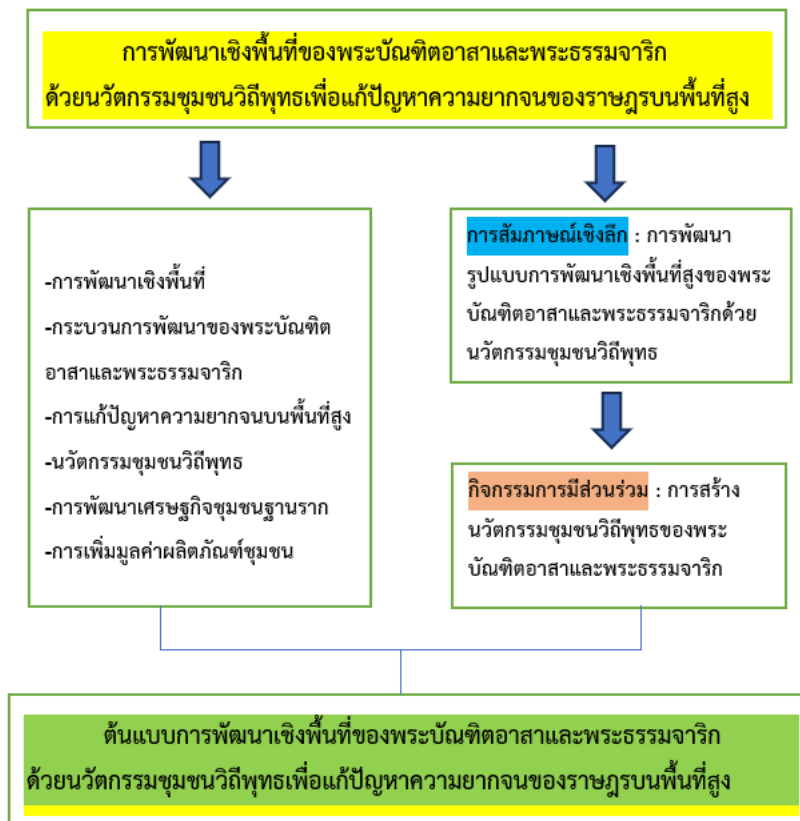
3.9 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 2 ชุด มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าโดยการเปลี่ยนตัวผู้ถูกสัมภาษณ์ มีกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 2 ครั้ง ทำการประเมินผลก่อน-หลังและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวัดระดับ (Ordinal Scales) ได้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) กับค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทำการแปรผลและสรุปผลการวิจัย โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

3.10 สรุปกระบวนการวิจัย

3.11 การวิเคราะห์ข้อมูล

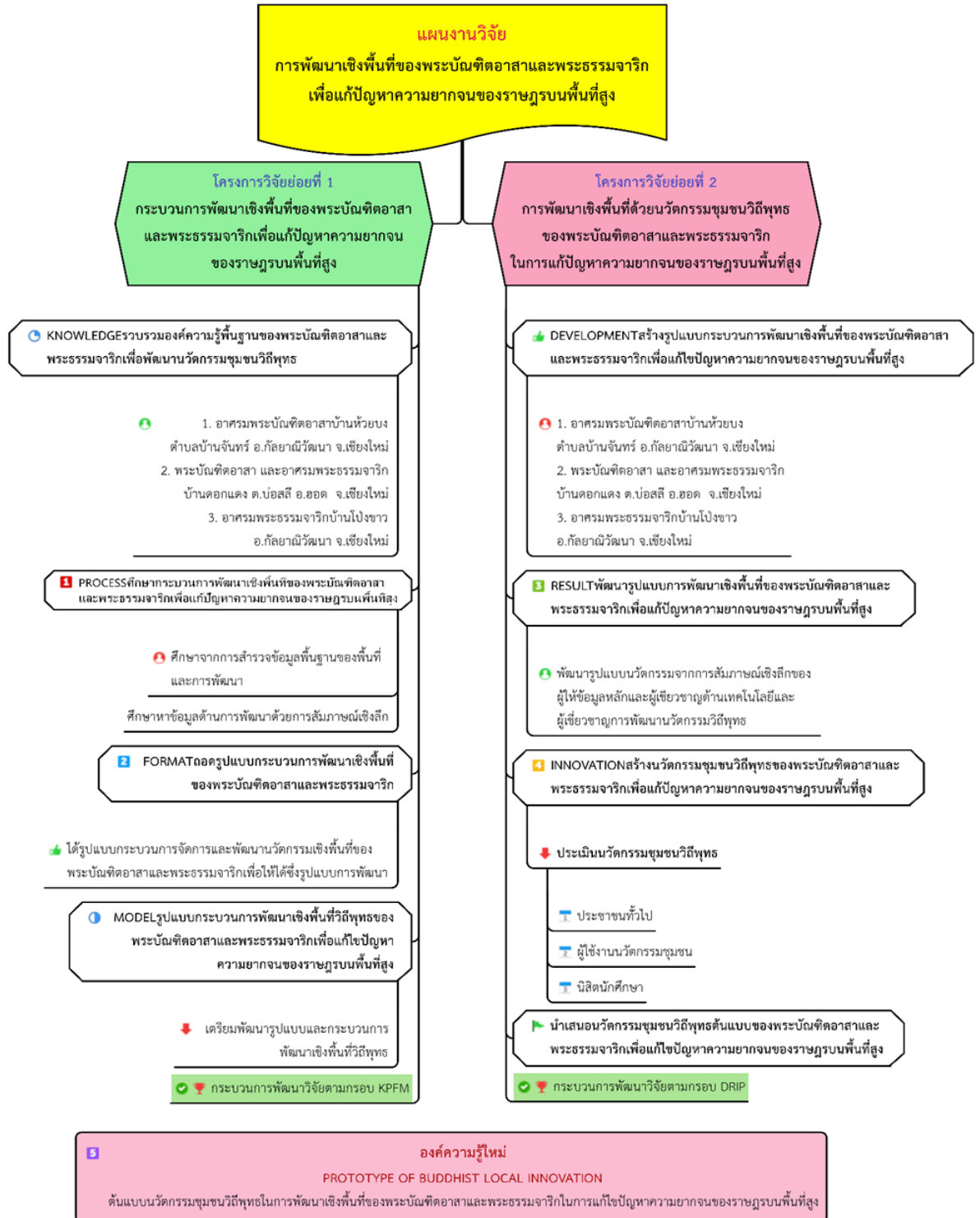
แผนการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันชิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 2 เรื่อง การวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามข้อมูลสำคัญ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ Pre-test และ Post-test และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ให้ตอบตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันชิตอาสาและพระธรรมจาริกของราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันชิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันชิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

3.12 สรุปกระบวนการวิจัย แผนการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นติตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย 2 เรื่อง มีกระบวนการวิจัยดังนี้

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยการใช้วิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยศึกษาข้อมูลจากพื้นที่อาสาสมัครจำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบ้นทิตอาสา บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ (2) อาศรมพระบ้นทิตอาสาบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ และ (3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ มีผลการศึกษาดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
 - 2) เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
 - 3) เพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ไขปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
- ผลการศึกษาวิจัย มีดังนี้

4.1 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

4.1.1 บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

จากการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจข้อมูลเชิงพื้นที่ครั้งนี้ คณะวิจัยได้รับรู้ถึงบริบทของชุมชน เช่น วิถีชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธา วัฒนธรรม ประเพณี แนวคิด หลักการวิธีการทำงานกับชุมชนของพระสงฆ์ ที่สามารถนำพัฒนากระบวนการทำงานของพระสงฆ์ในพื้นที่อื่นๆ ได้ ด้วยสภาพการเดินทางด้วยรถสี่ล้อแดงและรถกระบะไปสู่พื้นที่วิจัยนั้น เติมน้ำด้วยฝู้นเกาะใช้เวลาเดินทางประมาณ 4 ชั่วโมงจากตัวเมือง จ.เชียงใหม่ ได้เห็นการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่ทำงานกับ

ชุมชนบนดอยสูง ท่ามกลางวิถีชีวิตชุมชนที่แตกต่างหลากหลาย ด้วยความมุ่งมั่น ทุ่มเท เสียสละ และความปรารถนาดี

ข้อมูลชุมชนจากพื้นที่อาศรมจำนวน 3 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปะกาเกอญอ และนับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมและเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาบริบทชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมา ภูมิศาสตร์ ประชากร ภูมิสังคม ความเชื่อและศาสนา เศรษฐกิจชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รายได้และหนี้สิน เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการศึกษา กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

1.1 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ศึกษา บ้านดอกแดงก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2479 โดยแยกตัวออกมาจากหมู่บ้านแม่อมลอง ประชากรส่วนใหญ่เป็นเผ่ากระเหรี่ยง หรือเรียกว่าชาวปกากะญอ ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2479 มีประเพณีประจำเผ่าที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นโดยผู้นำพิธีกรรม ซึ่งได้รับความเคารพอย่างสูงสุดในชุมชน ให้เกียรติถือเป็นผู้ที่ทำพิธีจะขาดเสียไม่ได้ถึงยุคปัจจุบันยังทำอยู่

1.2 สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ เป็นพื้นที่ราบสลับกับที่ราบสูง มีลำห้วยหลายสายที่ใช้ในการทำเกษตรของหมู่บ้านที่มีลำห้วยไหลผ่าน แต่ในฤดูแล้งน้ำในลำห้วยจะแห้งแล้งไม่เพียงพอกับการทำการเกษตร ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอฮอด ประมาณ 70 กม.อากาศหนาวเย็นตลอดปี มีป่าสน มีภูเขาสลับซับซ้อน และมีทิวทัศน์ที่สวยงาม สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูงชัน สลับซับซ้อน ทอดยาวตามแนวเหนือ/ใต้ อยู่แนวเดียวกับเทือกเขาดอยอินทนนท์ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 400 ถึง 1,200 เมตร

1.2.1 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ เป็นภูเขาสูงสลับกับพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่ลายและพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่โจ้ ระหว่างเดือนพฤษภาคม-กันยายน และฤดูหนาว ระหว่างเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นฤดูที่เหมาะสมสำหรับการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสบรรยากาศความหนาวเย็นอยู่ที่ประมาณ 15 องศาเซลเซียส ส่วนในฤดูร้อนอุณหภูมิอยู่ที่ประมาณ 35 องศาเซลเซียส ทำให้อุณหภูมิในพื้นที่เฉลี่ยอยู่ที่ 25 องศาเซลเซียส

1.2.2 พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นป่าผสมผลัดใบหรือป่าเบญจพรรณ มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีสัตว์ป่าบางชนิดอาศัยอยู่ แต่ยังพบการแผ้วถางพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น เพื่อทำการเกษตรและการสร้างที่อยู่อาศัย

1.2.3 แหล่งน้ำและระบบสาธารณูปโภค ด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบ ลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านเป็นสันเขา จึงเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยหลายสายและมีลำธาร

ไหลผ่านกลางหมู่บ้าน มีลำห้วยแม่น้ำอมลองเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ภายในหมู่บ้าน และมีระบบน้ำประปาใช้สอยในครัวเรือนและภาคการเกษตร

1.2.4 การคมนาคมและการสื่อสาร ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ อยู่ระหว่างเส้นทางระหว่างเชียงใหม่-ฮอด หรือ ตอยเต่า-ฮอด และเส้นทางจากฮอด-แม่สะเรียง เส้นทางค่อนข้างคดเคี้ยวและลาดชันมาก การสัญจรเดินทางค่อนข้างยากลำบาก ซึ่งจากตัวเมือง อ.ฮอดไปบ้านดอกแดงประมาณ 40 กิโลเมตร เส้นทางจากถนนทางหลวงไปยังถนนชุมชนบ้านดอกแดง บางช่วงเป็นเส้นทางลาดยางด้วยปูนซิเมนเป็น แต่ส่วนใหญ่ยังเป็นถนนลูกรังและมีช่วงแคบติดสันเขา ต้องใช้ความระวังในการขับขี่ ยิ่งในช่วงฤดูฝนนั้นการขนส่งหรือการเดินทางมีความลำบากและอันตรายมาก ไม่มีไฟฟ้าส่องสว่างตามช่วงถนน

1.3 สภาพทางประชากร ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปะกาเกยอ ในหมู่บ้านมีจำนวนประชากรน้อย ประมาณ 200 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรประมาณ 700 คน

1.4 สภาพทางสังคม

1.4.1 ด้านศาสนา ในด้านการนับถือศาสนาและลัทธิความเชื่อนั้น ในอดีตชาวบ้านดอกแดงส่วนใหญ่นับถือผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และศาสนาคริสต์อีกบางส่วน และยังมีกรนับถือประเพณีเลี้ยงผีบรรพบุรุษด้านเดิม ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เกิดจากการริเริ่มจากพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง เดิมมีภูมิลำเนาในชุมชนแห่งนี้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างที่พักสงฆ์จากบริเวณเดิมที่เคยจัดเตรียมไว้เป็นสถานที่รองรับการเสด็จพระราชดำเนินของสมเด็จพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 มีพื้นที่ประมาณ 2 ไร่ และต่อมากำหนดเขตโดยรอบเป็นพื้นที่พักสงฆ์ในปัจจุบันมีเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่

1.4.2 ด้านการศึกษา มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนประถมศึกษาจนถึงชั้นปีที่ 6 มีนักเรียน จำนวน 53 คน ครู จำนวน 7 คน

ภาพที่ 4.1 โรงเรียนดอกแดง

1.4.3 วิธีชุมชน สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้, ไม้ไผ่ ไม้ค้อยพบบ้านเรือนที่ทำจากอิฐหินปูน มีอาคารบ้านเรือนร้างที่ไม่ได้ใช้งานซึ่งสามารถบูรณะซ่อมแซมเพื่อนำมาใช้เป็นตลาดชุมชนได้ ด้วยสภาพอากาศมีอากาศชุ่มเย็นตลอดปี จึงเหมาะแก่การปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพอากาศที่สามารถต่อยอดนำไปขายเป็นสินค้าได้ ตัวอย่าง กาแฟ, ลำไย, ลิ้นจี่, สตอเบอร์รี่, ผักเมืองหนาว, ส้ม และอื่นๆ หากมีการพัฒนาสินค้าจะสามารถสร้างรายได้ในชุมชนได้ แม้ชุมชนมีความที่แตกต่างกันบ้าง แต่ชาวบ้านชุมชนบ้านดอกแดงก็ยังมีควมสามัคคีและยังมีจิตใจเอื้อเฟื้อกันและกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสันติภาพ มีการแสดงออกในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเอาแรงกัน เช่น วันนี้ฉันไปช่วยคุณ วันหน้าคุณมาช่วยฉัน จะไม่ค่อยมีการว่าจ้างบุคคลหรือแรงงานในการทำงาน

1.5 สภาพทางเศรษฐกิจชุมชน

1.5.1 ด้านการเกษตร เนื่องจากลักษณะของดินเป็นดินร่วนและดินร่วนปนทราย ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูก ทำให้ราษฎรตำบลบ่อสถีประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ จากสภาพดินที่เหมาะสมแก่การปลูกทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตที่ดี มีโรงเรือนแปลงเกษตรสาธิตของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง แต่ชุมชนมีพืชพันธุ์พื้นบ้านหลายอย่างที่สามารถพัฒนาเป็นสินค้าชุมชนได้ มีวัตถุดิบหลายอย่างที่สามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ส่งขายได้ เช่น มะขามป้อม, มะพลอด, อ้อย, ไม้ไผ่, ถั่วดำ, ถั่วแดง ข้าวตอย, ผ้าทอชนเผ่า, มะเขือเทศ, ข้าวโพด ซึ่งมีการเพาะปลูกตามครัวเรือนและปลูกเป็นอาชีพหลัก ในการทำไร่ทำสวนสวนมากจะปลูกเฉพาะกินเองภายในครอบครัว การปลูกเพื่อค้าขายมีข้าว, ข้าวโพด, ผักชี และผักต่างๆ เช่นเพาะปลูกมะเขือเทศ มีรายได้ถึงปีละประมาณ 50,000-80,000 บาทต่อปี ด้วยสภาพอากาศเย็นสบายเกือบตลอดทั้งปี จึงทำให้พืชผักงอกงามได้ผลผลิตดี การเดินทางสัญจรมีความสะดวกยกเว้นในฤดูฝน และมีพ่อค้ามารับซื้อสินค้าทางการเกษตรถึงพื้นที่ แต่พบว่ามีการเกษตรบางส่วนยังคงใช้เคมีเกษตรในการเพาะปลูก

ภาพที่ 4.2 ผลผลิตทางการเกษตร

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่-ทำนา มีอาชีพเสริมก็คือค้าขาย เลี้ยงสัตว์ เช่น วัวควาย และนอกจากข้าวดอยและข้าวกล้อง ซึ่งเป็นสินค้าที่โดดเด่นของชุมชน ที่ได้รับการส่งเสริมจากโครงการ U2T มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในปีงบประมาณ 2565 และมีสินค้าชุมชน เช่น ผ้าทอเสื่อกะหรี่ปั๊ว มีต้นทุนการผลิตประมาณ 101-150 บาท ราคาขาย 250-350 บาท ไม้กวาด มีต้นทุนการผลิตประมาณ 20 บาทราคาขาย 35 บาท สินค้าบางส่วนมีช่องทางการจำหน่ายในตลาดร้านค้าชุมชน แต่ยังไม่มีการมีวิสาหกิจชุมชน และแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น ลาซาด้า หรือ ซ้อปี้

ภาพที่ 4.3 การปลูกข้าวดอยดอกแดง

รายได้จากการทำเกษตรกรรม

1. กะหล่ำปลีที่มีพื้นที่ปลูก 1 ไร่ มีต้นทุน 40,000 บาท ผลผลิตที่ได้มา 60,000 บาท มีค่าแรงในการปลูกต่อวัน 6,000 บาทบวกค่าแรงเก็บเกี่ยวต่อวัน 5,000 บาทและค่าขนส่ง 4,000 บาท เหลือกำไรที่ได้ประมาณ 30,000 บาทต่อปี

2. มะเขือเทศมีพื้นที่ปลูก 1 ไร่ มีต้นทุน 40,000 บาท ครั้งหนึ่งปลูกได้ 1-3 ครั้ง บวกค่าแรงในการปลูกต่อวัน 1,500 บาท และค่าแรงเก็บเกี่ยวต่อวัน 2,100 บาท รวมค่าขนส่ง 6,000 บาท เหลือกำไรประมาณ 30,000 บาทต่อรอบการเพาะปลูก

3. ถั่วดำ-ถั่วแดง ในพื้นที่ปลูก 1 ไร่ มีต้นทุน 1,500 บาท (เมล็ด) /3 ถึง บวกค่าแรงในการปลูก 1,500 บาท รวมค่าแรงเก็บเกี่ยว 3,000 บาท และค่าขนส่ง 1,000 บาท เหลือกำไรประมาณ 30,000 บาทต่อรอบการเพาะปลูก แต่มีความไม่แน่นอนด้านสภาพภูมิอากาศและปริมาณน้ำฝนในแต่ละปีที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ซึ่งส่งผลต่อรายได้ที่ไม่แน่นอนในแต่ละครอบครัว

การเพาะปลูกถั่วดำถั่วแดงและข้าวโพดกะหล่ำปลีมะเขือเทศ ถือเป็นอาชีพหลักของชุมชนในหมู่บ้านที่ทำเกษตรกรรม และยังมีโรงสีข้าวและโรงเก็บข้าวที่แต่ละบ้านที่ปลูกข้าวกินไว้กินเอง แต่ในบางปีผลผลิตเก็บเกี่ยวได้น้อยเนื่องจากสภาพฝนฟ้าอากาศ จึงไม่เพียงพอในการวางขายในตลาดชุมชนและภายนอกพื้นที่

1.5.2 ด้านปศุสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่จะเลี้ยงตามธรรมชาติส่วนมาก เช่น หมู วัว เป็ด ไก่ วัว ควาย ส่วนมาก จะพบเห็นการเลี้ยงหมูใต้ทุนบ้าน ชาวบ้านมีการสะสมมูลสัตว์เพื่อปุ๋ยคอก

1.5.3 ด้านการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านดอกแดงมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่พร้อมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พื้นที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม เช่น ดอย 360 องศา อุทยานแห่งชาติแม่ใจ สวนป่าสน

1.5.4 ด้านธุรกิจ ร้านค้าและตลาดภายในชุมชนบ้านดอกแดงพบว่ามีไม่มาก มีเพียงประมาณ 2-3 ร้านที่เปิดให้บริการจำหน่ายสินค้าเบ็ดเตล็ด ร้านขายอาหารมีเพียง 1-2 ร้าน

1.6 สภาพทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.6.1 การแต่งกาย ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสวมใส่ชุดพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน โดยผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมใส่ชุดผ้าทอยาวคลุมเข่าสีขาว สำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมสวมใส่ชุดตามยุคสมัยปัจจุบันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติในงานพิธีหรือเทศกาลสำคัญ

1.6.2 ภาษา ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่มีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ใช้ภาษาราชการในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกและสังคม

1.6.3 การจักสาน ชุมชนมีวัตถุดิบต้นไม้เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจักสานไว้ใช้เอง เช่น ชะลอมใส่พืชผักผลไม้ แต่ยังไม่มีการถ่ายทอดทักษะสู่เยาวชนเป็นเพียงการสืบสานต่อในครัวเรือน จึงยังไม่ได้มีการผลิตเพื่อการค้าหรือสร้างอาชีพ

ภาพที่ 4.4 งานจักสาน

1.6.4 การรักษานามัยพื้นบ้าน ในชุมชนและละแวกใกล้เคียงยังไม่มีสถานพยาบาลของรัฐ ยามเจ็บไข้จึงต้องรักษาพยาบาลกันเองโดยหมอพื้นบ้านหรือ ที่เรียกว่าผู้นำทางจิตวิญญาณ คือ โดยใช้ภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเบื้องต้น หากอาการ

เจ็บป่วยรุนแรงมากก็จำเป็นต้องเดินทางไกลมายังตัวอำเภอฮอด ประมาณ 1 ชม.หรือมายังโรงพยาบาลสวนดอก อ.เมืองเชียงใหม่ ใช้เวลาเดินทางไปกลับกว่า 7-8 ชม.

1.6.5 ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม ข้าวกับวิถีชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ
ชาวบ้านจะไม่นำข้าวไม่เอาออกนอกพื้นที่ชุมชน หากปีนั้นได้มีพิธีเลี้ยงผีด้วยควาย ซึ่งเป็นความเชื่อตามบรรพบุรุษ ผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่าประมาณ 3 ปี จะมีพิธีนี้ 1 ครั้ง ซึ่งจะอยู่ช่วงประเพณีมัดมือ “หิซอโค” แปลว่า (มัดมือขึ้นปีใหม่) “ลาคุปู” แปลว่า(มัดมือสิ้นปี) ของหมู่บ้าน พิธีกรรมคือวิถีชุมชนนี้บรรพบุรุษได้ยึดถือกันมาแล้ว ผู้ที่ลบลู่ ทำอะไรๆ ก็มักจะติดๆ ขัดๆ เช่น ผลผลิตข้าวควรจะได้เยอะก็ได้ ข้าวน้อย มีข้อห้ามสำคัญ คือ ครอบครัวที่มีหญิงตั้งครรภ์ ห้ามไปร่วมกินเลี้ยงในพิธีเลี้ยงผีของคนอื่นฯ ไม่ได้

ภาพที่ 4.5 วิถีข้าวกับพิธีกรรมชุมชน

การเก็บรักษาข้าวแบบพื้นเมืองท้องถิ่น คือทำเล้า(ฉางข้าว)ไว้ใกล้กับบ้านเรือนและมีการเก็บเพื่องข้าวเพื่อให้วัวควายกินในหน้าแล้ง ตามถนนหนทางและบริเวณบ้านเรือน

ข้าวบนดอยดอกแดงต้องผ่านกรรมวิธีหลายอย่าง ดังนี้

1. ต้องมีการเลี้ยงเจ้าที่ฝาย เพื่อขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าที่ทำให้มีน้ำดีในช่วงการทำงาน
2. หลังจากทำนาปลูกข้าวเสร็จก็จะเลี้ยงเจ้าที่ที่ดูแลนาข้าว เพื่อให้ดูแลต้นข้าวและนาข้าวให้ดีและให้ได้ผลผลิตเยอะ

3. ตอนเก็บเกี่ยวผลผลิต จะมีพิธีเรียกขวัญข้าว

4. หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จมากลับมาที่บ้านใส่ในยุ้งฉาง จะทำพิธีขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือเจ้าที่ที่รักษายุ้งฉาง เป็นอันเสร็จพิธีของการทำนา

5. ชุมชนยังคงอนุรักษ์พิธีลงแขกเกี่ยวข้าว หรือเรียกว่าการเอามื้อ คือการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วยแรงงานแทนการจ้างงาน เป็นการลดต้นทุนและเสริมสร้างความสามัคคี ในระหว่างทำงานและการได้ทานข้างร่วมกันกลางวงใหญ่ เหมือนการสานสัมพันธ์กิจกรรมชุมชนเพราะทุกคนจะออกมาช่วยกันจนเสร็จงาน

ภาพที่ 4.6 กิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ชุมชนบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

2.1 ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ศึกษา ชุมชนบ้านห้วยบงแต่เดิมเรียกว่าบ้านหนองเจ็ดหน่วย เนื่องจากมีลำห้วย 7 สายไหลผ่านพื้นที่ ซึ่งชุมชนตั้งอยู่ในต้นน้ำแม่แจ่ม เป็นหมู่บ้านปกากะญอ ที่เก่าแก่มากแห่งหนึ่งในเขตขุนน้ำแม่แจ่ม หรือที่ชาวปกากะญอ เรียกว่า มูเจะคี บริเวณพื้นที่เดิมไปด้วยป่าต้นสนจำนวนมากเป็นหลายพันไร่ มีคำขวัญว่า "กัลยาณิวัฒนาสูงสง่า ป่าสนพันปี แหล่งวัฒนธรรมสามชนเผ่า พระธาตุเก่าล้ำค่า ททธาราแหล่งต้นน้ำ งามเลิศล้ำดินแดนในฝัน" ชาวบ้านในอดีตพื้นที่เดิมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีกอไม้ไผ่บงกอขนาดใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าบ้านห้วยบง เริ่มมีการตั้งรกรากมากกว่า 160 ปี ทำเลที่ตั้งอยู่บนภูเขาสูงเหนือระดับทะเลประมาณ 800-1200 เมตรติดกับภูเขาเขตติดต่ออ.ปาย และอ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์ชาวปกากะญอหรือกะเหรี่ยง

2.2 สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ

2.2.1 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ ชุมชนอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 165 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง ประมาณ 3-4 ชั่วโมง บนหนทางที่คดเคี้ยวตามสันเขาสูงชัน บ้านห้วยบงเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ท่ามกลางภูเขาเขียวในเขตป่าดิบเขาสลักป่าสน ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและมีชีวิตพึ่งพาผูกพันกับผืนป่า พื้นที่เดิมไปด้วยเนินเขาสลักซับซ้อน อยู่สูง

กว่าระดับทะเล 900-1,400 เมตร เป็นพื้นที่ราบสูง มีลำห้วย และทางน้ำขนาดเล็กหลายสาย ลักษณะพืชพรรณส่วนใหญ่เป็นป่าสน มีสภาพอากาศร้อนชื้นและหนาวเย็นในช่วงฤดูหนาว ประมาณ 15 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำที่สุด 3 องศาเซลเซียสและอุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 26 องศาเซลเซียส

2.2.2 พื้นที่ป่าไม้ ในอดีตพื้นที่เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีกอไม้ไผ่บงกอขนาดใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านเริ่มที่จะอพยพเข้ามาจากที่ต่างๆมากขึ้น ทำให้มีการบุกรุกป่าทั้งการสร้างบ้านเรือนและการประกอบอาชีพมากขึ้น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยเริ่มเสื่อมโทรมลง เพราะมีจำนวนประชากรมากขึ้นที่มีความต้องการใช้ประโยชน์จากป่า

2.2.3 แหล่งน้ำและระบบสาธารณสุข พื้นที่ชุมชนอยู่ใกล้ตัวเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลวัดจันทร์เฉลิมพระเกียรติและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

2.2.4 การคมนาคมและการสื่อสาร การเดินทางมายังชุมชนสามารถใช้ 2 เส้นทางคือ เชียงใหม่-ปาย-วัดจันทร์ และวัดจันทร์-สะเมิง เส้นทางแคบคดโค้งและมีความลาดชันมากทำให้การเดินทางค่อนข้างยากลำบาก โดยเฉพาะในช่วงหน้าฝนบางเส้นทางไม่สามารถเดินทางได้ สำหรับการเดินทางด้วยรถโดยสารมีวันละ 2 รอบ ทั้งขาเข้าเมืองและออกเมือง ในตัวเมืองมีที่ทำการไปรษณีย์ไทยและขนส่งเอกชน คือเคอร์รี่และเฟลซ

2.3 สภาพทางประชากร ชุมชนบ้านห้วยบงหรือเดิมเรียกว่าบ้านหนองเจ็ดหน่วย มีจำนวนประชากรประมาณ 1,000 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำเกษตร เช่น ทำไร่หมุนเวียน ค้าขาย ทอผ้า รับจ้างทั่วไป

2.4 สภาพทางสังคม

2.4.1 ด้านศาสนา ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณบรรพชน มีจำนวนหนึ่งที่นับถือคริสต์ศาสนา มีผู้นำศาสนาในแต่ละหมู่บ้านได้แก่ หยีโซ่ หรือ ความศรัทธาในท้องถิ่น มีพระธรรมจาริก และศิษยาภิบาลประจำท้องถิ่น เป็นต้น ชาวบ้านทั้งสองศาสนามีความกลมเกลียวและมีความสามัคคีกัน เมื่อชุมชนมีเทศกาลงานบุญทุกคนก็จะมาร่วมแรงร่วมใจช่วยงานกัน

ภาพที่ 4.7 เส้นทางไปยังชุมชนบ้านห้วยบง

2.4.2 ด้านการศึกษา โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านห้วยบง คือ โรงเรียนมัธยมกัลยาณิวัฒนาเฉลิมพระเกียรติ เป็นประจำอำเภอกัลยาณิวัฒนา ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีนักเรียนประมาณ 220 คน ครูและบุคลากรทางการศึกษารวมประมาณ 20 คน มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ตั้งอยู่ใกล้กับอีกหมู่บ้านอีก ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมปลาย เพราะในอดีตชาวบ้านยังไม่ให้ความสนใจเรื่องการศึกษามากนัก ปัจจุบันเริ่มส่งลูกหลานเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น ชุมชนยังมีที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปกากะญอศึกษาวัดห้วยบง ซึ่งมีสถาบันการศึกษาและหน่วยงานหลายแห่งได้เข้ามาศึกษาดูงานและใช้เป็นพื้นที่วิจัย กลายเป็นแหล่งรวบรวม ถ่ายทอด และเรียนรู้หลากหลายด้าน ทั้งภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม สังคม และศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ของชุมชน

ภาพที่ 4.8 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปกากะญอศึกษาวัดห้วยบง

2.4.3 วิถีชุมชน ชุมชนบ้านห้วยบงมีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม การแต่งกาย ภาษาพูด และภาษาเขียนเป็นของตัวเอง มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รักความสงบ มีสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นในระบบเครือญาติ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณมีบรรพชนจำนวนหนึ่งที่นับถือคริสต์ศาสนา และมีผู้นำศาสนาในแต่ละหมู่บ้านได้แก่ หยีไข่ หรือ บุคคลผู้ได้รับความศรัทธาในชุมชน

วิถีชีวิตของชาวบ้านผูกพันกับวิถีข้าว พิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในนาข้าวจึงมีเครื่องดนตรีประเภทเป่า เรียกว่า แกว ทำมาจากเขาสัตว์ งา หรือไม้ เช่น งาข้าง เขาควย เขาวัว จะใช้เป่าขณะเดินทางไปทำงานตามท้องไร่ท้องนา ในฤดูเก็บเกี่ยวข้าวจะมีการเป่าเสียงดังเพื่อให้ทุกคนได้ยิน เพื่อ

บอกกล่าวว่าจะถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ซึ่งชุมชนบ้านห้วยบงยังคงอนุรักษ์เครื่องดนตรีชนิดนี้อยู่ ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

2.5 สภาพทางเศรษฐกิจชุมชน

2.5.1 ด้านการเกษตร นอกจากการประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก ทั้งข้าวและพืชไร่ เช่น ถั่วลิสง พักทองญี่ปุ่น สาเล่ พลับ ท้อ อะโวคาโด ชาและกาแฟ ผลิตผลทางการเกษตรบางชนิดมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่ โดยเฉพาะผักทองญี่ปุ่นที่มีการเพาะปลูกจำนวนมาก ภายในวัดห้วยบงมีสวนกาแฟป่า ปลอดภัยเนื่องจากเติบโตตามธรรมชาติ ต้นกาแฟมีอายุกว่าร้อยปีอยู่หลังวัดห้วยบงกว่า 100 ไร่ เป็นสายพันธุ์โรบัสต้าที่ได้รับความนิยมในตลาด ด้วยภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการเติบโตของกาแฟ ทำให้รสชาติดี กลิ่นหอมเข้ม ซึ่งในอดีตชาวบ้านนิยมปลูกเมี่ยง (ชา) แต่ให้ผลตอบแทนต่ำมาก จึงหันมาปลูกกาแฟกันมากขึ้นเพราะให้ผลตอบแทนที่ดีกว่า แต่ยังคงขาดการแปรรูปและส่งเสริมเป็นอาชีพ และการสนับสนุนด้านการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีเพียงพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อผลผลิตไปแปรรูปและขายต่อ

ภาพที่ 4.8 กิจกรรมส่งเสริมการขายกาแฟในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่

2.5.2 ด้านปศุสัตว์ ชาวบ้านยังมีการเลี้ยงสัตว์เช่นไก่พื้นเมืองและหมู

2.5.3 ด้านการท่องเที่ยว ชุมชนตั้งอยู่ไม่ไกลจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์ ตกห้วยฮ่อม จุดชมวิวยุทธอุทยานแจ้ห่ม วัดจันทร์ มีบริการโฮมสเตย์และที่พักอุทยานไว้บริการนักท่องเที่ยว

2.5.4 ด้านธุรกิจ แกนนำชุมชนได้มีการรวมตัวก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านห้วยบง เพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมสินค้าชุมชนเพื่อจำหน่ายในพื้นที่และนอกพื้นที่ ชุมชนมีการค้าขายที่เป็นจุดเด่น เช่น ผ้าทอมือ ทอเป็นชุดประจำท้องถิ่น ยาม ผ้าคลุมไหล่ รับจ้าง เนื่องจากชุมชนใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม จึงมีร้านค้าและร้านกาแฟเกิดขึ้นมากมาย จึงมีร้านค้าชุมชน เช่น ร้านกาแฟ

ขนาดเล็ก ร้านขายอาหาร ของฝากและของที่ระลึก ปั่นน้ำมันหอยดเหริยญ ตลาดนัดขายสินค้าชุมชน และพืชผลทางการเกษตร

ภาพที่ 4.9 ชุมจำหน่ายสินค้าชุมชนในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่

2.6 สภาพทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.6.1 การแต่งกาย ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสวมใส่ชุดพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน โดยผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมใส่ชุดผ้าทอยาวคลุมเข่าสีขาว สำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมสวมใส่ชุดตามยุคสมัยปัจจุบันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติในงานพิธีหรือเทศกาลสำคัญ

2.6.2 ภาษา ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่มีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ใช้ภาษาราชการในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกและสังคม

2.6.3 หัตถกรรมและงานฝีมือ มีการจักสานเพื่อใช้สอยและจำหน่าย ซึ่งชุมชนมีวัตถุดิบต้นไม้เป็นจำนวนมาก ส่วนมากจะเป็นการแปรรูปไม้ไผ่เป็นแก้วน้ำหรือแจกัน ชะลอมไก่อ แต่ที่โดดเด่นมากคือผ้าทอมือ เช่น ย้อม ชุดพื้นบ้าน ผ้าคลุม

2.6.4 การรักษานามยพื้นบ้าน ยังคงรักษาความเชื่อทางบรรพบุรุษเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย จะมีการบูชาโดยการเลี้ยงผีตามความเชื่อที่ว่า การเจ็บไข้เพราะมีดวงวิญญาณของบุรุษมาเบียดเบียน เพื่อมาขอส่วนบุญจากญาติพี่น้อง รวมถึงการใช้พืชพรรณสมุนไพรในพื้นที่ของวัดเป็นพื้นที่สำหรับการศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านสมุนไพรพื้นบ้านและสมุนไพรป่า

2.6.5 ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม ผู้นำทางความเชื่อ (ฮีโป) และผู้อาวุโสในชุมชน มีบทบาททางความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชน เช่น งานสืบสานวัฒนธรรมชนเผ่า งานบุญปีใหม่ เลี้ยงผีต้นน้ำ

ภาพที่ 4.10 ภาพศิลปะภายในศูนย์ปกากะญอศึกษาวัดห้วยบง

3. ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

3.1 ประวัติความเป็นมา บ้านจันทร์มีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นชาวปกากะญอว่า “โซ่ค่อที” ซึ่งคำว่าโซ่ แปลว่าพระเจดีย์ (พระธาตุ)โซ่ค่อที จึงมีความหมายว่าบ้านดินทาตุ ชุมชนบ้านจันทร์เป็นชุมชนเกษตรกรรม และชุมชนชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ในอดีตพบซากโบราณสถานจำนวนมาก สันนิษฐานว่า อาจเคยเป็นวัดร้างเก่ามาก่อน ปัจจุบันเป็นแหล่งเที่ยวชมป่าสน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงหรือเรียกว่า ปกากะญอ ชุมชนอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 165 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง ประมาณ 3-4 ชั่วโมง บนหนทางที่คดเคี้ยวตามสันเขาสูงชัน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณบรรพชน พื้นที่ชุมชนตั้งอยู่ในต้นน้ำแม่แจ่ม บริเวณพื้นที่เดิมไปด้วยป่าต้นสนจำนวนมากเป็นหลายพันไร่ มีคำขวัญว่า “กัลยาณิวัฒนาสูงสง่า ป่าสนพันปี แหล่งวัฒนธรรมสามชนเผ่า พระธาตุเก่าล้ำค่าทหธาราแหล่งต้นน้ำ งามเลิศล้ำดินแดนในฝัน” ตั้งอยู่บนภูเขาสูงเหนือระดับทะเลประมาณ 800-1,200 เมตรติดกับภูเขาเขตติดต่อ อ.ปาย และ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ชาวบ้าน

ชุมชนแห่งนี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นมานานกว่า 300 ปี ที่ผ่านมามีวัดจันทร์ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายด้วยรูปแบบวิหารที่แปลกตา เหมือนหลังคาใส่แฉ่นตา บ้างก็นิยมเรียกว่าวิหารแฉ่น แต่วัดจันทร์เกือบกลายเป็นวัดร้าง จนกระทั่งมีพระสงฆ์จากประเทศพม่าเห็นว่าบริเวณนี้สงบยิ่งนักจึงปักกลดบำเพ็ญเพียรภาวนา ต่อมาชาวบ้านจึงช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ โดยมีหลวงพ่อดุตมะเป็นประธานต่อมาท่านมรณภาพระหว่างเดินทางกลับพม่า ท่านครูบาศรีวิชัยซึ่งเป็นนักบุญแห่งล้านนาได้เดินทางธุดงค์มาจากอ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน พบเจดีย์ยังบูรณะไม่เสร็จจึงชวนชาวบ้านมาช่วยกันบูรณะต่อจนสำเร็จ

ภาพที่ 4.11 อาคารพระธรรมจาริกวัดจันทร์

3.2 สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ

3.2.1 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ ชุมชนเป็นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ จึงเป็นเส้นทางที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทิวทัศน์ที่งดงามเหมือนต่างประเทศแถบหนาว

3.2.2 พื้นที่ป่าไม้ เป็นป่าผสมผสานระหว่างป่าสนและป่าเต็งรัง อยู่ในพื้นที่ป่าช้า ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชน ป่าใช้สอย มีการใช้ประโยชน์จากไม้ในการสร้างบ้านและใช้เป็นเชื้อเพลิง เช่น ไม้สน และต้นไผ่ ซึ่งถือว่าเป็นพืชที่สำคัญของหมู่บ้านที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่นการขุดหน่อไม้มาปรุงอาหารและขาย ลำต้นไผ่นำมาสร้างที่อยู่อาศัยและอุปกรณ์การเกษตร เป็นภาชนะเช่น แก้วน้ำ สำหรับใช้ในงานหรือพิธีกรรมต่างๆ รวมถึงหนอนในไม้ไผ่ก็สามารถนำมารับประทานได้

ภาพที่ 4.12 สภาพป่าสนรายล้อมในชุมชน

3.2.3 แหล่งน้ำและระบบสาธารณสุข มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญคือ ห้วยแจ่ม หลวง ห้วยฮ่อม ห้วยแม่อุบ ห้วยนาเกลือหอย และห้วยยา มีประปาภูเขาซึ่งมีแหล่งต้นน้ำมาจากอ่างห้วยบ้านร้างและห้วยอ้อ และน้ำฝน ยังมีระบบน้ำประปาไว้บริโภคใช้สอย

3.2.4 การคมนาคมและการสื่อสาร การเดินทางมายังชุมชนสามารถใช้ 2 เส้นทางคือ เชียงใหม่-ปาย-วัดจันทร์ และวัดจันทร์-สะเมิง เส้นทางแคบคดโค้งและมีความลาดชันมากทำให้

การเดินทางค่อนข้างยากลำบาก โดยเฉพาะในช่วงหน้าฝนบางเส้นทางไม่สามารถเดินทางได้ สำหรับการเดินทางด้วยรถโดยสารมีวันละ 2 รอบ ทั้งขาเข้าเมืองและออกเมือง ในตัวเมืองมีที่ทำการไปรษณีย์ไทยและขนส่งเอกชน คือเคอร์รี่และเฟลซ

3.3 สภาพทางประชากร ชุมชนบ้านวัดจันทร์จำนวนประชากรประมาณ 900 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำเกษตร ค่าขาย ทอผ้า พนักงาน ลูกจ้างเอกชน รับจ้างทั่วไป มีการรวมตัวออกเป็นหลายกลุ่มเพื่อสร้างความกลมเกลียวสามัคคีและคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า สมาชิกกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ สมาชิกกลุ่มสตรี/แม่บ้าน สมาชิกกลุ่มอาสาสมัคร อสม.

สถิติจำนวนประชากรแยกหมู่บ้าน
ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนประชากรแยกตามเพศ (คน)		รวมทั้งสิ้น
		ชาย	หญิง	
๑	ห้วยอ่อม	๒๐๘	๑๙๕	๔๐๓
๒	สันม่วง	๒๔๘	๒๔๘	๔๙๖
๓	วัดจันทร์	๔๓๙	๔๑๓	๘๕๒
๔	หนองเจ็ดหน่วย	๔๘๓	๔๗๓	๙๕๖
๕	แจ่มน้อย	๒๒๕	๒๑๕	๔๔๐
๖	หนองแดง	๓๔๓	๓๑๕	๖๕๘
๗	เด่น	๓๗๗	๓๓๐	๗๐๗
รวม		๒,๓๒๓	๒,๑๘๙	๔,๕๑๒

ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕ ได้รับความอนุเคราะห์จาก สำนักงานทะเบียนราษฎรอำเภอกัลยาณิวัฒนา

ภาพที่ 4.13 ข้อมูลจำนวนประชากร ตำบลบ้านจันทร์

แหล่งข้อมูล http://www.banchan.go.th/index.php?_mod=MldrUFRRPT0&no=aFRoSw.

3.4 สภาพทางสังคม

3.4.1 ด้านศาสนา ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีบางส่วนที่นับถือศาสนาคริสต์ ที่นี้มี“วัดแว่น” ซึ่งเป็นคำเรียกที่ใช้กันในชุมชน ด้วยวิหารที่มีลักษณะเหมือนสวมแว่นตาอยู่หน้าวิหาร เนื่องจากวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ผนังส่วนหนึ่งทำด้วยแผ่นไม้สักและปิดบังแสงแดด ช่างจึงได้เจาะแผ่นไม้บางส่วนของจั่วออกที่มีลักษณะคล้ายดวงตา เพื่อให้แสงอาทิตย์สาดส่องเข้ามาในวิหาร เมื่อทำเสร็จมีลักษณะคล้ายแว่นตา ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่ได้นำกระจกมาสวมใส่แต่อย่างใด แต่เกรงว่าทรัพย์สินในวิหารที่มีพระประธานเป็นพระสิงห์ 3 อายุกว่า 300 ปี และพระพุทธรูปองค์อื่นๆ อีกจำนวนมากอาจจะสูญหาย จึงนำกระจกกรองแสงสีด้ามืดไว้ วิหารหลังนี้จึงดูเหมือนสวมแว่นตาได้กลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนและนักท่องเที่ยว และนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์งานหัตถกรรมและของที่ระลึกต่างๆ ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

3.4.2 ด้านการศึกษา มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่บ้านวัดจันทร์ โรงเรียนระดับประถมศึกษาคือโรงเรียนบ้านวัดจันทร์

3.4.3 วิธีชุมชน ชาวบ้านมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ สืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ ทั้งการแต่งกาย อาหารการกิน วิถีกิจกรรม ประเพณี ทัศนคติและความเชื่อ เช่น การนับถือผี เคารพบูชาธรรมชาติ แม่นมีระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาในชุมชนและผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบจากการท่องเที่ยว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสืบสาน รักษา คุณค่านั้นไว้ ซึ่งแทบทุกบ้านจะมีอุปกรณ์ทอผ้า ซึ่งการทอผ้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ผ้าที่ทอก็นำมาสวมใส่กันเองโดยเฉพาะพิธีงานสำคัญ

3.5 สภาพทางเศรษฐกิจชุมชน

3.5.1 ด้านการเกษตร พื้นที่ทำการเกษตรมีทั้งนาข้าว ไร่ สวน แปลง ในการปลูกข้าวสวนผลไม้และวนเกษตร มีการใช้รถไถแทนวัวควายบ้างในการทำการเกษตร และบ้างก็ใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมปลูกฟักทองญี่ปุ่น ข้าวกล้อง กะหล่ำปลีรูปหัวใจ กะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี กะหล่ำปีแดง ชุกินี ผักกาดหวาน ผักกาดหอมห่อ ถั่วลันเตาหวาน ถั่วแขก และปลูกผลไม้เพื่อจำหน่ายเช่น เสาวรส อาโวคาโด เคพกูสเบอร์รี สาลี่ ส้ม เกรฟฟรุต บัวย พลับ ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และสินค้าทางการเกษตรที่โดดเด่นที่สุดคือ กาแฟสายพันธุ์อาราบิก้า ที่มีรสชาติอร่อยด้วยสภาพภูมิอากาศและดินที่ดี จนเป็นชุมชนที่จำหน่ายกาแฟทั้งสดและแปรรูปโดยผู้ประกอบการในพื้นที่

ภาพที่ 4.14 การคัดเลือกกาแฟเชอร์รี่เพื่อนำไปกะเทาะเปลือกก่อนนำเมล็ดกาแฟไปตากแห้ง

3.5.2 ด้านปศุสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ในป่า เลี้ยงโค กระบือ โดยเลี้ยงแบบธรรมชาติ คือปล่อยให้สัตว์เข้าไปหากินเองในป่าช่วงเช้าถึงเย็น และมีไถ่พื้นบ้าน ไก่ดำ หมูป่า ที่นิยมเลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร

3.5.3 ด้านการท่องเที่ยว อาานิสงส์จากการเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับอุทยานแห่งชาติป่าสนวัดจันทร์ ชุมชนจึงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่ใช้เส้นทางจากอ.ปาย แวะเวียนเข้ามาในชุมชนเพื่อเดินทางท่องเที่ยวต่อไปยัง อ.สะเมิง

3.5.4 ด้านธุรกิจ ชุมชนเริ่มมีร้านค้าและศูนย์บริการเพิ่มขึ้น เช่น ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด ร้านกาแฟ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ที่พักหรือโฮมสเตย์

3.6 สภาพทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.6.1 การแต่งกาย ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสวมใส่ชุดพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน โดยผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมใส่ชุดผ้าทอยาวคลุมเข่าสีขาว สำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมสวมใส่ชุดตามยุคสมัยปัจจุบันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติในงานพิธีหรือเทศกาลสำคัญ

3.6.2 ภาษา ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่มีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ใช้ภาษาราชการในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกและสังคม

3.6.3 การหัตถกรรมและจักสาน ชุมชนแห่งนี้มีวัดจันทร์ที่มีวิหารเพียงหนึ่งเดียวในประเทศไทยที่มีแปลกตามาก คือคล้ายกับใส่แว่นตาจนถูกเรียกจนติดปากว่า วัดแว่น กลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน และนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์งานหัตถกรรมเป็นผ้าทอกระเหรี่ยง เช่น ย่อม หมวก ผ้าคลุมไหล่ ชุดประจำถิ่น โดยเฉพาะย่ามวัดจันทร์ ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.15 สัญลักษณ์วัดแว่น เป็นวิหารไม้โบราณภายในวัดจันทร์

3.6.4 การรักษานามัย มีโรงพยาบาลวัดจันทร์เฉลิมพระเกียรติเป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอ แต่ก็ยังมีการสืบสานวิธีการรักษาโดยหมอพื้นบ้านและหมอต้าแย

3.6.5 ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม นอกจากพิธีเรียกขวัญหรือการมัดมือรับขวัญ พิธีที่สำคัญของชุมชนคือวิถีข้าว การบวงสรวงผีเกิดจากความเชื่อว่านาข้าวแต่ละแปลงมีผีที่ดูแลผืนนา

วิธีการบวงสรวงนั้นชาวบ้านจะนำเลือดไก่มาเช่นหัวโศกโดยป้ายเลือดไว้ที่เสาไม้ไผ่ จากนั้นนำขนไก่มาปักไว้เป็นสัญลักษณ์

การวิจัยนี้ได้ทำการสำรวจบริบทชุมชนในพื้นที่อาศรมของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกทั้ง 3 แห่ง พบว่ามีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานด้านนี้สิน รายได้ อาชีพ และระดับการศึกษา อาจสรุปได้ว่าชุมชนที่มีความพร้อมมากกว่าในด้านสถานศึกษา สิ่งอำนวยความสะดวก ระบบสาธารณสุข โภค แหล่งค้าขาย จะมีรายที่มากกว่า แต่อาจจะมีหนี้สินที่มากกว่าตามมาได้ จึงสามารถอนุมานได้ว่าความเจริญทางวัตถุ ย่อมนำมาซึ่งความต้องการที่มากขึ้นตามเหตุปัจจัย และสิ่งแวดล้อมทางสังคม

4.1.2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกได้โดยการน้อมนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับชุมชนในการดำเนินชีวิตที่ยากลำบาก ชุมชนบนพื้นที่สูงมีหลายครอบครัวต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำ ขาดโอกาสทางการศึกษาที่จะสามารถสร้างอาชีพนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรมตามบรรพบุรุษ จนก่อเกิดความทุกข์ยากในการเลี้ยงชีพ การดิ้นรนหาปัจจัยสี่จนเข้าสู่สภาวะความยากจน การแก้ปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการตามนัยแห่งกฎทันทสูตร เป็นแนวทางในการจัดการความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้นและลูกหลานในหมู่ประชาชน แก้ไขปัญหาความยากจนที่ยั่งยืนแบบพุทธบูรณาการ (กรณีศ ดวงใบ, 2559, น.43-44.)

ภาพที่ 4.16 กิจกรรมสืบสานปีใหม่ของกาเถาะญอ 2565

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก สามารถพัฒนาและเชื่อมโยงไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างไรบ้าง การวิจัยนี้ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่ภาครัฐหรือหน่วยงานราชการ ที่มีส่วน

เกี่ยวข้อง มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ ในการทำงานพัฒนาชุมชนและสังคมบนพื้นที่สูง โดยแต่ละท่านได้ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งเป็นขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

จากการสัมภาษณ์พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก. พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ, เลขาธิการศูนย์พระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดา พระอารามหลวง. วันที่ 30 พ.ย. 65) ท่านได้ให้แนวคิดและมุมมองในการประพุดิตนของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกบนพื้นที่สูงซึ่งมีความหลากหลายในวิถีชีวิตแตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่และภูมิสังคม มีถ้อยความบางช่วงบางตอนที่สะท้อนถึงการทำงานเชิงพื้นที่ของพระสงฆ์ ซึ่งเปรียบตั้งผู้นำทางจิตใจของชุมชน ยกความบางส่วนมาดังกล่าวนี้...

...“อาตมาก็ให้กำลังใจชาวบ้าน ความรู้ ให้อุหนุน ไปดู ไปตาม”...“ชาวบ้านหมดกำลังใจ ก็ไปดู ไปเยี่ยม”...“พระเป็นสิริมงคล ไปเหยียบแผ่นดิน แม้กระทั่งไปปลูก ก็ไป ไปให้กำลังใจชาวบ้านก็หลายพื้นที่ บางก็บอกไปสวนผมหน่อย”...“ขอให้เขาได้มีกำลังใจ ส่งเสริม ให้ความรู้ให้กำลังใจ”...“งานสาธารณะทุกคนมาช่วยกันหมด โรงเรียนทำห้องน้ำ ชาวบ้านมีญาติพี่น้อง มีอะไรมาช่วยเหลือกัน”...“ไม่มีปัญหากับผู้นำศาสนาอื่นๆ คนอยู่ในเมืองเข้าไปป้อนข้อมูลให้กับคนกลุ่มนี้ ความเป็นจริงคนเหล่านี้เขาไม่มีอะไร มาช่วยกันทำนั่นนี่ แต่ไม่กลับนะ ผสมปูนเทพุน เป็นเครือข่าย เป็นญาติมีอะไรช่วยเหลือกัน”...

ภาพที่ 4.17 ภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ, เลขาธิการศูนย์พระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดา พระอารามหลวง

จากการถ่ายทอดประสบการณ์และแนวคิดต่างๆ สามารถสรุปได้ว่าการประพุดิตนและปฏิบัติตนตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดของพระสงฆ์ ผู้เปรียบเสมือนผู้นำชุมชนเป็นกระบวนด้านศักยภาพของผู้นำในการพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาการพัฒนาแผนชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (นิศรา จันท์เจริญสุข และคณะ, 2555) พบว่าแนวทางและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแผนชุมชนของหมู่บ้านตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องมุ่งเน้นผู้นำชุมชน

จะต้องทำหน้าที่สร้างพลังชุมชน ความตั้งใจจริง โดยสร้างความรักความสามัคคีของคนในชุมชนและความเชื่อมั่นศรัทธาที่มีต่อผู้นำและกลุ่มผู้นำ

แต่กระนั้นก็ตามแม้พระสงฆ์เองก็ถือว่าเป็นผู้ฝึกตน ย่อมต้องการกำลังใจจากผู้นำ เพื่อไปนำผู้อื่นอีกเช่นกัน เพราะการทำงานเชิงพื้นที่สูงต่างพบกับความยากลำบากและอุปสรรคหลายด้าน ย่อมหมดกำลังใจไปบางครั้ง ความบางตอนจากการสัมภาษณ์เชิงลึก คุณสุชาติ แก้วก้อ เจ้าหน้าที่บริหารโครงการพระบัตติพัฒน์พัฒนาราชวรณพื้นที่สูง กล่าวคือ...“เราได้กำลังใจจากองค์อธิการบดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพรหมบัตติพัฒน์ ท่านบอกเราว่าไปให้ชาวบ้านเขาเห็นหน้า ท่านก็ถือว่าประสบผลสำเร็จแล้ว เพราะชาวบ้านเขาไม่รู้จักมาก่อนไง พระเป็นยังไง นุ่งเหลือง ห่มเหลืองเป็นยังไง ชาวบ้านบางพื้นที่สมัยก่อนไม่รู้จัก พระไปปรากฏตัวในหมู่บ้านได้ ก็ถือว่าประสบผลสำเร็จแล้ว”... พระสงฆ์นักพัฒนาคือผู้นำทางจิตใจที่ต้องไปดูแลชุมชนและความสงบในสังคม...“เราต้องไปอยู่กับชาวบ้าน ไปฝังตัวไปอยู่กับชาวบ้านว่า แสดงตัวว่าเราเป็นลูกเป็นหลาน เรามาเนื้อฝากตัวเป็นลูกเป็นหลานชาวบ้าน เราไปอยู่ในชุมชน ชาวบ้านเขากินอะไร พระต้องกินแบบนั้น แต่ถ้าเป็นวิธีการอื่นเขาจะมาเป็นครั้งๆ มาแจกของ แต่ก็ไม่ได้อยู่ตลอด เขามาหมู่บ้านนี้ เราก็เจอ ถ้าสมมุติว่าบ้านนี้สามารถที่จะให้คนมานับถือศาสนากันได้เนี่ย จะต่อน้ำประปาภูเขาให้”...(ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก คุณสุชาติ แก้วก้อ เจ้าหน้าที่บริหารโครงการพระบัตติพัฒน์พัฒนาราชวรณพื้นที่สูง วันที่ 28 ธ.ค.65)

ภาพที่ 4.18 ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก คุณสุชาติ แก้วก้อ
เจ้าหน้าที่บริหารโครงการพระบัตติพัฒน์พัฒนาราชวรณพื้นที่สูง

บทบาทของพระสงฆ์นั้นมีส่วนช่วยให้ความรู้และทัศนคติที่ดีในการใช้ชีวิตทั้งในทางโลกและทางธรรม เช่น ทำให้มีสติ มีสมาธิในการตัดสินใจ กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ไปในทางที่ดีขึ้นมากขึ้น (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบ้านจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ คุณสุดารัตน์ เต็มสิริ ชาวบ้าน วันที่ 24 ธ.ค.65)

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก มีแนวทางการบริหารงานโดยแผนการขยายพื้นที่ให้มีพระอยู่ประจำอาศรม ขยายหมู่บ้านบริวารโดยการเข้าไปสร้างศาลาบำเพ็ญบุญ เพื่อให้ชาวบ้านมีสถานที่ทำบุญ อบรมคุณธรรมจริยธรรม เน้นหนักให้พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเข้าไปจัดกิจกรรมทำวัตรสัจจร ทำบุญสัจจรตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ให้ครอบคลุมหมู่บ้านกลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูงมากยิ่งขึ้น หากกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ยังคงดำเนินไปอย่างเหนียวแน่นและได้รับการสนับสนุนจากองค์กรอื่น เช่น ภาศึเครือข่ายต่างๆ ให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่นนั้นการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านต้นทุนทางชุมชน เชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ในระดับประเทศและนานาชาติได้

บทบาทของพระสงฆ์ไม่ได้มุ่งเน้นที่การสร้างรายได้หรือส่งเสริมอาชีพในชุมชน เนื่องด้วยข้อจำกัดในพระวินัยสงฆ์ซึ่งต้องงดเว้นวิถีชีวิตและการกระทำอันเป็นของชาวบ้าน คืองดเว้นกิจกรรมความเคยชิน หรือการใช้ชีวิตแบบชาวบ้านต่างๆ เช่น การค้าขาย การหุงต้มอาหาร การใช้เสื้อผ้าอย่างคลุหัสต์ เช่น เหตุการณ์คราวหนึ่งที่มีชาวบ้านบางส่วนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการส่งเสริมอาชีพการแปรรูปกาแฟบนพื้นที่สูง ที่มีความเห็นว่าพระสงฆ์นักพัฒนาไม่ควรมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นในขั้นตอนการตลาด เพราะอาจจะมีความข้องแวงและครุ่นคิดเรื่องเงินแผ่นดินเงินนั้นจะส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนก็ตาม อันจะเป็นเหตุให้เสื่อมพระวินัยได้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก.พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ ,เลขาธิการพระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดาพระอารามหลวง. วันที่ 30 พ.ย.65)

การทำงานเชิงพื้นที่สูงน้อมนำแนวคิดและทฤษฎีด้านต่างๆ ตามศาสตร์พระราชามาเป็นกรอบนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก.คุณระพีพร เกตุแก้ว, นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน).วันที่ 6 ม.ค.66)...“สถาบันเองจะเน้นในเรื่องของสื่อความรู้และเครือข่าย”...“เน้นให้ชุมชนบนพื้นที่สูงอยู่ดีมีสุขพัฒนาสืบสาน รักษา ต่อยอด งานโครงการหลวงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง... “ทำเรื่องขออนุญาตในการใช้พื้นที่ เหมือนเป็นการวางขอบเขตว่าตรงส่วนนี้ะ เราได้แค่นี้ แต่เราจะไม่มีการรุกล้ำเข้าไปในเขตพื้นที่ป่า อันนี้จะเป็นในเรื่องของการใช้เครื่องมือเทคโนโลยี”...“อาจจะต้องหาคนที่มีความสำคัญในหมู่บ้านก่อนนะคะ หมายถึงอาจจะจะเป็นทั้งที่เป็นทางการกับไม่เป็นทางการ เพื่อที่จะคอยประสานงานให้กับเรา ถึงแม้ว่าเราอาจจะไปเป็นบางครั้งใช้ใหม่คะ ท่านก็อยู่ตลอดเลยคะ ให้เราได้ว่ารู้ว่าเนี่ยเรามาเพื่อที่จะมาศึกษา แล้วก็มาพัฒนาในเชิงของพระสงฆ์แบบนี้คะ”...“ออกแนวเป็นผู้รู้ในชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนหรือผู้นำชุมชน ที่เขานับถือ ควรจะคุยแบบไหน แล้วจะขอแรงเขาช่วยได้ยังไง”...

ภาพที่ 4.19 ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก.คุณระพีพร เกตุแก้ว
นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน)

ทั้งนี้จากการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ทั้ง 3 อาศรม พบข้อสังเกต 4 ด้าน ทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค โอกาส ดังนี้

	วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
จุดแข็ง	การให้ความเคารพและการยอมรับพระสงฆ์ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ
จุดอ่อน	ขาดกิจกรรมการอบรมองค์ความรู้ต่างๆ ในการเสริมทักษะให้ทันต่อการปรับเปลี่ยนของสังคมและเทคโนโลยี และการเชื่อมต่อเครือข่ายการพัฒนาเชิงพื้นที่ไปสู่ภาคเอกชน
อุปสรรค	ระยะทางที่ห่างไกลและการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ที่ใช้ระยะเวลานานและยากลำบาก มีต้นทุนการเดินทางในการพัฒนา และข้อจำกัดบางประการในพระวินัยที่กำหนดขอบเขตและข้อจำกัด ต่อการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ร่วมกับชุมชนและสังคม
โอกาส	ได้รับความสนใจจากสถาบันการศึกษาและนักวิจัยในการศึกษาวิจัย ร่วมบูรณาการองค์ความรู้และเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาและยกระดับชุมชน

ตารางที่ 4.1 วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลการศึกษารูปแบบและเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมจาริกในสังคมไทย (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี) 2565, หน้า 22. ที่พบว่า 1) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก มี 3 รูปแบบ 1. รูปแบบการเผยแผ่ตามภารกิจโครงการพระธรรมจาริก 2. รูปแบบการเผยแผ่ด้วยจิตอาสา 3. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบทั่วไป จากการรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสำรวจเชิงพื้นที่และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถสรุปกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ดังนี้

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ประกอบด้วย 1) คุณภาพชีวิตทางกาย 2) คุณภาพชีวิตทางใจ 3) คุณภาพชีวิตทางสังคม และ 4) การคุณภาพชีวิตทางปัญญา การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวะ 4 ประกอบด้วย (การเจริญ, การทำให้เป็นใหม่ขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา : cultivation; training; development) ¹⁶⁴ดังนี้

1. กายภาวนา (การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ : physical development)

2. สีลภาวนา (การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน : moral development)

3. จิตภาวนา (การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตหามีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น : cultivation of the heart; emotional development)

4. ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้

¹⁶⁴ แหล่งข้อมูล. http://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=37. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.[14 ตค.66].

บริสุทธ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา : cultivation of wisdom; intellectual development)

1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย มนุษย์มีกายเป็นฐานที่ตั้งของใจในการดำเนินชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานตามหลักสขภาวะ 5 ด้าน จึงมีความสำคัญสำหรับทุกช่วงวัย คือ 1) อาหาร 2) อุดจาระ 3) อากาศ 4) ออกกำลังกาย 5) อารมณ์ กิจวัตรของสงฆ์ตามพระวินัยจึงมีความสำคัญต่อการครองตน เป็นตัวอย่างด้านความประพฤติที่ดั่งามให้แก่ชาวบ้าน ...“ทำข้อวัตรที่เป็นพระก่อน ให้การอยู่ของเราเนี้ย อยู่กุฎก็สะอาด ที่หลับที่นอนกุฎต้องสะอาด จากธรรมะสวดมนต์ ธรรมะจริยธรรมได้อันนี้อยู่ในใจ แสดงพื้นฐานให้ชาวบ้านเขานับถือ ถ้าจะอยู่ในพื้นที่ ขอให้ท่านทำแค่นี้แหละ ทำแค่นี้อยู่ในใจชาวบ้านแล้ว”...“ที่หลับที่นอนสะอาด ตื่นมาพับ การครองผ้าก็ให้เรียบร้อย ไปบิณฑบาตทุกวัน ให้เป็นอุปนิสัยก่อน แล้วจึงค่อยไปอบรมชาวบ้าน”... (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก.พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ,เลขาศูนย์พระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดาพระอารามหลวง. วันที่ 30 พ.ย.65) ข้อความนี้ปรากฏในพุทธพจน์ดังนี้...“สำหรับภิกษุทั้งหลาย การลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ กระทบการปฏิบัติสรีระกัฏฐิ กระทบวัตรที่ลานพระเจดีย์ เป็นต้นกัฏฐิ นั่งบนอาสนะที่สงัดแล้วคิดว่า ภิกษุทั้งหลายในวิหารนี้ จงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่มีทุกข์ ดังนี้ ชื่อว่าเมตตามโนกรรม. สำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลาย การคิดว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลายจงอยู่เป็นสุข ไม่มีเวร ไม่มีทุกข์ ดังนี้ ชื่อว่าเมตตามโนกรรม...”¹⁶⁵

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกายของราษฎรบนพื้นที่สูง จึงต้องเริ่มต้นที่ตัวตนของพระองค์เองก่อนในการเป็นแบบอย่างที่ดี เมื่อชาวบ้านรับรู้มองเห็นพระสงฆ์เป็นต้นแบบ ย่อมเกิดความเคารพ นับถือ ศรัทธา และเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น เมื่อถึงคราวทำกิจกรรมชุมชนย่อมเกิดการมีส่วนร่วมในทิศทางเดียวกัน คุณภาพทางกาย เช่น การรักษาอนามัยเรื่องการขับถ่ายบนพื้นที่สูง ซึ่งบางแห่งยังไม่มีห้องน้ำหรือส้วมที่ถูกสุขลักษณะ เป็นสาเหตุแห่งการเจ็บป่วยและโรคระบาดได้ในชุมชน พระสงฆ์สามารถถ่ายทอดคำสอนในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้แก่ชาวบ้านได้ เช่น การสร้างห้องส้วมแบบง่ายๆ ตามพระไตรปิฎก ดังนี้

...สมัยนั้น พวกภิกษุถ่ายอุจจาระลงในที่นั้นๆ ในอาราม อารามสกปรก ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระในที่สมควร” อารามมีกลิ่นเหม็น ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหลุมถ่ายอุจจาระ” ขอบปากหลุมถ่ายอุจจาระพัง ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า

¹⁶⁵ อ.จ.ก.ก. (ไทย) 22/11/426.

“ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกันดิน 3 ชนิด คือ คันที่ทำด้วยอิฐ คันที่ทำด้วยศิลา คันที่ทำด้วยไม้” หลุมอุจจาระพื้นต่ำ น้ำจึงท่วม ฯลฯ รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง” ดินที่ถมพัง ฯลฯ รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อกันดินที่ถมได้ 3 ชนิด คือ คันที่ทำด้วยอิฐ คันที่ทำด้วยศิลา คันที่ทำด้วยไม้” ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ฯลฯ รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได 3 ชนิด คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้”...¹⁶⁶

2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางใจ พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกประจำอาศรมมีการสาธยายธรรมในวันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เทศกาล และงานพิธีกรรมสำคัญ พระสงฆ์เปรียบเหมือนผู้นำชุมชนทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งพิงทางใจในยามชาวบ้านได้รับความเดือดเนื้อร้อนใจจากภัยภายในและภายนอก พระสงฆ์หรือวัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจได้ เช่น การจัดกิจกรรมต่างๆในวัดก็เพื่อเป็นวิธีหนึ่งในการหลอมรวมพลังและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่.คุณสุตารัตน์ เต็มสิริ,ชาวบ้าน.วันที่ 24 ธ.ค.65) การดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีจิตใจที่เข้มแข็ง ด้วยการเข้าใจในหลักธรรมและปฏิบัติตามจะส่งผลต่อจิตใจใฝ่ในกุศล การสาธยายธรรมจึงเป็นหน้าที่สำคัญของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ที่ประจำอยู่ตามอาศรมในพื้นที่ห่างไกล เป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เหตุแห่งการสาธยายธรรมนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ดังนี้

...“ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า ‘ผู้อยู่ด้วยธรรม ผู้อยู่ด้วยธรรม’ ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม ด้วยเหตุเท่าไรหนอ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า...ภิกษุในธรรมวินัยนี้เรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวຍยากรณะ คาถาอุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธรรม และเวทัลละ เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายในเพราะการเรียนธรรมนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการเรียนธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม...ภิกษุในธรรมวินัยนี้แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการแสดงธรรมนั้นภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการแสดงธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม...“ภิกษุในธรรมวินัยนี้สาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการสาธยายธรรมนั้นภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการสาธยายธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม...ภิกษุในธรรมวินัยนี้ตริคตาม ตรองตาม เพ่ง

¹⁶⁶ วิ.จ. (ไทย) 7/291/75.

ตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการตรีกตามธรรมนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการตรีกธรรมไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม...ภิกษุในธรรมวินัยนี้เรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวຍยา ภาระ คาถาอุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัฏฐธรรม และเวทลละ เธอไม่ปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ไม่ละการหลีกเร้นอยู่ ตามประกอบความสงบใจภายใน เพราะการเรียนธรรมนั้น ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรมอย่างนี้แล...เราแสดงภิกษุผู้มากด้วยการเรียนธรรม ผู้มากด้วยการแสดงธรรม ผู้มากด้วยการสาธยายธรรม ผู้มากด้วยการตรีกธรรม ผู้อยู่ด้วยธรรม ด้วยประการฉะนี้แล ภิกษุ”...กิจใดที่ศาสดาผู้หวังประโยชน์เกื้อกูล อนุเคราะห์ อาศัยความเอ็นดู พึงทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้น เราได้ทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ภิกษุ นั้นโคณโหม์ นั้นเรือนว่าง เธอจงเพ่งอย่าประมาท อย่าเป็นผู้มีวิปฏิบัติสาร(ความร้อนใจ)ในภายหลังเลย นี่เป็นอนุสาสนีของเราเพื่อเธอทั้งหลาย ¹⁶⁷

3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคม กิจกรรมสร้างจิตสำนึกเรื่องยาเสพติด ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลกันในสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระสงฆ์จึงต้องมุ่งเป้าไปที่สันติสุขในชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ชายขอบที่มีความห่างไกลซึ่งยังมีปัญหา ยาเสพติดฝังแฝงอยู่ในกลุ่มเยาวชน การปฏิบัติหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกจึงต้องพร้อมรับมือกับปัญหาและอุปสรรคหลายด้าน การศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อปรับตัวและเข้าใจวิถีชุมชน จึงเป็นภาระกิจที่ต้องอาศัยพรหมวิหารธรรม ...“ก่อนที่เราจะทำกระบวนการอะไรก็ตาม เราจะต้องไปศึกษาข้อมูลก่อนว่าสภาพชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร”...“อาจจะเข้าไปในส่วนของการไปพูดคุย แต่ก็ต้องดูว่าบ้านตรงนั้นเขานับถือพุทธไหม้ คือมันจะต้องแยกให้ออกระหว่างพุทธกับคริสต์ แต่ถ้าถ้ามีทั้ง 2 ศาสนาเราก็อาจจะต้องเข้าร่วมทั้งทั้ง 2 ส่วนเพื่อที่จะให้เห็นว่าศาสนา ไม่ได้เป็นเรื่องของการแบ่งแยก แต่ว่าเป็นเชิงการพัฒนามากกว่าค่ะ การเข้าไปคุยคะก็คุยกันตรงๆเลย ก็อาจจะใช้วิธีการก็คือชวนเป็นเพื่อนคุย หรือชวนไปทำกิจกรรมร่วมกันก็ได้คะ ค่อยๆละลายพฤติกรรม”... (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก.คุณระพีพร เกตุแก้ว, นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์การมหาชน).วันที่ 6 ม.ค.66)

ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคมอย่างสันติ ปรากฏข้อธรรมในปฐมสารณียสูตรว่าด้วยสารณียธรรม ดังนี้¹⁶⁸ ...“ภิกษุทั้งหลาย สารณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน)

¹⁶⁷ อ.ปญจก.(ไทย) 22/73/128.

¹⁶⁸ อ.ปญจก.(ไทย) 22/11/426.

6 ประการนี้ สารณียธรรม 6 ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรม 2) ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรม 3) ตั้งมั่นเมตตาเมทตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรม 4) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลากทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุตแม้เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรม 5) มีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ 6) มีอริยปฏิถัมอันเป็นธรรมเครื่องนำออก เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ...”

4) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางปัญญา การสร้างกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา สำหรับคนทุกกลุ่มวัย ให้เข้าใจหลักอริยสัจสี่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการบรรเทาทุกข์และสร้างสมดุลทางจิตใจอย่างมีคุณภาพ ลักษณะกิจกรรมที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกทำร่วมกับชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติ เช่น การบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ประเพณีข้าวใหม่ การเลี้ยงผีต้นน้ำ การทำแนวกันไฟ การปลูกป่าและบวชป่า พระสงฆ์จะจัดกิจกรรมในช่วงเวลา 3- 10 วัน แล้วแต่ลักษณะกิจกรรม โดยเน้นการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาควบคู่ไปกับกิจกรรมชุมชน เพราะการฝึกวิปัสสนาเป็นหนทางแห่งการไปสู่สุคติภูมิ คือประตุชัยแห่งความสุขที่เข้าใจความหลุดพ้น พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบความสำคัญของบุคคลผู้ฝึกกับไม่ฝึกไว้ต่างกัณดังนี้... “พระผู้มีพระภาคตรัสพระศาสดานี้แก่ภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา 500 รูป ดังนี้... “มัจจุราชย่อมไม่เห็นบุคคลผู้พิจารณาเห็นโลก เหมือนเห็นฟองน้ำ เหมือนเห็นหยับแดด”... “ท่านทั้งหลายจงมาดูโลกนี้ ที่วิจิตรดุจราชรถ ที่พวกคนเขลาหมกมุ่นอยู่ แต่พวกผู้รู้หาช่องอยู่ไม่”... “ผู้ใดประมาทแล้วในกาลก่อน ภายหลังไม่ประมาท ผู้นั้นย่อมทำโลกนี้ให้สว่างไสว ดุจดวงจันทร์พ้นจากเมฆ ฉะนั้น”...¹⁶⁹

กระบวนการที่พระสงฆ์ใช้ในกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับในชุมชนให้เกิดสันติสุข ด้วยการฝึกพัฒนาปัญญาในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ เรียกว่า สังคหัตถ์ 4 ดังปรากฏเหตุในสมัยพุทธกาล ดังนี้... “ภิกษุทั้งหลาย สังคหัตถ์ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) 4 ประการนี้ 1. ทาน (การให้) 2. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) 3. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) 4. สมานัตตตา (การวางตนสม่าเสมอ)...ภิกษุทั้งหลาย สังคหัตถ์ 4 ประการนี้แล...ทาน เปยยวัชชะ อตถจริยาในโลกนี้และสมานัตตตาในธรรมนั้นๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิมสลักที่ยึดกุมรถซึ่งแล่นไปได้ฉะนั้น ถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดา ก็ไม่พึงได้การนบถือหรือการบูชาเพราะ

¹⁶⁹ ชุ.ช. (ไทย) 25/170-172/86.

บุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหกรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความยิ่งใหญ่ และเป็นผู้นำสรรเสริญ”...¹⁷⁰

4.1.3 องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย

ความหลากหลายที่มีเอกลักษณ์ในวิถีชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง แม้ประสบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตตามยุคสมัยโดยเหตุกระตุ้นจากปัจจัยแวดล้อม แต่ชุมชนได้น้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานในด้านกายภาพ ตามหลักสุขภาพ 5 ด้าน คือ 1) อาหาร 2) อูจจาละ 3) อากาศ 4) ออกกำลังกาย 5) อารมณ์ เรียกว่า หลัก 5 อ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)) นับเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก โดยอาศัยกระบวนการพัฒนาที่เน้นสร้างความเข้มแข็งในชุมชนควบคู่กับคุณภาพทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา

1) **อาหาร** ส่วนใหญ่มีการเพาะปลูกแบบปลอดสารตามแนวเกษตรผสมผสาน โดยพระสงฆ์เป็นผู้อบรมให้ความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาถึงโทษภัยจากการใช้สารเคมี เช่น จัดทำการแปลงสาธิตเกษตรปลอดสารพิษภายในโรงเรียนห้วยบงวิทยาคม ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา เพื่อนำมาประกอบอาหารกลางวันในโรงเรียน (ข้อมูลจากแบบสำรวจเชิงพื้นที่ที่บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่.คุณวราวุธ จุตตะสา,ครูระดับมัธยมจากชมรมผ้าทอมือ.วันที่ 23 ธ.ค.65)

2) **อูจจาละ** พระสงฆ์เป็นผู้เสริมความรู้ในด้านสุขภาพองค์รวมตามวิถีพุทธ และการปรับสมดุลนาฬิกาชีวิตตามทางสายกลางด้วยความมีวินัยและวิริยะ เพื่อส่งผลต่อสุขภาพกายและใจของตนอย่างปกติสุข (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่.พระจันทร์ กิจจาร์ักษ์,เจ้าอาวาสวัดจันทร์.วันที่ 24 ธ.ค.65)

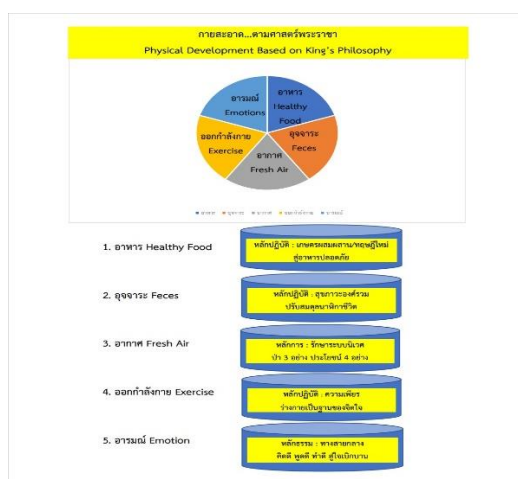
3) **อากาศ** อากาศในฤดูหนาวจะหนาวเย็นมาก และฤดูร้อนอากาศไม่ร้อนมาก เนื่องจากบริเวณหมู่บ้านห้วยบงตั้งอยู่ในป่าไม้ที่มีลักษณะเป็นป่าต้นน้ำ และมีการจัดกิจกรรมรักษาสมดุลระบบนิเวศด้วยแนวคิดป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง และทำกิจกรรมการบวชป่า การเลี้ยงผีต้นน้ำ โดยมีพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมจิตใจในกิจกรรมการมีส่วนร่วม(ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่.พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก, เจ้าอาวาสวัดห้วยบง.วันที่ 23 ธ.ค.65)

4) **ออกกำลังกาย** พื้นที่ของวัดหรืออาศรม มักถูกใช้เป็นพื้นที่ในการออกกำลังกายสำหรับ

¹⁷⁰ วจ.จตุกก. (ไทย) 21/32/50.

คนทุกช่วงวัยในชุมชน เช่น วัยรุ่นในชุมชนจะรวมตัวเล่นกีฬา เช่น ฟุตบอล และแบดมินตัน (ข้อมูลจากแบบสำรวจเชิงพื้นที่ที่บ้านดอกแดง ต.บ่อสถี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่.คุณกฤษฎา ครงครองชูเชิด, ค้าขายและเกษตรกร.วันที่ 14 ธ.ค.65)

5) **อารมณ์** วัดหรืออาศรมมีการจัดกิจกรรมชุมชนเพื่อเสริมสร้างความสงบสุขทางใจ เช่น การส่งเสริมกิจกรรมยูพูทโดยให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมและเรียนรู้พระพุทธศาสนาและบำเพ็ญประโยชน์ในชุมชน การจัดตั้งบุคคลในชุมชนให้เป็นแกนนำในการทำพิธีกรรมหรืองานต่างๆในด้านพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมของอาศรมเดือนละ 3 ครั้ง(ข้อมูลจากแบบสำรวจเชิงพื้นที่บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่.คุณจิตติดา ตานา,ชาวบ้าน.วันที่ 22 ธ.ค.65) คณะผู้วิจัยจึงสามารถสรุปเป็นแผนภาพ ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.1 การพัฒนากายภาพตามหลักสุขภาพะ 5 อ ตามศาสตร์พระราชา

ด้วยสภาพปัญหาชุมชนบนพื้นที่สูงที่เกิดจากปัจจัยในหลากหลายมิติ มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงจึงต้องคำนึงถึงคุณภาพชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ควบคู่ไปกับการสร้างสมดุลในการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถปรับตัวก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาคีรัฐ เอกชน และภาคีเครือข่าย จึงจะสามารถจัดปัญหาผลกระทบจากความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จึงเป็นการเกื้อกูลอนุเคราะห์ และสงเคราะห์แก่ชนหมู่มา ดังพระประสงค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มุ่งหมายให้สังฆสวาก ถือเป็นข้อประพจน์ในการสร้างความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนี้...“จรถ ภิกขเว จาริกัม พุชชนหิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัม (วิ.ม. (บาลี) 10/51/52). แปลว่า...“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อเกื้อกูล แก่คนหมู่มา เพื่อสุขแก่คนหมู่มา เพื่อ

อนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”... (วิมहा. (ไทย) 10/87/47).

4.2 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชน วิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

4.2.1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรม จาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

จากผลการศึกษาโครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้เรื่องบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง และกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก รวมถึงองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาพัฒนาสู่การศึกษาในโครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ผลการศึกษามีดังนี้

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญในการหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ทั้ง 3 แห่ง มีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานด้านหนี้สิน รายได้ อาชีพ และระดับการศึกษา อาจสรุปได้ว่าชุมชนที่มีความพร้อมมากกว่าในด้านสถานศึกษา สิ่งอำนวยความสะดวก ระบบสาธารณสุข โภค แหล่งค้าขาย จะมีรายที่มากกว่า แต่อาจจะมีหนี้สินที่มากกว่าตามมาได้ จึงสามารถอนุมานได้ว่าความเจริญทางวัตถุ ย่อมนำพาซึ่งความต้องการที่มากขึ้นตามเหตุปัจจัยและสิ่งแวดล้อมทางสังคม

ข้อมูลพื้นฐาน ของชุมชน	ชุมชน บ้านดอกแดง	ชุมชน บ้านห้วยบง	ชุมชน บ้านจันทร์
จำนวนหนี้สิน ต่อหัว	ประมาณร้อยละ 20 มีหนี้ มากกว่า30,000 บาท	ประมาณร้อยละ 30 มีหนี้ มากกว่า30,000 บาท	ประมาณร้อยละ 50 มีหนี้ มากกว่า30,000 บาท
รายได้ ต่อหัว/ต่อปี	ประมาณร้อยละ 50 รายได้ ต่ำกว่า30,000 บาท	ประมาณร้อยละ 30 รายได้ ต่ำกว่า30,000 บาท	ประมาณร้อยละ 20 รายได้ต่ำกว่า30,000 บาท
อาชีพ	ประมาณร้อยละ 90 เป็น เกษตรกร รองลงมาคือ ค้าขายและรับจ้าง	ประมาณร้อยละ 70 เป็น เกษตรกร รองลงมาคือ ค้าขายและรับจ้าง	ประมาณร้อยละ 60 เป็น เกษตรกร รองลงมาคือ ค้าขายและรับจ้าง
ระดับการศึกษา	ประมาณร้อยละ 90 จบต่ำ กว่าระดับมัธยมปลาย	ประมาณร้อยละ 50 จบจบ ต่ำกว่าระดับมัธยมปลาย	ประมาณร้อยละ 50 จบต่ำ กว่าระดับมัธยมปลาย

ตารางที่ 4.1 สรุปข้อมูลพื้นฐานของบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ทั้งนี้แม้กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก แม้ยังไม่ได้
หนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้มาก แต่เป็นกลไกในการสร้างความ
เข้มแข็งให้เกิดขึ้นก่อนอย่างมั่นคงโดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ยู่ดีมีสุข ประกอบด้วย 1) การ
พัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย มนุษย์มีกายเป็นฐานที่ตั้งของใจในการดำเนินชีวิต การพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตขั้นพื้นฐานตามหลักสุขภาวะ 5 ด้าน จึงมีความสำคัญสำหรับทุกช่วงวัย คือ 1) อาหาร 2)
อุจจาระ 3) อากาศ 4) ออกกำลังกาย 5) อารมณ์ 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางใจ พระบัณฑิต
อาสาและพระธรรมจาริกประจำอาศรมมีการสาธยายธรรมในวันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
เทศกาล และงานพิธีกรรมสำคัญ พระสงฆ์เปรียบเหมือนผู้นำชุมชนทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งพิงทางใจ
ในยามชาวบ้านได้รับความเดือดเนื้อร้อนใจจากภัยภายในและภายนอก 3) การพัฒนาคุณภาพชีวิต
ทางสังคม กิจกรรมสร้างจิตสำนึกเรื่องยาเสพติด ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลกันในสังคมเป็นกลไกสำคัญในการ
สร้างชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระสงฆ์จึงต้องมุ่งเป้าไปที่สันติสุขในชุมชนด้วย
สารณียธรรม 4) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางปัญญา การสร้างกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา
สำหรับคนทุกกลุ่มวัย ให้เข้าใจหลักอริยสัจสี่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการบรรเทาทุกข์และ
สร้างสมดุลทางจิตใจอย่างมีคุณภาพ ลักษณะกิจกรรมที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกทำ
ร่วมกับชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติ การฝึกพัฒนาปัญญา
ในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ เรียกว่า สัจคหัตถ์ 4

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ประกอบด้วย การส่งเสริมการศึกษา การเผยแพร่ธรรมะ และการพัฒนาสาธารณูปโภค มีกระบวนการพัฒนาแบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ (1) การพึ่งพาตนเอง (2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (4) การมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน (5) การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ตามรายละเอียดดังนี้

1) การพึ่งพาตนเอง ด้วยความที่ชุมชนทั้งสามแห่งนี้การเดินทางคมนาคมไกล ยากต่อการที่รัฐจะมาพัฒนา ด้วยภูมิประเทศที่สูงและคมนาคมลำบากพระสงฆ์และประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเองเป็นหลักการพัฒนาพื้นที่เบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ทุกสถานการณ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 เกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญ ๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น

พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก รวมถึงคณะผู้วิจัยได้ไปมีส่วนร่วมกับการการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น มุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลักเบื้องต้นก่อน ดังนั้น การที่พระสงฆ์และประชาชนสามารถพึ่งตนเอง โดยมีการส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้นจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว และได้ตระหนักถึงพระราชดำริอยู่เสมอ คือ ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่นๆ การขยายการผลิตเพื่อการค้าใด ๆ คำนึงถึงความเกี่ยวกับความร่วมมือในด้านการตลาด โดยเฉพาะในด้านความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีธุรกิจการเกษตรของชาวบ้านอย่างง่าย ๆ พระสงฆ์และประชาชนที่นี่จึงเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักและนับว่าเป็นศักยภาพของชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีมาตั้งแต่กำเนิด

ภาพที่ 4.1 แปลงเกษตรปลอดสารพิษโรงเรียนห้วยบงวิทยาคม

2) **การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ** เป็นต้นทุนทางธรรมชาติได้อย่างดี ทั้งนี้พื้นที่ดอกแดง บ้านจันทร์ และห้วยบง พระสงฆ์เป็นผู้นำรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นที่พักพิงของทุกชีวิตบนโลก พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจริก และประชาชนบนพื้นที่ทั้ง 3 แห่งนี้ จึงมีส่วนในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตการรักษาของพระมหาฐานันดร เขมปญโญ ได้ปลูกฝังประชาชนในท้องถิ่นในการรักษาป่าธรรมชาติให้อยู่คงเดิมจำนวนประมาณ 1,000 กว่าไร่ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับเขตพื้นที่ใกล้เคียงเช่นหมู่บ้านแม่โถซึ่งอยู่ไม่ห่างจากบ้านดอกแดงมากนัก ป่าที่เป็นธรรมชาติได้ถูกทำลายเกือบหมดสิ้น เนื่องจากชุมชนชาวบ้านได้ปรับจากเกษตรที่ปลูกกะหล่ำมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 4.2 สภาพป่าสน ชุมชนบ้านวัดจันทร์

3) **การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้** พื้นที่ชุมชนดอกแดงมีอาศรมพระธรรมจาริก ดอกแดงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านห้วยบงมีอาศรมวัดห้วยบงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านจันทร์มีอาศรมวัดบ้านจันทร์เป็นศูนย์กลางเป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทน ของวัดในการแสดงบทบาทต่าง ๆ เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาท สำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศด้วยเพราะ พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคม

ในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยบงมีแหล่งเรียนรู้ด้านภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม สังคม และศาสนาได้อย่างดีเยี่ยม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้โดยตั้งชื่อว่า “ศูนย์ปภาเกอะญอศึกษาวัดห้วยบง” เป็นศูนย์ศึกษาสหวิชาการ

ภาพที่ 4.3 ศูนย์ป่าเกะญอศึกษาวัดห้วยบง

4) การมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน การที่พระเจ้าอาวาสและเจ้าอาศรมพระบัณฑิตอาสาแห่งนี้ ท่านได้เปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนข้างนอกมามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนวัด มาร่วมพัฒนาด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา พุทธศิลปะ เศรษฐกิจโดยใช้หลัก คำว่า “บ-ว-ร” ย่อมาจากคำว่า “บ้าน วัด โรงเรียน” ถือเป็นองค์กรทางสังคมที่มีความสำคัญและมีความสำคัญอย่างสูงยิ่งสำหรับสังคมไทยเรา เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต และเป็นหลักของการพัฒนาบนพื้นที่สูง สืบเนื่องจากการทำวิจัยครั้งนี้ได้นำนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนาลงพื้นที่วิจัยด้วย ทำให้พระนิสิตได้เห็นความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เมื่อสำเร็จการศึกษาจึงไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นพระธรรมจาริก 1 รูป ประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยบง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ และพระบัณฑิตอาสา 1 รูป ประจำอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านแม่คิง อ.จาง จ.ลำปาง

ภาพที่ 4.4 งานปีใหม่ของชาวป่าเกะญอ

5) การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า ชุมชนบนพื้นที่สูงมีวัฒนธรรมของชาวประปาเกะญอ มีความเป็นอัตลักษณ์ เช่น ภาษา การแต่งกาย อาหาร ที่อยู่อาศัย การละเล่น ความเพนอยู่ ศิลปะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลังจนกลายเป็นพื้นฐานของสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ชุมชนทั้งสามแห่งเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ในท่ามกลางกระแสของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้า ที่โดดเด่นและยั่งยืน เพราะเริ่มมีชาวไทยและต่างชาตินิยมท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้นสิ่งเหล่านี้กลายเป็นสินค้าที่มีค่า คนทั่วไปอยากจะมาบริโภค

ภาพที่ 4.5 สินค้าชุมชน ต.บ้านจันทร์

การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง นอกจากประกอบด้วย การส่งเสริมการศึกษา การเผยแพร่ธรรมะ และการพัฒนาสาธารณูปโภค มีกระบวนการพัฒนาแบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ (1) การพึ่งพาตนเอง (2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ (3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (4) การมีส่วนร่วมระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน (5) การสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า จากการศึกษาพบข้อมูลที่เป็นปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธดังนี้

กระบวนการ กิจกรรม และขั้นตอน ในการพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ	จุดแข็งและจุดเด่นที่เป็นปัจจัยความสำเร็จในการ พัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
กิจกรรมชุมชนวิถีพุทธ เช่น การสร้างความสามัคคี การรักษาระบบนิเวศ ข้อตกลงในการอยู่ร่วมในชุมชน เช่น การไม่ทะเลาะวิวาท การไม่ทิ้งขยะในที่สาธารณะ การรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน การส่งเสริมอาชีพและการฝึกอบรมให้ความรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน	บทบาทของพระสงฆ์มีส่วนสำคัญในการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชน การสนับสนุนกระบวนการวิจัยจากมหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.2 ปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

ปัจจุบันปรากฏการณ์บริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชนชาติพันธุ์ สภาวะในปัจจุบัน แต่ยังมีอีกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่กำลังผสมผสานวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกลับทำ วัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าหรือสินค้าทางชาติพันธุ์ การขายวัฒนธรรม ธุรกิจชาติพันธุ์ การทำให้ กลายเป็นตลาดทางวัฒนธรรม การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และชนชาติพันธุ์ยังได้ปฏิบัติ สัมมาอาชีวะ คือประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งสอดคล้องกับ องค์กรยุค 8 หรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ จะทำให้ไปสู่เป้าหมายแห่งสันติสุข ได้ปฏิบัติตามแนวทางซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนแห่ง พระพุทธศาสนา คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่ คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ โมตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ (1) อุฏ ฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่ได้มา (3) กัลยาณมิตรตทา ความมีเพื่อนเป็นคนดี (4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หา ได้ หรือเรียกอีกอย่างว่า สันโดษ ที่แปลว่า ยินดีพอใจในสิ่งที่ตัวเองแสวงหาได้มาด้วยความชอบธรรม สังคมไทยนิยมเรียกว่า คาถาเศรษฐี 4 คำ คือ อุ อา กะ สะ จึงทำให้ประชาชนมีโอกาสได้นำวัตถุดิบ กลายเป็นสินค้า และได้้นำไปสู่การมีเครือข่ายที่แนะนำสินค้าชุมชนไปสู่การมีโอกาสการค้าขายได้มาก ยิ่งขึ้นมากกว่าในอดีต ซึ่งกระบวนการที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกได้มีส่วนร่วมการพัฒนา ชุมชน ได้นำพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เกิดสันติสุขในสังคมไทยบน พื้นที่สูงมากขึ้นตามลำดับ

4.2.2 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อ แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

โครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยใช้วิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ผลการศึกษามีดังนี้

ระยะวิจัยที่ 1) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลใน การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของ ราษฎรบนพื้นที่สูง มีผู้ให้ข้อมูล 4 กลุ่ม ดังนี้ **กลุ่มที่ 1** พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 2** ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย **กลุ่มที่ 3** ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการ พัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสาน ผู้นำชุมชนในการคัดเลือก จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท **กลุ่มที่ 4** เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและ การพัฒนาชุมชน จำนวน 3 ราย

ภาพที่ 4.5 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ใหญ่ขอมูลสำคัญ จากชุมชนในพื้นที่อาศรมทั้ง 3 แห่ง

ภาพที่ 4.6 การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

ภาพที่ 4.7 กิจกรรมการวิจัยภาคสนาม

ระยะวิจัยที่ 2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีผู้ร่วมกิจกรรม 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จำนวน 3 ราย กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 3 ราย กลุ่มที่ 3 ชาวบ้าน รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาทโดยมีกระบวนการและขั้นตอน คือการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 รายในพื้นที่วิจัยทั้ง 3 แห่ง ทำการอบรมถ่ายทอดองค์ความรู้โดยวิทยากรผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 ท่าน ในกิจกรรมดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” มีการใช้แบบประเมิน Pre-test ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อวัดระดับ (Ordinal Scales) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลพบว่า องค์ความรู้ของกลุ่มตัวอย่าง รวมจำนวนทั้งสิ้น 18 รูป/คน ส่วนใหญ่มีความเข้าใจในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 0.63 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.12 มีรายละเอียดดังนี้

1. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่านวัตกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด 0.44
2. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าชุมชนวิถีพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด 0.52

3. ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีวะตามหลักพุทธธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด

0.83

4. ความคิดเห็นว่าการผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 0.70

5. ความคิดเห็นว่าการขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคดิจิทัลมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 0.64

6. ความคิดเห็นว่าการสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 0.70

7. ความคิดเห็นว่าการพัฒนาการผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด 0.57

8. ความ คิดเห็นว่าการสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชนมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 0.72

9. ความคิดเห็นว่าการสงฆ์มีส่วนในการหนุนเสริมนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด 0.65

10. ความคิดเห็นว่าการสงฆ์มีส่วนในการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อช่วยแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนบนพื้นที่สูงอยู่ในระดับมากที่สุด 0.52

จากการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ซึ่งมีการใช้แบบประเมิน Post-test ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อวัดระดับ (Ordinal Scales) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลพบว่า องค์กรความรู้ของกลุ่มตัวอย่าง รวมจำนวนทั้งสิ้น 18 รูป/คน ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมที่ 0.49 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.06 มีรายละเอียดดังนี้

1. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่านวัตกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด 0.49

2. ความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าชุมชนวิถีพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด 0.52

3. ความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีวะตามหลักพุทธธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด 0.48

4. ความคิดเห็นว่าการผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด 0.49

5. ความคิดเห็นว่าการขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคดิจิทัลมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 0.54

6. ความคิดเห็นว่าการสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 0.48

7. ความคิดเห็นว่าการพัฒนาการผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด 0.40

8. ความ คิดเห็นว่าการสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชนมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด 0.44

9. ความ คิดเห็นว่าพระสงฆ์มีส่วนในการหนุนเสริมนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธอยู่ในระดับมากที่สุด 0.62

10. ความ คิดเห็นว่าพระสงฆ์มีส่วนในการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อช่วยแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนบนพื้นที่สูงอยู่ในระดับมากที่สุด 0.44

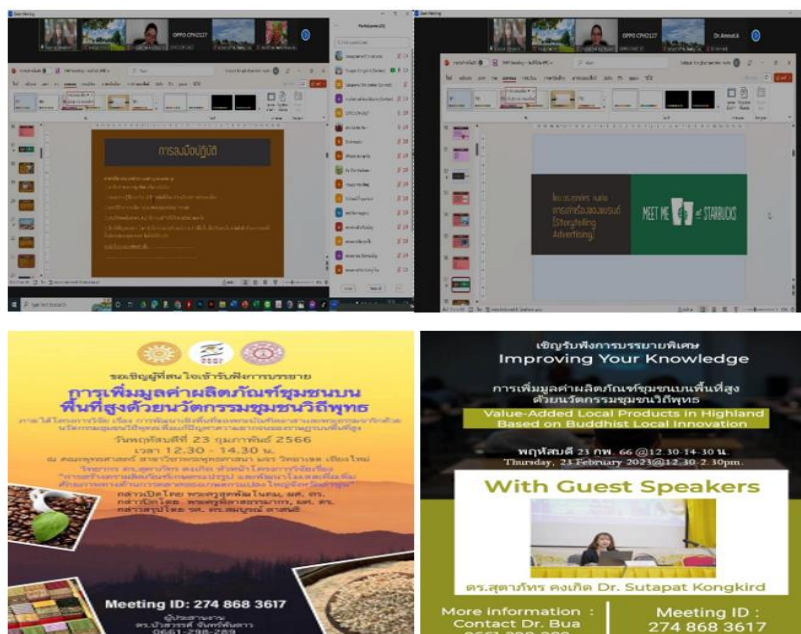
ภาพที่ 4.8 กิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ”

จากการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ซึ่งมีการใช้แบบประเมิน Pre-testและPost-test พบว่าผู้อบรมได้รับความรู้ที่เพิ่มมากขึ้น

กิจกรรมที่ 2 การให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” ใช้แบบประเมินผลองค์ความรู้ โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM นี้ ใช้รูปแบบการสอบถามระบบด้วย Google Form การจัดกิจกรรมอบรมนี้ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธและการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อเป็นแนวทางในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนให้สามารถยกระดับและเพิ่มช่องทางการขายสินค้าชุมชนได้ต่อไป

ผลพบว่าระดับ (Ordinal Scales) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลพบว่า องค์ความรู้ของผู้อบรมจำนวนทั้งสิ้น 22 รูป/คน ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมที่ **4.14** ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ **0.22** มีรายละเอียดดังนี้

1. การได้รับความรู้ในการตั้งชื่อแบรนด์/สโลแกน/คำขวัญของสินค้าชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด **2.96**
2. การได้รับความรู้ในการแปรรูปสินค้าชุมชนหรือการพัฒนาคุณภาพสินค้าอยู่ในระดับมากที่สุด **4.05**
3. การได้ความรู้ในการออกแบบโลโก้/การออกแบบบรรจุภัณฑ์อยู่ในระดับมากที่สุด **4.00**
4. การได้ความรู้ในการหาช่องทางการจัดจำหน่าย/สถานที่ขายสินค้าชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด **4.29**
5. การได้ความรู้ในการรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งเครือข่ายสินค้าชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด **3.76**
6. ความเห็นว่าการสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชนมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด **3.81**
7. ความเห็นว่าการพัฒนาการผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมอยู่ในระดับมากที่สุด **4.38**
8. ความเห็นว่าการผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด **4.24**
9. ความคิดเห็นว่าการผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด **4.29**
10. ความคิดเห็นว่าการขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคดิจิทัลมีความสำคัญอยู่ในระดับมากที่สุด **4.29**

ภาพที่ 4.9 กิจกรรมการให้องค์ความรู้เรื่อง “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ”

จากการจัดกิจกรรมการให้องค์ความรู้ “การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ” พบว่าผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาและยกระดับสินค้าชุมชน

นอกจากนี้มีการประกวดออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการตลาดเพื่อหนุนเสริมเศรษฐกิจชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อยอดจากกิจกรรมที่ 2 โดยนิสิตชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นปีที่ 4 ซึ่งเป็นผู้สังเกตการณ์วิจัย ได้ทดลองทำการออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ ภายใต้สัญลักษณ์ “ชาติของดอย” ออกมา 6 แบบ และทำคัดเลือกโดยตัวแทนจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมในระบบ ZOOM จำนวน 10 ราย จนได้ออกแบบโลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของทั้ง 3 แห่ง จำนวน 1 แบบ

คณะวิจัยได้ทำการพัฒนารูปแบบเพื่อรองรับการขยายตลาดสินค้าชุมชนเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อไป โดยอาศัยหลักธรรมขององค์มรรคด้วยการส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ (ศึกษา) เพื่อยกระดับในการประกอบสัมมาอาชีพะ ด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นสินค้าต้นแบบ ภายใต้สัญลักษณ์ “ชาติของดอย” ดังนี้

ภาพที่ 4.12 ภาพสัญลักษณ์“ขายดีของดอย”

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นสินค้าต้นแบบจำนวน 3 ชิ้น คือ

(1) การพัฒนาคุณภาพสินค้า “ข้าวดอยดอกแดง กินดีมีแสง” การรวมข้าวสายพันธ์ท้องถิ่น จาก 3 สายพันธ์ ปริมาณ 1 กิโลกรัม ราคา 50 บาท

ภาพที่ 4.13 การพัฒนาคุณภาพสินค้า “ข้าวดอยดอกแดง กินดีมีแสง”

(2) การพัฒนาสินค้าด้วยการแปรรูปวัตถุดิบ “กาแฟห้วยบง ต้มจนหลงดอย” เป็นเมล็ดกาแฟคั่วกลาง ปริมาณ 250 กรัม ราคา 150 บาท

ภาพที่ 4.14 การพัฒนาสินค้าด้วยการแปรรูปวัตถุดิบ “กาแฟห้วยบง ตี๋มจนหลงดอย”

(3) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์หรือหีบห่อ “ผ้าทอวัดจันทร์ ผูกพันส์สายใย” คือย่ามทอมือ ราคา 200 บาท

ภาพที่ 4.15 การพัฒนาบรรจุภัณฑ์หรือหีบห่อ “ผ้าทอวัดจันทร์ ผูกพันส์สายใย”

จากการเก็บข้อมูลพบว่าต้นทุนทางภูมิสังคมและประเพณีท้องถิ่น สามารถพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนให้ผู้บริโภคได้เข้าถึงคุณค่าและที่มาของสินค้าชุมชนบนพื้นที่สูงได้มากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยในการกระตุ้นการตัดสินใจซื้อสินค้ามากขึ้น อีกทั้งชาวบ้านมีความภูมิใจในสินค้าของชุมชนพร้อมเป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์วิถีชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีมากยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยได้จัดทำ QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชน (Local Product storytelling) ดังนี้

ภาพที่ 4.16 QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านห้วยบง

ภาพที่ 4.17 QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านดอกแดง

ภาพที่ 4.18 QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านวัดจันทร์

กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนนี้เป็นแนวทางหนึ่งในการการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้แก่ชุมชน ช่วยหนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อเพิ่มรายได้ให้มากขึ้นช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้ต่อไป โดยกระบวนการสร้างเครือข่ายเพื่อสร้างต้นแบบศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงของอาศรมพระบัณชิตอาสาและพระธรรมจาริกในภาคเหนือตอนบน ซึ่งจะเชื่อมโยงกับการยกระดับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศวัฒนธรรมได้อย่างสมดุลกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้ต่อไป เช่น ความร่วมมือของชาวบ้านกับเจ้าสำนักอาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ พระครูจันทริกจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) ในการริเริ่มก่อตั้งศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชน เพื่อบริการนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ซึ่งในชุมชนมีสภาพอากาศหนาวเย็นมากในช่วงเดือน พ.ย. ถึง ก.พ.

ภาพที่ 4.19 ศูนย์จำหน่ายสินค้าชุมชนบ้านวัดจันทร์(อยู่ในระหว่างการปรับปรุง)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนดังกล่าวนี้ คณะผู้วิจัยได้ติดตามประเมินผลในเวทีรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 ราย พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมากในด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่าชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า ซึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าจะสามารถขยายช่องทางการตลาดและเพิ่มยอดจำหน่ายได้มากขึ้น เมื่อมีการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้วยหลักการ (1) สัมมาอาชีวะ (2) สาธารณธรรม (3) ทิฐุธรรมมีกัตถะ ตามหลักการแห่งบวรในพระพุทธศาสนาและการหนุนเสริมด้วยการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณชิตอาสาและพระธรรมจาริก

คณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินผลความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ชั้น โดยนิตินิติปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จำนวน 100 ราย พบว่า ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับดีมากในด้าน (1) ตราสัญลักษณ์ (2) การกำหนดราคาสินค้า (3) ปริมาณสินค้า (4) ขนาดของสินค้า (5) การจัดหีบห่อสินค้า (6) ข้อมูลเรื่องเล่า

ชุมชน (7) การออกแบบสติ๊กเกอร์ (8) การตั้งชื่อสินค้า (9) การตั้งคำคุณลักษณะสินค้า และ (10) ภาพสินค้า เป็นการสร้างความเชื่อมั่นแก่กลุ่มตัวอย่าง ทั้ง 18 ราย ในชุมชนทั้ง 3 แห่ง ว่าโอกาสในการจำหน่ายสินค้าชุมชนจะได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้บริโภค ซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ควรส่งเสริมให้เกิดความสนใจและภาคภูมิใจในสินค้าท้องถิ่นในแต่ละชุมชน ซึ่งสามารถสร้างรายได้และช่วยยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

ภาพที่ 4.14 การประเมินผลความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ

ทั้งนี้ปัจจัยร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทางพระพุทธศาสนา เมืองคัมภีร์ประกอบหนุนเสริมใน 4 เหตุ คือ (1) ปฏิรูปเทวาสะ คือการอยู่ในถิ่นที่ดี (2) สัมปยุตตสัมมาปฏิบัติ คือสมาคมกับสัตบุรุษ (3) อุตตสัมมาปฏิบัติ คือการตั้งตนไว้ชอบ (4) ปุพเพกตปุญญตา คือความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อน ซึ่งการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกของทั้ง 3 อาศรม โดยการน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการยกระดับคุณภาพชีวิต 4 ด้าน คือ (1) ด้านกาย (2) ด้านจิตใจ (3) ด้านสังคม (4) ด้านปัญญา โดยบูรณาการร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามศาสตร์พระราชา

ทั้งนี้ปัจจัยร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทางพระพุทธศาสนา เมืองคัมภีร์ประกอบหนุนเสริมใน 4 เหตุ คือ (1) ปฏิรูปเทวาสะ คือการอยู่ในถิ่นที่ดี (2) สัมปยุตตสัมมาปฏิบัติ คือสมาคมกับสัตบุรุษ (3) อุตตสัมมาปฏิบัติ คือการตั้งตนไว้ชอบ (4) ปุพเพกตปุญญตา คือความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อน ซึ่งการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกของทั้ง 3 อาศรม โดยการน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการยกระดับคุณภาพชีวิต 4 ด้าน คือ (1) ด้านกาย (2) ด้านจิตใจ (3) ด้านสังคม (4) ด้านปัญญา โดยบูรณาการร่วมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามศาสตร์พระราชา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงภายใต้หลักการ บ-ว-ร โดย การบูรณาการหลักพุทธธรรม ด้วยบทบาทของพระสงฆ์ในอาศรมพระบัณฑิตและพระธรรมจาริกช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนเพื่อความยั่งยืนได้ เพราะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านและเพิ่มความสามัคคีในชุมชนมากยิ่งขึ้น สามารถเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของชุมชน เป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชน เช่นการสร้างให้คนในชุมชนมีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น ก่อให้เกิดความสามัคคีและพัฒนาในท้องถิ่นของตัวเองรักษาดูแลพื้นที่ของตัวเอง เพราะพระสงฆ์มีบทบาทในการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เช่นมีการจัดตั้งกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ให้มีการแบ่งหน้าที่ในการมีส่วนร่วมในชุมชน

4.2.3 องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย

โครงการวิจัยนี้มุ่งเน้นพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของด้วยการสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าชุมชนบนพื้นที่สูง มีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนทั่วไป หน่วยงานของพระสงฆ์ไทยได้ตั้งองค์การพระธรรมจาริกและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ช่วยกันส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดตั้งหน่วยบริการวิชาการชื่อพระบัณฑิตอาสาพัฒนาราชกรบนพื้นที่สูง โดยมีวัตถุประสงค์ให้พระในสังกัดนำพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรบนพื้นที่สูง และสามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐได้มาก ช่วยแก้ไขปัญหาเสียดิตและปัญหาความมั่นคงของชาติ ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ สงบุดรหลานเขามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่สู่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูงมากขึ้น

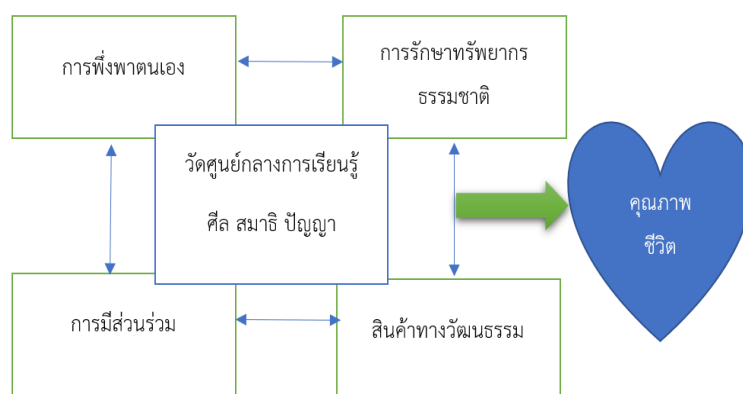

ภาพที่ 4.15 พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระพรหมเสนาบดีเจ้าคณะภาค 7 ร่วมกิจกรรมปีใหม่ชาวปกากะญอ

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ได้มีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เกิดสันติ

สุขในสังคมไทยบนพื้นที่สูงมากขึ้นตามลำดับ คณะผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ดังนี้

ปกากะเอยโมเดล 5 ประการ ในการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและนำไปสู่สุขภาวะทางกายและใจ

ตารางที่ 4.3 ปกากะเอยโมเดล 5 ประการ

แม้ว่าโลกยุคปัจจุบันเกิดปรากฏการณ์บริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชนชาติพันธุ์สถานะในปัจจุบัน แต่ยังมีอีกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่กำลังผสมผสานวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกลับทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าหรือสินค้าทางชาติพันธุ์ การขายวัฒนธรรม ธุรกิจชาติพันธุ์ การทำให้กลายเป็นตลาดทางวัฒนธรรม การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และชนชาติพันธุ์ยังได้ปฏิบัติสัมมาอาชีพะ คือประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งสอดคล้องกับ องค์กรมรรค 8 หรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ไปสู่เป้าหมายแห่งสันติสุข ได้ปฏิบัติตามแนวทางซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา คือ ทิฐุธรรมมีกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่ได้มา (3) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี (4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ หรือเรียกอีกอย่างว่า สันโดษ ที่แปลว่า ยินดีพอใจในสิ่งที่ตัวเองแสวงหาได้มาด้วยความชอบธรรม สังคมไทยนิยมเรียกว่า คาถาเศรษฐี 4 คำ คือ อุ อา กะ สะ จึงทำให้ประชาชนมีโอกาสได้นำวัตถุดิบกลายเป็นสินค้า และได้นำไปสู่การมีเครือข่ายที่จะนำสินค้าชุมชนไปสู่การมีโอกาสการค้าขายได้มากยิ่งขึ้นกว่าในอดีต

4.3 การสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

พระบัติตอาสาและพระธรรมจาริก ควรเชื่อมโยงความร่วมมือในการสร้างภาคีเครือข่ายกับองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชน เพื่อให้เกิดกลไกในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ดังตัวอย่างจากพระกรณียกิจของในหลวงรัชกาลที่ 9 ผู้เป็นต้นแบบด้านแห่งการพัฒนาเชิงพื้นที่ของโลก การดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 4,810 โครงการ¹⁷¹ โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพสกนิกรที่มีฐานะยากจนซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทรงงานของพระองค์จึงมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาความยากจนและการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดังแสดงในพระบรมราโชวาทเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2535 มีความว่า“...ถ้าประชาชนทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบและความเจริญย่อมจะเป็นผลก่อเกิดตามมาอย่างแน่นอน จึงอาจพูดได้ว่า การพัฒนาคือการทำสงครามกับความยากจน เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยตรง...”¹⁷² พระองค์ทรงมุ่งขจัดความยากจนในทุกมิติและทุกรูปแบบ ทั้งยังเน้นการสร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นการพัฒนาที่เอื้อเพื่อต่อกันอย่างเป็นองค์รวมสู่การยกระดับความอยู่ดีมีสุขของประชาชนชาวไทย

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริก จะสามารถนำไปสู่การสร้างต้นแบบการพัฒนาชุมชนได้ และควรมีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนด้วยหลักทศพิธราชธรรม หรือหลักการเป็นผู้นำ 10 ประการ คือ

ทศพิธราชธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ราชธรรม 10 " นี้ ปรากฏอยู่ในมหาหังสชาดก พระสุตฺร ขุททกนิกาย ชาดก ปรากฏพระคาถา¹⁷³ดังนี้

...ทานํ สีลํ ปริจจาคํ อาชชวํ มททวํ ตปํ

อกโกธํ อวิหีสณฺจ ขนฺติณฺจ อวิโรธนํ...

¹⁷¹ ข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ - สำนักงาน กปร., [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.rdpb.go.th/rdpb/projectData/index.htm>. [16 ตค. 2566].

¹⁷² สำนักข่าวเจ้าพระยา, รอยยิ้มของในหลวง, พิมพ์ครั้งที่ 5, (ลำพูน: หจก.ณัฐผลการพิมพ์ 2559), หน้า 203.

¹⁷³ ชุ.ชา. (บาลี) 28/240/86.

1. **ทาน (ทานิ)** คือ การให้ ให้ความรู้ ให้ธรรมะ ให้การศึกษา ให้การงาน ให้โอกาส การพัฒนาแหล่งน้ำ แบ่งปันที่ดินทำกิน เพื่อให้อยู่ดีกินดี การใช้อำนาจเพื่อให้ประชาชนเกิดความสุขโดยรวม

2. **ศีล (สีล)** คือ ความประพฤติที่ดีงาม ทั้ง กาย วาจา เพื่อวางตนเป็นแบบอย่าง ไม่ประพฤติผิดจารีตประเพณีและกฎหมายที่คนทั่วไปรักษา

3. **บริจาค (ปริจาค)** คือ การช่วยเหลือผู้ที่กำลังเดือดร้อน การให้เงินเดือนแก่คนที่ทำหน้าที่ย่างเสียสละ เช่นทหารผ่านศึก ไม่ให้ลำบากจนเกินไป เมื่อเกิดข้าวยากหมากแพงฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำการเกษตรไม่ได้เศรษฐกิจไม่ดีหรือมีสงคราม ก็ไม่ควรเก็บภาษีจนเดือดร้อนประชาชนที่กำลังลำบาก การให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดความลำบากเช่นฝนแล้งน้ำท่วมหรือเกิดภัยพิบัติต่างๆ การช่วยเหลือคนยากไร้ ดูแลคนเป็นบ้าอานาธาไรท์ที่พึ่ง

4. **ความซื่อตรง (อาชชว)** คือ การสุจริตต่อหน้าที่การงานของตน ต่อมิตรสหาย ต่อองค์กรหรือหลักการของตน เปิดเผยข้อมูล นโยบายที่เป็นประโยชน์ ไม่ปิดบังอำพราง เปิดเผยการใช้จ่ายภาษี ไม่คดโกง

5. **ความอ่อนโยน (มททว)** คือ การมีอัธยาศัยอ่อนโยน เป็นกันเอง ไม่เย่อหยิ่งถือตน

6. **ความเพียร (ตป)** คือ ความเพียรพยายามในการทำความสุขเพื่อส่วนรวม การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขส่วนรวม

7. **ความไม่โกรธ (อกโกธ)** คือ การไม่แสดงอาการโกรธ เพราะผู้ปกครองที่ขี้โกรธ คนยอมไม่กล้าทักท้วง ทำให้แต่คนยกยอปอปั้น แต่เมื่อเกิดข้อผิดพลาด ต่างจะปกปิดสิ่งผิดพลาด ปิดหูปิดตา จนนำไปสู่ความฉิบหายในที่สุด

8. **ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา)** คือ ไม่ออกกฎหมายหรือระเบียบที่ทำให้ยากลำบากในการเป็นอยู่จนเกินไป การที่ผู้ปกครองไม่รังแกผู้อ่อนแอกว่า การออกกฎหมายปกป้องไม่ให้มีการรังแกกัน

9. **ความอดทน (ขนติ)** คือการรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกระทบกระทบทั้งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม มีความมั่นคงหนักแน่นไม่หวั่นไหว เป็นเรื่องธรรมดาที่ผู้ปกครองย่อมต้องเจอคำนิทา ปัญหาและอุปสรรคนานาประการ

10. **ความเที่ยงธรรม (อวิโรธน)** คือ ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง เที่ยงธรรมเป็นหลัก ไม่หุบเบา เชื่อคนง่าย มีหลักการ ไม่เป็นไม้หลักปักขี้เลน เอนไปเอนมาตามคำยุยง มีความยุติธรรม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

จากข้อธรรมในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่า สุวรรณสามโพธิสัตว์กล่าว**ทศพิธราชธรรม**ถวายว่า ...“ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์จงทรงประพฤติธรรมในชาวแคว้นและชาวชนบทเถิดครั้น พระองค์ทรงประพฤติธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จไปสู่สวรรค์ พระเจ้าข้า”...¹⁷⁴ การสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้ จึงควรมีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนด้วยหลัก**ทศพิธราชธรรม**

4.4 องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย

โครงการวิจัยนี้มุ่งเน้นพัฒนานวัตกรรมการชุมชนวิถีพุทธของด้วยการสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าชุมชนบนพื้นที่สูง มีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนทั่วไป หน่วยงานของพระสงฆ์ไทยได้ตั้งองค์กรพระธรรมจาริกและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ช่วยกันส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดตั้งหน่วยบริการวิชาการชื่อพระบัณฑิตอาสาพัฒนาราชกรบนพื้นที่สูง โดยมีวัตถุประสงค์ให้พระในสังกัดนำพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ เพื่อยืดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรบนพื้นที่สูง และสามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐได้มาก ช่วยแก้ไขปัญหายาเสพติดและปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ สงบุดรหลานเขามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่สู่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูงมากขึ้น

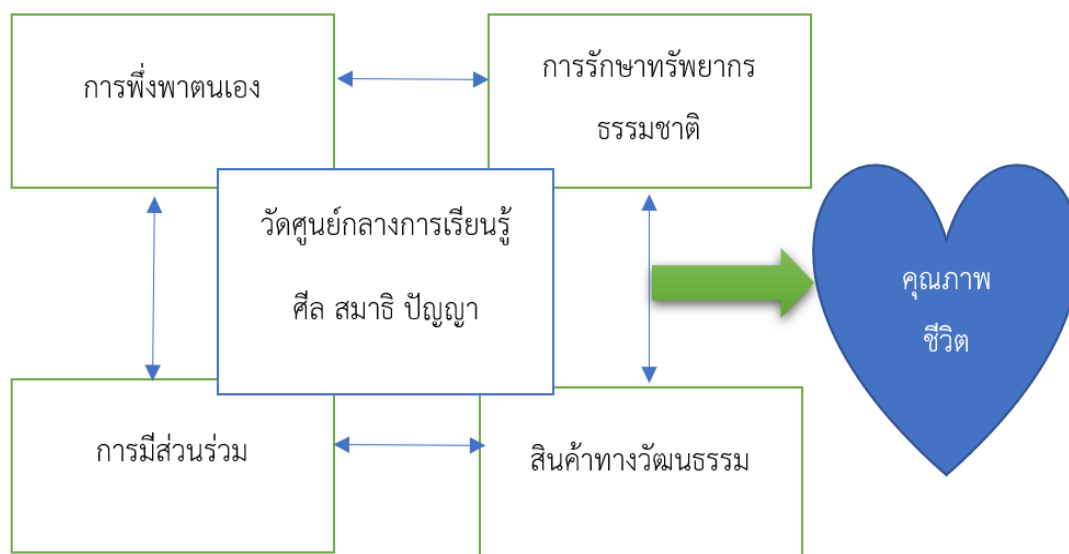
¹⁷⁴ ชุ.ชา. (ไทย) 24/416/245.

ภาพที่ 4.15 พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระพรหมเสนาบดีเจ้าคณะภาค 7 ร่วมกิจกรรมปีใหม่ชาวปกากะญอ

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ได้มีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เกิดสันติสุขในสังคมไทยบนพื้นที่สูงมากขึ้นตามลำดับ คณะผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ดังนี้

ปกากะญอโมเดล 5 ประการ ในการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและนำไปสู่สุขภาวะทางกายและใจ

ตารางที่ 4.3 ปกากะญอโมเดล 5 ประการ

แม้ว่าโลกยุคปัจจุบันเกิดปรากฏการณ์บริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชนชาติพันธุ์สถานะในปัจจุบัน แต่ยังมีอีกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่กำลังผสมผสานวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกลับทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าหรือสินค้าทางชาติพันธุ์ การขายวัฒนธรรม ธุรกิจชาติพันธุ์ การทำให้กลายเป็นตลาดทางวัฒนธรรม การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และชนชาติพันธุ์ยังได้ปฏิบัติสัมมาอาชีวะ คือประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งสอดคล้องกับ องค์กรมรรค 8 หรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ไปสู่เป้าหมายแห่งสันติสุข ได้ปฏิบัติตามแนวทางซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา คือ ทิฐุธรรมมีกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่ได้มา (3) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี (4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ หรือเรียกอีกอย่างว่า สันโดษ ที่แปลว่า ยินดีพอใจในสิ่งที่ตัวเองแสวงหาได้มาด้วยความชอบธรรม สังคมไทยนิยมเรียกว่า คาถาเศรษฐี 4 คำ คือ อุ อา กะ สะ จึงทำให้ประชาชนมีโอกาสได้นำวัตถุดิบกลายเป็นสินค้า และได้นำไปสู่การมีเครือข่ายที่จะนำสินค้าชุมชนไปสู่การมีโอกาสการค้าขายได้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิมในอดีต

4.4.1 องค์ความรู้จากผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง

ภาพที่ 1 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน ขายดี ของดอย Kaidee Kongdoi

ภาพที่ 2 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน ข้าวดอกแดง กินดีมีแฮง

กาแฟห้วยบง

Hauybong Coffee

ผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านห้วยบง
ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

ปริมาณ 250 กรัม
ราคา 150 บาท

ภาพที่ 3 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน กาแฟห้วยบง Hauybong Coffee

ชาयीดี ของดอย
Kai Dea Kong Doi

ผ้าขาวจั๊วะจันท์
ผูกพันธ์สายใย

ผลิตภัณฑ์ชุมชนวัดจันท์
ต.บ้านจันท์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

ราคาพิเศษ 200 บาท

ภาพที่ 3 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน กาแฟห้วยบง Hauybong Coffee

ผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบจำนวน 3 ผลิตภัณฑ์

4.4.2 นำองค์ความรู้ใหม่ไปใช้ประโยชน์

นำผลการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูสุตพัฒน์โนดม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร. และคณะ ไปใช้ประโยชน์ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ข้าวดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัดจันทร์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนี้

1) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก

2) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เป็นเจ้าสำนัก

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทรงกิจจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าสำนัก

นำผลการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ ไปใช้ประโยชน์ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ข้าวดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัดจันทร์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนี้

1) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก

2) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เป็นเจ้าสำนัก

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทรงกิจจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าสำนัก

4. นำผลงานวิจัยด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง “ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ข้าวดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัดจันทร์” ไปใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดผลในพื้นที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ตั้งอยู่ที่ ๑๓๙ วัดสวนดอก พระอารามหลวง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และสามารถขยายผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่ของพระบ้นจิตพัฒนาราชราษฎรบนพื้นที่สูงทุกพื้นที่

พื้นที่พระธรรมจาริกทุกพื้นที่ นำไปใช้ประโยชน์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ผู้ได้รับประโยชน์ เครือข่ายพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก และศูนย์พระธรรมจาริก วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ การนำไปใช้ประโยชน์ 1. ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นจากพื้นที่วิจัยจากสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สังคม และทรัพยากรท้องถิ่น ด้วย"ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง" เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนฐานรากได้ 2. เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยการจัดแผนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ เชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรพื้นที่สูง

บทที่ ๕

สรุปผลการศึกษาวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกของราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาคความยากจน มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริก 2) เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง 3) เพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่อาศรมทั้ง 3 แห่ง มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 25 ราย แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) พระบ้นฑิตอาสา/พระธรรมจาริก 3 ราย (2) ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน 3 ราย (3) ชาวบ้าน 12 ราย (4) ตัวแทนภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง 4 ราย (5) ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เป็นการศึกษาและพัฒนาโดยใช้วิจัยแบบผสมผสาน(Mixed Methods) 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research) รายละเอียดมีดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกของราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาคความยากจน

1. บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่ทำงานกับชุมชนบนดอยสูง ท่ามกลางวิถีชีวิตชุมชนที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปะกาเกอและนับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทชุมชนจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่อาศรมทั้ง 3 แห่ง เช่น ประวัติความเป็นมา ภูมิศาสตร์ ประชากร ภูมิสังคม ความเชื่อและศาสนา เศรษฐกิจชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รายได้และหนี้สิน เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาคความยากจน ดังนี้

1) **ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ศึกษา** ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์ชาวปกากะญอหรือกะเหรี่ยง ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณบรรพชน พื้นที่ชุมชนตั้งอยู่ในต้นน้ำสำคัญหลายสายของจังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนก่อตั้งรกรากมากกว่า 150-300 ปี บางกลุ่มจากการอพยพมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1) สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ เป็นพื้นที่ราบสลับกับที่ราบสูง ในเขตป่าดิบเขาสลับป่าสน ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและมีชีวิตพึ่งพาผูกพันกับผืนป่า พื้นที่เต็มไปด้วยเนินเขาสลับซับซ้อน มีลำห้วยหลายสายที่ใช้ในการทำเกษตรของหมู่บ้านที่มีลำห้วยไหลผ่าน มีภูเขาสลับซับซ้อน และมีทิวทัศน์ที่สวยงาม สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูงชัน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 400 ถึง 1,400 เมตร เป็นพื้นที่ราบสูง มีลำห้วย และทางน้ำขนาดเล็กหลายสาย ลักษณะพืชพรรณส่วนใหญ่เป็นป่าสน

(1) ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ เป็นภูเขาสูงสลับกับพื้นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสบรรยากาศความหนาวเย็นอยู่ที่ประมาณ มีสภาพอากาศร้อนชื้นและหนาวเย็น ในช่วงฤดูหนาว ประมาณ 15 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำที่สุด 3 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 26 องศาเซลเซียส

(2) พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นป่าผสมผลัดใบหรือป่าเบญจพรรณ มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีสัตว์ป่าบางชนิดอาศัยอยู่ แต่ยังพบการแผ้วถางพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น เพื่อทำการเกษตรและการสร้างที่อยู่อาศัย

(3) แหล่งน้ำและระบบสาธารณูปโภค ด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบ เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยหลายสาย มีประปาภูเขาและระบบน้ำประปาใช้สอยในครัวเรือนและการเกษตร

(4) การคมนาคมและการสื่อสาร เส้นทางค่อนข้างคดเคี้ยวและลาดชันมาก การสัญจรเดินทางค่อนข้างยากลำบาก ต้องใช้ความระวังในการขับขี่ ยิ่งในช่วงฤดูฝนนั้นการขนส่งหรือการเดินทางมีความลำบาก บางเส้นทางไม่สามารถเดินทางได้อาจมีน้ำป่าหลากฉ่ำเส้นทาง การขนส่งสารพัดไปในตัวเมือง มีที่ทำการไปรษณีย์และขนส่งเอกชน

3. สภาพทางประชากร ชุมชนมีจำนวนประชากรประมาณ 700-1,000 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำเกษตร เช่น ทำไร่หมุนเวียน ค้าขาย ทอผ้า รับจ้างทั่วไป

4. สภาพทางสังคม

1. ด้านศาสนา ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณบรรพชน มีจำนวนหนึ่งที่นับถือคริสต์ศาสนา มีผู้นำศาสนาในแต่ละหมู่บ้านได้แก่ หยีโซ่ หรือ ความศรัทธาในท้องถิ่น มีพระธรรมจาริก และศิษยาภิบาลประจำท้องถิ่น เป็นต้น ชาวบ้านทั้งสองศาสนามีความกลมเกลียวและมีความสามัคคีกัน เมื่อชุมชนมีเทศกาลงานบุญทุกคนก็จะมาร่วมแรงร่วมใจช่วยงานกัน

2. ด้านการศึกษา มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โรงเรียนขนาดเล็กมีนักเรียนประมาณ 50 คน ขนาดกลางมีนักเรียนประมาณ 200 คน

3. **วิถีชุมชน** ชาวบ้านมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ สืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ ทั้งการแต่งกาย อาหารการกิน วิถีการถือศีล ประเพณี ภูมิปัญญาและค่านิยม เช่น การนับถือผี เคารพบูชาธรรมชาติ

5. สภาพทางเศรษฐกิจชุมชน

1. **ด้านการเกษตร** พื้นที่ทำการเกษตรมีทั้งนาข้าว ไร่ สวน แปลง ในการปลูกข้าวสวนผลไม้และวนเกษตร มีการใช้รถไถแทนวัวควายบ้างในการทำการเกษตร และบ้างก็ใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมปลูกพืชเมืองหนาว ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวง

2. **ด้านปศุสัตว์** การเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่จะเลี้ยงตามธรรมชาติส่วนมาก เช่น หมู วัว เป็ด ไก่บ้าน ไก่ดำ หมูป่า ที่นิยมเลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร ส่วนมากจะพบเห็นการเลี้ยงหมูใต้ทุนบ้าน ชาวบ้านมีการสะสมมูลสัตว์เพื่อปุ๋ยคอก โค และกระบือเลี้ยงแบบธรรมชาติ คือปล่อยให้สัตว์เข้าไปหากินเองในป่าช่วงเช้าถึงเย็น และมีไก่พื้นบ้าน ไก่ดำ หมูป่า ที่นิยมเลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร

3. **ด้านการท่องเที่ยว** ชุมชนมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่พร้อมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม พื้นที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว เช่น อุทยานแห่งชาติ น้ำตก

4. **ด้านธุรกิจ** ชุมชนไม่อนุญาตให้คนภายนอกหรือนายทุนเข้ามาทำกิจการในชุมชนพื้นที่มีร้านค้าให้บริการ เช่น ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด ร้านกาแฟ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ที่พัก หรือโฮมสเตย์

6. สภาพทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. **การแต่งกาย** ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสวมใส่ชุดพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน โดยผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมใส่ชุดผ้าทอยาวคลุมเข่าสีขาว สำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมสวมใส่ชุดตามยุคสมัยปัจจุบันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติในงานพิธีหรือเทศกาลสำคัญ

2. **ภาษา** ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่มีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ใช้ภาษาราชการในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกและสังคม

3. **หัตถกรรมและงานฝีมือ** มีการจักสานเพื่อใช้สอยและจำหน่าย ซึ่งชุมชนมีวัตถุดิบต้นไม้เป็นจำนวนมาก ส่วนมากจะเป็นการแปรรูปไม้เป็นแกว่น้ำหรือแจกัน ชะลอมไม้ แต่ที่โดดเด่นมาก คือผ้าทอมือ เช่น ยาม ชุดพื้นบ้าน ผ้าคลุม

4. **การรักษาอนามัยพื้นบ้าน** ยังคงรักษาความเชื่อทางบรรพบุรุษเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย จะมีการบูชาโดยการเลี้ยงผีตามความเชื่อที่ว่า การเจ็บไข้เพราะมีดวงวิญญาณของบุรุษมาเบียดเบียน เพื่อมาขอส่วนบุญจากญาติพี่น้อง รวมถึงการใช้พืชพรรณสมุนไพรพื้นบ้านและสมุนไพรป่า

ยามเจ็บไข้มักรักษาพยาบาลกันเองโดยหมอพื้นบ้านหรือ หากอาการเจ็บป่วยรุนแรงมากก็จำเป็นต้องเดินทางมายังตัวอำเภอ หรือโรงพยาบาลประจำจังหวัด

5. ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม ผู้นำทางความเชื่อและผู้อาวุโสในชุมชน มีบทบาททางความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชน เช่น งานสืบสานวัฒนธรรมชนเผ่า งานบุญปีใหม่ เลี้ยงผีต้นน้ำ

5.1.2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

ภารกิจหลักของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ครอบคลุมชุมชน บริบทชุมชนบนพื้นที่สูงมีเอกลักษณ์เป็นต้นทุนทางภูมิสังคมที่สามารถยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ กระบวนการทำงานของพระสงฆ์พบทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ดังนี้

	วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
จุดแข็ง	การให้ความเคารพและการยอมรับพระสงฆ์ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ
จุดอ่อน	ขาดกิจกรรมการอบรมองค์ความรู้ต่างๆ ในการเสริมทักษะให้ทันต่อการปรับเปลี่ยนของสังคมและเทคโนโลยี และการเชื่อมต่อเครือข่ายการพัฒนาเชิงพื้นที่ไปสู่ภาคเอกชน
อุปสรรค	ระยะทางที่ห่างไกลและการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ที่ใช้ระยะเวลาและยากลำบาก มีต้นทุนการเดินทางในการพัฒนา และข้อจำกัดบางประการในพระวินัยที่กำหนดขอบเขตและข้อจำกัด ต่อการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ร่วมกับชุมชนและสังคม
โอกาส	ได้รับความสนใจจากสถาบันการศึกษาและนักวิจัยในการศึกษาวิจัย ร่วมบูรณาการองค์ความรู้และเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาและยกระดับชุมชน

5.1.3 โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางภูมิภาค วัฒนธรรม ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาแต่เดิม แต่ยังคงขาดการพัฒนาและการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านต้นทุนทางชุมชน สามารถพัฒนาและยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เช่น พื้นที่บนดอยวาวี อ.แม่สรวย จ.เชียงราย หรือบ้านปางไฮ อ.ดอยสะเก็ด และบ้านม่อนแจ่ม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ เป็นต้น จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ มีสภาพสรุปปัญหา 11 ประเด็น ดังนี้ (1) การถือครองที่ดินอย่างถูกต้องและการเข้าถึง

ทรัพยากร (2) สิทธิในการได้รับสัญชาติเพื่อให้เข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐต่างๆ อย่างเท่าเทียม (3) ความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่าง (4) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงการศึกษาให้เยาวชนเรียนในระดับที่สูงขึ้น (5) ความเป็นธรรมในการบริการสาธารณสุข ตลอดจนการอนุรักษ์ การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร (6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวิถีวัฒนธรรม (7) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (8) การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก ยกกระดับขีดความสามารถในการผลิตควบคู่กับการยกระดับรายได้และความกินดีอยู่ดี (9) การส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มเพื่อการศึกษาและการประกอบอาชีพ (10) การส่งเสริมให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพลเมืองไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (11) การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม

คณะผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงยังขาดการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ และการพัฒนาเชิงพื้นที่นั้นควรที่จะพัฒนาโดยการนำหลักแห่งพระพุทธศาสนาไปช่วยส่งเสริมเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งทางกายภาพและจิตภาพ จึงทำการศึกษาและวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” โดยได้ทำการศึกษาพื้นที่อาศรมซึ่งน่าจะเป็นต้นแบบได้ จำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบ้นทิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ (2) อาศรมพระบ้นทิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (3) อาศรมพระธรรมจาริกวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง สามารถจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพุทธนวัตกรรมวิถีพุทธให้มีการอยู่ดีมีสุขด้วยหลักแห่งไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา อันจะสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของชาติ (2561-2580) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแผนที่ 13 ว่า “มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม”

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจะเป็นการดำเนินการที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูง ที่มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เพื่อวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเศรษฐกิจไทยในอนาคต โดยการส่งเสริมเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น สร้างความสามารถในการแข่งขันโดยการพัฒนาและส่งเสริมการสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรกร และการส่งเสริมวิสาหกิจเริ่มต้นและวิสาหกิจชุมชน จำเป็นที่จะให้ประชาชนเข้ามาสู่กระบวนการพัฒนาโดยเน้นกลวิธีการแก้ไขปัญหาความยากจนตามกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ของสังคม เพื่อจะนำไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นและการเสริมสร้างพลังของประชาชน ชุมชนรากฐานจึงมีความสำคัญมากเพราะชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการ

สร้างความรู้ของชุมชน เพื่อการนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการสร้างความสุขของชุมชน การพัฒนาประเทศในภาพรวมจะประสบความสำเร็จได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับ ศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม แผนพัฒนามหาวิทยาลัยฉบับนี้ ยังได้เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) สถาบันสงฆ์ไทยพระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย ไม่เข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง และไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบัน จึงสื่อกับประชาชนไม่ได้ การที่มีพระสงฆ์เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้งเข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และมีความสามารถในการสื่อสารมีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมาก

องค์กรพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม พระสงฆ์ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงมี 2 กลุ่ม คือ (1) พระบัณฑิตอาสา (2) พระธรรมจาริก มีหน้าที่พัฒนาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาหรือราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาจะทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (cultural commodification) ได้ดี เมื่อทำวิจัยแล้ว จะช่วยก่อให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ที่มีคุณค่านำไปสู่การท่องเที่ยว การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการพัฒนาสังคมในมิติต่าง ๆ ซึ่งเป็นการลงทุนน้อยแต่ได้กำไรทางสุขภาวะทั้งทางกายและใจ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยโดยตั้งวัตถุประสงค์ 2 ประการ ดังนี้ (1) เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง (2) เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 1 ปี ได้ผลการวิจัยดังนี้

5.1.1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มี 2 หน่วยงานคือ (1) พระบัณฑิตอาสา ได้แก่ อาศรมบ้านดอกแดง มีพระมหาฐานันดร เขมปัญญา ประจำอยู่อาศรมและอาศรมบ้านห้วยบง มีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร เป็นเจ้าอาวาสวัดห้วยบง และ (2) พระธรรมจาริก 1 แห่ง คือ อาศรมบ้านจันทร์ มีพระครูจันทร์กิจจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าอาวาสวัด จากการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการเปลี่ยนตัวผู้ทำการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ 4 ประการ คือ

1) การพึ่งพาตนเอง ด้วยความที่ชุมชนทั้งสามแห่งนี้การเดินทางคมนาคมไกล ยากต่อการที่รัฐจะมาพัฒนา ด้วยภูมิประเทศที่สูงและคมนาคมลำบากพระสงฆ์และประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเองเป็นหลักการพัฒนาพื้นที่เบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ทุกสถานการณ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวพระราชดำริ

ของพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 9 เกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญ ๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก รวมถึงคณะผู้วิจัยได้ไปมีส่วนร่วมกับการการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่น มุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลักเบื้องต้นก่อน ดังนั้น การที่พระสงฆ์และประชาชนสามารถพึ่งตนเอง โดยมีการส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้น จะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว และได้ตระหนักถึงพระราชดำริอยู่เสมอ คือ ชุมชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ การขยายการผลิตเพื่อการค้าใด ๆ คำนี้ถึงความเกี่ยวกับความพร้อมในด้านการตลาด โดยเฉพาะในด้านความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีธุรกิจ การเกษตรของชาวบ้านอย่างง่าย ๆ พระสงฆ์และประชาชนที่นี้จึงเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักและนับว่าเป็นศักยภาพของชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีมาตั้งแต่กำเนิด

2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้นทุนทางธรรมชาติได้อย่างดีเยี่ยม ทั้งนี้พื้นที่ดอกแดงบ้านจันทร์ และห้วยบง พระสงฆ์เป็นผู้นำรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นที่พักพิงของทุกชีวิตบนโลก พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก และประชาชนบนพื้นที่ทั้ง 3 แห่งนี้ จึงมีส่วนในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตการรักษาของพระมหาฐานันดร เขมปญโญ ได้ปลูกฝังประชาชนในท้องถิ่นในการรักษาป่าธรรมชาติให้อยู่คงเดิมจำนวนประมาณ 1,000 กว่าไร่ ซึ่งหากเปรียบเทียบกับเขตพื้นที่ใกล้เคียงเช่นหมู่บ้านแม่โถซึ่งอยู่ไม่ห่างจากบ้านดอกแดงมากนัก ป่าที่เป็นธรรมยกรธรรมชาติได้ถูกทำลายเกือบหมดสิ้น เนื่องจากชุมชนชาวบ้านได้ปรับจากเกษตรที่ปลูกกะหล่ำมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น **ด้านการรักษาวัฒนธรรมของชาติพันธุ์** เนื่องจากอาศรมและชุมชนทั้งสามแห่งเป็นชุมชนชาวปกากะญอวัฒนธรรมด้านภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิตยังดำรงไว้เป็นอย่างดี วัฒนธรรมชาติพันธุ์ของทั้ง 3 แห่งที่นี้ คือ ภูมิปัญญาหัตถกรรมเช่น ผ้าทอมือ จักสาน ภาษา อาหาร ศิลปะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลังจนกลายเป็นพื้นฐานของสังคมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้ชุมชนทั้งสามแห่งเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ในท่ามกลางกระแสของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติพันธุ์กลายเป็นสินค้า (cultural goods) ที่โดดเด่นและยั่งยืน เพราะเริ่มมีชาวไทยและต่างชาติมาท่องเที่ยวจำนวนมากขึ้น

3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ชุมชนดอกแดงมีอาศรมพระธรรมจาริกดอกแดงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านห้วยบงมีอาศรมวัดห้วยบงเป็นศูนย์กลาง ชุมชนบ้านจันทร์มีอาศรมวัดบ้านจันทร์เป็นศูนย์กลางเป็นสถานที่แห่งการเรียนรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทน ของวัดในการแสดงบทบาทต่าง ๆ

เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือ และการร่วมมือกันให้เกิดความสามัคคีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีบทบาท สำคัญในการควบคุมทางสังคมในระดับประเทศด้วยเพราะ พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือ ของบุคคล ทุกชั้นในสังคม

4) การมีส่วนร่วม (participation) การที่พระเจ้าอาวาสและเจ้าอาศรมพระบัณฑิตอาสาแห่งนี้ ท่านได้เปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนข้างนอกมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนวัด มาร่วมพัฒนาด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา พุทธศิลปะ เศรษฐกิจโดยใช้หลัก คำว่า “บ-ว-ร” ย่อมาจากคำว่า “บ้าน วัด โรงเรียน” ถือว่าเป็นองค์กรทางสังคมที่มีความสำคัญและมีความสำคัญอย่างสูงยิ่งสำหรับสังคมไทยเรา เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต และเป็นหลักของการพัฒนาบนพื้นที่สูง สืบเนื่องจากการทำวิจัยครั้งนี้ได้นำนิสิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนาลงพื้นที่วิจัยด้วย ทำให้พระนิสิตได้เห็นความสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง เมื่อสำเร็จการศึกษาจึงไปปฏิบัติศาสนกิจเป็นพระธรรมจาริก 1 รูป ประจำอาศรมพระธรรมจาริกบ้านห้วยปาง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ และพระบัณฑิตอาสา 1 รูป ประจำอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านแม่คิง อ.งาว จ.ลำปาง

5.1.2 การสร้างรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง โครงการวิจัยนี้มุ่งเน้นพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของด้วยการสร้างวัฒนธรรมให้เป็นสินค้าชุมชนบนพื้นที่สูง มีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนทั่วไป หน่วยงานของพระสงฆ์ไทยได้ตั้งองค์กรพระธรรมจาริกและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดตั้งหน่วยบริการวิชาการชื่อพระบัณฑิตอาสา มีวัตถุประสงค์ให้พระในสังกัดนำพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรบนพื้นที่สูง และสามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐได้มาก ช่วยแก้ไขปัญหาขาดแคลนและปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ สงบุดรหลานเขามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่สู่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูงมากขึ้น

โลกยุคปัจจุบันปรากฏการณ์บริโภคนิยม ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชนชนชาติพันธุ์สถานะในปัจจุบัน แต่ยังมีอีกกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่มที่กำลังผสมผสานวัฒนธรรมอย่างกลมกลืนกลับทำวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินค้าหรือสินค้าทางชาติพันธุ์ การขายวัฒนธรรม ธุรกิจชาติพันธุ์ การทำให้กลายเป็นตลาดทางวัฒนธรรม การทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และชนชาติพันธุ์ยังได้ปฏิบัติสัมมาอาชีวะ คือประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งสอดคล้องกับ องค์กรมรรค 8 หรือหนทางแห่งการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ไปสู่เป้าหมายแห่งสันติสุข ได้ปฏิบัติตามแนวทางซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา คือ ทิฐุธรรมิกัตถะ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ (1) อุฏ

ฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่ได้มา (3) กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี (4) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หาได้ หรือเรียกอีกอย่างว่า สันโดษ ที่แปลว่า ยินดีพอใจในสิ่งที่ตัวเองแสวงหาได้มาด้วยความชอบธรรม สังคมไทยนิยมเรียกว่า คาถาเศรษฐี 4 คำ คือ อุ อา กะ สะ

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ประชาชนมีโอกาสได้นำวัตถุกลายเป็นสินค้า และได้นำไปสู่การมีเครือข่ายที่จะนำสินค้าชุมชนไปสู่การมีโอกาสการค้าขายได้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิมในอดีต ซึ่งกระบวนการที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกได้มีส่วนร่วมการพัฒนาชุมชน ได้นำพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน เกิดสันติสุขในสังคมไทยบนพื้นที่สูงมากขึ้นตามลำดับ

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกของราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

1. บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญในการหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ทั้ง 3 แห่ง มีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานด้านหนี้สิน รายได้ อาชีพ และระดับการศึกษา อาจสรุปได้ว่าชุมชนที่มีความพร้อมมากกว่าในด้านสถานศึกษา สิ่งอำนวยความสะดวก ระบบสาธารณูปโภค แหล่งค้าขาย จะมีรายที่มากกว่า แต่อาจจะมีหนี้สินที่มากกว่าตามมาได้ จึงสามารถอนุมานได้ว่าความเจริญทางวัตถุ ย่อมนำพาซึ่งความต้องการที่มากขึ้นตามเหตุปัจจัยและสิ่งแวดล้อมทางสังคม

2. กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก แม้ยังไม่ได้หนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้มาก แต่เป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นก่อนอย่างมั่นคงโดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้อยู่ดีมีสุข ประกอบด้วย 1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย มนุษย์มีกายเป็นฐานที่ตั้งของใจในการดำเนินชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานตามหลักสุขภาวะ 5 ด้าน จึงมีความสำคัญสำหรับทุกช่วงวัย คือ 1) อาหาร 2) อากาศ 3) อากาศ 4) ออกกำลังกาย 5) อารมณ์ 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางใจ พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกประจำอาศรมมีการสวดมนต์ธรรมในวันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เทศกาล และงานพิธีกรรมสำคัญ พระสงฆ์เปรียบเหมือนผู้นำชุมชนทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งพิงทางใจ ในยามชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนใจจากภัยภายในและภายนอก 3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคม กิจกรรมสร้างจิตสำนึกเรื่องยาเสพติด ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลกันในสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระสงฆ์จึงต้องมุ่งเป้าไปที่สันติสุขในชุมชนด้วยสารณียธรรม 4) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางปัญญา การสร้างกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา

สำหรับคนทุกกลุ่มวัย ให้เข้าใจหลักอริยสัจสี่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการบรรเทาทุกข์และสร้างสมดุลทางจิตใจอย่างมีคุณภาพ ลักษณะกิจกรรมที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกทำร่วมกับชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติ การฝึกพัฒนาปัญญาในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ เรียกว่า **สังคหวัตถุ 4**

5.2.2 โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

1. พระสงฆ์ที่ทำงานบนพื้นที่สูง มีรูปแบบแห่งการพัฒนาอยู่แล้วแต่ยังไม่สามารถที่จะจัดเป็นหมวดหมู่ได้ ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนา 4 ประการ คือ (1) การพึ่งพาตนเอง ด้วยภูมิประเทศที่สูงประชาชนบนพื้นที่สูงจึงมีศักยภาพและการปรับตัวที่จะพัฒนาโดยการพึ่งตนเองเป็นเบื้องต้นด้วยความพยายามเพื่อที่จะดำรงชีวิตและครอบครัวให้รอดได้ (2) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้นทุนทางธรรมชาติได้อย่างดีเยี่ยม และยังได้รักษาวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ปกากะญอ ไม่ว่าจะในด้านภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิตยังดำรงไว้เป็นอย่างดี (3) การสร้างวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม การศึกษา ศิลปะ เศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน (4) การมีส่วนร่วม พระสงฆ์ท่านได้เปิดโอกาสให้ชุมชนประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน รวมถึงหน่วยงานรัฐ และเอกชนข้างนอกมามีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดและชุมชนควบคู่กันไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพระสงฆ์มีการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลกจึงมีบทบาทสำคัญทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำชุมชนและเป็นปราชญ์ที่ชาวบ้านนับถือบูชาอยู่แล้ว จึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของทาริตา แต่งเส็งและคณะว่า “วัดศูนย์กลางทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดในบทบาทเหล่านี้ ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ วัดจึงกลายเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวประชาชนให้มีความสามัคคี และให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่ง ๆ ได้”^A

2. พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก สามารถสร้างการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตตามแนวทางแห่งหลักพุทธธรรมคือองค์มรรค หนทางแห่งความสุขทั้งระดับทางกายภาพและจิตภาพ แม้จะมีผลไม่ครบสมบูรณ์แบบก็ตาม ส่วนการส่งเสริมทางด้านแก้ไขความยากจนที่เป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรม สิ่งแวดล้อมที่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์นั้นถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงลงมาการที่จะไปแก้ไขความยากจนโดยตรงทางเศรษฐกิจโดยตรงสำหรับพระสงฆ์นั้นเป็นไปได้ยาก **ภารกิจ**

^A ทาริตา แต่งเส็ง และคณะ. “การพัฒนาชุมชนตามวิถีพุทธ”.วารสารการพัฒนารการเรียนรู้สมัยใหม่. ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม 2563.

สำคัญของพระสงฆ์บนพื้นที่สูงคือการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนเพื่อเกิดสันติสุขทางด้านจิตใจไปพร้อมกันกับการส่งเสริมสัมมาอาชีวะด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบนพื้นที่สูงมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งอยู่แล้ว จึงได้สร้างอาศรมหรือวัดให้เป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ จึงก่อให้เกิดชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ

พระสงฆ์ยังยกระดับสู่การท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์เป็นกระบวนการทำให้ชาติพันธุ์กลายเป็นวัตถุทางวัฒนธรรม^B ที่เรียกว่า สร้างพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยคำนึงถึงคุณค่าของความเป็นคนและความสุขทางด้านจิตใจของ สอดคล้องกับแนวคิดของมุนญ มุกข์ประดิษฐ์ ว่า “คุณค่าที่แท้จริงและการแก้ปัญหาของมนุษย์เพื่อความอยู่ดีมีสุขสุข จึงต้องมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็นสัมมาเศรษฐกิจ คือเป็นเศรษฐศาสตร์เชิงจริยธรรมมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชนระบบนิเวศและโลกเป็นส่วนรวมด้วยเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์”^C จากการวิจัยค้นพบศักยภาพแห่งว่ามีปกากะญอโมเดล ทั้ง 5 ประการดังกล่าว มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางเชื่อมต่อของกระบวนการทั้งหมด อันจะนำไปสู่ผล คือยกระดับให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุขที่เรียกว่า สุขภาวะองค์รวมซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า “สุขภาวะองค์รวมประกอบด้วยชีวิต สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม”^D พระสงฆ์มีส่วนช่วยส่งเสริมให้ประชาชนบนพื้นที่สูงประกอบสัมมาอาชีพะ ตามแนวทางแห่งองค์มรรค 8 ควบคู่กันไปโดยใช้สถานที่อาศรมและวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการศึกษาเรียนรู้ด้านศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า “สิปปี จ...เอตมมงคลมุตตม”^E แปลว่า ความเป็นผู้มีศิลปะ (สัมมาชีพ) เป็นมงคลสูงสุดของชีวิต^F การประกอบสัมมาอาชีพะนั้นนับว่าเป็นชุมชนวิถีพุทธที่ทำให้คุณภาพชีวิตอยู่อย่างสันติสุข

^B นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, “ชาติพันธุ์และลัทธิเสรีนิยมใหม่”, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ภาพพิมพ์ จำกัด, 2557), หน้า 37.

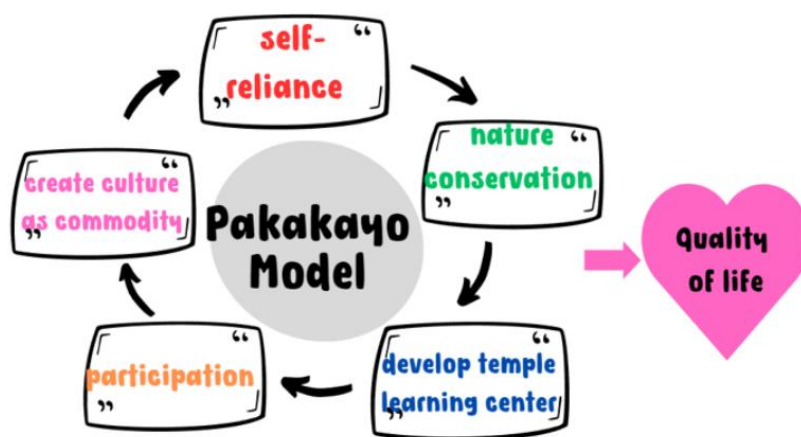
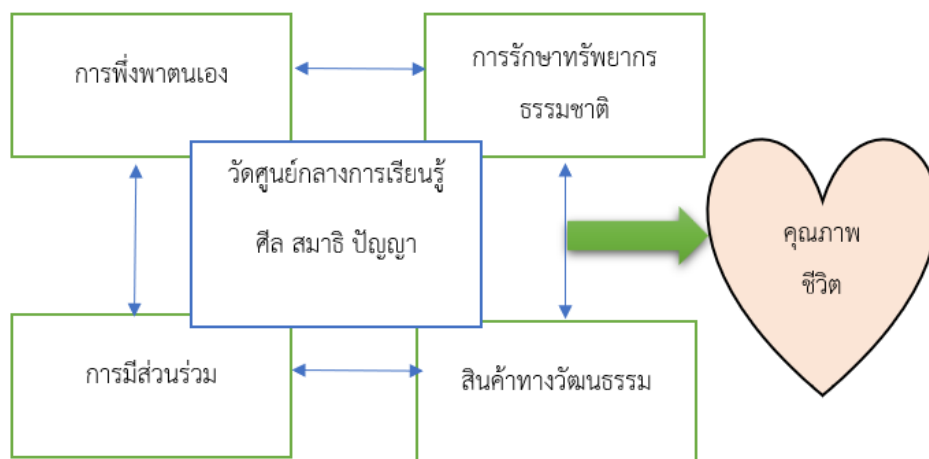
^C มุนญ มุกข์ประดิษฐ์, “ทางสายกลางในพระไตรปิฎก และทางสายกลางตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2545.

^D พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ”. (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพิมพ์และพับลิชชิ่ง จำกัด, 2551), หน้า 58.

^E ชุ.ธ.บาลี. 25/5/4.

^F ชุ.ธ.ไทย. 25/5/7.

จากการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ใหม่ คือ ปกาเกอญอโมเดล (Pakakayo Model) เป็นกระบวนการส่งเสริมอาชีพพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและนำไปสู่สุขภาวะทางกายและใจหรือคุณภาพที่ดีขึ้น มี 5 ประการ ดังนี้

Picture 5 : Model of Pakakayo Model

ปกาเกอญอโมเดล ทั้ง 5 ประการนี้ มีวัดเป็นจุดศูนย์กลางเชื่อมต่อของกระบวนการทั้งหมด อันจะนำไปสู่ผล คือ ยกกระดับให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีมีสุขที่เรียกว่า สุขภาวะองค์รวม คือ ความสุขสมดุลยภาพ 3 ด้านได้แก่ ชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม

ข้อเสียจากการวิจัยครั้งนี้ การทำวิจัยเรื่องเศรษฐกิจกับพระสงฆ์นั้นค่อนข้างจะยาก เพราะพระสงฆ์ไม่ได้ทำหน้าที่โดยตรงด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ เพียงแต่เปิดโอกาสพื้นที่ให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจ และมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น การจะพัฒนาด้านเศรษฐกิจโดยตรงนั้นเสี่ยงต่อการพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จุดเด่นหรือข้อดีของการทำวิจัยพื้นที่ปกาเกอญอหรือชนชาติพันธุ์คือ เป็นพื้นที่สูงยังมีทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่ยังมีคุณภาพ และที่สำคัญคือ มีวัฒนธรรมด้านภาษา อาหาร การ

แต่งกาย ประเพณีที่ยังเข้มแข็งอยู่แม้จะมีวัฒนธรรมของคนพื้นราบหรือวัฒนธรรมต่างชาติเข้าไปกลืนกินหรือผสมผสานก็ตาม ชาวปกากะญอก็มีองค์ความรู้ ศูนีย์ สมาคมของชุมชนที่คอยอนุรักษ์ชาติพันธุ์ อยู่ทุกอำเภอบนพื้นที่สูงหรือชุมชนชาติพันธุ์

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 โครงการย่อยที่ 1 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกของราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณในการสร้างความเข้มแข็งด้านการศึกษา เช่น พัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคการศึกษาในระบบออนไลน์ และระบบสาธารณสุขชุมชนเพิ่มจากการรักษาตามประเพณี เพราะปัจจุบันมีโรคภัยรุนแรงและร้ายแรงมากมาย ที่มีความยากลำบากในการป้องกัน แก้ไข รักษา และควบคุม

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ มหาเถรสมาคมหรือสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนาควรให้ความสนใจและสนับสนุนงบประมาณร่วมกับหน่วยงานการปกครองระดับชุมชน ในการจัดหลักสูตรการสอน ประกาศนียบัตร หรือการอบรม เกี่ยวกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง หรือการพัฒนาชุมชนของพระพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เนื่องจากกระบวนการทำงานของพระสงฆ์บนพื้นที่สูงมีความสำคัญและมีบทบาท เปรียบเหมือนผู้นำชุมชนในภาครัฐที่มีศักยภาพแต่ขาดการสนับสนุนและส่งเสริม

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยต่อไปในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกกับแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักสหประชาชาติ Sustainable Development Goals

5.3.2 โครงการย่อยที่ 2 การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

1. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

1) เมื่อได้รับการอนุมัติให้ทำงานวิจัยแล้วควรลงพื้นที่เก็บข้อมูล ทำเครื่องมือวิจัยให้สมบูรณ์ บันทึกข้อมูล โดยเร่งด่วน เพื่อที่จะได้ทำงานวิจัยให้จบโดยเร็วตามระยะเวลาที่กำหนด หากรอการอนุมัติงบประมาณแล้วค่อยลงพื้นที่วิจัยอาจจะทำวิจัยไม่ทัน เนื่องจากเป็นงานวิจัยโครงการชุด

2) การพัฒนาศักยภาพของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสา เนื่องจากพระสงฆ์ทั้ง 2 หน่วยงาน ที่อยู่มานานก็จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาประชาชนได้มีประสิทธิภาพมาก ส่วนใหญ่ก็จะเน้นด้านพัฒนาด้านศาสนาอย่างเดียว น่าจะหน่วยงานมีการสนับสนุนให้พระสงฆ์ทั้งสองหน่วยงาน เพิ่มศักยภาพ พัฒนา ยกระดับด้านแก้ไขปัญหาความยากจนให้ประชาชนทุกมิติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ผู้วิจัยควรพิจารณาเรื่องที่ทำวิจัย สอดคล้องกับบุคคล เวลา งบประมาณ เพราะสงฆ์จะไปแก้ไขความยากจนโดยตรงนั้นค่อนข้างเป็นไปได้ยาก นอกจากเป็นผู้ทำหน้าที่สนับสนุน มีส่วนร่วมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนเท่านั้น

2) ควรจะรักษาความสัมพันธ์กับพระสงฆ์และประชาชนที่มาเป็นประชากรที่มาร่วมให้ข้อมูลวิจัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้ประสานขอข้อมูลและลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่ต้องการและทำการวิจัยในเรื่องต่อไป เพื่อสะดวกแก่การทำวิจัยในครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎกั ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรฎจเดปีฎกั ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกกรณวิเสโส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฎจกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ยุค ศรีอริยะ. กสิยुकกับหยาเศรชฎกัจไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุคเคซันเตอร้, 2550.

ธรรมเกียรติ กันอริ. กสิยुकกับหยาเศรชฎกัจไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุคเคซันเตอร้, 2550.

พระมหาสุทิตย้ อาภากร (อบอุน). นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: พิสิชฎั ไทยออฟเซต, 2548.

พระธรรมวัชรบัณทิต, ศ.ดร. .แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565.

- พระเมธีธรรมอาจารย์ รศ.ดร.. แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 25650.
- สกสว. .กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564.
- พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต. ผศ.ดร. และคณะ. การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561.
- พัชรินท์ สิริสุนทร. แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2565.
- วิทยากร เชียงกุล.การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉั๊บแกระ, 2557.
- ณัฐพล ชันธไชย. แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2527.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- สิน สื้อสวน. องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมความสุขชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559.
- สำราญ จูช่วย. การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม. คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์. 2554.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, พ.ศ. 2546.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่12, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ โกลบอลทอง, 2552).

- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2561.
- กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540), หน้า 134-135.
- โครงการพระธรรมจาริก. รายงานผลการปฏิบัติงานฯ ประจำปี 2552. เชียงใหม่: มทป, 2552.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน, 2556.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.) สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ. กว่า 1 ทศวรรษ, (บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, 2555).
- มูลนิธิชัยพัฒนา. ได้มากแม้มีน้อย ภาคที่ 2 : พระราชกรณียกิจ. กรุงเทพมหานคร, 2560.
- สำนักงาน กปร., แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร, 2560
- ศ.ดร.สันทัต โรจนสุนทร ราชบัณฑิต-ดร.สุริยวัลย์ เมฆกมล. ขาดทุน คือ กำไร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ฐ สถิตในดวงใจ ไทยนิรันดร์. มูลนิธิวิทยาศาสตร์การเกษตร : Betagro, 2560.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2562.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด”, 2561.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง, 2561.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

- พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธามเมธี), พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์,

- วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).
- มัญญ มุกข์ประดิษฐ์. มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- พระอุตรคุณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2534.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.
- เสถียร โปธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.
- แก้ว ชิตตะชบ. ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553.
- อานันท์ชนก สกนธวัฒน์. พลวัตของความยากจน:กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย. ทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด.
- ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546).
- พระราชวรมนูณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527.
- วรรณรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. เศรษฐศาสตร์เบื้องต้นสำหรับบุคคลทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่10. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- จิตพนธ์ ชุมเกต. การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการจัดการชุมชนอย่าง ยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากรงบประมาณ 2560.
- สุเทพ สารบรรณ. การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

พระปลัดสุชาติ สุวทฒโก (ชีหมื่อแปร). ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่ม ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง: กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

ประเสริฐ ชัยพิภุสิต. กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระ ธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปาง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธามเมธิ). พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล. โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผล กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ภายใต้โครงการบริหารจัดการแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 สู่การปฏิบัติ. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556.

วีรลพัชร บางปลากด. ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ้านพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,(บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561).

(๓) รายงานวิจัย:

คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, “โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัดภาวะเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550).

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 3.

กัลยาณี เสนาสู, “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสุขของคนไทย”, รายงานวิจัย, (คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559).

ฉลาด จันทรมสมบัติและคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคาม ระยะที่ 1 2554, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2555), หน้า 16.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ (อบอู่่น) และคณะ. “การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558).

(๔) บทความ:

ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ, การพัฒนารูปแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์, ในวารสารวิจัย มข. , สิงหาคม. (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2558), หน้า 724.

สมหมาย ปะติตั้งโช และคณะ, การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, ในวารสารวิจัย และพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 10, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน, 2558), หน้า 68.

สุริยะ หาญพิชัย และวารภรณ์ ทรัพย์รวงทอง, “ความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท”, ในวารสารรัชต์ภาคย์. ปีที่ 9, ฉบับที่ 18. (มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2558), หน้า 102-118.

พิมพ์ภา เพ็งนาเรนทร์, “การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นตามแนวทางการเศรษฐกิจพอเพียง”, ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ปีที่ 9, ฉบับที่ 2. (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2558), หน้า 54, 123-125.

ไพศาล สรรสรวิสุทธิ, แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรีจังหวัดนครสวรรค์, ในวารสารวิจัย และพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 7, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน 2555), หน้า 37.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, “ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท” ในเอกสารการสอน ชุดวิชาการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ 1 – 7, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534), หน้า 47.

ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่” ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1.

พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทรชัย พัฒนพงศา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ, ในวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพายัพ อีสเทิร์น, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2557-พฤษภาคม 2558, หน้า 122.

ทาริตา แต่งเส็ง, ญัฐวิภา ทองรุ่ง และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ, ในวารสาร Journal of Modern Learning Development, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4, กรกฎาคม – สิงหาคม, 2563, หน้า 239.

พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทรชัย พัฒนพงศา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ, ในวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพายัพ อีสเทิร์น, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2557-พฤษภาคม 2558, หน้า 116.

อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร และคณะ, ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน กรณีศึกษา : ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร, ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 11 ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557), หน้า 48.

พระอธิการทัศนเทพ ฐานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์ นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559) : 63-64.

พระอธิการทัศนเทพ ฐานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์ นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559) : 64-65.

อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร. ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน กรณีศึกษา : ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานอำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร. ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. ปีที่ 11 ฉบับที่ 53 เมษายน – มิถุนายน, 2557.

สมชัย ศรีนอก. คนจน 4.0 : นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ไขปัญหาความจน. สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ บัณฑิต, 2561.

ทาริตา แต่งเส็ง, ญัฐวิภา ทองรุ่ง และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ. ในวารสาร Journal of Modern Learning Development. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม – สิงหาคม, 2563.

สมเกียรติ สุกุลสุรเอกพงศ์. มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม. ในวารสาร WMS Journal of Management Walailak University. ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน- ธันวาคม, 2560).

วงศ์ธีรา สุวรรณิน. แนวทางการเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชนบนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย, ในวารสาร BU ACADEMIC REVIEW, ปีที่ 19. ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน, 2563.

พระเทพรัตนมุนี สายพงศ์ อโนมปญโญ / กongsinrui, การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน. ในวารสารช่อพะยอม. ปีที่ 25 ฉบับที่ 1. มกราคม – มิถุนายน, 2557.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

คู่มือการพัฒนามูลค่าเพิ่ม (Value Creation Handbook), กรมพัฒนาธุรกิจการค้า.

หนังสือพิมพ์แนวหน้า (วันที่ 07 มิย. 2555) สารสนเทศสุขภาพไทย healthinfo.in.th.

กรอบประเด็นการระดมความคิดเห็นเรื่อง คนจน: โอกาสใหม่ในการพึ่งตนเอง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย: 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 21 มิถุนายน 2545.

คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน(พชช.) : กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยกรกฎาคม, คู่มือการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานปี 2560-2564. 2559.

สำนักกรมวิชาการ 1. รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, 2560.

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร, เอกสารวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.

รายงาน ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านพื้นที่สูง. พ.ศ. 2555-2559..

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนด้วยเกษตรแปรรูป “เศรษฐกิจฐานราก” ทางเลือกใหม่ของประเทศไทย, <https://www.bangkokbanksme.com..> 2561.

สุเทพ พันประสิทธิ์, การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสภาวะความยากจน, คณะเศรษฐศาสตร์, 2543.

[ออนไลน์], แหล่งที่มา. DPU Reserch Center www.dpu.ac.th/dpurc/research-107.

ภาววิน ศิริประภานุกูล, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับเศรษฐศาสตร์ : ในหลวงกับ
วิสาหกิจเพื่อสังคม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.pier.or.th/?abridged>. [1
สิงหาคม 2561].

ภายในปี 2561...ไทยจะไร้คนจนจริงหรือ?. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [www.tanitsorat.com/file/
ภายในปี2561ไทยไร้คนจนจริงหรือ.pdf](http://www.tanitsorat.com/file/ภายในปี2561ไทยไร้คนจนจริงหรือ.pdf).

ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น, สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย,
มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
[www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/
jan_mar_12/pdf/aw01.pdf](http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_12/pdf/aw01.pdf).

การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสภาวะความยากจนใน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http://www.
dpu.ac.th/dpurc/research-107](http://www.dpu.ac.th/dpurc/research-107).

พาริซาร์ สมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือน
ยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://region3.prd.go.th/problem-poor/cause.htm>.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://www.odd.go.th/www/files/75750.pdf>.

พาริซาร์ สมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือน
ยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://region3.prd.go.th/problem-poor/cause.htm>.

[ออนไลน์], แหล่งที่มา : [https://www.mcu.ac.th/pages/philosophy-commitment-vision-
mission](https://www.mcu.ac.th/pages/philosophy-commitment-vision-mission),

[ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1239537/>, 2564.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
www.nesdb.go.th.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th>.

ความยากจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>.

Thailand: 10% still below poverty line | Investvine, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
investvine.com/thailand-10-still-poverty-line.

ปี 2561 ปีแห่งการยกระดับรายได้และ คุณภาพชีวิตของผู้มีรายได้น้อย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

<https://www.prachachat.net> > หุ่น-การเงิน.

มูลนิธิชัยพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.chaipat.or.th/site_content/70-3/283-self-reliance.html.

(๓) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Primary Sources

2. Secondary Sources

(I) Books:

Argandona, Antonio. (2011). Stakeholder theory and valuecreation(Working paper WP-922). Navara,Spain: IESE Business School, University of Navara. อ้างใน สมเกียรติ สกลสุรเอกพงศ์, มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, 2560.

Fuller, G.W. (1 9 9 4) . New Product Development from Concept to Marketplace. CRCPress, Inc. USA : Boca Raton, Florida.อ้างใน สมเกียรติ สกลสุรเอกพงศ์, มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, 2560.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือรับรองการวิจัย จำนวน 3 ฉบับ

1. แผนงานวิจัย

- 1) หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
- 2) ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
- 3) แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการวิจัย

2. โครงการวิจัยย่อยที่ 1

- 1) หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
- 2) ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
- 3) แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการวิจัย

3. โครงการวิจัยย่อยที่ 2

- 1) หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
- 2) ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
- 3) แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๗๕

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก (ประชุมหะ), ดร. / นักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
 ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไปยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๗๕/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

(The Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik for Solution of Poverty of the Highland People)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้วิจัยหลัก: พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก (ประชุมหะ), ดร.

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบันฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๗๕/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อนักวิจัย..... พระครูปลัดณัฐพล จนฺโทโก (ประชุมหะ),ดร. ส่วนงาน..... มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

ชื่อโครงการวิจัย..... การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบมิติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎร
บนพื้นที่สูง

รหัส MCU RS.....

๑. ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	-ให้เขียนลำดับขั้นตอนวิจัยเชิงปฏิบัติการ (PAR) แต่ละขั้นตอนมีกิจกรรม /เครื่องมือวิจัย/การประเมิน/ติดตามผล อย่างไร ตามกระบวนการวิจัยที่ได้ออกแบบไว้
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูล แก่ผู้ร่วมโครงการ	-ครบถ้วน
๓. หนังสือแสดงเจตนา ยินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	-ชุดกิจกรรม มีองค์ประกอบ ขั้นตอน รายละเอียดกิจกรรม การประเมินผล เป็นอย่างไร
อื่นๆ	

๒. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ความเห็นเพิ่มเติม.....เอกสารครบถ้วน

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๗๖

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ.ดร. / นักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
 ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๗๖/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการศึกษาด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
(The Process of Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik for Solution of Poverty of the Highland People)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้วิจัยหลัก: พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ.ดร.

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๗๖/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อนักวิจัย..... พระครูสุตพัฒน์โนดม,ผศ.ดร. ส่วนงาน..... มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

ชื่อโครงการวิจัย ภาระบวการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของ
ราษฎรบนพื้นที่สูง

รหัส MCU RS.....

๑.ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	-ครบถ้วน
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูล แก่ผู้ร่วมโครงการ	-ครบถ้วน
๓. หนังสือแสดงเจตนา ยินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	-ชุดกิจกรรมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ ระดับขั้นตอนกิจกรรม การประเมินและติดตาม ตามวิธีการ วิจัยที่ได้กำหนดไว้
อื่นๆ	

๒.ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ความเห็นเพิ่มเติม.....เอกสารครบถ้วน

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๗๗

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ / นักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
 ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๗๗/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นชิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
(The Area-Based Development of Phar Bundit Asa and Phra Dhammajarik Based on Buddhist Local Innovation for Solution of Poverty of the Highland People)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.สมบูรณ์ ตาสุนธิ

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๗๗/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อนักวิจัย..... ผศ.ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ ส่วนงาน..... มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

ชื่อโครงการวิจัย..... การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อ
แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

รหัส MCU RS.....

๑. ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	-ให้เขียนลำดับขั้นตอนวิจัยเชิงปฏิบัติการ (PAR) แต่ละขั้นตอนมีกิจกรรม /เครื่องมือวิจัย/การประเมิน/ติดตามผล อย่างไร ตามกระบวนการวิจัยที่ได้ออกแบบไว้
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูล แก่ผู้ร่วมโครงการ	-ครบถ้วน
๓. หนังสือแสดงเจตนา ยินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	-ชุดสัมภาษณ์เชิงลึก ควร ปรับคำเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างหรือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สอดคล้องกับวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ -ระบุเครื่องมือวิจัย เช่น แบบประเมินนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ สร้างจากนิยามเชิงปฏิบัติการของงานวิจัยนี้ วัดประเมินก่อนและหลัง เข้าร่วมโครงการวิจัย
อื่นๆ	

๒. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ความเห็นเพิ่มเติม.....เอกสารครบถ้วน

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ภาคผนวก ข

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยพัฒนาเชิงพื้นที่

1. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย
2. หนังสือรับรองความปลอดภัยแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

เครื่องมือวิจัยโครงการวิจัยย่อยที่ 1

3. แบบสำรวจบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
4. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 ชุมชน/อาศรม
5. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเจ้าหน้าที่รัฐ

เครื่องมือวิจัยโครงการวิจัยย่อยที่ 2

1. แบบประเมินผลก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (Pre-test Post-test)
2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 ชุมชน/อาศรม
3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้ทรงคุณวุฒิ
4. แบบประเมินแบบประเมินผลองค์ความรู้ผลิตภัณฑ์ชุมชน

เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย
(Patient/Participant Information Sheet)

ชื่อโครงการแผนงานวิจัย

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของ
ราษฎรบนพื้นที่สูง

ชื่อผู้วิจัย

1. พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร.	หัวหน้าแผนงาน
พระครูพิสุทธิ์ชยานุศาสตร์ (ชิตชัย สีดอกไม้)	ผู้ร่วมวิจัย
รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ	ผู้ร่วมวิจัย
ดร.เดชา ตาละนิก	ผู้ร่วมวิจัย
ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว	ผู้ร่วมวิจัย
2. พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร.	หัวหน้าโครงการย่อยที่ 1
3. รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ	หัวหน้าโครงการย่อยที่ 2

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ สถานที่ติดต่อ: มจร วัดสวน
ดอก พระอารามหลวง เลขที่ 139 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

สถานที่วิจัย

1. อาคารพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัด
เชียงใหม่
2. อาคารพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดชัยภูมิ

บุคคลและวิธีการติดต่อ เมื่อมีเหตุฉุกเฉินหรือความผิดปกติที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

พระครูสุตพัฒน์นอม, ผศ. ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มือถือ 082-201-1191

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

1. รศ. ดร.สัญญา สะสอง คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
2. ผศ. ดร.ภัทรพร คุ้มยากร วิทยาลัยศิลปะ สื่อ และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ความเป็นมาของโครงการ

โลกปัจจุบันอยู่ในยุคของการเปลี่ยนผ่านจากยุคการครอบงำของเทคโนโลยีสู่การครอบงำของปัญญาประดิษฐ์ (AI) ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และวัฒนธรรมบริโภคนิยม สถานะครอบงำ ความวิกฤติในวิถีชีวิตและสังคมจึงเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน คุณค่าจากมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมก็อาจจะรักษาและสืบทอดไว้ได้ สิ่งใหม่ที่รับเข้ามาตามกระแสสมัยก็เป็นตัวเร่งภัยพิบัติ เพราะไม่สามารถจะ เข้าถึงคุณค่าอันมีในชาติตน และคุณค่าทางสากล (กรณีเลือกรับจากต่างชาติ) ความไม่พอใจ ความคับข้องใจต่อชีวิตและการงาน ทำให้เกิดความเครียด ชักนำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิต และการใช้ความรุนแรงในการจัดการปัญหา จึงเป็นสังคมมากปัญหา มีความขัดแย้งดำรงอยู่ในหลายลักษณะ มีความ ฉ้อฉล ละเมิดศีลธรรมจรรยาระดับต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มชน กลุ่มวิชาชีพ โดยแผ้วถางกว้างจนน่าปริวิตก²

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจะเป็นการดำเนินการที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูง ที่มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เป็นการวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเศรษฐกิจไทยในอนาคต โดยการส่งเสริมเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความ

¹ ยุค ศรีอริยะ, “กลียุคกับภัยเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550), หน้า 26.

² ธรรมเกียรติ กันอริ, “กลียุคกับภัยเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550), หน้า 135.

เป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคตามเป้าหมายการพัฒนาของยุทธศาสตร์ชาติ โดยเฉพาะด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม เพื่อให้ทุกคนได้รับผลประโยชน์ จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ผ่านการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและพฤติกรรม และด้านการสร้าง ความสามารถในการแข่งขัน โดยการพัฒนาและส่งเสริมการสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรกร และการส่งเสริมวิสาหกิจเริ่มต้นและวิสาหกิจชุมชน พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชุมชน ให้เหตุผลว่า “เพราะชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของชุมชนเพื่อการนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการสร้างความสุขของชุมชน การพัฒนาประเทศในภาพรวมจะประสบความสำเร็จได้อย่างไร”³

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความยากจนยังคงกระจายตัวอยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะชุมชนบนพื้นที่สูงมีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน มีความสลับซับซ้อนในหลายมิติ เช่น ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำในทุกช่วงวัย การมีรายได้ที่ต่างกันในแต่ละครอบครัวจึงส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งปิดกั้นโอกาสด้านการศึกษาและโอกาสทางสังคม การพัฒนาเชิงพื้นที่จึงมีเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อมุ่งสร้างความเข้มแข็งของประเทศ การส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐ เอกชน องค์กร และภาคีเครือข่ายแบบบูรณาการ จึงจะสามารถจัดปัญหาและผลกระทบจากความยากจนได้ แต่อย่างไรก็ตามภายใต้ยุทธศาสตร์แห่งชาติในการพัฒนาเศรษฐกิจในสถานการณ์โลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างใน สังคม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายในประเทศ หรือการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกประเทศ รวมไปถึง สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ที่ส่งผลให้รูปแบบการทำงานของทุกภาคส่วนเปลี่ยนแปลงไป⁴

วิสัยทัศน์ว่า “มหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม” ภายใต้วิสัยทัศน์นี้ ยังได้กำหนดประเด็น

³ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอูน), “นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา”, (กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทยออฟเซต, 2548), หน้า 62.

⁴ พระธรรมวชิรบัณฑิต, ศ.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า คำนำ.

ยุทธศาสตร์ให้ครอบคลุมพันธกิจของมหาวิทยาลัย ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 นั่นคือ ผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ วิจัยและพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และบริการวิชาการแก่สังคม และทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม นอกจากนี้ แผนพัฒนามหาวิทยาลัยฉบับนี้ ยังได้เชื่อมโยงกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570)⁵ ได้ด้วย การพัฒนาเชิงพื้นที่ของในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อการแก้ปัญหาความยากจนนั้น เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ องค์ความรู้ศาสตร์พระราชานำไปสู่การเกิดโครงการพัฒนาชนบท เกิดการจัดตั้งองค์กรและมูลนิธิเพื่อขยายผลต่อยอดแนวพระราชดำริ ให้เชื่อมไปสู่การวางรากฐานยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งที่ผ่านมาหลายหน่วยงานได้มุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น โครงการหลวง สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิปิดทองหลังพระตามแนวพระราชดำริ สำนักงาน กปร. กรมประชาสัมพันธ์ ตำรวจตระเวนชายแดน รวมถึงหน่วยงานด้านการวิจัย เช่น หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม(สกสว.) เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานทั้ง 2 นี้ ได้ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของสถาบันการศึกษา ในการพัฒนางานวิจัยที่จะสามารถหนุนเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ยกระดับเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาโครงสร้างทางสังคมในทุกมิติอย่างยั่งยืน

องค์กรพระพุทธศาสนาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม ได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกซึ่งเป็นโครงการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ดำเนินการจัดส่งพระสงฆ์เพื่อเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนพื้นที่สูง ให้พระสงฆ์เป็นกลไกขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง มุ่งเน้นกิจกรรมในการพัฒนาจิตใจและคุณภาพชีวิต และหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดาร การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น กระเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลีซอ มูเซอ อาข่า อาข่า ลัวะ ถิ่น ขมุ และไทยใหญ่ ซึ่งมีอัตลักษณ์ทางภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตามวิถีชุมชนและสืบทอดตามบรรพบุรุษ ซึ่งในอดีตนั้นมีปัญหาเชิงพื้นที่ด้านยาเสพติด การทำไร่เลื่อนลอย และความมั่นคงของชาติ โดยในปี พ.ศ. 2508 จึงได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกขึ้น โดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์และมหาเถรสมาคมกับกรมประชาสัมพันธ์ โดยเริ่มโครงการทดลองด้วยการส่งพระสงฆ์รุ่นแรก จำนวน 50 รูป เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ซึ่งในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงมี

⁵ พระเมธีธรรมาจารย์ รัต.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า คำปรารภ.

พระราชดำริในการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกจำนวน 60 รูป โดยใช้วิธีกำหนดพื้นที่ที่จะปฏิบัติงานเป็นหลัก แล้วจัดวางกำลังพระธรรมทูตให้พอเหมาะสมกับสมรรถภาพของพระธรรมทูต ตามลักษณะของปัญหาในแต่ละพื้นที่ที่ไม่เหมือนกัน การทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาหรือราษฎรบนพื้นที่สูง จึงต้องอาศัยกระบวนการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับ⁶

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้จัดทำโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและหลักสูตรการศึกษาสำหรับพระธรรมจาริกขึ้น เพื่อขยายผลตามนโยบายการบริหารงาน และหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงโดยทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกในพื้นที่ทุรกันดาร เป็นโครงการของคณะสงฆ์ไทยที่ทำงานเกี่ยวกับการบริการและรับใช้สังคม หรือ สาธารณสงเคราะห์ เสมือนเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ด้วยจิตอาสาไม่เมตตา สมกับเป็นสาวกผู้สืบสานงานพระพุทธศาสนา ดังพุทธปรารภของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้ว่า “จรดภิกขเว จาริกิ พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถายหิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ⁷ แปลว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่อกุล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”⁸ ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผลกระทบจากการเบียดเบียนและความยากจนนั้น ว่าเป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ของมนุษยทุกเชื้อชาติศาสนา ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ความเป็นคนจนก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศคคามในโลก แม้การกูดยืมก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศคคามในโลก แม้การรับใช้ดอกเบ็ญก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศคคามในโลก แม้การทวงก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศคคามในโลก แม้การติดตามก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศคคามในโลก แม้การจงจำก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโศคคามในโลก...”⁹ พระสงฆ์ในฐานะที่ต้องอยู่ร่วมกับสังคมต้องประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม สำหรับพระธรรมจาริกมีพันธกิจหลักของ 4 ด้านคือ (1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง (2) การบริการสังคม เช่น การศึกษา การสงเคราะห์ ลด ละ เลิกอบายมุข (3) การอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลป วัฒนธรรม ประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง (4) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผลงานที่ประสบความสำเร็จในปี 2563 อาทิ การ

⁶ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 108.

⁷ วิ.ม. (บาลี) 4/32/27.

⁸ วิ.มทา. (ไทย) 4/32/40.

⁹ อง.ฉก.ก. (ไทย) 22/8/364-367.

ป่าเพื่อการเกษตรเชิงเดี่ยว และปัญหาพัวพันเกี่ยวกับกระบวนการค้ายาเสพติดข้ามชาติ อีกทั้งการเข้าถึงระบบการศึกษาของราษฎรไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องไปจนถึงชั้นอุดมศึกษา ทั้งนี้ยังคงพบปัญหาการทำอะไรเลื่อนลอย และการสร้างที่อยู่อาศัยตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนจึงควรเริ่มที่กลุ่มคนที่ยึดมั่นในศาสนาธรรม ความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสใน ชุมชน ด้วยกระบวนการเสริมแรงจิตใจและสร้างพลังจากมิติภายใน อาศัยคุณค่าความเชื่อในศาสนาธรรม สู่การรำพึงภาวนา ไตร่ตรอง การย้อนกลับมามองดูชีวิตที่ผ่านมา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่มีคุณค่าความหมาย ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่พึ่งพาอาศัยกัน ต่อยอดวัฒนธรรมเดิมของชุมชนสู่การสร้างการเรียนรู้ผ่านมิติศาสนา พระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และประเพณีเดิม ซึ่งเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคนทุกรุ่นที่เข้าร่วมทำโครงการ ด้วยการนำวัฒนธรรมใหม่มาต่อยอดวัฒนธรรมเดิมที่ทรงคุณค่า¹³ อีกทั้งความสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่ต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านจิตใจอย่างสมดุล

ผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือ ผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย แต่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิง ตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตก สลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกลืมเลือนและเริ่ม สูญหายไป จากผลด้านลบในการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้ยังส่งผลกระทบต่อตรงกับกลุ่มชาติพันธุ์ใน ยากที่จะหลีกเลี่ยงได้¹⁴ อย่างไร

¹³ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย” (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 82.

¹⁴ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 3.

ก็ตามการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง หากมีการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องด้วยราษฎรบนพื้นที่สูงนั้นร่ำรวยด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีวิถีการดำรงชีพพึ่งพิงอยู่ป่าและการเกษตร มีการสั่งสมความรู้ ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ เช่นการสะสมเมล็ดพันธุ์บนภูเขาซึ่งควรแก่การอนุรักษ์ เป็นมรดกทางอาหาร เทคนิคการถนอมอาหารไว้รับประทานยามหน้าแล้ง หรือพืชสมุนไพรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นกลุ่มชนที่ดูแลป่าต้นน้ำหลายแห่งในประเทศ แต่ด้วยการรุกรานของอุตสาหกรรมเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เน้นปริมาณการผลิตมากกว่าความสมดุลของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งทางตรงและทางอ้อม นักวิจัยและพระสงฆ์จะต้องตระหนักความสำคัญของความรู้และทักษะในการค้นหาความรู้ของมนุษย์ เป็นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้และพัฒนาอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยผลที่ได้รับจากองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาองค์กร ชุมชน¹⁵

จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ มีข้อเสนอให้ควรสนับสนุนใน 11 ประเด็น ดังนี้ (1) การถือครองที่ดินอย่างถูกต้องและการเข้าถึงทรัพยากร (2) สิทธิในการได้รับสัญชาติเพื่อให้เข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐต่างๆ อย่างเท่าเทียม (3) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่าง (4) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงการศึกษาให้เยาวชนเรียนในระดับที่สูงขึ้น (5) สร้างความเป็นธรรมในการบริการสาธารณสุข ตลอดจนการอนุรักษ์การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร (6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวิถีวัฒนธรรม (7) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (8) การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากยกระดับขีดความสามารถในการผลิตควบคู่กับการยกระดับรายได้และความกินดีอยู่ดี (9) การส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มเพื่อการศึกษา และการประกอบอาชีพ (10) การส่งเสริมให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพลเมืองไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (11) การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม¹⁶

การเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน (Transform) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและปัจจัยพื้นฐาน เช่น กฎหมาย ระเบียบ นโยบาย และสถาบันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและ

¹⁵ พชรินทร์ สิริสุนทร, “แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 130.

¹⁶ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 253.

การเมืองการ ปกครอง ให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อศักยภาพโดยรวมของประเทศเพื่อพลิกวิกฤต จากแรงกดดันทั้งภายนอก และภายในให้เป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาประเทศสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป¹⁷ วิทยากร เชียงกูลกล่าวไว้ว่า “การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุขความ สะดวกสบายความอยู่ดีกินดีความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติซึ่งนอกจากจะ ขึ้นอยู่กับการได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้วประชาชนยังต้องการพัฒนา ทางด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมที่ดีการพักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา **คุณภาพ** เพื่อให้ให้เห็นว่าการ พัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้นหากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจ ความสุขของประชาชนมากกว่า”¹⁸

คณะผู้วิจัยจึงได้ทำโครงการชุดวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและ พระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” และมีโครงการวิจัยย่อยอีก 2 โครงการ ประกอบด้วยโครงการย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสา และพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” และโครงการย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อ แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” จากพื้นที่จากอาศรมต้นแบบจำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ (2) อาศรมบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อ. กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ (3) อาศรมบ้านโป่งขาว ตำบลบ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ซึ่ง จะเป็นส่วนหนึ่งในการหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนบนพื้นที่สูง สามารถจะพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนมุ่งเป้าให้เกิดความอยู่ดีมีสุขตามแนววิถีพุทธ ตามแผนยุทธศาสตร์ของชาติ (2561-2580) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแผนที่ 13

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

¹⁷ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2565), หน้า 2.

¹⁸ วิทยากร เชียงกูล, “การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับ แกระ, 2557), หน้า 17-18.

2. เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
3. เพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

รายละเอียดที่จะปฏิบัติต่อผู้เข้าร่วมวิจัย

ท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมการวิจัยนี้เพราะ ท่านเป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการแผนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” โดยได้ศึกษาวิจัยในพื้นที่ 3 อาศรม คือ

1. อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัด เชียงใหม่
 2. พระบัณฑิตอาสา และอาศรมพระธรรมจาริก บ้านดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
 3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่
- หากท่านตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจะมีแบบสำรวจเพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง จะสอบถามและสัมภาษณ์ ดังนี้

1. ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลเดิมและแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลเดิมและแนวทางการพัฒนาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นเมื่อเข้าร่วมการวิจัยด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ดังนี้

1. ไม่มีความเสี่ยงจากการตอบแบบสอบถาม
2. ไม่มีความเสี่ยงจากการสัมภาษณ์

แนวทางการป้องกันความเสี่ยงของโครงการวิจัย คือ ผู้เข้าร่วมการวิจัยมีสิทธิ์ถอนตัวออกจากโครงการวิจัยเมื่อใดก็ได้ โดยไม่ต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า และการไม่เข้าร่วมการวิจัยหรือถอนตัวออกจากโครงการวิจัยนี้ จะไม่มีผลกระทบต่อการศึกษาหน้าที่การงานการประกอบสัมมาอาชีพที่สมควรจะได้รับแต่ประการใด

ประโยชน์และผลข้างเคียงที่จะเกิดแก่ผู้ร่วมการวิจัย

ด้านการนำไปใช้ประโยชน์หลักเศรษฐกิจ เป็นการช่วยกระตุ้นการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยการจัดโปรแกรมด้านการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรพื้นที่สูง และเกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธสามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนการจัดทำธรรมนูญชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง อย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกราษฎรบนพื้นที่สูงเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการแผนงานวิจัยนี้ รวมถึงผู้ประกอบการท่องเที่ยวชุมชน เจ้าของร้านค้าชุมชน นักท่องเที่ยว เครือข่ายพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ศูนย์พระธรรมจาริก วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ช่วยกระตุ้นการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยการจัดโปรแกรมด้านการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรพื้นที่สูง และเกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ สามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนการจัดทำธรรมนูญชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง อย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก คือ 1) ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นจากพื้นที่วิจัยจากสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สังคม และทรัพยากรท้องถิ่น ด้วย"ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง" เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนฐานรากได้ 2) เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การเก็บข้อมูลเป็นความลับ

ข้อมูลส่วนตัวของผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกท่านจะถูกเก็บรักษาไว้เพื่องานวิจัยด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงเท่านั้น ไม่มีการเปิดเผยต่อสาธารณะเป็นรายบุคคล แต่จะรายงานผลการวิจัยเป็นข้อมูลส่วนรวม ข้อมูลของผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นรายบุคคล อาจมีคณะบุคคลบางกลุ่มเข้ามาตรวจสอบได้ เช่น ผู้ให้ทุนวิจัย สถาบัน หรือองค์กรของรัฐที่มีหน้าที่ตรวจสอบ คณะกรรมการจริยธรรม เป็นต้น หากมีข้อมูลเพิ่มเติมทั้งด้านประโยชน์และโทษที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะแจ้งให้ทราบโดยเร็วไม่ปิดบัง

หนังสือรับรองความปลอดภัยแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

ข้าพเจ้า พระ/นาย/นาง/นางสาว..... นักวิจัย/
 หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
 กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ขอรับรองความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย เรื่อง “การ
 พัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบน
 พื้นที่สูง” ดังต่อไปนี้

1. ความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย ขณะเข้าร่วมโครงการวิจัย หากเกิดการเจ็บไข้ ผู้วิจัยจะ
 เป็นรับผิดชอบการรักษาพยาบาล ตามความเหมาะสม
2. ความปลอดภัยในเกียรติยศ และชื่อเสียง ผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วม
 โครงการวิจัยไปเผยแพร่ ซึ่งอาจจะกระทบต่อเกียรติยศชื่อเสียงของผู้ร่วมโครงการวิจัยและผู้อื่น
3. ความมั่นคงในอาชีพการงาน ผู้วิจัยขอรับรองว่าผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยที่จะยังคงมีความ
 มั่นคงในอาชีพการงานของตน ไม่ว่าจะทำงานในองค์กรอย่างนี้ หรือในองค์กรอื่น โดยที่โครงการวิจัย
 ชุดนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และสันติสุขทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กร

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสียที่
 อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ.....ผู้วิจัย

(พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร.)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบสำรวจบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจารีเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจารีเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์:

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจารี

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสำรวจข้อมูลบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง มี 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจารี

ตอนที่ 3 ข้อมูลสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ตำแหน่ง/บทบาทหน้าที่/อาชีพ

☐ เจ้าอาวาส/พระสงฆ์	☐ แกนนำชุมชน	☐ ไวยาวัจกร	☐ ปราชญ์ชาวบ้าน
☐ พนง.รัฐวิสาหกิจ	☐ ค้าขาย	☐ เกษตรกร	☐ เจ้าของกิจการ

- ข้าราชการ รับจ้าง อาชีพอิสระ อื่นๆ.....
- 1.2 เพศ ชาย หญิง
- 1.3 อายุ ต่ำกว่า 25 25-40 ปี 41-55ปี 55 ปีขึ้นไป
- 1.4 วุฒิการศึกษา มัธยม อนุปริญญา ปริญญาตรี ปริญญาโท

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของอาสาสมัครพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก

2.1 ท่านเข้าร่วมกิจกรรมของอาสาสมัครพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริกกี่ครั้งใน 1 เดือน

.....

.....

.....

2.2 กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับอาสาสมัครพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก มีกิจกรรมใดบ้าง

.....

.....

.....

2.3 การหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนโดยอาสาสมัครพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2.4 บทบาทพระสงฆ์ของอาสาสมัครพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนเพื่อความยั่งยืนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน

3.1 ประเภท/ชนิดของสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนของท่าน มีประเภทใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- สินค้าเกษตร โปรตระบู

สินค้าหัตถกรรม โปรตระบุ

ของใช้ในครัวเรือน โปรตระบุ

3.2 การผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนของท่าน มีลักษณะอย่างไร

1. ต้นทุน

ต่ำกว่า 50 บาท 50-100 บาท 101-150 บาท มากกว่า 150 บาท

2. ราคาขาย

ต่ำกว่า 100 บาท 100-250 บาท 251-400 บาท มากกว่า 400 บาท

3. ช่องทางการจำหน่าย

ตลาดสด/ตลาดนัด ร้านค้าชุมชน งานแสดงสินค้า วิสาหกิจชุมชน

ออนไลน์ social media แพลตฟอร์มลาซาด้า/ช้อปปี้ อื่นๆ

3.3 ปัจจัยหรือองค์ประกอบการขายสินค้าของท่าน เป็นอย่างไรบ้าง

1. จุดแข็ง

.....

2. จุดอ่อน

.....

3. โอกาส

.....

4. อุปสรรค

.....

3.4 ความต้องการในการพัฒนาและยกระดับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนของท่าน มีประการใดบ้าง

1. การรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งเครือข่าย

.....

2. การตั้งชื่อแบรนด์/สโลแกน/คำขวัญ

.....

.....

3. การแปรรูปสินค้าหรือการพัฒนาคุณภาพสินค้า

.....

.....

4. การออกแบบโลโก้/การออกแบบบรรจุภัณฑ์

.....

.....

5. การหาช่องทางการจัดจำหน่าย/สถานที่ขายสินค้า

.....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือนี้อีกครั้ง โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

ลงชื่อ.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หมายเหตุ: ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

ผู้ประสานงานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว 0661-298-289

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เจ้าหน้าที่รัฐในการพัฒนาเชิงพื้นที่

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจารีเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์: 1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเรื่อง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก มี 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

ตอนที่ 3 การสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ตำแหน่ง/บทบาทหน้าที่/อาชีพ

- เจ้าอาวาส/พระสงฆ์ แกนนำชุมชน ไวยาวัจกร ปราชญ์ชาวบ้าน
 พนง.รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย เกษตรกร เจ้าของกิจการ
 ข้าราชการ รับจ้าง อาชีพอิสระ อื่นๆ.....

1.2 เพศ ชาย หญิง1.3 อายุ ต่ำกว่า 25 25-40 ปี 41-55ปี 55 ปีขึ้นไป1.4 วุฒิการศึกษา มัธยม อนุปริญญา ปริญญาตรี ปริญญาโท**ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริก**

2.1 บทบาทของพระสงฆ์ในการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของท่าน มีกระบวนการหรือกิจกรรมชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2.2 พระสงฆ์มีกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนชุมชนของท่านอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2.3 ท่านคิดว่าอาศรมของพระบ้นฑิตอาสาหรืออาศรมพระธรรมจาริก(วัด) สามารถเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนของท่านได้อย่างไร

.....

.....

.....

2.4 อาศรมพระบ้นฑิตอาสาหรืออาศรมพระธรรมจาริก(วัด) ในชุมชนของท่าน มีกระบวนการส่วนร่วมในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต 4 ด้านอย่างไรบ้าง

1. ด้านกาย

.....

.....

2. ด้านจิตใจ

.....

.....

3. ด้านสังคม

.....

.....

4. ด้านปัญญา

.....

.....

2.5 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก(พระสงฆ์) มีลักษณะการทำงานหรือกระบวนการพัฒนาชุมชนในชุมชนของท่าน ในประเด็นดังนี้อย่างไร

1. กิจกรรมชุมชน เช่น การสร้างความสามัคคี การรักษาระบบนิเวศ

.....

.....

2. ข้อตกลงในการอยู่ร่วมในชุมชน เช่น การไม่ทะเลาะวิวาท การไม่ทิ้งขยะในที่สาธารณะ

.....

.....

3. การรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน

.....

.....

4. การส่งเสริมอาชีพและการฝึกอบรมให้ความรู้

.....

.....

5. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน

.....

.....

ตอนที่ 3 การสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

3.1 ท่านคิดว่าหน้าที่หรือบทบาทของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อนำไปสู่การสร้างต้นแบบการพัฒนาชุมชนของท่าน ด้วยการยกระดับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและเพิ่มรายได้มากขึ้น ควรมีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างไร

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่าอาศรมพระบัณฑิตอาสาหรืออาศรมพระธรรมจาริก(วัด) ในชุมชนของท่าน ควรเชื่อมโยงความร่วมมือในการสร้างภาคีเครือข่ายกับองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนอย่างไร เพื่อให้ เกิดกลไกในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

.....

.....

.....

3.3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือนมา ณ โอกาสนี้
คณะผู้วิจัย

ลงชื่อ.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หมายเหตุ: ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

ผู้ประสานงานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว 0661-298-289

แบบประเมินผลก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม (Pre-test Post-test)
การให้องค์ความรู้ด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
ภายใต้กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นชิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นชิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจน
ของราษฎรบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความ
ยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบ้นชิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อ
แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: กรุณาให้ข้อมูลตามความเป็นจริงเพื่อประสิทธิผลของการวิจัย ซึ่งแบบสอบถามฉบับนี้จะไม่
ส่งผลกระทบต่อผู้ตอบแบบสอบถามแต่อย่างใดทั้งสิ้น

ส่วนที่ 1: ข้อมูลส่วนตัว เจ้าสำนักอาศรม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน
 ผู้นำชุมชน ครู ชาวบ้าน อื่นๆ.....
 เพศ ชาย หญิง

ส่วนที่ 2: ความคิดเห็น

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ หน้าช่องที่ท่านคิดว่าเหมาะสม ตามระดับความเข้าใจดังนี้

ระดับความคิดเห็น: 5 = มากที่สุด 4 = มาก 3 = ปานกลาง 2 = น้อย 1 = น้อยที่สุด

ข้อ	รายการประเมิน	ระดับความเข้าใจ				
		5	4	3	2	1
1	ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่านวัตกรรมมากน้อยเพียงใด					
2	ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าชุมชนวิถีพุทธมากน้อยเพียงใด					
3	ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสัมมาอาชีพะตามหลักพุทธธรรมมากน้อยเพียงใด					
4	ท่านคิดว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้มากน้อยเพียงใด					
5	ท่านคิดว่าการขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคดิจิทัลมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด					
6	ท่านคิดว่าการสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด					
7	ท่านคิดว่าพัฒนาการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด					
8	ท่านคิดว่าการสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชนมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด					
9	ท่านคิดว่าพระสงฆ์มีส่วนในการหนุนเสริมนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธมากน้อยเพียงใด					
10	ท่านคิดว่าพระสงฆ์มีส่วนในการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อช่วยแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนบนพื้นที่สูงได้มากน้อยเพียงใด					

ขอขอบคุณในความร่วมมือนมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

หมายเหตุ: ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

ผู้ประสานงานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว 0661-298-289

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 ชุมชน/อาศรม

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเรื่อง มีการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 3 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ตำแหน่ง/บทบาทหน้าที่/อาชีพ

- เจ้าอาวาส/พระสงฆ์ แกนนำชุมชน ไวยาวัจกร ปราชญ์ชาวบ้าน
 พนง.รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย เกษตรกร เจ้าของกิจการ
 ข้าราชการ รับจ้าง อาชีพอิสระ อื่นๆ.....

1.2 เพศ ชาย หญิง

1.3 อายุ ต่ำกว่า 25 25-40 ปี 41-55ปี 55 ปีขึ้นไป

1.4 วุฒิการศึกษา มัธยม อนุปริญญา ปริญญาตรี ปริญญาโท

ตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

1. ท่านคิดว่าแนวคิดหรือทฤษฎีใดเหมาะสมในการการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าบทบาทของพระสงฆ์สามารถขับเคลื่อนนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างไร

.....

.....

.....

3. ท่านคิดว่าแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธโดยความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย จะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างไร

.....

 4. ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก(พระสงฆ์) ควรมีลักษณะการทำงานหรือ
 กระบวนพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ในประเด็นดังนี้อย่างไร

1) กิจกรรมชุมชน เช่น การสร้างความสามัคคี การรักษาระบบนิเวศ

.....

2) ข้อตกลงในการอยู่ร่วมในชุมชน เช่น การไม่ทะเลาะวิวาท การไม่ทิ้งขยะในที่สาธารณะ

.....

3) การรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน

.....

4) การส่งเสริมอาชีพและการฝึกอบรมให้ความรู้

.....

5) การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน

.....

**ตอนที่ 3 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหา
 ความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง**

1. ท่านคิดว่าหน้าที่หรือบทบาทของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อนำไปสู่การ
 สร้างต้นแบบการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน
 และเพิ่มรายได้มากขึ้น ควรมีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างไร

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ทรงคุณวุฒิ

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นชาติอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นชาติอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบ้นชาติอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเรื่อง มีการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นชาติอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 2 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อ
แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความ
ยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

1.1 ท่านคิดว่าแนวคิดหรือทฤษฎีใดเหมาะสมในการการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรม
ชุมชนวิถีพุทธ

.....

.....

.....

1.2 ท่านคิดว่าบทบาทของพระสงฆ์สามารถขับเคลื่อนนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อ
แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างไร

.....

.....

.....

1.3 ท่านคิดว่าแนวทางในการพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธโดยความร่วมมือกับภาคี
เครือข่าย จะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างไร

.....

.....

.....

1.4 ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก(พระสงฆ์) ควรมีลักษณะการทำงาน
หรือกระบวนการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ในประเด็นดังต่อไปนี้

1) กิจกรรมชุมชน เช่น การสร้างความสามัคคี การรักษาระบบนิเวศ

.....

.....

.....

2) ข้อตกลงในการอยู่ร่วมในชุมชน เช่น การไม่ทะเลาะวิวาท การไม่ทิ้งขยะในที่สาธารณะ

.....

.....

.....

3) การรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน

4) การส่งเสริมอาชีพและการฝึกอบรมให้ความรู้

5) การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน

ตอนที่ 2 การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

2.1 ท่านคิดว่าหน้าที่หรือบทบาทของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อนำไปสู่การสร้างต้นแบบการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและเพิ่มรายได้มากขึ้น ควรมีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนอย่างไร

2.2 ท่านคิดว่าพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ควรเชื่อมโยงความร่วมมือในการสร้างภาคีเครือข่ายกับองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนอย่างไร เพื่อให้เกิดกลไกในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

2.3 ท่านคิดว่าหลักธรรมใดบ้างมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างยั่งยืน

.....

.....

.....

.....

.....

2.4 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือมา ณ โอกาสนี้
คณะผู้วิจัย

ลงชื่อ.....
(.....)
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หมายเหตุ: ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

ผู้ประสานงานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว 0661-298-289

แบบประเมินผลองค์ความรู้

เรื่อง การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. เพื่อสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบประเมินผลองค์ความรู้โดยกิจกรรมอบรมผ่านระบบ ZOOM นี้ ใช้รูปแบบการสอบถามด้วย Google Form กรุณาให้ข้อมูลตามความเป็นจริงเพื่อประสิทธิผลของการวิจัย ซึ่งแบบสอบถามฉบับนี้จะไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ตอบแบบสอบถามแต่อย่างใดทั้งสิ้น

ส่วนที่ 1: ข้อมูลส่วนตัว เจ้าสำนักอาศรม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน
 ผู้นำชุมชน ครู ชาวบ้าน อื่นๆ.....
 เพศ ชาย หญิง

ส่วนที่ 2: องค์กรความรู้ที่ได้รับจากกิจกรรม

กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ หน้าช่องที่ท่านคิดว่าเหมาะสม ตามระดับความเข้าใจดังนี้

ระดับความพึงพอใจ: 5 = มากที่สุด 4 = มาก 3 = ปานกลาง 2 = น้อย 1 = น้อยที่สุด

ข้อ	รายการประเมิน	ระดับความเข้าใจ				
		5	4	3	2	1
1	ท่านได้รับความรู้ในการตั้งชื่อแบรนด์/สโลแกน/คำขวัญของสินค้าชุมชนมากน้อยเพียงใด					
2	ท่านได้รับความรู้ในการแปรรูปสินค้าชุมชนหรือการพัฒนาคุณภาพสินค้ามากน้อยเพียงใด					
3	ท่านได้ความรู้ในการออกแบบโลโก้/การออกแบบบรรจุภัณฑ์มากน้อยเพียงใด					
4	ท่านได้ความรู้ในการหาช่องทางการจัดจำหน่าย/สถานที่ขายสินค้าชุมชนมากน้อยเพียงใด					
5	ท่านได้ความรู้ในการรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งเครือข่ายสินค้าชุมชนมากน้อยเพียงใด					
6	ท่านคิดว่าการสร้างคุณค่าและเรื่องราวของสินค้าชุมชนมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด					
7	ท่านคิดว่าพัฒนาการผลิตภัณฑ์ชุมชนต้องอาศัยทุนทางวัฒนธรรมมากน้อยเพียงใด					
8	ท่านคิดว่าผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้มากน้อยเพียงใด					
9	ท่านคิดว่าการสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูงมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด					
10	ท่านคิดว่าการขยายตลาดผลิตภัณฑ์ชุมชนในยุคดิจิทัลมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด					

ขอขอบคุณในความร่วมมือนี้อีกครั้ง

คณะผู้วิจัย

หมายเหตุ: ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

ผู้ประสานงานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว 0661-298-289

ภาคผนวก ค

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ

1. เอกสาร
2. หนังสือ

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน ดังนี้

1. พระครูวิมลญาณประยุต (บุญชู ปัญญาปชโชโต), ดร. เจ้าอาวาสวัดร่องวัวแดง /เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร
2. พระครูวรรัตนวิวัฒน์ (นพบุรี มหาณโณ), ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคุดอยเวียงชัยมงคล /เจ้าคณะตำบลโหลงขอด เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ 16
3. รศ. ดร.สัญญา สะสอง คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาจารย์ประจำ/นักวิจัยเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Study) จากพื้นที่อำเภอ จำนวน 3 แห่ง รวมทั้งสิ้น 22 ราย ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอำเภอ จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

1. พระมหาฐานันดร เขมปัญญา ,ดร. เจ้าสำนักอำเภอพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง
2. พระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เจ้าสำนักอำเภอพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง
3. พระครูจันทร์กิจจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เจ้าสำนักอำเภอพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๘๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธ
กราบเรียน พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. อาศรม

ด้วย พระครูปลัดณัฐพล จนทิกโก, ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธาน
หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระ
ธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์เข้าเก็บ
ข้อมูลวิจัยโดยการสอบถามและการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน”
เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถี
พุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความ
เรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์ให้อาจารย์และนักวิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลโดยการสอบถามและการ
สัมภาษณ์ ระหว่างวันที่ ๑๔-๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่เหมาะสม โดยอาจารย์และนักวิจัยจะเข้าเก็บ
ข้อมูลโดยการสอบถามและการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: หากติดขัดประการใดขอเมตตาติดต่อ ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๘๙ /

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

1. นาย ประเสริฐ มหฐานันดรศักดิ์ บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
2. นาย วัชระ พิริยวรกุล บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
3. นาง นางนลินพร มวลจันทร์ บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท ดังนี้

1. ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

1) นาย กฤษฎา ครองชูเชิด	ค้าขาย/เกษตรกร
2) นาย ไพรัช โพธิแก้ว	ค้าขาย/เกษตรกร
3) นาง อรวรรณ สุ่มงคลลาภ	ค้าขาย/เกษตรกร
4) น.ส. พีรยา พิศาลวนาลัย	บัณฑิตจบใหม่

2. ชุมชนบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1) นาง กมลรัตน์ ภูมิรุ่งโรจน์	แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2) นาง ณีฐมล พาชู	เกษตรกรและค้าขาย
3) น.ส. จิตติดา ตานา	ค้าขายสินค้าชุมชน
4) นาย วรายุทธ จุตตะสา	ครูระดับมัธยมจากชมรมผ้าทอมือ

3. ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1. ฉวีวรรณ กงมะลิ	แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง สุดารัตน์ เต็มสิริ	ค้าขาย/ผ้าย้อมสีธรรมชาติ
3. นาง วัชรินทร์ ศิริชัยพฤษ	ท่องเที่ยวชุมชน
4. นาย ทองดี ฐรร	เกษตรกรไร่กาแฟ

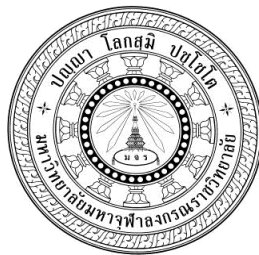
กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง จำนวน 4 ราย ดังนี้

1. พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ เลขาธิการพระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดาพระอารามหลวง
2. นาย ธนวัฒน์ กันทะยวง รองนายกเทศบาล อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
3. นาย สุชาติ แก้วก่อ เจ้าหน้าที่บริหารโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชูรบนพื้นที่สูง

4. นส.ระพีพร เกตุแก้ว นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง
(องค์การมหาชน)

ภาคผนวก ง

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบ สฟ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูใบฎีกาทิพย์พนาภรณ์ ชยาภินันโท, ดร. ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ
วิทยาเขตเชียงใหม่ ชื่อหน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ตั้งอยู่
ที่ ๑๓๙ วัดสวนดอก พระอารามหลวง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์
(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑, ๒๑๐๓๗๕ โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒ ขอรับรองว่าได้มีการ
นำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชื่อเรื่องดังต่อไปนี้

๑. แผนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อ
แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูพิลาส
ธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ) ผศ.ดร. และคณะ

๑.๑ รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิต
อาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/
งานสร้างสรรค์ของ พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร. และคณะ

๑.๒ รายงานการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและ
พระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”
ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ ตาสนธิ และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา

☑ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์

☑ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ

☑ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่นำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๖ เป็นต้นไป ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. นำผลงานแผนการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูพิลาศธรรมมากร (ณัฐพล ประชุมหะ) ผศ.ดร. และคณะ ไปใช้ประโยชน์ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ข้าวดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัดจันท์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนี้

1) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก

2) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันท์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เป็นเจ้าสำนัก

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันท์ ตำบลบ้านจันท์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทรกิจจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าสำนัก

๒. นำผลการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูสุตพัฒน์ดม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร. และคณะ ไปใช้ประโยชน์ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ข้าวดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัดจันท์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนี้

1) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก

2) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันท์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เป็นเจ้าสำนัก

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันท์ ตำบลบ้านจันท์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทรกิจจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าสำนัก

๓. นำผลการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ ไปใช้ประโยชน์ ผลิตรายการชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ผลิตรายการ ประกอบด้วย 1) ข้าว ดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัดจันทร์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตรายการสินค้า ชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนี้

1) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมี พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก

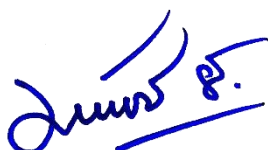
2) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัด เชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวตฺตโม) เป็นเจ้าสำนัก

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัด เชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทระกิจจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าสำนัก

๔. นำผลงานวิจัยด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อ แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง “ผลิตรายการชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของ ดอย” จำนวน 3 ผลิตรายการ ประกอบด้วย 1) ข้าวดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัด จันทร” ไปใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดผลในพื้นที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต เชียงใหม่ ตั้งอยู่ที่ ๑๓๙ วัดสวนดอก พระอารามหลวง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัด เชียงใหม่ และสามารถขยายผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่ของพระบ้นจิตพัฒนารัฐรบนพื้นที่สูงทุกพื้นที่ พระธรรมจาริกทุกพื้นที่ นำไปใช้ประโยชน์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตรายการสินค้า ชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูใบฎีกาทิพย์พนาภรณ์ ชยาภินนโท, ดร.)

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตเชียงใหม่

ภาพที่ 1 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน ชายดี ของดอย Kaidee Kongdoi

ภาพที่ 2 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน ข้าวดอยดอกแดง กินดีมีแสง

กาแฟห้วยบง
Haiyong Coffee

ผลิตภัณฑที่ชุมชนบ้านห้วยบง
 ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

ปริมาณ 250 กรัม
 ราคา 150 บาท

ภาพที่ 3 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน กาแฟห้วยบง Haiyong Coffee

ชายดี ของดอย
Kai Dee Kong Dol

กาแฟสดจันทน์ขาว
ยุคพันธุ์สายใย

ผลิตภัณฑชุมชนวัดจันทร
ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

ราคาพิเศษ 200 บาท

ภาพที่ 3 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน กาแฟห้วยบง Haiybong Coffee

ผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบจำนวน 3 ผลิตภัณฑ์

ภาพที่ 4.17 QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านดอกแดง

ภาพที่ 4.16 QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านห้วยบง

ภาพที่ 4.18 QR Code เรื่องเล่าสินค้าชุมชนบ้านวัดจันทร์

ภาคผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการวิจัย
(Output/Outcome/Impact)

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย
(Output/Outcome/Impact)

ผู้ได้รับประโยชน์	การนำไปใช้ประโยชน์	กระบวนการดำเนินงาน
เครือข่ายพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก และ ศูนย์ พระธรรมจาริก วัดศรีโสธรา อ.เมือง จ. เชียงใหม่	1. ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นจากพื้นที่วิจัยจากสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สังคม และทรัพยากรท้องถิ่น ด้วย" ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง" เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนฐานรากได้ 2. เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ เชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรพื้นที่สูง	1. ขับเคลื่อนด้วยกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของเครือข่ายพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกร่วมกับชาวบ้านในชุมชน

ส่วนที่ 4 ผลผลิต/ผลลัพธ์/ผลกระทบ

1. ผลผลิตที่คาดว่าจะได้รับ (Output)

ปีที่น่าส่ง ผลผลิต	ผลผลิต	ประเภท ผลผลิต	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวน	หน่วย นับ
2567	ต้นฉบับบทความ วิจัย (Manuscript)	Proceeding ระดับชาติ (TCI 1)	1. เรื่องที่ 1 บทความแผนงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระ บัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อ แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบน พื้นที่สูง 2. โครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระ บัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการ แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบน พื้นที่สูง 3. โครงการวิจัยย่อยที่ 2 การพัฒนา เชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระ ธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถี พุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของ ราษฎรบนพื้นที่สูง	3	เรื่อง
2567	ต้นแบบผลิตภัณฑ์ หรือ เทคโนโลยี/ กระบวนการใหม่ หรือนวัตกรรม ทางสังคม	ต้นแบบ ผลิตภัณฑ์	ต้นแบบผลิตภัณฑ์จากชุมชนบนพื้นที่ สูง 1. ข้าวดอยออร์แกนิก 2. กาแฟรักป่า 3. งานหัตถกรรม 4. ชาดอย	4	ชิ้น

2. ผลลัพธ์ (Expected Outcomes) ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

การนำผลผลิตที่คาดว่าจะ ได้รับไปใช้ประโยชน์ใน ด้านใด (เลือกได้มากกว่า 1 ด้าน)(ทำ dropdown list	รายละเอียดผลลัพธ์ที่คาดว่าจะ ได้รับ (Expected Outcome) ที่เกิดจากการนำผลผลิตที่คาด ว่าจะได้รับไปใช้ประโยชน์	ผู้ใช้ประโยชน์ (User)	ปีที่เกิด ผลลัพธ์

ให้เลือก+เลือกได้มากกว่า 1 ด้าน)			
ผลงานตีพิมพ์	ผลงานทางวิชาการ 3 เรื่อง ในกลุ่ม TCI 1 1.บทความจากการประชุม วิชาการ 2.บทความปริทัศน์ 3.บทความวิชาการ	นักวิจัย นักวิชาการ อาจารย์ นิสิต/นักศึกษา นักพัฒนา ชุมชน พระสงฆ์ นักพัฒนา และราษฎรบนพื้นที่สูง	2567
ผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Products)	เส้นทางการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยการจัด โปรแกรมด้านการท่องเที่ยวที่ เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิง เกษตรพื้นที่สูง	ผู้ประกอบการท่องเที่ยวใน ชุมชน เจ้าของร้านค้าใน ชุมชน ราษฎรบนพื้นที่สูง นักท่องเที่ยว	2567
นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ			

3. ผลกระทบ (Expected Impacts) ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Impact)	คุณค่าที่คาดว่าจะส่งมอบ (value proposition) เมื่องาน วรรณ. สิ้นสุดลง และถูกนำไปใช้ในวง กว้าง	ผู้ได้รับ ประโยชน์ (Beneficiary) (ปรับแก้ wording)	พื้นที่ที่คาด ว่าจะนำ ผลงาน วรรณ. ไปใช้ ประโยชน์	ปีที่คาดว่าจะ เกิดผลกระทบ
		-ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยวชุมชน -เจ้าของร้านค้า ชุมชน -ราษฎรบน พื้นที่สูง -นักท่องเที่ยว	-ชุมชน พื้นที่สูง -อาศรมต้น แบบ 4 แห่ง	2568

ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ (Expected Impact)	คุณค่าที่คาดว่าจะส่งมอบ (value proposition) เมื่องาน วรรณ. สิ้นสุดลง และถูกนำไปใช้ในวง กว้าง	ผู้ได้รับ ประโยชน์ (Beneficiary) (ปรับแก้ wording)	พื้นที่ที่คาด ว่าจะนำ ผลงาน วรรณ. ไปใช้ ประโยชน์	ปีที่คาดว่าจะ เกิดผลกระทบ
		-เครือข่ายพระ บัณฑิตอาสา และพระธรรม จาริก -ศูนย์พระธรรม จาริก วัดศรี โสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่		

ประวัติผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติหัวหน้าโครงการแผนงานวิจัย

1. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล (ภาษาไทย)

พระครูพิลาศธรรมมาร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ.ดร.

2. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakhrupiladdhammakorn (Natthaphon Prachunha), Asst.prof. Dr.

3. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ 063-916-5956

E-mail: natthaphon.pra@mcu.ac.th

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

1. พ.ศ. 2559 ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนดอก พระอารามหลวง ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2. พ.ศ. 2561-ปัจจุบัน ประธานหลักสูตรคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. การศึกษา

1. พ.ศ. 2539 นักรธรรมชั้นเอก วัดพิชโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี

2. พ.ศ. 2547 ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร

3. พ.ศ. 2548 พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา “เกียรตินิยม” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ 50

4. พ.ศ. 2552 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ 19

5. พ.ศ. 2558 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ 11

6. ประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัย

6.1 หัวหน้าโครงการวิจัย

1. พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. และคณะ, “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2561 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcur.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/259>

2. พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. และคณะ, “การพัฒนานวัตกรรมพื้นที่เรียนรู้ของชุมชนต้นแบบ (Knowledge Center) ในสังคมไทย” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2563 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcur.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/527>

3. พระครูพิลาศธรรมากร, (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร. และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นชิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

6.2 ผู้ร่วมโครงการวิจัย

1. รศ. ดร.เทพประวิณ จันท์แรง, พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร.และคณะ, “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรมรัชสมัยของพระเมื่อกแก้วในล้านนา” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcur.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/293>

2. ดร.พัลลภ หารุคำจา, พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. และคณะ, “การเสริมสร้างหลักธรรมาภิบาลในวิถีประชาธิปไตยของผู้นำในตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcur.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/366>

3. บุญมี แก้วตา, พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. และคณะ, “การศึกษาแนวคิดวิธีการปฏิบัติและการสื่อสารทางพุทธปัญญาของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://198.7.63.81:8080/xmlui/handle/123456789/23>

4. ดร.เดชา ตาละนีก, พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. และคณะ “การบูรณาการเรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วยตนเองกับการทำงานเพื่อบริการการท่องเที่ยวชุมชน ภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในจังหวัดเชียงราย” งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2563 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/632>

5. ดร.พัลลภ หารุคำจา, พระครูปลัดณัฐพล จนทิกโก, ดร. และคณะ. “การพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่”. กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (กสว.). งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564.

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/article/view/256414>

6. ผศ.ปฏิเวธ เสาร์คง, พระครูปลัดณัฐพล จนทิกโก, ดร. และคณะ. “การสร้างสรรค้งานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำแต้มทางธรรมนิยมประเพณีล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยแห่งชาติ (วช.). งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564.

<https://anyflip.com/wonyt/nzki/basic>

7. พระครูสุตพัฒน์นอม, ผศ. ดร., พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ. ดร. และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

8. รศ. ดร.สมบุรณ์ ตาสนธิ, พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ. ดร. และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

9. ดร.เดชา ตาละนีก, พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ. ดร. และคณะ, แผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิถีพุทธสู่ความเป็นชุมชนนออยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในจังหวัดเชียงใหม่”. งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

7. บทความวิจัย/วิชาการ

7.1 บทความวิชาการฐาน TCI

1. พระครูปลัดณัฐพล จนฺทโก, ดร. และคณะ. กระบวนการสอนของพระพุทธเจ้า. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561)

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/133130>

2. พระครูปลัดณัฐพล จนฺทโก, ดร.. การปรับจริตเพื่อพัฒนาชีวิต: กระบวนการและแนวปฏิบัติ. **วารสารปณิธาน**. วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2561)

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/panidhana/article/view/151815>

3. พระครูปลัดณัฐพล จนฺทโก, ดร. และคณะ. ชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร** (ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี 1561)

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/117080>

4. พระครูปลัดณัฐพล จนฺทโก, ดร.. “ศึกษาเปรียบเทียบสิกขาบทในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน”. **มนุษยศาสตร์สาร**. วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Journal of Human Sciences, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. (ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2561 หน้า 102-124)

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JHUMANS/article/view/163221/117961>

5. พระครูปลัดณัฐพล จนฺทโก, ดร.. การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา. **วารสารปณิธาน**. วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2562, หน้า 421-263).

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/panidhana/article/view/206765>

8. หนังสือ

1. พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ.ดร. พระพุทธศาสนากับการสื่อสาร (Buddhism and Communication). เชียงใหม่: ชานาญการพิมพ์, 2562. จำนวน 298 หน้า. ISBN 978-616-300-591-5).

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

พระครูพิสุทธิ์ชยานุศาสน์ (ชิตชัย สีตอกไม้)

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakhrupisutchayanusask (Chitchai Seedokmai)

3. ประวัติการศึกษา

1. พธ.บ. (ศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
2. ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา), ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัย

เชียงใหม่

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

1. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนดอก พระอารามหลวง ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต

เชียงใหม่

3. ราชกิจจานุเบกษา, พระบรมราชโองการ ประกาศ เรื่อง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์, เล่ม 136, ตอนที่ 40 ข, 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2562, หน้า 31.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ ตาสนธิ

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Assoc. Prof. Dr.Somboon Tasonthi

3. ประวัติการศึกษา

1. พ.ศ. 2543 ป.ธ. 7 (ภาษาบาลี) กองบาลีสนามหลวง
2. พ.ศ. 2538 พธ.บ. (บาลีพุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. พ.ศ. 2542 ปอ.บ. (อภิธรรมบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. พ.ศ. 2547 ศษ.ม. (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. พ.ศ. 2561 พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

1. อาจารย์ประจำหลักสูตรและผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

2. ประธานหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพสนาภานา (ป.วน.) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

3. ประธานหลักสูตรประกาศนียบัตรพระไตรปิฎกศึกษา (ป.ตศ.) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. ผลงานตีพิมพ์

5.1 งานวิจัย

1. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “การสังเคราะห์ห้องศัพทศิลปกรรมในล้านนา”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564 จาก ทุนสนับสนุนจากสกว. และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

2. พระครูพิลาศธรรมากร, (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร., รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

3. พระครูสุพัฒน์นอม, ผศ. ดร., รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้อำนวยการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

4. รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ, และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้อำนวยการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

5.2 บทความวิจัย

1. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “การสังเคราะห์ห้องศัพทศิลปกรรมในล้านนา”. แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

5.3 บทความวิชาการ

1. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “นิพพานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/174935/138927>

2. สมบูรณ์ ตาสนธิและคณะ “พุทธจักรวาลวิทยา: พระพุทธเจ้าจักรพรรดิแห่งจักรวาล” แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 11 เดือนที่ 1 (มกราคม – กรกฎาคม 2563).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/242178/165033>

3. สมบูรณ์ ตาสนธิและคณะ. “การสังเคราะห์องค์พุทธศิลป์กรรมในล้านนา” แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

4. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “พุทธการกรรม:กระบวนการเปลี่ยนผ่านเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า”. แหล่งตีพิมพ์วารสารสันติศึกษา.TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2564).

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/255617/173712>

5. สมบูรณ์ ตาสนธิ, “อริยสัจ 4: อัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา”. สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิตประจำปี พ.ศ. 2565 หน้า 123-139 จำนวนทั้งสิ้น 400 หน้า เผยแพร่ E-Book วันที่ 26 ธันวาคม 2565 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และได้รับคัดเลือกจากกองบรรณาธิการมหาวิทยาลัยวิชาการให้ได้รับการตีพิมพ์วารสาร มหาวิทยาลัยวิชาการ TCI กลุ่ม 2 ฉบับ ที่ 1, (มกราคม-มีนาคม ปี 2566) : 205-220.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/262446/179065>

6. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “ตุงสามหาง: พุทธปรัชญาล้านนา”, วารสาร มจร.ทริภุชชัยปริทรรศน์ TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 7 ฉบับ ที่ 1, (1 มกราคม-มีนาคม ปี 2566) : 179-193)

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMHR/article/view/262330/a>

5.4 หนังสือ/ตำรา

1. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “กว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2565. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 256 หน้า เลข ISBN 978-616-236-058-9.

2. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “พระอรหันตสาวกบรรลุธรรมได้อย่างไร”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2565. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 424 หน้า เลข ISBN 978-616-236-317-7.

3. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “บรมสูตร”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก 2565. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 112 หน้า เลข ISBN 978-616-449-094-9.

4. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “อันตรธานธรรม”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 288 หน้า เลข ISBN 978-616-236-021-3.

5. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “1 เดือนดูจิตให้นิพพาน”. นนทบุรี: ธิงค์บียอนด์บุ๊ก. 2555. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 496 หน้า เลข ISBN 978-616-236-217-8.

6. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “อยากบอกให้รู้ว่ากรรม วิญญาณ นิพพานมีจริง”. นนทบุรี: ธิงค์บียอนด์บุ๊ก. 2555. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 192 หน้า เลข ISBN 978-616-236-144-9.

7. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “เรื่องจริงที่สงสัยบอกได้ชาตินี้เท่านั้น เล่มที่ 20 วันสิ้นโลก”. นนทบุรี: ธิงค์บียอนด์บุ๊ก. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 632 หน้า เลข ISBN 978-616-236-469-3.

8. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “เรื่องที่พระพุทเจ้าไม่เปิดเผย”. นนทบุรี: ธิงค์บียอนด์บุ๊ก. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 224 หน้า เลข ISBN 978-616-236-491-4.

9. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “ผู้หญิงบรรลุธรรมได้อย่างไร”. นนทบุรี: ธิงค์บียอนด์บุ๊ก. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 112 หน้า เลข ISBN 978-616-449-094-9.

10. สมบูรณ์ ตาสนธิและคณะ. “พระอภิธรรมปิฎก ฉบับปรับปรุง”. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2559. พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 248 หน้า, เลข ISBN 978-616-300-284-6.

11. สมบูรณ์ ตาสนธิและคณะ. “พระไตรปิฎกวิเคราะห์”. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2560. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 528 หน้า, เลข ISBN 978-616-300-330-0.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

ดร.เดชา ตาละนีก

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Dr.Decha Talanuek

3. ประวัติการศึกษา

พธ.บ. (ภาษาอังกฤษ) ,

M.A. (Linguistics),

Ph.D. (Linguistics)

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทร. 053 – 275149 ต่อ 201, 097-2922023

5. ผลงานตีพิมพ์

1 . Reading comprehension Skills of Class XII Students in Government and Buddhist Schools - A Comparative Study, Pune Research Scholar: An International Multidisciplinary Journal, 2016, p.1

<http://puneresearch.com/media/data/issues/56cef7f445dcc.pdf>

2. Difference in English Language Ability: A Comparison between Government and Buddhist Schools in Chiang Mai Province, Thailand, LangLit: An International Peer-Reviewed Open Access Journal, 2016, p. 477

<https://www.langlit.org/vol-2-issue-1-2015/>

3. ดร.เดชา ตาละนีก และคณะ, “การบูรณาการการเรียนรู้ภาษาอังกฤษกับการทำงานของชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี”, วารสารศึกษาศาสตร์ มมร, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (2021): มกราคม - มิถุนายน 2564.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/edj/article/view/252799>

6. ประสบการณ์การวิจัย

1. หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อพัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษสำหรับผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชน: กรณีศึกษา อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสนับสนุนการวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ปีงบประมาณ 2561

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/180>

2. ผู้ร่วมวิจัยเรื่อง “การพัฒนานวัตกรรมพื้นที่เรียนรู้ของชุมชนต้นแบบ (Knowledge Center) ในสังคมไทย” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2563 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/527>

3. ดร.เดชา ตาละนีก และคณะ, แผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิถีพุทธสู่ความเป็นชุมชนน่าอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในจังหวัดเชียงใหม่”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

4. พระครูพิลาศธรรมมาร, (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร., ดร.เดชา ตาละนีก และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

6. บทความวิจัย

ดร.เดชา ตาละนีก, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ “การบูรณาการเรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วยตนเองกับการทำงานเพื่อบริการการท่องเที่ยวชุมชน ภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในจังหวัดเชียงราย” งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2563 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/632>

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

ดร.บัวสวรรค์ จันทน์พันดาว

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Dr.Buasawan Chanpandao

3. ประวัติการศึกษา

1. พ.ศ. 2532 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนนาเรีรัตน์จังหวัดแพร่ เอกภาษาอังกฤษ-ฝรั่งเศส

2. พ.ศ. 2540 ปริญญาตรี (ศศ.บ.) สาขาภาษาอังกฤษ-วิชาโท การโรงแรมและการท่องเที่ยว

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

3. พ.ศ. 2547 ปริญญาโท (ศษ.ม.) สาขาอาชีพศึกษา ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4. พ.ศ. 2563 ปริญญาเอก (พธ.ด.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. ประสบการณ์การวิจัย

1. ผู้ร่วมวิจัย

1. พระครูพิลาศธรรมากร, (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ. ดร., ดร.บัวสวรรค์ จันทน์พันดาว และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัติตตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

2. พระครูสุตพัฒน์นอม, ผศ. ดร., ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

3. รศ. ดร.สมบุญ ตาสนธิ, ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>